

משרד המשפטים
הסניגוריה הציבורית

תנאי המעצר והמאסר במתקני הכליאה של שירות בתי הסוהר בשנת 2016

סיכום הממצאים העיקריים העולים מ-36 דוחות הביקורת שערכו אנשי הסניגוריה הציבורית

באשר לתנאי המעצר והמאסר ושמירת זכויות העצורים והאסירים

ב-24 מתקני כליאה שבאחריות שירות בתי הסוהר

וב-10 מתקני מעצר בבתי משפט

תוכן עניינים

מבוא	4
מתקני הכליאה בשירות בתי הסוהר	6
א. החזקה בתנאי הפרדה ובידוד	6
ב. צפיפות קשה	17
ג. ליקויים בתחום השיקום : טיפול, חינוך, פנאי ותעסוקה	22
ג.1. איכות הטיפול הסוציאלי ומחסור בכוח אדם ובמסגרות טיפול ושיקום לכלואים	23
ג.2. מדיניות אי-מתן שירותי חינוך, שיקום ואף לא טיפול סוציאלי לכלואים ביטחוניים	25
ג.3. היעדר תכניות חינוך טיפול ושיקום לכלואים שאינם דוברי עברית	27
ג.4. ליקויים הנוגעים למסגרות החינוך והפנאי	29
ג.5. מחסור במסגרות תעסוקה	32
ד. ליקויים במתן טיפול רפואי	35
ד.1. ביקור במב"ן : מערך הטיפול הפסיכיאטרי בשב"ס	39
ה. שימוש בכבילה באופן לא מידתי	42
ו. תנאי מזג אוויר, אוורור ותאורה בלתי נאותים	46
ז. תנאי היגיינה ותברואה בלתי הולמים ובעיית מזיקים	51
ח. ליקויים הנוגעים לתאי המקלחת והשירותים	55
ט. קשיים במימוש הזכות להליכה באוויר הפתוח	58
י. ליקויים בקשר לאיכות המזון, כמותו וסדרי האכילה	60
יא. מחסור וליקויים בצידוד בסיסי ובצידוד כללי	64
יב. ליקויים הקשורים לקנטינה	69
יג. ליקויים הנוגעים להפרדה בין אוכלוסיות כלואים שונות	70
יד. קשיים במימוש הזכות לקשר עם בני משפחה	71
טו. קשיים במימוש זכות המפגש בין עורך דין ללקוח	73
טז. ליקויים הנוגעים לעתירות אסירים וליידוע על זכויות כלליות	74
יז. תלונות בדבר ענישה משמעתית קיצונית ויחס לא הולם	75
יח. פגיעה בפרטיות ובכבוד הכלואים	77
יט. ליקויים בתחום הליווי והובלת האסירים	78
יט.1. אגף המעבר בבית סוהר איילון	81

83	מתקני המעצר בבתי המשפט.....
83	א. כבילת כלואים במקום ציבורי.....
88	ב. תאי מעצר קטנים וצפופים.....
91	ג. לכלוך, מחנק וצחנה בתאים.....
93	ד. ליקויים הנוגעים לתאי השירותים.....
95	ה. המתנה ממושכת במתקני המעצר.....
97	ו. קשיים במימוש זכות ההיוועצות עם עורך דין.....
98	ז. אי שמירה על כללי ההפרדה בין סוגי העצורים והאסירים.....
99	ח. ליקויי בטיחות.....
100	סיכום ומסקנות.....
103	נספח א' – רשימת מתקני כליאה.....

עם קבלת מינויים כמבקרים רשמיים בבתי סוהר ובתי מעצר בסוף שנת 1999, החלו נציגי הסניגוריה הציבורית לערוך ביקורים רשמיים במתקני המעצר והמאסר השונים בישראל.

הסניגוריה הציבורית מופקדת על הגנתם של רבים מהכלואים במסגרת ההליכים הפליליים הננקטים נגדם, והיא רואה בעריכת ביקורים רשמיים חלק חשוב מתפקידה המוסדי בקידום הגנה על זכויות הפרט בכלל ועל זכויותיהם של עצורים ואסירים בפרט. זאת, מתוך תפיסה ששמירה קפדנית על זכויותיהם של מי שהחברה שוללת את חירותם, גם אם על פי דין, היא אחד המבחנים המרכזיים למידת המחויבות של המדינה לערך של שמירה על כבוד האדם.

זהו הדוח ה-13 שמפרסמת הסניגוריה הציבורית בנושא תנאי הכליאה. דוח זה נועד לרכז ממצאים וליקויים במגוון נושאים שעלו מדוחות הביקורת הפרטניים שנערכו בעקבות ביקורים רשמיים של אנשי הסניגוריה הציבורית במהלך שנת 2016, ב-24 מתקני כליאה המצויים באחריות שירות בתי הסוהר וב-10 מתקני מעצר המצויים בבתי המשפט. הרשימה המלאה של מתקני הכליאה שנכללים בדוח זה ומועדי הביקורים הרשמיים, מצורפת כנספח א' לדוח.

חלקו הראשון של הדוח סוקר בהרחבה את הליקויים שנחשפו במתקני כליאה שהינם באחריות שירות בתי הסוהר. הפרקים בחלק זה עוסקים במגוון נושאים כגון: החזקה בתנאי הפרדה ובידוד; צפיפות קשה; טיפול רפואי לכלואים; תהליכי שיקום (טיפול, חינוך, פנאי ותעסוקה); שימוש מופרז ובלתי מידתי בכבילה; תנאי חום וקור, אוורור ותאורה; היגיינה, תברואה ובעיית מזיקים; מצב תאי המקלחת והשירותים; זכות ההליכה באוויר הפתוח; מזון; ציוד אישי בסיסי וציוד כללי; שירותי הקנטנה; תנאי בטיחות; מידת ההקפדה על הפרדה בין אוכלוסיות כלואים שונות ועוד. בחלקו השני סוקר הדוח את הליקויים שנמצאו במתקני כליאה המצויים בבתי המשפט, המיועדים להחזקתם של עצורים ואסירים המובאים לבית המשפט לצורך קיום דיונים משפטיים בעניינם.

במסגרת הביקורים במתקני הכליאה נבדק אופן קיום החובה הבסיסית להחזיק עצורים ואסירים (להלן: "כלואים") בתנאי כליאה הולמים שלא יהיה בהם כדי לפגוע בבריאותם ובכבודם, וזאת בשים לב לרשימת התנאים המינימאליים שנקבעה בדברי החקיקה השונים, ובכללם: סעיף 9 לחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – מעצרים), התשנ"ו-1996 (להלן: "חוק המעצרים") ותקנות סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – מעצרים) (תנאי החזקה במעצר), התשנ"ז-1997 (להלן: "תקנות המעצרים"), העוסקים בתנאי כליאה הולמים של עצורים; סעיף 13 לחוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), התשל"א-1971 (להלן: "חוק הנוער") ותקנות הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול) (תנאי החזקת קטין במעצר או במאסר), התשע"ג-2012 (להלן: "תקנות הנוער"), הקובעים דרישות משלימות וייחודיות לעצורים קטינים; וכן סעיפים 11ב-11ה לפקודת בתי הסוהר [נוסח חדש], התשל"ב-1971 (להלן: "פקודת בתי הסוהר") שנוספו ביום 14.5.2012 במסגרת תיקון מס' 42 לפקודה, תקנות בתי הסוהר, התשל"ח-1978 (להלן: תקנות בתי הסוהר") ותקנות בתי הסוהר (תנאי מאסר), התש"ע-2010 (להלן: "תקנות בתי הסוהר (תנאי מאסר)"), וכן הוראות שירות בתי הסוהר (להלן: "הוראות השירות") ופקודות נציבות שירות בתי הסוהר (להלן: "פקודות הנציבות"), העוסקות בתנאי כליאה של אסירים.

כמפורט בדוח, במהלך הביקורים נמצאו ליקויים המהווים הפרות של החוק, התקנות והפקודות. ממצאי הביקורים שערכו אנשי הסניגוריה הציבורית הועלו על הכתב באופן מפורט בדוחות ביקורת פרטניים שהועברו לגורמים שונים, ובהם: היועץ המשפטי לממשלה ומשנהו, השר לביטחון פנים, נציב בתי הסוהר, היועץ המשפטי לשירות בתי הסוהר, היועץ המשפטי למשרד לביטחון פנים, מבקר המשרד לביטחון פנים ועוד. תגובות הגורמים המפוקחים לדוחות הפרטניים מופיעות בהערות השוליים בסמוך לתיאור הממצאים, והן מובאות בדרך כלל כלשונן. לגבי חלק מן הממצאים בדוחות לא התקבלו תגובות של יחידות הביקורת בשירות בתי הסוהר. במקרים אלה, וככל שישנן, יובאו בהערות שוליים תגובותיהם של הגורמים השונים במתקן הכליאה, כפי שנמסרו לאנשי הסניגוריה הציבורית במהלך הביקור הרשמי.

מן הראוי לציין כי בדרך כלל זכו אנשי הסניגוריה ליחס אדיב מאוד ולשיתוף פעולה מלא מצד המפקדים ואנשי הסגל במתקני הכליאה. בקרב ממלאי התפקידים ניכרת, על פי רוב, מודעות גבוהה לצורך החיוני לשמור על זכויות העצורים והאסירים. כמו כן, אף בתגובות שנתקבלו בעקבות פרסום הדוחות הפרטניים, אשר רובן נערכו על ידי גנ"מ עליזה יעקבי, רמ"ח ביקורת ביחידה לביקורת פנים בשב"ס, ניכרת התייחסות עניינית ומפורטת לביקורת.

אנו סבורים שבכוחו של דין וחשבון מרוכז זה, האוצר בחובו מידע רחב ומקיף, לשרטט תמונה רחבה ואמינה באשר למצב הקשה הקיים כיום בחלק מן המתקנים. אנו מקווים כי סיכום ממצאי הביקורים שערכו אנשי הסניגוריה הציבורית המובא בדוח, יסייע במציאת פתרון הולם לטיפול בליקויים. חלק מהליקויים הם חמורים ועל כן דורשים מענה מיידי.

א. החזקה בתנאי הפרדה ובידוד

סימן ב'1 לפקודת בתי הסוהר מאפשר להחזיק כלוא בנפרד מכלל הכלואים, וזאת מטעמים של ביטחון המדינה, ביטחון בית הסוהר, שמירה על שלומם או בריאותם של הכלוא או של כלואים אחרים, מניעת פגיעה ממשית באורח החיים בבית הסוהר ומניעת עבירות מסוימות.¹ על פי הפקודה, החזקתו של כלוא בהפרדת יחיד (הפרדת הכלוא לבד בתאו) עד לתקופה של חצי שנה ובהפרדה זוגית (החזקת הכלוא עם כלוא אחד נוסף בלבד בתאו) עד לתקופה של שנה היא עניין שבסמכותו המנהלית של שירות בתי הסוהר. לשם הארכת ההפרדה מעבר לכך נדרשת החלטה של בית המשפט המחוזי, אשר רשאי להורות על המשך ההפרדה עד לתקופה של חצי שנה בהפרדת יחיד ושנה בהפרדה זוגית, וכן לשוב ולהורות כן מעת לעת.² הנחיית המחוקק היא כי ההפרדה היא אמצעי אחרון, וכי ניתן להחזיק כלוא בהפרדה רק כשלא ניתן להשיג את מטרת ההפרדה בדרך אחרת.³ אף הפסיקה קבעה כי החזקת כלוא בתנאי הפרדה היא בבחינת חריג, שהשימוש בו מוגבל רק לאותם מקרים בהם לא ניתן להשיג את מטרת ההפרדה באמצעי אחר.⁴ בהתאם לעקרונות אלו, נקבע בפקודת הנציבות כי החזקת אסיר בהפרדה תיעשה אך ורק על פי אחת העילות המפורטות לעיל, ואין לעשות בו שימוש כאמצעי ענישה.⁵

לעומת זאת, החזקת כלואים בבידוד לצרכי ענישה נעשית בהתאם לדין המשמעותי. על פי פקודת נציבות 04.13.00 בדבר דין משמעותי, ניתן להטיל על אסיר אשר הורשע בעבירות משמעות עונש של שהייה בבידוד לתקופה רצופה שלא תעלה על שבעה ימים.⁶ במהלך תקופה זו ישהה האסיר בתא ללא אסירים אחרים וללא אפשרות יציאה מהתא, לרבות יציאה לטיול יומי באוויר הפתוח.⁷

נושא החזקת כלואים בתנאי הפרדה חזר ועלה בדוחות הביקורת שערכה הסניגוריה הציבורית בשנים האחרונות. דוח מיוחד בנושא, בו הוצגו נתונים שנאספו על ידי הסניגוריה הציבורית ופורטו הבעיות המרכזיות הנובעות מהחזקתם של כלואים בהפרדה בישראל פורסם בספטמבר 2012.⁸ בדוח זה עלו ליקויים חמורים השוררים באגפי ההפרדה, ובכלל זה תנאי כליאה פיזיים בלתי אנושיים וקשים מנשוא, אי-זמינות של טיפול סוציאלי ורפואי ומחסור במסגרות שיקום, תעסוקה, חינוך ופנאי. כמו כן, הסניגוריה הציבורית הצביעה במסגרת הדוח על ההשלכות ההרסניות של החזקה בתנאי הפרדה על מצבו של הכלוא, ובפרט על מצבם של כלואים בעלי

¹ סעיף 19 לפקודת בתי הסוהר.

² סעיפים 19 ו-19 לפקודת בתי הסוהר.

³ סעיף 19 לפקודת בתי הסוהר.

⁴ בג"ץ 2605/05 חטיבת זכויות האדם במרכז האקדמי למשפט ולעסקים נ' שר האוצר ואח' (החלטה מיום 19.11.2009); רע"ב 697/13 מוסלי נ' מדינת ישראל - שירות בתי הסוהר (החלטה מיום 5.3.2013): ההחזקה בהפרדה צריכה להצטמצם למשך הזמן ההכרחי לכך; רע"ב 3226/13 פלוני נ' שירות בתי הסוהר (החלטה מיום 28.7.2013): ככל שההפרדה ממושכת יותר, כך גובר הנטל על המדינה להוכיח כי יש שיקולים המצדיקים את ההפרדה; רע"ב 2635/13 אבוטבול נ' מדינת ישראל (החלטה מיום 5.6.2013): לאור הפגיעה הכרוכה בהפרדה, יש צורך לצמצמה למידה ההכרחית ולבחון באופן תדיר קיומן של חלופות אחרות, בייחוד ככל שתקופת ההפרדה הולכת ומתארכת.

⁵ סעיף 1ד' לפק"צ 04.03.00 "החזקת אסירים בהפרדה".

⁶ סעיף 4(4) לפק"צ 04.13.00 "דין משמעותי אסירים".

⁷ ראו פק"צ 04.14.00 "החזקה בבידוד".

⁸ "מופדים מזכויותיהם – דוח הסניגוריה הציבורית בנושא החזקת אסירים בהפרדה" (ספטמבר 2012). לעיון בדוח המלא: <http://index.justice.gov.il/Units/SanegoriaZiborit/DohotRishmi/Pages/DohotRishmi.aspx>

מוגבלויות שכליות ונפשיות ושל כלואים קטינים. הדוח כלל גם שורה של המלצות לשיפורים ולפתרונות אפשריים לבעיות אלו, הן במישור המדיניות והן במישור הביצועי.

מן הממצאים שנאספו מביקורים רשמיים שנערכו על ידי נציגי הסניגוריה הציבורית בשנת 2016, עולה כי חלק ניכר מהבעיות שפורטו בדוח האמור בנוגע להחזקת כלואים בהפרדה בישראל טרם זכו למענה. ב-11 מתקני כליאה בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית הוחזקו כלואים בתנאי הפרדה, בידוד או שמירה קשים ביותר.

בחלק לא מועט מהמקרים, ההחזקה בתנאי הפרדה נבעה ממצב נפשי קשה של כלוא או כלואה. יצוין כי בביקור שערכו נציגי הסניגוריה במרכז לבריאות הנפש (להלן: מב"ן) אשר אמון על הטיפול הפסיכיאטרי בשב"ס, נמסר למבקרים על ידי מנהל מב"ן כי החלטת גורמי שב"ס במתקני הכליאה השונים על החזקתו של כלוא מסוים בתנאי הפרדה אינה נתמכת בחוות דעת רפואית של מב"ן, וכי מב"ן אינו מביע עמדה בנוגע ליכולתו של כלוא מסוים להיות מוחזק בתנאי הפרדה.⁹ במצב זה, ההחלטה על החזקתו של כלוא בהפרדה מתקבלת ללא התייחסות מלאה לגבי מצבו הנפשי של הכלוא, ומבלי שנשקלות השלכות אפשריות של ההפרדה על מצבו הנפשי.

מן הממצאים עולה כי קיימת שונות גדולה בנגישות למסגרות טיפול, חינוך ותעסוקה בין אגפי ההפרדה במתקני הכליאה השונים. בחלק מהמתקנים קיימות מסגרות טיפול וחינוך, גם אם מצומצמות, הפועלות באגפי ההפרדה, ואילו ברבים מהמתקנים לא ניתנת לכלואים המצויים בתנאי הפרדה גישה כלשהי לפעילויות אלו. הסניגוריה הציבורית סבורה כי ישנה חשיבות ראשונה במעלה לספק לכלואים אלה, המצויים בבידוד מוחלט מהחברה, פעילויות טיפול, חינוך ותעסוקה. יש בקיום פעילויות אלו בכדי להקל, ולו במעט, על תחושת הבדידות של הכלוא, להקל על מצבו הנפשי ולקדם את שיקומו. לפיכך ראוי שתיווצר מדיניות אחידה אשר מבטיחה את שילובם של הכלואים במסגרות טיפול, חינוך ותעסוקה.

בנוסף לכך, בחלק ממתקני הכליאה הוגדרו אגפים או תאים כתאי "השגחה" או כאגפים "שמורים", על אף שבפועל התנאים בהם היו דומים למדי לתנאי הפרדה. שינוי ההגדרה מביא לידי כך שהכלואים מוחזקים בהם תוך עקיפת מנגנוני הבקרה, לרבות בקרה שיפוטית, הקבועים בחוק באשר לאסירים בהפרדה. נוכח הפגיעה החמורה בזכויות הכלואים, עמדה הסניגוריה הציבורית בעבר על הצורך בקביעת פקודות ונהלים ברורים ביחס לזכויות הכלואים באגפים השמורים, באופן שיבהיר את ההבדל בין אגפים אלה לאגפי הפרדה. בהמשך לכך התפרסמה ביום 24.8.2015 פקודת נציבות 04.66.00 "כללים להחזקת אסירים פליליים באגף שמור". הסניגוריה הציבורית סבורה כי תנאי האגף השמור, כפי שנקבעו בפקודה במתכונתה הנוכחית, אינם נבדלים באופן מהותי מאלה השוררים באגפי ההפרדה. במצב זה, כאמור, הכלואים מוחזקים בתנאים הדומים לתנאי הפרדה ללא קיום מנגנוני הבקרה שקבע המחוקק כתנאי להחזקת כלואים בהפרדה.

בעקבות פרסום דוח הסניגוריה הציבורית בנושא החזקת כלואים בתנאי הפרדה, נערכו במהלך שנת 2014 דיונים ביחס לשינויים הרצויים אצל המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (פלילי), בשיתוף

⁹ ממנהל מב"ן נמסר למבקרים כי הדבר נובע מתוך תפישה כי השירות הפסיכיאטרי אינו גוף המשמש ככלי לענישה או לניהול סדרי הכלא וכן מתוך תפישה עקרונית כללית ולפיה ככלל החזקה של אדם בתנאי הפרדה מזיקה למצבו הנפשי. עם זאת, נמסר כי כלואים המוחזקים בהפרדה במתקני הכליאה השונים זוכים לתשומת לב מוגברת מצד הצוות הפסיכיאטרי ומבוקרים תדיר, ואם חלה הדרדרות כלשהי במצבו הנפשי הם מופנים לאשפוז.

כלל הגורמים הרלוונטיים. בדיונים אומצו חלק מההמלצות שהוצגו בדוח הסניגוריה, והמשרד לביטחון פנים לקח על עצמו לגבש את ההסכמות לכלל תיקוני חקיקה. במרץ 2014 נכנס לתוקף תיקון לחוק הקובע חובת ייצוג בהליכים משפטיים להארכת תקופת ההפרדה, בהתאם להמלצות הדוח. לאחרונה פורסם תזכיר חוק לתיקון פקודת בתי הסוהר (החזקת אסירים בהפרדה), התשע"ז-2017, הכולל תיקונים נוספים. הסניגוריה הציבורית סבורה כי יש לפעול על מנת לקדם את הצעת החוק בהקדם האפשרי, ובכך לצמצם את הפגיעה הקשה באסירים המוחזקים בהפרדה. להלן פירוט הממצאים, בחלוקה לפני מתקנים:

בבית סוהר איילון ביקרו המבקרים באגף ההפרדה אשר מכיל 20 תאים, חלקם זוגיים וחלקם תאי יחיד. בעת הביקור שהו באגף 23 כלואים, מרביתם בתא יחיד. המבקרים התרשמו כי התנאים באגף קשים ביותר, מצב התחזוקה ירוד ובמקום שוררים תחושת מחנק וחוסר כבוד. במהלך הביקור הבחינו המבקרים כי מסדרון האגף מוצף במים המגיעים מהתאים, בעקבות שימוש שעושים הכלואים במקלחת התא או בעקבות שטיפת הרצפה. במהלך השנים האחרונות התריעו המבקרים הרשמיים על בעיה זו של היעדר ניקוז מספק, אשר מהווה מפגע בטיחותי חמור וגורם ללחות רבה שתורמת לתחושת המחנק הכללית השוררת במקום. אף על פי כן, נוכחו המבקרים כי בעיה זו לא זכתה להתייחסות מתאימה, וגם בביקור זה היה המסדרון מוצף במים.¹⁰ המבקרים התרשמו כי אף על פי שבתאים מצויים מאווררים, שוררים בהם חוסר כבוד ומחנק. במסדרון האגף מותקן אמנם מזגן, אך נמצא כי אין בו כדי להקל על החום בתאים, למעט בתאים הבודדים הסמוכים לפתח האוורור. בתאים אין חלונות, והם סגורים במהלך כל שעות היום. בחלק מהתאים נמצא כי קירות התא מלאי עובש וטחב, ובאחד התאים נצפו קורי עכביש רבים.

התאים באגף זהים בגודלם, אשר עומד על 3.5*4 מ', ובכל תא מיטת קומתיים. באגף קיימות שלוש חצרות המשמשות את הכלואים במהלך שעת הטיול להם זכאים, כאשר ביתר שעות היום הם ספונים בתאם. הכלואים טענו כי בשל החום השורר בחצר והיעדר ריהוט או מקומות ישיבה, רבים מהם בוחרים לוותר על זכותם לטיול ונשארים בתאם לאורך כל שעות היום. מדובר במצב חמור ביותר, במיוחד לאור תנאי המחיה הקשים השוררים בתאי הכלואים. יצוין כי נושא זה עלה בביקורים מטעם הסניגוריה הציבורית בשנים החולפות, אך למרבה הצער לא חל כל שיפור בעניין.

למבקרים נמסר כי הכלואים באגף ההפרדה אינם זכאים להשתלב במסגרת החינוכית הקיימת בבית הסוהר לאור הצורך בהפרדתם מהכלואים האחרים. יתר על כן, הכלואים המצויים בהפרדה אינם זוכים לפעילויות חינוך בתוך האגף.¹¹

המבקרים סברו כי תנאי המחיה הירודים השוררים באגף מהווים פגיעה קשה בזכויות הכלואים, אשר מצויים גם כך בתנאים קשים הנובעים מעצם החזקתם בהפרדה. החזקתו של כלוא בהפרדה, מכל סיבה שהיא מהווה פגיעה משמעותית בזכויותיו ובתנאי מחייתו הבסיסיים. תנאי המחיה באגף, המתווספים לעצם ההפרדה, ובהם היעדר אוויר ואור יום, תחושת החום והמחנק ותנאי תברואה ותחזוקה ירודים, פוגעים אנושות באורח חייהם התקין של הכלואים. בהתאם לכך, יש

¹⁰ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 24.11.2016: "מדובר בבעיה מבנית. מתוכנן טיפול בנושא זה במהלך 2017."
¹¹ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 24.11.2016: "כיום מתבצעת פעילות חינוך טיפול מוגברת לאסירים השוהים בהפרדה. כמו כן, החלה העסקתם במפעל ציציות בתוך האגף. במקביל, ניתן טיפול פרטני ע"י עובדת סוציאלית. בשל מורכבות האגף והאסירים השוהים בו, לא ניתן לקיים פעילויות בקבוצות גדולות."

להקפיד על מתן תנאי מחייה הולמים וראויים בעניינם של אסירי ההפרדה, וזאת ביתר שאת.¹² בנוסף לשיפור התנאים הפיזיים השוררים באגף, יש לדאוג להטבת מצבם הנפשי של הכלואים, ובכלל זה לפעול למען הגברת פעילויות החינוך והתעסוקה לאסירים השוהים באגף ההפרדה.

בנוסף ביקרו המבקרים באגף הבידוד (אגף 11), המשמש להחזקת כלואים למטרות ענישה בעקבות מעורבותם באירועים שליליים שונים. בעת הביקור שהו באגף ארבעה כלואים. בשנים החולפות נמתחה ביקורת חריפה מצד מבקרים רשמיים מטעם הסניגוריה על אגף הבידוד, ונטען ביחס לתנאים הפיזיים אשר שררו בו כי אין מקום להמשיך ולהחזיק בו כלואים, שכן הדבר מביא לפגיעה אנושה בזכויותיהם. למבקרים נמסר כי במהלך החודשים אשר קדמו לביקור נערכו פעולות לשיפור תנאי המחיה באגף, וכי האגף עתיד לעבור שיפוץ כולל במהלך שנת 2017.

על אף האמור, התרשמו המבקרים כי תנאי המחיה באגף נשארו קשים כפי שהיו. במסדרון האגף ובתאים הורגשה תחושת חום ומחנק בלתי נסבלים. במקום מותקנים מאווררים תעשייתיים אשר פעולתם גורמת לרעש חריג. משכך, הכלואים מעדיפים להשאירם כבויים. תאי האגף צפופים וחונקים בצורה קיצונית, ושוררת בהם צחנה. בתאים אין חלונות. המבקרים ציינו כי התנאים השוררים בתא אינם מאפשרים שהייה של יותר ממספר דקות ספורות.¹³ כמו כן נמצא כי התאים מוזנחים ומלוכלכים, והקירות מתקלפים ומתפוררים. השירותים והמקלחות היו במצב היגייני מחפיר. בתאים עצמם לא קיימים שקעי חשמל, ועל כן חוברו המאווררים שבתאים לנקודות חשמל מחוץ לתא, דרך הצוהר המצוי בדלתות התאים. מעבר לחוסר הנוחות שמצב זה מסב לכלואים, מדובר במפגע בטיחותי. בדומה לחצרות באגף ההפרדה, גם בחצר אגף הבידוד אין כל ריהוט או אמצעי תעסוקה. החצר חשוכה, והמבקרים התרשמו כי גם בה שוררת תחושת חום ומחנק, כך שלמעשה אין לכלואים המצויים באגף כל הקלה, אפילו בעת היציאה לחצר.

המבקרים סברו כי בתנאים הנוכחיים, שהייה באגף מהווה פגיעה משמעותית בתנאי המחיה הבסיסיים להם זכאים הכלואים. לפיכך, אין זה ראוי להמשיך להחזיק כלואים באגף במצבו הנוכחי.

מהממצאים עולה, אם כן, כי תאי אגף ההפרדה והבידוד בבית סוהר איילון מצויים במצב תחזוקתי והיגייני מחפיר. לא מתקבל על הדעת, כי במאה ה-21 שוהים כלואים מבודדים בתאים שאינם כוללים ולו חלון או צוהר אל החוץ, במקום בו העובש והלכלוך על קירות התאים ניכר ובמצב תחזוקתי ירוד. יתרה מכך, אף בשעה בהם כלואים אלה זוכים לצאת מהתאים בהתאם לקבוע בתקנות, הם נאלצים לצאת לחצר שאינה מקורה דייה, נעדרת כל מתקן המשמש לרווחתם, ואשר גם בה שוררים חום ומחנק קשים. נוכח הקושי הקיים בשהייה מבודדת לאורך תקופות ממושכות בתנאים הללו, על שבי"ס לפעול ללא דיחוי לשיפור תנאי המחיה הפיזיים באגפים אלה, ולשילובם של הכלואים במסגרות טיפול, חינוך ותעסוקה.¹⁴

¹² תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 24.11.2016: "התאים ופרוזדור האגף נצבעו, הותקן מזגן בפרוזדור האגף וסופק מאוורר נוסף לכל תא."

¹³ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 24.11.2016: "קיימים מאווררים גדולים ומנהל אגף דואג להפעילם. קיימת תוכנית להתקנת מזגנים במסדרון האגף, לקראת קיץ 2017."

¹⁴ ממפקד בית הסוהר נמסר למבקרים במועד הביקור כי שאיפתו היא להקטין את מספר הכלואים השוהים באגפי ההפרדה והבידוד באופן כולל.

בבית מעצר הזרים ביקרו נציגי הסניגוריה באגף ההשגחה וענישה (אגף 9). באגף מוחזקים כלואים הזקוקים להשגחה צמודה על רקע מצבם הנפשי ונטייתם לאובדנות, וכן כלואים אשר נענשו בעקבות הליך משמעותי פנימי. לצוות המבקרים נמסר כי בחלק מהמקרים מדובר בכלואים אשר מוחזקים במקום בלית ברירה, בהיעדר חלופה הולמת אשר תיתן מענה למצבם הנפשי הקשה, או בהיעדר מקומות פנויים באגף מב"ן. כן נמסר כי הכלואים באגף זוכים לפיקוח צמוד ביותר מצד הצוות, וכי בשמונה מתוך עשרת תאי האגף מותקנות מצלמות, באמצעותן ניתן לפקח על המתרחש בתאים.

מהממצאים עולה כי הכלואים המוחזקים באגף זה מצויים למעשה בתנאים דומים לתנאי ההחזקה בהפרדה, במובן זה שהכלואים השוהים בו מופרדים מכלל הכלואים, שוהים בתא לבדם או עם כלוא נוסף בלבד וסגורים בו למשך 24 שעות ביממה. עם זאת, החזקת הכלואים באגף זה נעשית ללא קיום התנאים ומנגנוני הבקרה שקבע המחוקק כתנאי להחזקת כלואים בהפרדה.

המבקרים התרשמו כי תנאי המאסר באגף קשים מנשוא והתאים אינם ראויים למגורי אדם. הפגיעה בכבודם ובזכויותיהם של הכלואים באגף קשה ביותר אף לנוכח מצבם הנפשי של מרבית הכלואים המוחזקים בו. חלקם הגדול מוגדרים כאסירי השגחה, סובלים מבעיות פסיכיאטריות קשות, ומוחזקים באגף בשל מצבם הנפשי החרג ונטייתם לאובדנות.

האגף בנוי כמסדרון ארוך ללא חלונות חיצוניים וללא אפשרות לחדירה של אור יום, מצב אשר עלול להביא לתחושת בלבול בין שעות היום והלילה. אף על פי שבאגף קיימת מערכת מיזוג אוויר, התאים עצמם מחניקים, מלאי לחות וניכר בהם עובש וריח של עשן סיגריות. המבקרים אף ציינו כי לאורך הביקור במקום התקשו לנשום. באחד התאים פגשו המבקרים בכלוא אשר מוחזק בהפרדה בשל סכנה לחייו מצד כלואים המבקשים לפגוע בו. הכלוא הלך בפני המבקרים על כך שהוא סובל מאסטמה, והשהייה בתא המחניק מסבה לו קושי רב.

התאים באגף קטנים וצרים, באורך של כשלושה מטרים וברוחב של כשני מטרים. מרבית התאים מיועדים למגורי כלוא אחד בלבד, ובהם מיטת יחיד. באחד התאים פגשו המבקרים כלוא אשר מסר כי הוא מוחזק באגף מזה כחודש ימים לצורך הסתכלות פסיכיאטרית. המבקרים התרשמו כי בתא שוררת תחושת מחנק וצחנה, והבחינו כי הכלוא מזיע ומתקשה לנשום. בתא נוסף, בו שהו שני כלואים במשך שבוע, הבחינו המבקרים בלכלוך ושאריות אוכל על רצפת התא ובאריחים מתקלפים. גם בתא זה שררה תחושת מחנק קשה. אחד הכלואים ישב על המיטה, נראה מנותק ולא דיבר. בתא אחר פגשו המבקרים כלוא אשר הוחזק באגף לצורך השגחה, על רקע מצבו הנפשי. לדבריו, נכבד למיטתו במשך כיממה בשל התנהגות שלילית. כן טען כי אופן התנהגותו נבע מכך שמינון הקלונקס שעליו לקבל הופחת.¹⁵

באגף אין חצר טיולים והחצר ממוקמת באגף סמוך. מבירור עם הכלואים באגף עולה כי הם אינם זוכים לממש את זכותם לטיול יומי, וחלקם אף לא היו מודעים כי קיימת להם הזכות לכך. אחד הכלואים מסר למבקרים כי הנסיבות היחידות בהן הוא זוכה לצאת מהתא הן נסיעות לדיונים בבית משפט. כלוא אחר מסר כי אינו זוכה לצאת לחצר, אלא ל"טיול" של מספר דקות במסדרון

¹⁵ ממפקד האגף נמסר למבקרים במועד הביקור כי הכלוא הועבר לאגף בעקבות ניסיון לפגיעה עצמית שנעשתה תחת השפעת כדורים אשר צרך ללא הבחנה. מפסיכיאטרית המתקן נמסר כי אכן הופחת במעט המינון בתרופת הקלונקס שהכלוא מקבל (ב-0.25 מיליגרם לחודש), וזאת בשל הרעלה שעבר כתוצאה מצריכה בלתי מבוקרת של כדורים שונים ובשל הצורך לגמול אותו מהקלונקס, שלשימוש בו יש תופעות לוואי קשות ומזיקות.

האגף. ואכן, בבדיקה שערכו המבקרים ביומני האגף לא נמצאו דיווחים על טיולים של הכלואים בחצר. עם זאת, נערכו תרשומות על כך שכלואים אשר נשאלו האם ברצונם לצאת לטיול השיבו בשלילה. כאשר נשאל לפרש מצב זה, השיב מפקד האגף כי ייתכן והכלואים אינם מעוניינים לצאת לחצר בשל תנאי מזג האוויר. כאשר נשאלו הכלואים על ידי המבקרים האם יהיו מעוניינים ביציאה לטיול בחצר, הביעו כולם את רצונם בכך.¹⁶ מן האמור עולה כי הלכה למעשה, הכלואים באגף אינם זוכים לטיול לו הם זכאים, ובעקבות כך נותרים ספונים בתאם במשך 24 שעות ביממה. חשיבותה של זכות זו מקבלת משנה תוקף לאור התנאים הפיזיים הקשים השוררים בתאים, ולאור מצבם הנפשי של מרבית הכלואים באגף.¹⁷

הכלואים אשר מוחזקים באגף זה אינם זוכים להשתתף בפעילויות חינוך, טיפול או תעסוקה. כמו כן, נאסר עליהם להחזיק בתא טלוויזיה ורדיו. באגף פועלת עובדת סוציאלית אשר נפגשת עם כלואים המצויים בהשגחה לפחות פעם בשבוע, ועורכת ביקורים באגף על בסיס יומי.

המבקרים מצאו כי אין באגף תקן כליאה אשר קובע את מכסת האסירים המקסימלית אשר עשויים להיות מוחזקים במקום. במועד הביקור נמצאו באגף 11 כלואים, אף על פי שהמבקרים התרשמו כי לא ניתן להחזיק באגף יותר משמונה כלואים. לטענת סגל המקום, מדובר במצב חריג.

בשל תנאי המחיה הקשים באגף, המבקרים סברו כי יש להורות על סגירת האגף באופן מיידי ולהעביר את הכלואים השוהים בו לאלתר. הכלואים באגף זה אינם נחשפים לאור יום, מוחזקים בתאים קטנים ומחניקים ובתנאי תחזוקה ותברואה ירודים. כמו כן הם ספונים בתאיהם לאורך כל שעות היום, מבלי שניתנת להם זכותם לטיול, וללא כל פעילויות חינוך, טיפול או תעסוקה. נוצר מצב אבסורדי בו בעוד ששב"ס כולא כלואים באגף זה במטרה לשמור על שלומם ולמנוע מהם לפגוע בעצמם, עצם החזקתם באגף מחמירה את מצבם הנפשי ופוגעת בזכויותיהם החוקתיות והחוקיות לתנאי כליאה הולמים, לבריאות ולכבוד אנושי מינימאלי.¹⁸

בית סוהר נווה תרצה ביקרו המבקרים באגף ההפרדה והבידוד. המבקרים התרשמו כי מדובר באגף מיושן אשר התנאים השוררים בו קשים ביותר. התאים באגף קטנים מאוד ושורר בהם חום ומחנק. יצוין, כי גם בביקוריה הקודמים של הסניגוריה הציבורית הועלתה ביקורת קשה על מצב האגף ועל תנאיו הפיזיים. במצב זה, המבקרים סברו כי גם שהות קצרה באגף אינה ראויה ויש לערוך בו שיפוץ מאסיבי, מן היסוד. אמנם נערכים באגף שיפוצים נקודתיים וקוסמטיים, אך אין די בכך בכדי לשפר את תנאי המחיה של הכלואות בו.¹⁹

במהלך שעות היום יוצאות הכלואות לפעילויות שונות מחוץ לאגף, ולמעשה בעת הביקור לא שהתה אף כלואה באגף. למבקרים נמסר כי הכלואות יוצאות בשעות הבוקר למרכז החינוך ולתעסוקה, שבות לאגף בשעות הצהריים, ואז יוצאות שוב לפעילויות חינוך שונות עד לשעות הערב. כמו כן, בימי שישי וערבי חג יוצאות הכלואות מהאגף ואוכלות ארוחת ערב יחד עם יתר

¹⁶ בעקבות פניית המבקרים למפקד המתקן נמסר כי כל הכלואים באגף הוצאו לטיול בחצר.

¹⁷ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 23.11.2016: "לכלל העצורים באגף מוצע לצאת לטיול בחצר, בכל יום."

¹⁸ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 23.11.2016: "בבימ"ר הדרים אין אגף ייעודי לאסירי השגחה. עצורים ואסירים בהשגחה נמצאים בכל יחידות שב"ס, ומשולבים בכל האגפים בהתאם למצבם, בהתאם לצרכים שלהם כאסירי השגחה ולמענה הנדרש המתאים (תאים מפוקחי מצלמה, תאי השגחה ועוד), וכן בהתאם למאפייניהם האישיותיים, ההתנהגותיים, העבירה בגינה נשפטו ועוד."

¹⁹ ממפקדת בית הסוהר נמסר בתגובה כי בית הסוהר הינו בית סוהר ישן ומצבם הירוד של התאים ידוע. עם זאת, בשל מצוקת מקום לא ניתן לסגור את האגף ולאכלס את הכלואות השוהות בו במקום אחר. תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 20.12.2016: "אגף ההפרדה מתוכנן לשיפוץ בשנת 2017, בכפוף לאישור התקציב."

האסירות בבית הסוהר. המבקרים התרשמו שהשימוש שנעשה בהפרדה בנסיבות אלו הוא שימוש מידתי וראוי, תוך ניסיון הדרגתי לשלב את הכלואות חזרה לאגפים השונים בבית הסוהר ולהוציאן מהפרדה.

יחד עם זאת, נמצא כי הכלואות אשר שוהות באגף מוחזקות בו על רקע מצבן הנפשי, או בעקבות צורך להחזיקן בנפרד משאר הכלואות לאור מגבלות כאלו או אחרות. במועד הביקור הוחזקו באגף שתי כלואות בשל מצבן הנפשי. יש לציין כי עצם החזקתן של כלואות הסובלות מבעיות פסיכיאטריות באגף ההפרדה בשל קשיים בשהייתן באגפים הרגילים אינה ראויה ומנוגדת לחוק. מצב זה, אשר חוזר ועולה בדוחות הסניגוריה הציבורית לאורך השנים, נובע בין השאר מהיעדר אפשרות להחזיק כלואות אשר מצבן דורש אשפוז פסיכיאטרי באגף מב"ן, בשל היעדר תאים ייעודיים לכלואות. המבקרים סברו כי יש לפעול באופן מיידי לשינוי המצב הקיים ולהקצות בבית סוהר מג"ן במב"ן מספר תאים לכלואות הסובלות מבעיות פסיכיאטריות אשר מצבן הנפשי דורש אשפוז או לחילופין אינו מאפשר את החזקתן עם כלואות אחרות.²⁰ יצוין כי סוגיית אשפוזן של כלואות נדון במסגרת ביקור הסניגוריה באגפי מב"ן (להרחבה, ראו בפרק ד.1 לדוח זה).

כמו כן הוחזקה באגף ההפרדה כלואה טרנסג'נדרית, מאחר שלטענת סגל המתקן לא היה ניתן לשלבה באגפים הרגילים בשלב זה. בהקשר זה, יצוין כי סוגיית כליאתם של טרנסג'נדרים נדונה בבית המשפט העליון בע"פ 5833/12 פלוגית נ' מדינת ישראל (החלטה מיום 12.9.2013). במסגרת הדיון נמסר כי על פי נהלי שב"ס, כלוא המצוי בשלבים כאלה ואחרים לשינוי זהותו המינית, וזהותו המינית אינה חד-משמעית, יוחזק בהפרדה מחשש לפגיעה בכלוא או בכלואים סביבו. כבי' השופט ג'ובראן התייחס לפגיעה בזכותם החוקתית לשוויון של כלואים טרנסג'נדרים הכרוכה במדיניות זו של שב"ס ומהחזקתם באגפי הפרדה. כך ציין בית המשפט העליון בפסק הדין:

"הזכות לשוויון של טרנסג'נדרים, בדומה לזכות החוקתית לשוויון של חברי הקהילה הגאה, היא זכות חוקתית מוגנת, מכוח חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו... משכך, לאסיר הטרנסג'נדר עומדת הזכות להיכלא בתנאים שווים לכל אסיר אחר ככל הניתן. הגנתה של הזכות לשוויון נפרשת לא רק על מי שהשלים את תהליך השינוי המגדרי. הקשיים החברתיים והמשפטיים שעמם נדרש הטרנסג'נדר להתמודד אינם תלויים במידת השלמת תהליך פיזיולוגי לשינוי המין. עצם אי ההכרה בזהות המגדרית של הפרט, כפי שהוא רואה אותה, היא פגיעה בזכות לשוויון... קיים קושי בקביעה אפריורית לפיה זהותו המינית או המגדרית של אסיר תחייב את בידודו המלא לאורך תקופת המאסר. החזקה בתנאי בידוד פוגעת, כשלעצמה, באסיר, והופכת את המאסר לקשה שבעתיים."

על שירות בתי הסוהר למצוא פתרון הולם לכלואים אלה, שהחזקתם בתנאי הפרדה מובילה לפגיעה חמורה בזכויות חוקתיות ובמצבם הנפשי. יצוין כי המבקרים התרשמו כי בדומה לכלואות האחרות המצויות באגף ההפרדה, גם ביחס לכלואה הטרנסג'נדרית ההחזקה בהפרדה נעשית

²⁰ ממפקדת בית הסוהר נמסר למבקרים במועד הביקור כי מדובר במצב שאינו רצוי, אך אין ביכולתה לשנות מצב זה, כל עוד הנחיית מב"ן שלא לקבל כלואות אלו למחלקות מב"ן עומדת בעינה. תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 20.12.2016: "הסוגיה האמורה הינה באחריות משרד הבריאות ואנו מפנים אתכם לקבלת המענה בנושא ממשרד הבריאות. שב"ס ישתף פעולה במידה ותהייה נכונות לפתיחת תא לנשים במב"ן."

בעיקר בשעות הלילה, כאשר כאמור, במהלך מרבית שעות היום מצויות הכלואות בפעילויות שונות מחוץ לאגף. עם זאת, מאחר וגם שהייה חלקית בהפרדה כרוכה בפגיעה קשה, יש לבחון בכל מקרה אפשרות לשילוב הכלואים הטרנסג'נדרים באגפים השונים בבית הסוהר. כך למשל, בעת"א 26381-11-15 **אוזן נ' שירות בתי הסוהר** (החלטה מיום 24.1.2016) הורה בית המשפט המחוזי לשב"ס על הוצאתה של כלואה טרנסג'נדרית מאגף ההפרדה במהלך מרבית שעות היום, וכן על בחינת האפשרות לשילובה באגף רגיל.

בבית סוהר אופק ביקרו המבקרים (בביקור שנערך ביוני 2016) באגף ההפרדה בו שהו במועד הביקור שני קטינים. למבקרים נמסר כי אחד הקטינים נמצא בהפרדה מזה כחודש ימים בשל חשש לכוונות אובדניות מצדו. הקטין השני נמצא בהפרדה מזה כשבוע חודשים על רקע מצבו הנפשי והצורך בהשגחה. אף על פי שהקטינים מסרו למבקרים כי הם מעוניינים להישאר באגף ההפרדה, הסניגוריה הציבורית סבורה כי החזקת הקטינים בהפרדה על רקע מצבם הנפשי אינה ראויה. שהייה בתנאי בידוד והפרדה עשויה להיות הרסנית עבור קטינים, ומחקרים מצביעים על כך שיש בה להביא להגברת שיעור המקרים של דכאון ופגיעה עצמית.²¹ החזקתו של כלוא קטין בתנאי הפרדה פוגעת אנושות ביכולת לטפל בו, לשקמו ולשלב בפעילות חינוך או פנאי, כמתחייב על פי חוק הנוער. בדומה לכלואים בגירים, החזקת כלוא קטין בהפרדה מבודדת אותו מפעילות הכלא ומותירה אותו כמעט ללא שיקום, לימוד או פעילות פנאי כלשהי.

בביקור נוסף שנערך בדצמבר 2016 נמסר למבקרים על ידי מפקד המתקן כי אגף ההפרדה סגור לצורך שיפוצים, וכי נעשה מאמץ שלא להעביר קטינים להפרדה, אלא לשלב אותם באגפים הרגילים על אף הקשיים הכרוכים בכך. המבקרים סברו כי גם לאחר סיום השיפוצים יש להמשיך במדיניות זו ולהימנע ככל האפשר משימוש בהפרדה, תוך הקפדה על שילוב מפקח של הקטינים הללו באגפים הרגילים ובמסגרות החינוך והפנאי.

בבית סוהר גלבוע ביקרו המבקרים באגף ההפרדה הארצית (אגף 11). למבקרים נמסר כי הכלואים המוחזקים באגף הם לרוב טעוני פיקוח, אשר נשקפת סכנה לחייהם או שהם מסכנים אחרים. בנוסף נמסר למבקרים כי במקום מוחזקים גם כלואים בעלי רקע פסיכיאטרי וכאלה שיש לגביהם חשש לפגיעה עצמית. יצוין כי מצב נפשי קשה של כלואים אינו מהווה עילה אשר מצדיקה החזקה בהפרדה, וכי הדבר מנוגד לחוק. במועד הביקור הוחזקו באגף ההפרדה 10 כלואים, כאשר שלושה מתוכם שהו בזמן הביקור בנסיעות. למבקרים נמסר כי הכלואים באגף זה שוהים במשך 23 שעות בתאם, ורשאים לצאת לשעת טיול אחת ביום, וזאת ללא מפגש עם כלואים אחרים. המבקרים התרשמו כי חצר הטיולים היא קטנה מאוד וסגורה, כך שלכלואים כמעט ואין יכולת לנוע מעבר לשטח המצומצם של התא בו הם שוהים.²²

²¹ לעניין זה ראו דוח הסניגוריה הציבורית בנושא החזקת אסירים בהפרדה, ה"ש 8 לעיל.

²² תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 25.12.2016: "חצר הטיולים באגף 11 הנה לשימוש עצירי/אסירי אגף ההפרדה בלבד, כך שכל אסיר/עציר יוצא לטיול בגפו או עם אדם נוסף אחד בלבד (במקרים של הפרדה זוגית). בהתאם לאמור, גודל חצר הטיולים הנו מרווח דיו לצורך טיול של יחיד או זוג. כ"כ, החצר אינה סגורה במלואה. שליש ממנה מקורה לטובת עונת החורף והיתר מקורה בסורגים בלבד, עם חשיפה מרובה לשמש. מעבר לכך, בחצר ישנם מתקני אימון המשמשים את אוכלוסיית הכלואים, מכונת כביסה ומיבש וכן שירותים עם מחיצה וכיור. בהתייחס להערת מפקד ביס"ר גלבוע ולפיה קיימת תכנית להרחבת החצר, הרי שמדובר באגף הצינוקות, בו ככלל, שוהים הכלואים לתקופה קצרה וקצובה במסגרת ענישה, למעט מקרים בודדים וחריגים בהם שוהים כלואים בהפרדה זמנית, עד להעברתם ליחידה אחרת."

המבקרים התרשמו כי התנאים הפיזיים באגף מניחים את הדעת. כן נמסר למבקרים כי באגף קיימת פעילות חינוך שבועית, וכי קצינת החינוך מקיימת פעילות נוספת לכלואים המעוניינים בכך. אף על פי כן, הביע אחד הכלואים בפני המבקרים את הקושי הרב הכרוך בשהייה באגף.

הכלואים באגף זכאים לקבל ביקורי משפחה אחת לשבוע. מדובר בביקורים "סגורים", הנערכים כאשר מחיצה מפרידה בין הכלוא לבין בני משפחתו. למבקרים נמסר כי אחת לחודש זכאים הכלואים באגף לקבל ביקור "פתוח", אשר ייערך ללא מחיצה. יצוין, כי בפקודת הנציבות 04.03.00 בדבר החזקת אסירים בהפרדה, נקבע כי מפקד בית הסוהר וסגנו רשאים לאשר לכלוא המוחזק בהפרדה עד שני ביקורים פתוחים בחודש, בכפוף לשיקולים ביטחוניים. הסניגוריה הציבורית סבורה כי יש לאפשר לכלואים באגף ביקורים פתוחים רבים ככל הניתן, וזאת על מנת להקל על תחושת המצוקה והבידוד בה הם מצויים.

בנוסף ביקרו המבקרים באגף הבידוד (אגף 9) בו פגשו כלוא אשר מסר למבקרים כי הוא מוחזק באגף מזה 43 ימים, כאשר לטענתו במשך 39 ימים מתוכם לא יצא מתאו. לדבריו, הובטח לו כי יועבר לבית סוהר "מגידו", אך ההעברה טרם בוצעה.²³

בית סוהר מג"ן-מב"ן נמצא כי הכלואים אשר נמצאים בהפרדה מנועים מלהשתתף בפעילויות האגף, אך נפגשים פעמיים ביום עם אנשי הסגל הטיפולי, ומקבלים לתאיהם תעסוקה. במועד הביקור היו במחלקה הסגורה שני כלואים המוחזקים בהפרדה מכוח החלטת בית המשפט. אחד מהם הביע בפני המבקרים את הקושי הרב הכרוך בהימצאותו בהפרדה, וביקש כי יועבר לבית מעצר ניצן. המבקרים התקשו לנהל עם הכלוא שיחה מפורטת ביחס לשהותו במחלקה. בנוסף פגשו המבקרים כלוא נוסף אשר מוחזק בהפרדה מזה כחצי שנה, ובשבועיים האחרונים שוהה במחלקה הסגורה מכוח צו אשפוז. הכלוא תיאר בפני המבקרים את השהייה בהפרדה כחויה קשה של בדידות ושעמום, וביקש לבטל את החזקתו בהפרדה. לדבריו הוא שוהה כל שעות היום בתא, למעט יציאה למקלחת ולטיול של שעה. בתא אין רדיו או טלוויזיה, ואין לו כל תעסוקה, ולכן הוא מעביר את כל שעות היום בשכיבה במיטה ובעישון. לדבריו הוא פנה בעבר לסגל המתקן בבקשה לקבל ספר תנ"ך או תהילים על מנת להפיג את תחושת השעמום הקשה, אך פניותיו בנושא לא זכו למענה.²⁴ המבקרים סברו כי יש להיות ערים לתעסוקתם של הכלואים המוחזקים בהפרדה, ואין להשלים עם מצב בו כלוא בהפרדה יושב בבדידות ובבטלה לאורך כל שעות היום. מדובר במצב בלתי נסבל גם כאשר מדובר בכלוא שמצבו הנפשי תקין, לא כל שכן כשמדובר באסיר הסובל מבעיות נפשיות.²⁵

בית סוהר עופר קיימים 5 תאי בידוד ותא "חללית" אחד, הממוקמים מחוץ למתחם האגפים. תאי הבידוד מיועדים לענישת כלואים בגין התנהגותם בבית הסוהר, ואילו תא "חללית" הוא תא המיועד לאחזקת כלואים בעלי נטיות אובדניות ומותאם מבחינת מבנהו למניעת הכלוא מלפגוע בעצמו. במועד הביקור לא הוחזקו כלואים בתאי הבידוד ובתא החללית. מעיון המבקרים ביומנים

²³ ממפקד בית הסוהר נמסר למבקרים כי הכלוא נשפט תחילה ל-7 ימי בידוד בגין עבירות משמעתיות, אולם על אף שסיים לרצות את עונשו, סירב לחזור לאגף ואף התנגד באופן מוחלט להשתלב בבית הסוהר מאחר ולטענתו הוא מצוי בסכסוך על רקע השתייכותו הארגונית והמשפחתית.

²⁴ ממפקד האגף נמסר למבקרים כי ניתנו לכלוא ספר תהילים ותנ"ך.

²⁵ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 10.10.2016: "מטבע הדברים, כפועל יוצא מעילות ההפרדה, לא ניתן להעסיק אסיר שנדרשת החזקתו בהפרדה, במרכז תעסוקה ואו בסביבת אסירים אחרים. לאסירים אלה ניתן ציוד פנאי כגון עיתונים וחומרי לימוד, בהתאם לצורך."

המתעדים את שהיית הכלואים בתאים עולה כי תיעוד הכניסה והיציאה לתאים לוקה בחסר, ואינו מדויק ועדכני. כך למשל, לא הוקפד על רישום שמות הכלואים אשר שהו בתאי הבידוד והחללית וזמני הכניסה והיציאה תועדו באופן חלקי בלבד, כך שלא ניתן היה ללמוד מן היומנים כמה זמן שהו הכלואים השונים בתאים.²⁶ המבקרים התרשמו כי התאים קטנים מאוד, מוזנחים, ושוררים בהם לכלוך וצחנה. בתאים אין חלונות, הם אינם מוארים היטב ושוררת בהם תחושת מחנק. גודל תאי הבידוד עומד על 2.5*2 מ"ר, ובכל אחד מהם ארבע מיטות ושירותי כריעה.²⁷

בבית סוהר השרון ביקרו נציגי הסניגוריה בשני מועדים שונים באגף 14, אשר בעבר הוגדר כאגף הפרדה וכיום שונה שמו ל"אגף השמור". באגף זה מוחזקים כלואים מסיבות שונות, ביניהם כלואים אלימים בעלי בעיות התנהגות וקושי להשתלב באגפים הרגילים, כלואים המסוכסכים עם אחרים, וכן כאלה הסובלים מבעיות פסיכיאטריות. המבקרים התרשמו כי על אף שינוי שם האגף, לא ניכר שינוי רב בתנאי הכליאה ובפעילויות הכלואים השוהים בו. האגף כולל 18 תאים, ובמועד הביקור שנערך ביוני 2016 שהו בו 26 כלואים. במרבית התאים הוחזקו שני כלואים, בחלק מהתאים שהה כלוא אחד, ורק בתא אחד הוחזקו שלושה כלואים. הכלואים שוהים בתאם למשך מרבית שעות היממה, מלבד שעתיים בהן הם יוצאים לטיול בחצר. מרבית הכלואים אינם משולבים בפעילות תעסוקה, חינוך או שיקום, אשר כמעט ואינם קיימים באגף.

כמו כן, נמצא כי עם שינוי הגדרת האגף מאגף הפרדה לאגף שמור, צומצמה תדירות הביקורים להם זכאים הכלואים. בעוד בעבר הייתה תדירות הביקורים שבועית ומשך כל ביקור עמד על שעה, כיום זכאים הכלואים באגף לביקור אחד כל שבועיים אשר נמשך חצי שעה בלבד. אף על פי שהפחתת תדירות הביקורים ומשכם מעוגנת בפקודת השמורים, הרי שעניין זה מנוגד לתכלית האגף ולשאיפה להרחיב את מידת האינטראקציה לה זוכים הכלואים, מתוך מטרה לאפשר את שילובם באגפים הרגילים. כמו כן, בדומה לכלואים המוחזקים בהפרדה, יש לביקורי המשפחות של הכלואים באגף השמור חשיבות רבה, מאחר שיש בהם כדי להקל את המצוקה ואת הבידוד בהם הם מצויים.

המבקרים התרשמו כי מדובר באגף מוזנח וישן מאוד, וכי התאים באגף קטנים ביחס לשאר האגפים ושוררת בהם תחושת מחנק קשה. בכל תא באגף יש מיטה, ארונית, טלוויזיה, מקרר וקומקום. על אף החום והמחנק הקשים השוררים באגף, אין בתאים אמצעי קירור כגון מאווררים או מצננים, מלבד בתא אחד בו המצנן לא היה תקין. כן התרשמו המבקרים כי בתאים קיימת רטיבות ועובש, וכי הפחים באגף עולים על גדותיהם. הכלואים באגף הלינו על כך שהתאים באגף קטנים במיוחד ומאפשרים מקום מועט בלבד לעמידה ולמעבר. כן נשמעו תלונות חוזרות על החום השורר בתאים, ועל כך שבשעות הלילה שוררת בתאים תחושת מחנק קשה וצחנה בשל סגירת אשנבי התאים, אשר מונעת את תנועת האוויר בין התאים.²⁸ במהלך הביקור הבחינו המבקרים כי עגלת האוכל, אשר באמצעותה מתבצעת חלוקת המזון לכלואים, הייתה מטונפת, וכי מנות המזון עצמן הונחו על הרצפה בכניסה לאגף, כשהן עטופות בשקיות ניילון דקות בלבד.

²⁶ ממפקד בית הסוהר נמסר למבקרים במועד הביקור כי העניין יובא לבדיקתו, וכי ידאג לכך שסגל המתקן יקפיד על עריכת רישום מסודר ועדכני ביומנים אשר בשימוש אגף זה.

²⁷ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 31.8.2016: "האגף נוקה ואוורר וניתנו הנחיות להקפדה על תחזוקה שוטפת של התא, לרבות כאשר התא אינו מאויש. יש לציין שביום הביקור האגף היה ללא עצורים."

²⁸ ממפקד האגף נמסר כי הנוהג לסגור את אשנבי התא בא בעקבות מקרה בו אסיר הצליח להצית את הוילון בתאו של אסיר בתא השכן דרך האשנב.

באגף חלל מרכזי המשמש כחצר קטנה מאוד, המחולקת לשני חלקים ומופרדת בפלסטיק קשיח, וזאת על מנת לאפשר הוצאת מספר אסירים במקביל. באגף פועלת קבוצה טיפולית יחידה, וכן מדרשה ללימוד תורה המתקיימת אחת לשבועיים. בביקור שנערך במקום במאי 2016 נמסר למבקרים כי בקבוצה משולבים שישה כלואים, אשר ארבעה מתוכם גם לוקחים חלק בפעילות המדרשה. מדובר בפעילות חלקית ביותר שאינה נותנת מענה למרבית הכלואים באגף, אשר ספונים בתאם מרבית שעות היום. שהייתם של הכלואים בתנאים אלה למשך שעות ארוכות בתוך תא מבודד, ללא כל פעילות, אינה מאפשרת לכלואים אופק שיקומי ואף עשויה לחזק את ההיבטים השליליים של התנהגותם, שבגינה חלקם מוחזקים במקום. המבקרים סברו כי על אף מורכבות אוכלוסיית הכלואים המוחזקים באגף, יש לבחון אפשרות להרחבת פעילויות התעסוקה והחינוך הקיימות.²⁹ כמו כן סברו המבקרים כי יש לערוך שיפוץ מקיף בכל התאים באגף השמור, או לחילופין לשקול את הפסקת אכלוסו.³⁰ כן התייחסו המבקרים לכך שהאגף השמור מתפקד למעשה כאגף הפרדה, מבחינת תנאי המאסר בפועל, אולם נוכח הגדרתו כאגף שמור הוא מתנהל ללא ביקורת שיפוטית.³¹

בבית סוהר מעשיהו ביקרו המבקרים באגף אבחון ומיון (אגף 1) המשמש בין השאר להחזקת כלואים לצורך השגחה וענישה. הכלואים המוחזקים באגף סגורים בתא מרבית שעות היום, ויוצאים ממנו לטיול רק למשך שעה ביום. המבקרים התרשמו כי מדובר באגף ישן, שהתנאים הפיזיים והתברואתיים השוררים בו ירודים ביותר. המבקרים ביקרו בתא הפיקוח, אשר מיועד להחזקת כלואים בהשגחה עקב חשש לאובדנות. במועד הביקור שהו בתא שני כלואים. נמצא כי התא קטן ביותר, באופן שאינו מאפשר כל תנועה בתוך התא. כמו כן אין בתא חלון, ושוררת בו תחושת מחנק קשה. בתא מיטת קומתיים, שירותים ומקלחת. בעת הביקור שרר בתא לכלוך רב והמבקרים התרשמו כי ישנו קושי לשהות במקום למשך יותר ממספר דקות. תא אחר אשר שימש לענישה נמצא במצב ירוד באופן בלתי נסבל. קירות התא מלוכלכים ומתקלפים, בתא שוררת טינופת וצחנה, אריחי המקלחת שבורים, ובשירותים ישנה רטיבות ועובש. כמו כן נמצא כי במקלחת לא קיים ברז מים, וכי הכלואים נאלצים לאלתר צינור המורכב מבקבוק פלסטיק. בתא אין טלוויזיה וארונות. מצבם הפיזי של השירותים והמקלחת ירוד ביותר. בעת הביקור רצפת התא הייתה רטובה. לטענת הכלואים הייתה סתימה במערכת הביוב שלא טופלה גם לאחר בקשתם. המבקרים סברו כי תנאי המחיה באגף אינם ראויים ומובילים לפגיעה בנושאים בזכויות היסוד של הכלואים המוחזקים שם. לפיכך, אין מקום להמשיך ולהחזיק כלואים באגף במצבו הנוכחי, ויש לפעול באופן מיידי לשם שיפוצו מן היסוד, גם אם עסקינן באגף ענישה שהשהות בו קצובה.³²

²⁹ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 13.12.2016: "מתקיימת פעילות קבוצתית לאסירים, בכפוף ובהתאם להנחיות הבטחון ולכללים הקבועים בנוהל האגפים השמורים."

³⁰ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 11.12.2016: "אושר תקציב לשיפור מצבו הפיזי של האגף. הפרויקט יחל עם פינוי האגף וינוהל ע"י מחוז מרכז." תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 13.12.2016: "במסגרת תכנית השיפוצים הארגונית מתוכנן שיפוץ האגף השמור במהלך 2017."

³¹ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 11.12.2016: "הוצאה פקודה מחייבת בנושא האגפים השמורים וההתנהלות באגף השמור מתבצעת ע"פ הנהלים ובהתאם להנחיות."

³² מסגנית מפקד בית הסוהר נמסר למבקרים במועד הביקור כי מצבו של אגף 1 אכן ירוד ביותר, והוא עתיד לעבור שיפוץ בבוא העת.

במתקן משמורת סהרונים קיים תא יחיד המשמש לצרכי הפרדה ובידוד. בתא חמש מיטות קומתיים נטולות מזרנים ואף לא מאוורר אחד. לדברי מפקד האגף, כאשר התא מאוכלס, מניידים למקום מאוורר. למבקרים נמסר כי בתא שוהים לכל היותר שניים עד שלושה מוחזקים באותה עת. בעת הביקור החדר היה מלוכלך מאוד.³³ מעיון המבקרים ביומן תא ההפרדה, עולה כי בארבעת החודשים אשר קדמו לביקור תועדו 23 מקרים של שימוש בתא לצרכי בידוד או הפרדה. במרבית המקרים הוחזקו כלואים בבידוד למטרות ענישה בעקבות מקרים של אי-עמידה לספירה, קללות וניבול פה והפרת סדר ומשמעת. מהמתועד ביומן עלה, כי בדרך כלל נמצאים המוחזקים בחדר כשלושה ימים. כן נמצא כי שני מקרים לא תועדו כראוי, ולא נרשם לגביהם מועד היציאה מבידוד. יצוין כי גם בביקור שנערך במתקן בשנת 2015 נמצאו ליקויים באופן ניהול יומן ההפרדה והבידוד.³⁴

בבית סוהר שקמה נמצא כי כלואים באגף ההפרדה אינם לוקחים חלק בפעילויות החינוך השונות בבית הסוהר, מלבד שעת ספרייה שבועית.

ב. צפיפות קשה

בדוחות הסניגוריה הציבורית בדבר תנאי כליאה מהשנים האחרונות חוזרת ועולה תמונה של צפיפות קשה ובלתי נסבלת במתקני הכליאה השונים. בשנת 2013 פרסמה הסניגוריה הציבורית דוח מיוחד בנושא הצפיפות במתקני הכליאה, אשר ממנו עלה כי אלפי אסירים ועצורים בישראל שוהים בתנאי צפיפות קשים ביותר, המגיעים לכדי 2 עד 3 מ"ר לכלוא בלבד, ולעיתים אף פחות מכך.³⁵ על פי נתוני שב"ס מהשנים האחרונות, הממוצע הארצי של שטח המחיה לאסיר עומד על כ-3 מ"ר בלבד.³⁶ בכל הנוגע לתנאי הצפיפות במתקני הכליאה, לא חל שיפור משמעותי לעומת המצב ששרר לפני כעשור ואף לעומת זה ששרר בתחילת שנות ה-90. שטח המחיה הממוצע לאסיר אינו מתקרב אפילו לסטנדרט הצנוע אשר נקבע בסעיף 2(ח) לתקנות בתי הסוהר (תנאי מאסר) ובסעיף 3(ה) לתקנות המעצרים לגבי מתקני כליאה חדשים, העומד על שטח מחיה מינימאלי של 4.5 מ"ר לאסיר כולל שטח השירותים והמקלחת בתא, ככל שישנם. שטח המחיה הממוצע לאסיר במתקני הכליאה בישראל אף נמצא הרחק מן הסטנדרט המקובל במדינות מערביות, אשר נע בין 6 ל-12 מ"ר, ובממוצע עומד על כ-8.8 מ"ר לאסיר. בעיית הצפיפות במתקני הכליאה ניכרת לא רק בשטח המחיה הממוצע לאסיר, אלא גם במספר האסירים השוהים בכל תא. על פי נתוני שב"ס, במרבית תאי הכליאה ישנם יותר מ-4 כלואים, ובחלק מהמקרים אף יותר

תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 10.10.2016: "מדובר באגף המיועד לשמש כאגף מעבר, בו מוחזקים אסירים לתקופות קצרות. באחרונה, הספירה באגף עומדת על 8 אסירים ומרבית התאים אינם מאוכלסים. על אף שמדובר במבנה ישן, נעשים מאמצים לתחזק את האגף באופן שוטף."

³³ סגן מפקד המתקן מסר בתגובה כי האחריות לניקוי התא היא על המוחזקים שהשתחררו ממנו.
³⁴ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 1.2.2017: "הנושא תוקן וטופל עוד במהלך הביקורת. הפעלת תא הפרדה / בידוד בסהרונים מנוהל ע"פ פקני"צ 04.03.00"

³⁵ "צפיפות אוכלוסין – דוח הסניגוריה הציבורית בנושא הצפיפות במתקני הכליאה" (יולי 2013). לעיון בדוח המלא:

<http://index.justice.gov.il/Units/SanegoriaZiborit/DohotRishmi/Pages/DohotRishmi.aspx>

³⁶ לפי נתוני שב"ס שהוצגו בוועדת הפנים והגנת הסביבה, שטח תא ממוצע לכלוא בישראל בשנת 2014 עמד על 3.16 מ"ר. לפירוט נוסף, ראו "סוגיות בנושא ביטחון הפנים" מרכז המידע והמחקר של הכנסת (מאי 2015):
<http://main.knesset.gov.il/Activity/Info/MMMSummaries19/InternalSecurity.pdf>

מעשרה כלואים.³⁷ זאת, אף על פי שסעיף 2(ז) לתקנות בתי הסוהר (תנאי מאסר) וסעיף 3(ה)(2) לתקנות המעצרים קובעים כאמת מידה ראויה כי בכל תא לא יהיו יותר מ-4 מיטות לכלואים.

ראוי לציין כי סעיף 8(ב) לתקנות בתי הסוהר (תנאי מאסר) וסעיף 3(ה) לתקנות המעצרים קובעים כי הוראות התקנות יחולו רק על מקומות מאסר ומעצר שתכנון בנייתם החל לאחר יום כניסתן לתוקף של התקנות. כלומר, הוראות התקנות שעוסקות במספר המיטות המקסימאלי בתא ובשטח הממוצע המינימאלי לכלוא בתא אינן מחייבות מתקני מעצר שנבנו לפני שנת 1997, ומתקני מאסר שנבנו לפני שנת 2010. יחד עם זאת, התקנות קובעות כי הסטנדרט הקבוע בהן יחול במידת האפשר על תכנון השיפוץ של תאים קיימים. על כן, יש לראות בשטח המחיה אשר קבוע בתקנות כסטנדרט אשר יש לשאוף אליו.

ביום 13.6.2017 קיבל בג"ץ את עתירת האגודה לזכויות האזרח והמרכז האקדמי למשפט ועסקים ברמת-גן בנושא שטח המחיה הראוי לאסירים ועצורים.³⁸ על פי ההחלטה, על הרשויות לדאוג לכך שבתוך 9 חודשים כל האסירים יזכו לשטח מחיה של 3 מ"ר (ללא שטח השירותים והמקלחת) ובתוך 18 חודשים ל-4 מ"ר (או 4.5 מ"ר כולל שטח השירותים והמקלחת). יש לקוות כי בעקבות החלטת בג"ץ תגובש תכנית מערכתית אשר תבטיח את העמידה ביעדים שנקבעו, וזאת בין היתר באמצעות שיפוץ וסגירה של אגפי כליאה בהם תנאי המחיה והצפיפות הם קשים במיוחד, פיתוח ויצירת מסגרות חלופה למעצר ולמאסר וקידום שינויי חקיקה אשר יביאו להפחתה משמעותית בשיעורי הכליאה בישראל.

תנאי הצפיפות הקשים השוררים בבתי הכליאה בישראל מהווים פגיעה חמורה בזכויותיהם של הכלואים, ובכלל זה בכבודם, בפרטיותם ובבריאותם. לצפיפות השפעות שליליות על מצבו הגופני והנפשי של הכלוא ועל יחסו לסביבתו, והיא אינה מאפשרת מרחב לפרטיות מינימאלית. בחלק גדול ממתקני הכליאה, מחריפה בעיית הצפיפות את תנאי המחיה הקשים ממילא, ובכלל זה: תחושת החום והמחנק בתאים; תנאי היגיינה ותברואה ירודים; העדר הפרדה בין המקלחת לשירותים; סדרי אכילה לא נאותים בתאים; מחסור במקומות לאחסון ציוד ועוד.

הסניגוריה הציבורית קוראת לגורמים הנוגעים בדבר לפעול לאלתר לקידום של פתרונות מערכתיים ונקודתיים הולמים, אשר יביאו להפחתה ניכרת ברמת הצפיפות ולשיפור מהותי בתנאי המחיה של האסירים והעצורים. ונידגש: הטיפול בתנאים הפיזיים השוררים במתקני הכליאה הוא צעד הכרחי, אך בלתי מספק. במקביל, יש לשאוף לצמצום שיעורי הכליאה (שהם כיום מהגבוהים בעולם המערבי), ובכלל זה באמצעות פיתוח וקידום חלופות מעצר ומאסר, מתוך הבנה כי מדובר בתופעה שיש לה מחירים חברתיים וכלכליים משמעותיים. בהקשר זה יצוין כי בנובמבר 2015 פורסמו המלצות "הוועדה הציבורית לבחינת מדיניות הענישה והטיפול בעבריינים" בראשות שופטת בית המשפט העליון (בדימוס) דליה דורנר, מהן עולה כי צמצום שיעורי הכליאה אף עולה בקנה אחד עם תכליות הענישה. הוועדה המליצה לצמצם את השימוש במאסרים במקרים בהם המאסר אינו הכרחי, מאחר שנמצא כי אין במאסרים ארוכים ובהרחבת השימוש במאסרים כדי לקדם הרתעה, ובמקביל לקדם חלופות מאסר והרחבת האפשרויות לשיקום בקהילה. המלצות ועדת דורנר אומצו לאחרונה בהחלטת ממשלה מס' 1840.

³⁷ לפי נתוני שב"ס שהוצגו בוועדת הפנים והגנת הסביבה, ביותר מ-70% מהתאים יש חמש מיטות בתא או יותר, ובעשירית מאלו יש יותר מעשר מיטות בתא.

³⁸ בג"ץ 1892/14 האגודה לזכויות האזרח ואח' נ' השר לביטחון פנים (החלטה מיום 13.6.2017).

ממצאי הביקורים הרשמיים משנת 2016 מעלים כי במתקני כליאה רבים עדיין קיימת צפיפות בלתי נסבלת. ב-11 מתקנים בהם ביקרו המבקרים הרשמיים, נמצא כי כלואים שוהים בתנאי צפיפות קשים, לפחות בחלק מאגפי המתקן.

בבית מעצר אילת נמצא כי התאים קטנים מאוד בממדיהם ביחס למספר הכלואים המאכלס אותם, בעיה המתעצמת בשל האופן בו בנויים התאים. מדובר בתאים אשר גודלם נע בין 3.7-4.6 מ"ר ומאוכלסים ב-4-6 כלואים, כך ששטח המחיה הממוצע לכלוא עומד על פחות ממ"ר. גודל התא הקטן ביותר (תא 6) עומד על 4.65 מ"ר, ואף הוא מיועד ל-6 כלואים, כך ששטח המחיה הממוצע עומד על 0.77 מ"ר בלבד. המבקרים התרשמו כי מדובר בתנאים בלתי ראויים, וכי רק שיפוף מקיף של המתקן או החלפתו, יוכלו לאפשר את התנאים המינימאליים להם זכאי כל כלוא. התאים מכילים מיטות יצוקות מבטון בשתי קומות. בשל גודל התא והאופן בו ערוכות מיטות הבטון, המיטות חוסמות כמעט לחלוטין את המרחב החופשי בתא ואינן מותירות מרחב מחיה מינימאלי. בחלק מהתאים יש מקום בדוחק לכלואים לעמוד לצד המיטה, אך לא מעבר לכך.

נושא הצפיפות בבית המעצר עלה גם בדוחות ביקורים רשמיים מטעם הסניגוריה הציבורית בשנים קודמות. בתגובה לדוחות נמסר משב"ס כי צפוי לקום בעיר אילת בית מעצר חדש אשר יחליף את בית המעצר הקיים ויביא לפתרון הבעיות הנוכחיות הנובעות ממבנה המתקן. במועד הביקור אשר נערך במהלך שנת 2016 נמסר למבקרים כי בניית מתקן המעצר החדש טרם החלה, שכן רק בסוף אוגוסט 2015 אושרה התכנית על ידי שב"ס ובכדי להתחיל ביישומה נדרשים אישורים של גורמים נוספים. נראה, אם כן, כי עד להשלמת בניית מתקן המעצר החדש צפויות לחלוף עוד שנים ארוכות.

בית המעצר אמנם אינו משמש כמקום מעצר קבוע, אך בשל המרחק הגדול בינו לבין מתקני הכליאה הקבועים, שהיית הכלואים בו עשויה להימשך עד שבוע ימים, ובמקרים חריגים אף לתקופה של שבועיים. המבקרים התרשמו כי בתנאים הנוכחיים השהייה בבית המעצר כרוכה בפגיעה קשה בזכויות הכלואים אשר נאלצים להצטופף בתאים קטנים ללא מרחב מחיה ראוי לכל כלוא. לפיכך, הסניגוריה הציבורית סבורה כי יש לקדם במהירות את בניית מתקן המעצר החדש באילת. עד להשלמת בניית המתקן, יש להימנע משהות ממושכת של כלואים במתקן המעצר, ולרווח את התאים ככל הניתן. כמו כן, יש להימנע מלהחזיק יותר משלושה כלואים בתא הקטן ביותר.³⁹

בבית סוהר קציעות התרשמו המבקרים כי באגפים השונים שוררת צפיפות קשה וכי שטח המחיה העומד לרשות כל כלוא הוא קטן ביותר. כמו כן נמצא כי ברבים מהתאים שוהים מספר רב של כלואים. כך למשל, נמצא כי גודל התאים באגפים 5 ו-6 עומד על כ-22.4 מ"ר, ובכל תא מוחזקים עד 10 כלואים. במצב זה לכל כלוא עומד שטח מחיה ממוצע של כ-2.4 מ"ר. במועד הביקור היו האגפים בתפוסה מלאה. כן ציינו המבקרים כי במקום קיימים שני אגפים שעומדים לא מאוכלסים. הצפיפות חריפה אף יותר באגף 9 המורכב מאוהלים. נמצא כי גודל האוהל הינו כ-43.7 מ"ר, והוא מותאם להחזיק עד 20 כלואים, כך ששטח המחיה לכל כלוא עומד על כ-2.1 מ"ר בלבד. בכל אוהל 20 מיטות ו-20 ארוניות, 2 טלוויזיות, 16 מאווררים ושתי מנורות נגד יתושים.

³⁹ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 11.7.2016: "על פי הלויז' המעודכן של משטרת ישראל תחל בניית המתחם החדש (כולל בית המעצר של שב"ס) ב-1/2017 ותסתיים ב-12/2019. [...] ניתנה הוראה על מפקד מחוז דרום להימנע **ככל האפשר** מהכנסת יותר משלושה עצורים לתא מספר 6 בבית המעצר."

באופן דומה, באגף 23 נמצא כי שטח המחיה הממוצע לכלוא עומד על כ-2 מ"ר בלבד. גודל כל תא הוא כ-22.26 מ"ר, כולל תא שירותים בגודל של כ-2 מ"ר. בכל תא נמצאים 10 כלואים, ובמועד הביקור התפוסה באגף הייתה מלאה. באגף 15 ישנם 12 תאים, המיועדים כל אחד להכיל עד 10 כלואים, וגודל כל תא הוא כ-13.5 מ"ר. למבקרים נמסר כי על מנת למנוע צפיפות בתאים בתנאים של עומסי חום כבדים, התאים מאוכלסים באופן חלקי בלבד, כך שבכל תא שוהים שישה כלואים. אך גם במצב זה, שטח המחיה העומד לרשות כל כלוא הוא נמוך ביותר ועומד על 2.25 מ"ר לכל כלוא. למבקרים נמסר כי מאחר ומדובר במבנים יבילים, התאים באגף פתוחים ולאסירים גישה מתמדת לחצר גדולה באופן חופשי.

בבית סוהר עופר התרשמו המבקרים כי התאים באגפים צפופים ביותר. גודל התאים עמד על כ-21 מ"ר, ובכל אחד מהם הוחזקו עד 10 כלואים, קרי שטח מחיה של 2.1 מ"ר לכלוא. בעניין הצפיפות נמסר למבקרים כי ישנה שאיפה לצמצם ככל הניתן את הצפיפות בתאים. המבקרים סברו כי נוכח העובדה כי קיימים בבית הסוהר אגפים שאינם מאוישים, נראה כי היה ראוי לאכלס את התאים באופן חלקי בלבד, כך ששטח המחיה לכל כלוא היה מרווח יותר.⁴⁰

בבית סוהר דמון מצאו המבקרים כי בית הסוהר אינו עומד בדרישות התקנות, הן לגבי מספר הכלואים המקסימלי בכל תא והן לגבי שטח המחיה המינימלי לכל כלוא בתא. הדבר בולט במיוחד באגף הכלואות הביטחוניות. כך למשל, שהו 19 כלואות בתא שגודלו 42.5 מ"ר, כך ששטח המחיה הממוצע עומד על 2.2 מ"ר. בתא נוסף שגודלו 20 מ"ר שהו 7 כלואות כך ששטח המחיה הממוצע עמד על 2.8 מ"ר.⁴¹ כמו כן נמצא כי האסירים אשר ממתנינים לדיון בעניינם בוועדת השחרורים מוחזקים בתא בגודל 7.68 מ"ר. המבקרים מצאו כי אין מגבלה על מספר האסירים המוחזקים בתא זה ועל משך הזמן בו הם שוהים בתא. במצב זה עשוי להיווצר מצב בו האסירים מוחזקים בתא בצפיפות ולאורך שעות רבות. המבקרים סברו כי יש להגביל את מספר האסירים שניתן להחזיק בתא. כמו כן יש לצמצם את פרק הזמן בו שוהה כל אסיר בתא ההמתנה, כך שהאסירים יוצאו מהאגפים למתחם הוועדה רק לקראת הדיון הקבוע בעניינם.⁴²

במתקן משמורת סהרונים נמצא כי שוררת צפיפות רבה בתאים. גודלם של התאים הוא כ-22 מ"ר, ובכל אחד מהם הוצבו חמש מיטות קומתיים. בחלק מן התאים שנצפו הייתה תפוסה מלאה של עשרה מוחזקים בתא, ובחלק אחר מהתאים חלק מהמיטות לא היו מאוכלסות. גם כאשר התא משמש מספר קטן יותר של מוחזקים, המיטות הריקות תופסות מקום ותורמות לצפיפות החדר. כדי להתאים את תנאי הכליאה באגף לסטנדרט המינימלי של 4.5 מ"ר לאדם, לא ניתן להחזיק בתאי המגורים באגף יותר מארבעה מוחזקים בתא. למרות זאת, חלק מהתאים היו, כאמור, בתפוסה מלאה, כך שלרשות כל מוחזק הועמד שטח של 2.2 מ"ר, דהיינו כמחצית מהשטח המינימלי הראוי.

בבית סוהר גבעון נמצא כי באגף המוחזקים הזרים (אגף 3) קיימת צפיפות רבה. באגף 10 תאים, אשר חלקם מכילים 16 מיטות. התאים האחרים מיועדים לשהייה של עד 8 כלואים. במועד

⁴⁰ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 31.8.2016: "בבית הסוהר אין אגפים שאינם מאוישים, למעט אגף 20 [במועד הביקור], אשר יועד לקליטתם של שובתי רעב. ככלל, כל תא תוכנן ומותאם לאכלס עד 10 עצורים."

⁴¹ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 28.7.2016: "שב"ס עושה מאמצים רבים לשיפור תנאי מחיית האסירים. בהמשך למדיניות שב"ס לריווח תאים, נסגר לאחרונה אגף 5 בבית הסוהר. במקומו נפתח, לאחר ריווח ושיפוץ יסודי, אגף 1."

⁴² תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 28.7.2016: מספר האסירים הממתנינים במתחם הוועדה הוגבל לשישה בלבד. כפועל יוצא מכך קוצרו גם פרקי זמני ההמתנה של האסירים לדיון בוועדת השחרורים."

הביקור אוכלס האגף כמעט במלואו. כך, מתוך 122 כלואים אשר ניתן להחזיק במקום, שהו באגף במועד הביקור 92 כלואים. גם באגפים האחרים ישנם תאים המיועדים להחזקת 8-12 כלואים, אך במועד הביקור תאים אלה לא היו מאוכלסים באופן מלא.

בבית סוהר שיטה נמצאה צפיפות קשה בתאים. כך לדוגמה, במרבית התאים באגף העצורים עד תום ההליכים (אגף 1) מוחזקים 10 כלואים, כאשר שטח המחייה הממוצע לכלוא עומד על כ-3 מ"ר. המבקרים התרשמו כי באגף נ"ס (אגף 2) הצפיפות גדולה עוד יותר. גם באגף זה מוחזקים 10 כלואים בתא, מלבד תא אחד המיועד ל-8 כלואים. המבקרים מצאו כי שטח המחייה הממוצע לכלוא באגף עומד על 2.5 מ"ר בלבד. במועד הביקור האגף היה מאוכלס כמעט לחלוטין וכלל 67 כלואים, מתוך 68 כלואים שניתן להחזיק במקום. הכלואים אשר שהו באגף הלינו על בעיית הצפיפות השוררת במקום, וטענו כי בעיית הצפיפות ניכרת גם בתאי המקלחות. נמצא כי במקום קיימים רק שישה תאי מקלחות אשר משרתים את כל הכלואים המוחזקים באגף.

בבית סוהר שקמה נמצא כי בחלק מאגפי המתקן התאים מאוכלסים בצפיפות רבה. כך למשל, באגף הביטחוני (אגף 3) בחלק מהתאים מוחזקים עד 12 כלואים בתא אחד. באגף העצורים (אגף 5) ישנם תאים רבים בהם מוחזקים בין 8 ל-10 כלואים. בנוסף ביקרו המבקרים באגף הקליטה החדש אשר נבנה במתקן. נמצא כי במקום תאים בממדים של 2.5×3.25 מ"ר ו- 3.6×4.7 . המבקרים ציינו כי מאחר ומדובר בבנייה חדשה שחלות עליה הסטנדרטים הקבועים בחוק, הרי שממדים אלה מאפשרים אכלוס של שני כלואים בתא הראשון, וחמישה לכל היותר בתא השני, על פי חישוב של שטח מחייה ממוצע של 4.5 מ"ר לכלוא.

בכלא נווה תרצה התרשמו המבקרים מצפיפות ומחנק באגף סביון. אחד התאים שביקרו המבקרים היה ארוך וצר, גודלו כ-6.3 מ"ר ומיועד לשהייה של שתי כלואות. התא כלל חדר שירותים ומקלחת, מיטת קומתיים, שולחן, שני כיסאות, ארונית לצידוד אישי וכיור חיצוני.

בבית המעצר המחוזי בירושלים התרשמו המבקרים כי התאים במקום קטנים וצפופים. כך למשל, באחד התאים שגודלו כ-19.2 מ"ר הוחזקו 8 כלואים, באופן בו שטח המחייה לכלוא עומד על כ-2.4 מ"ר בלבד. התא הכיל 4 מיטות קומתיים, 8 ארוניות ושולחן אחד. המבקרים ציינו כי לאור הצפיפות הרבה השוררת בתא, הכלואים נאלצו להרים את השולחן על המיטה על מנת לאפשר כניסה של צוות המבקרים. הכלואים הלינו על כך שהם סגורים בתא המחניק במשך 23 שעות ביממה, בצפיפות וללא מרחב מחייה מספיק. בתא אחר בגודל של כ-39 מ"ר הוחזקו 11 כלואים, כך ששטח המחייה הממוצע עמד על כ-3.5 מ"ר. בתא 6 מיטות קומתיים, 12 ארוניות מברזל, שולחן, 3 כיסאות ושני שרפרפים. בנוסף נמצא כי אחד התאים באגף הקטינים קטן מאוד ושוררת בו תחושת מחנק קשה.⁴³

בבית מעצר ניצן התרשמו המבקרים כי באגפים השונים בבית המעצר שוררת צפיפות קשה, וכי באגפים רבים התאים מאוכלסים על ידי למעלה מ-6 כלואים. כך למשל, באגף העצורים עד תום ההליכים הבחינו המבקרים כי בתאים שוהים 8 כלואים בצפיפות רבה. באגף קיים תא המיועד לכלואים המשתתפים בפרויקט גמילה, המיועד ל-10 כלואים. המבקרים התרשמו כי מדובר בתא קטן אשר אינו מותאם לכמות הכלואים המיועדים לשהות בו. באגף "מרחבים" (אגף 4) התאים

⁴³ למבקרים נמסר ממפקד המתקן כי השימוש בתא זה נעשה לעיתים רחוקות.

מיועדים לאכלס 8 כלואים, אך המבקרים התרשמו כי כבר בשהות של 6 כלואים מורגשת תחושת צפיפות קשה בתא.

ג. ליקויים בתחום השיקום: טיפול, חינוך, פנאי ותעסוקה

תיקון 42 לפקודת בתי הסוהר שהתקבל בכנסת במאי 2012, עיגן בחקיקה ראשית את תנאי הכליאה המינימאליים להם זכאי כל אסיר בישראל. לצד הוראת הבסיס שנוספה בסעיף 11ב(ב) לפקודה הקובעת כי "אסיר יוחזק בתנאים הולמים שלא יהיה בהם כדי לפגוע בבריאותו ובכבודו", נקבעה רשימה מחייבת של זכויות ותנאי מחייה מינימאליים, ובכלל זה סעיפים 11ג ו-11ד לפקודה, שעניינם זכותם של אסירים להשתלב בפעילויות שיקום, חינוך ופנאי וחובותיו של שירות בתי הסוהר בהקשר זה.⁴⁴ תיקון הפקודה מגדיר למעשה מחדש את תפקידו של שירות בתי הסוהר בחוק, ככולל לא רק החזקה של אסירים במשמורת, כי אם גם אחריות אקטיבית לשיקומם ולמניעת עבריינות עתידית. התיקון הוא הצהרה של המחוקק בדבר שינוי בסדרי העדיפויות באשר לכליאה. משמעות הדברים היא כי פעילויות השיקום, החינוך והפנאי כבר אינן בגדר חסד או פריבילגיה הניתנים לאסיר, אלא חובה המוטלת על שירות בתי הסוהר לנקוט בצעדים כדי להבטיח את שילובם המרבי של אסירים בפעילויות אלו. התיקון נובע מתוך תפיסה כי שילוב אסירים בפעילויות שיקום, חינוך ופנאי מגביר את הסיכוי לצמצום המועדות של אסירים משוחררים, ולפיכך מועיל לא רק לאסירים עצמם המשולבים בפעילויות אלו כי אם גם לחברה כולה.⁴⁵

כחלק ממנגנוני הפיקוח על קיום החובה האמורה ועל יישומה באופן שוויוני, הורה המחוקק על קביעת תקנות ופקודות, כאשר ביחס לשיקום דרש המחוקק שההוראות יקבעו על ידי השר לביטחון פנים באישור ועדת הפנים והגנת הסביבה של הכנסת. ואולם, אף שחלפו למעלה מארבע שנים ממועד חקיקת התיקון, טרם נוסחו תקנות בהתאם לסעיפים 11ג ו-11ד. מחדל זה, אשר זכה גם להתייחסות בדוח מבקר המדינה,⁴⁶ הוא בלתי חוקתי ובוודאי שבלתי סביר. הוא פוגע ביכולתו של שירות בתי הסוהר ליישם באופן ראוי את המדיניות שנקבעה על ידי המחוקק ומביא, למעשה, לקיבוע מציאות שהמחוקק ביקש במפורש לשנות.

⁴⁴ בסעיף 11ג לפקודה נקבע: "אסיר יהיה זכאי להשתלב בפעילויות פנאי או חינוך בהיקף ובתנאים כפי שייקבעו בתקנות ופקודות השירות".

לשון סעיף 11ד לפקודה העוסק בשיקום הינה כדלקמן: "(א) נציב בתי הסוהר יבחן אפשרויות לשיקומו של אסיר שהוא אזרח ישראלי או תושב ישראל וינקוט צעדים להבטחת שילובו המרבי בפעילויות שיקום בין כותלי בית הסוהר. (ב) אסיר כאמור בסעיף קטן (א) ישולב בפעילויות שיקום, ככל שיימצא מתאים לכך, במועד, בהיקף ובתנאים כפי שייקבע בתקנות ובפקודות השירות. (ג) השר יקבע, באישור ועדת הפנים והגנת הסביבה של הכנסת, הוראות לעניין סעיף זה".

⁴⁵ כך נאמר בדברי ההסבר להצעת החוק: "לפעילויות החינוך והפנאי במתקני הכליאה חשיבות רבה כחלק מתהליך השיקום של האסירים וכחלק ממטתן האפשרות, בבוא העת, לחזרתם לקהילה תוך הפחתת החשש מפני חזרה למעגל הפשיעה" (ה"ח 650, מיום 30.1.2013, בעמ' 298).

⁴⁶ במסגרת דוח מבקר המדינה, דו"ח שנתי 64, "היבטים בשיקום אסירים" (2014), נאמרו הדברים הבאים: "לפעילות השיקום ערך מוסרי, חברתי וכלכלי גבוה. על המשרד לביטחון פנים, בשיתוף משרד הרווחה, שב"ס ורש"א, לפעול להסדרת התנאים בתקנות בתי הסוהר לשילוב אסירים בפעולות שיקום, אשר יהיו אבן בוחן להערכת עבודת השיקום" (שם, בעמ' 480). ובהמשך: "משרד מבקר המדינה מעיר כי הגדרת התקנות של התנאים לשילוב אסירים בפעילות שיקום שיקיים שב"ס והגדרת היקפה חיונית לצורך עבודת השב"ס הנוגעת לשיקום האסירים. על המשרד לביטחון פנים לפעול בצורה נמרצת תוך קביעת לוח זמנים לקידום עבודת המטה ולהביא להתקנת התקנות האמורות" (שם, עמ' 482). ועוד בהמשך: "לנושא השיקום בשב"ס ניתן אפוא ביטוי במכלול של הוראות, פקודות ונהלים. משרד מבקר המדינה מעיר לשב"ס כי עליו להגדיר את תהליך השיקום ולרכז את כלל הנורמות הרלוונטיות במסמך אחד, שיציג באופן בהיר ומפורט את שלבי התהליך ואת האחראים לביצועו בכל שלב ושלב" (שם, בעמ' 483).

מממצאי הביקורים שנערכו על ידי נציגי הסניגוריה הציבורית במהלך שנת 2016 עולה כי בחלק ממתקני שב"ס אכן נעשים מאמצים על מנת להרחיב את מערך הטיפול והשיקום ולפעול לשיקומם של אוכלוסיית הכלואים, באופן שיבטיח את שילובם בבוא העת חזרה לחברה. עם זאת, נמצא כי במקרים רבים הוראות החוק אינן מיושמות וכי רבים מן הכלואים השוהים במתקני שב"ס אינם זוכים למענה שיקומי הולם. ב-4 מתקני כליאה בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית נמצאו ליקויים הנוגעים לאיכות הטיפול הסוציאלי ולמחסור בכוח אדם ובמסגרות טיפול ושיקום לכלואים; ב-5 מתקני כליאה נמצא כי קיימת מדיניות של אי-מתן שירותי שיקום, חינוך ואף לא טיפול סוציאלי לכלואים ביטחוניים; ב-5 מתקני כליאה נמצאו ליקויים הנוגעים להעדר תכניות חינוך, טיפול ושיקום לדוברי שפות שאינן עברית; ב-10 מתקני כליאה התגלו ליקויים הנוגעים למסגרות החינוך והפנאי; וב-8 מתקני כליאה נמצאו ליקויים הנוגעים למסגרות התעסוקה.

כתוצאה מליקויים משמעותיים אלה במצב התשתית השיקומית בשב"ס, נפגעת זכותם של האסירים לשיקום ופוחתים סיכוייהם לצאת לחופשות, להשתחרר על-תנאי בשחרור מוקדם ולהשתלב באופן הדרגתי בחברה לאחר ריצוי עונשם. כך מוחטא גם היעד החברתי של צמצום מועדות והגנה על החברה. על רקע תוצאות קשות אלו, מן הראוי לפעול לאלתר לשיפור הליקויים בתחום השיקום וכן לקיים בהקדם את דרישת המחוקק בכל הנוגע לקביעת תקנות ופקודות בנושא זה.

1.ג. איכות הטיפול הסוציאלי ומחסור בכוח אדם ובמסגרות טיפול ושיקום לכלואים

ב-4 מתקני כליאה בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית נתגלו ליקויים בנוגע לאיכות הטיפול הסוציאלי, למחסור בכוח אדם ובמסגרות טיפול ושיקום לכלואים. נמצא, כי בחלק מהמתקנים מוטל על העובדים הסוציאליים עומס רב מאוד, עד כדי פגיעה ביכולתם להעניק לכלואים מענה טיפולי נאות; בחלק מהמתקנים נמצא מחסור במסגרות טיפוליות.

בבית סוהר חרמון המבקרים ביקרו במחלקת "מפנה" העוסקת בטיפול בעברייני מין. בשיחה של המבקרים עם סגל בית הסוהר אודות האפשרות לשילוב בטיפול של כלואים המכחישים את ביצוע העבירה, נמסר למבקרים כי קיים אמנם מנעד רחב בין הכחשה להודאה, אך לטעמם לא ניתן לקיים טיפול אפקטיבי עם כלוא אשר מצוי בהכחשה מלאה ביחס לביצוע העבירה. הסניגוריה הציבורית סבורה כי לאור הספרות המחקרית בתחום, המצביעה על אפשרות לטיפול בעברייני מין מכחישים, ראוי לפתח מודל טיפולי המתאים למכחישים, שהנחת היסוד המובילה אותו אינה מתייחסת לצורך בהודאת המטופל.

בבית מעצר הדריים נמצא כי ישנו מחסור בעובדים סוציאליים, וחסר מענה טיפולי מצד עובד סוציאלי תורן במהלך סופי השבוע. בבית המעצר קיימים 10 תקנים עבור עובדים סוציאליים, כאשר בפועל נמסר למבקרים כי חלק מהעובדות הסוציאליות נמצאות בחופשת לידה לסירוגין. יצוין כי במועד הביקור שהו במתקן 782 כלואים, כך שגם כאשר התקנים מאוישים במלואם ניכר מחסור במענה טיפולי הולם ביחס לכמות הכלואים המוחזקים במקום. זאת, במיוחד לאור

העובדה כי מרבית הכלואים השוהים בבית המעצר הם עצורים, שמהווים אוכלוסייה רגישה ושקיים לגביהם חשש מוגבר לאובדנות.

למבקרים נמסר כי במהלך ימי השבוע ישנו עובד סוציאלי בבית הסוהר בכל שעות היום. כך, מרבית העובדים הסוציאליים עובדים בימי א'-ה' מהשעה 7:30 עד השעה 17:00. בכל יום ישנו עו"ס תורן עד השעה 19:00, ועו"ס מתחמי מהשעה 18:00 עד השעה 6:00 למחרת. עם זאת, במהלך סופי השבוע אין כל מענה טיפולי מצד עובד סוציאלי. למבקרים נמסר כי במידה ועולה צורך בכך, ישנה אפשרות להיפגש עם הקרימינולוגית אשר נמצאת בבית הסוהר בימי שישי עד שעות הצהריים. בנוסף נמסר כי במהלך כל שעות סוף השבוע ישנו חובש אשר עשוי לתת מענה לפניות רלוונטיות, בהיעדר עובדת סוציאלית. כן נמסר כי כלוא אשר נקלט בימי סוף השבוע ומראה סימנים למצוקה נפשית, מוחזק תחת השגחה עד ליום ראשון, אז יוכל להיפגש עם עובדת סוציאלית. המבקרים סברו כי ישנו קושי במצב בו החובש ממלא את מקומה של העובדת הסוציאלית, שכן הוא נעדר כל הכשרה מתאימה. לאור אופייה של אוכלוסיית הכלואים המוחזקים במתקן המעצר כאמור, הסניגוריה הציבורית סבורה כי ראוי שיהיה מענה מצד עובד סוציאלי גם בסופי השבוע.⁴⁷

בנוסף נמסר למבקרים כי העובדים הסוציאליים נדרשים לפגוש כלואים שמוגדרים בהשגחה לפחות פעם בשבוע, וכאשר מדובר בכלואים המוחזקים באגף ההשגחה נערכים ביקורים של עובדת סוציאלית על בסיס יומי. נמסר כי בשל מסוכנותם של הכלואים, הפגישות נערכות במשרד מפקד האגף ובנוכחות סוהר. המבקרים סברו כי ניהול השיחות עם העובדת הסוציאלית בנוכחות סוהר פוגע בזכותם של הכלואים לפרטיות ומנוגד לכללי האתיקה ולהנחיות שירות בתי הסוהר.⁴⁸

בבית סוהר השרון נמסר למבקרים כי בבית הסוהר עובדים שבעה עובדים סוציאליים, אף על פי שהתקינה היא לשמונה. במועד הביקור שהו בבית הסוהר 425 כלואים, כך שכל עובד סוציאלי אחראי בממוצע לכ-60 כלואים. המבקרים התרשמו כי מיעוט התקנים לעובדים סוציאליים בכלל מגביל עד מאוד את שיקום הכלואים ומתן מענה לצרכיהם. כך למשל, המבקרים התרשמו כי אחוז המשתתפים בקבוצות טיפוליות נמוך ביחס לכלל הכלואים השוהים בבית הסוהר.⁴⁹ כן נמצא כי רק כ-10 כלואים מתוך מאות הכלואים המוחזקים במקום מקבלים טיפול פרטני הכולל

⁴⁷ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 23.11.2016: "שירות בתי הסוהר נותן תשומת לב מיוחדת ומקיפה לנקלטים למעצר, בכל התחומים. הצוות הרפואי בשב"ס הוכשר לתת מענה וליווי, בקליטת עצורים במהלך סוף השבוע. מענה זה אינו עומד בפני עצמו, שכן במהלך סוף השבוע, קיים עו"ס כונן, שניתן להזעיקו לבית הסוהר בכל שלב. לציין כי החובשים נוטלים חלק בהדרכות בתחום זה, ע"מ להקנות כלים לזיהוי ראשוני, כמפורט בדו"ח. מענה זה של החובשים משמש כגורם מונע ומסייע בהצלחת חיים. רת"ח עו"ס או מי מטעמו, זמינים טלפונית במהלך סוף השבוע לייעוץ ומתן פתרונות מתאימים. בקליטה של עצורים עם רקע פסיכיאטרי או במצוקה מקיים החובש התייעצות טלפונית עם ראש תחום עו"ס וההנחיות ניתנות בהמלצתה. מענה זה הוכיח עצמו עד היום. ביום ראשון בבוקר כלל הקליטות מסופי שבע עוברות לטיפול של עו"ס האגף."

⁴⁸ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 23.11.2016: "נוכחות סוהר ביחד עם העו"ס חיונית, שכן מדובר בעצורים שעלולים להיות תוקפניים ומסוכנים. לציין כי בעבר הותקפה עו"ס בבימ"ר."

⁴⁹ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 11.12.2016: "בבית סוהר השרון תקן הכליאה עומד על 534 אסירים כאשר מתוכם: 47 אסירים במחלקת השיקום, 34 אסירים במחלקה להתמכרויות. תקן העובדים הסוציאליים בבימ"ר, עומד על 11.5 תקנים עפ"י הפירוט הבא: לאגף השיקום מוקצים שני תקנים. למחלקה לטיפול בהתמכרויות מוקצים שני תקנים. ליתר האסירים בבית הסוהר (453), מוקצים 7.5 תקנים, כך שלכל 60 אסירים ישנו עובד סוציאלי מטפל. לציין כי כיום, במצבה פעילה, חסרה עובדת סוציאלית אחת (בחל"ד), שחסרונה מעלה את היחס ל-69 אסירים לעו"ס. המצב הקיים הוא מצב ראוי ומספיק."

פגישות שבועיות ודו-שבועיות עם העובדת הסוציאלית.⁵⁰ מסגל בית הסוהר נמסר כי הצוות הטיפולי יתוגבר בשנה הבאה בסטודנטים ובכך תתאפשר הרחבת הטיפולים הפרטניים לאסירים.

בנוסף לכך נמסר למבקרים כי על אף התיקון בחוק בשנת 2012, רק לאחרונה הועברו תקציבים ותקנים לטובת נושא הטיפול והשיקום, וכי חלק מהתקנים טרם אויש. כן נמסר כי קיימות רשימות המתנה לקבוצות ולטיפולים.⁵¹ יש לקוות כי עם יישומו המלא של תיקון 42 יורחבו המענים הטיפוליים-שיקומיים, שיבואו לידי ביטוי במספר הכלואים המשולבים בקבוצות טיפוליות ובמענים של טיפול פרטני לצד הטיפול הקבוצתי. כן יש לקוות כי מספר אגפי השיקום ומספר הכלואים המשולבים באגפים הקיימים ילך ויגדל, כחלק משילובם של כלואים חזרה לחברה באופן הדרגתי והפחתת המועדות.⁵²

במהלך הביקור פגשו המבקרים בכלוא אשר מטופל בתחליף סם בהתאם להוראות נרקולוג. נמצא כי מלבד הטיפול התרופתי הכלוא אינו משולב באף מסגרת טיפולית משלימה אשר תסייע לו להתמודד עם הקשיים והמצוקות הנוגעים להתמכרותו.

בבית סוהר שקמה נמצא כי קיים מחסור בעובדות סוציאליות הפועלות בבית הסוהר. למבקרים נמסר כי בבית הסוהר מועסקות שבע עובדות סוציאליות, וכן קרימינולוגית קלינית שתפקידה בין היתר נוגע לאבחון ומניעת אובדנות. הצוות הטיפולי פוגש בכלואים באופן סדיר בכל יום ומפעיל סדנאות טיפול ושיקום שונות כגון סדנה לשליטה בכעסים, קבוצה לטיפול בהתמכרויות ועוד. במועד הביקור שהו בבית הסוהר 423 כלואים, כך שכל עובדת סוציאלית אחראית לכ-60 כלואים.

2.2. מדיניות אי-מתן שירותי חינוך, שיקום ואף לא טיפול סוציאלי לכלואים ביטחוניים

בדומה לממצאים מדוחות מסכמים משנים עברו, גם הממצאים שנאספו על ידי הסניגוריה הציבורית בשנת 2016 מראים כי שב"ס ממשיך לנקוט במדיניות לפיה כלואים ביטחוניים, לרבות קטינים ובגירים צעירים הזקוקים לטיפול ומביעים רצון לכך, אינם זוכים לתמיכה סוציאלית ואינם משולבים במסגרות טיפוליות, שיקומיות, חינוכיות ותעסוקתיות. הסניגוריה הציבורית סבורה כי מדיניות זו אינה עולה בקנה אחד עם החשיבות שמיוחסת בשיטתנו לזכות לשיקום של

⁵⁰ למבקרים נמסר מסגל בית הסוהר כי בנוסף לקושי תקציבי הכרוך במתן טיפול פרטני, הדבר נובע מהתפיסה כי טיפולים קבוצתיים מביאים לתוצאות טיפוליות טובות לא פחות.

⁵¹ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 13.12.2016: "בבית סוהר השרון מוחזקות אוכלוסיה ייחודית של טעוני הגנה, לכן כלל המענים הטיפוליים ניתנים ומתקיימים בתוך ב/ס השרון ולא ניתן להפנות את האסירים המוחזקים בו למחלקות טיפוליות הקיימות בשב"ס. בביס"ר השרון מתקיימות מדי חודש כ-20 קבוצות טיפוליות במקביל, בנושאים שונים. הקבוצות נותנות מענה מגוון ורציף לאסירים המשולבים בהן, בהתאם לצרכים שלהם (פרוט בדו"ח עצמו ובנספח א'). מאז ביקור הסניגוריה נפתחו 3 קבוצות נוספות (מעגל השינוי, טיפול לעברייני מין) ועוד אסירים שולבו בטיפול פרטני. לאגף השיקום בשרון אין רשימות המתנה. גם למחלקת ט"ל אין רשימות המתנה. לגבי הקבוצות בשאר האגפים - אין רשימות המתנה (זאת, כאמור, בשל מענה רציף ברוב הנושאים). ישנם אסירים בודדים המיועדים להשתלב בקבוצה טיפולית כזו או אחרת, בהתאם לבדיקת הצרכים שלהם. בדרך כלל מדובר באסירים חדשים, או כאלה שיש צורך בהבעת מוטיבציה ראשונית מצדם להשתלב בטיפול (קרי- בשלב זה אינם מביעים מוטיבציה לטיפול ובד"כ נעשה reaching out לגביהם). שילובם בקבוצה מתבצע בטווח של מספר ימים, עד מספר שבועות, מרגע שנמצאים מתאימים. לסכום: קבוצות טיפוליות נפתחות בהתאם לבדיקת הצרכים הקיימים ובהתאם לכך האסירים משולבים בקבוצות אלו. ישנם אסירים בודדים אשר בפועל מיועדים להשתלב בקבוצות עתידיות, בטווח של מספר ימים עד מספר שבועות. במקביל, מתבצע מעקב עו"ס לכל אסירי האגף, לפחות אחת לחודש. כמו כן, ישנם אסירים בטיפול פרטני ואסירים במעקב תמיכתי, בהתאם לצורך."

⁵² תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 13.12.2016: "בביס"ר השרון קיים אגף שיקום, בהתאם לפריסה הארצית. בשנת 2015 האגף היה בתפוסה מלאה של 48 אסירים ובשנת 2016 נעה התפוסה בין 44-48 אסירים (אין השנה רשימות המתנה לשיקום). לציין כי בביס"ר חרמון עלה מספר המקומות באגף השיקום ובימים אלה מתבצעת בדיקת צרכים לגבי הצורך בפתיחת אגף שיקום נוסף."

כל אדם באשר הוא; היא עומדת בסתירה לסעיף 11 לפקודת בתי הסוהר המעגן את זכותו של כל אסיר לחינוך ופנאי, גם אם הוא אינו תושב או אזרח ישראל; וככל שמדובר בכלואים ביטחוניים תושבי ואזרחי ישראל, היא גם עומדת בסתירה לסעיף 11 לפקודת בתי הסוהר המעגן את זכותם של אסירים אלה לשיקום. בנוסף פוגעת מדיניות זו באופן מובהק באינטרס הציבורי. לא מיותר לציין, כי מדיניות זו אף זכתה לביקורת נוקבת מצד בית המשפט העליון בשורה ארוכה של פסקי דין.⁵³ כבר בשנת 2010 קרא בית המשפט העליון לשינוי מהותי בנושא זה בציינו:

"לא אחת התרענו על כך שאסירים בטחוניים, גם קטינים או בגירים צעירים, אינם מקבלים טיפול סוציאלי במאסרם; והמאסר עלול - במידה רבה מאוד - להיות 'אוניברסיטה לטרור', תחת מאמץ לשנות, ולוא במשהו, את תמונת העולם שקטינים ובגירים צעירים כאלה חווים, והממשיכה את המטען שעמו באו, כמו במקרה דנא. בשעתו נמסר לנו מטעם שירות בתי הסוהר, כי ישנו שינוי מה לכיוון טיפול סוציאלי וחינוכי, אך מן התסקיר המשלים עולה לכאורה אחרת. נשוב ונבקש כי הרשויות יידרשו לכך".⁵⁴

חרף האמור, בביקורים הרשמיים שנערכו על ידי אנשי הסניגוריה הציבורית בשנת 2016, נמצא כי ב-5 מתקני כליאה קיימת מדיניות של אי-מתן שירותי חינוך, שיקום ואף לא טיפול סוציאלי לכלואים ביטחוניים.

בבית סוהר עופר המבקרים התרשמו כי יש מקום להרחיב את פעילויות החינוך בהן משולבים הקטינים ולהפעיל באגף מסגרות טיפוליות שונות. כך למשל, הביעו דוברים מטעם הכלואים רצון בשילוב הקטינים בתכניות פנאי שיקומיות קבוצתיות כגון ספורט, תאטרון, ציור וכד', כפי שקיים בכלא אופק המיועד לקטינים. כמו כן הביעו הדוברים באגף נכונות כי הקטינים ישתתפו בקבוצות טיפוליות או בפגישות טיפוליות פרטניות, ככל שהן מותאמות תרבותית לנערים, על מנת לסייע להם בבעיותיהם ומצוקותיהם.⁵⁵

בבית סוהר דמון עלו תלונות בקרב הכלואות הביטחוניות על היעדר כיתת לימוד או ספריה.⁵⁶

בבית סוהר השרון נמצא כי באגף הכלואים הביטחוניים אין עובד סוציאלי ממונה, כבכל האגפים. למבקרים נמסר כי במקרה הצורך ניתן מענה טיפולי פרטני וממוקד של עובד סוציאלי.

בבית סוהר שקמה נמצא כי כלואים ביטחוניים אינם לוקחים חלק בפעילויות החינוך השונות בבית הסוהר, וכי פעילות הפנאי היחידה הניתנת להם היא שעת ספרייה שבועית.

באגף מב"ן בבית סוהר מג"ן נמצא כי הכלואים הביטחוניים המוחזקים במקום אינם רשאים לקחת חלק בפעילויות האגף השונות, ביניהן פעילויות תעסוקה ופנאי. למבקרים נמסר כי הדבר

⁵³ ראו, בין היתר, ע"פ 4102/08 דירבאס נ' מדינת ישראל (החלטה מיום 1.12.2008); ע"פ 1456/07 פלוני נ' מדינת ישראל (החלטה מיום 10.7.2007); ע"פ 10118/06 פלוני נ' מדינת ישראל (החלטה מיום 30.4.2007); ע"פ 6248/05 פלוני נ' מדינת ישראל (החלטה מיום 8.11.2006); ע"פ 6569/05 אבו אלעיש נ' מדינת ישראל (החלטה מיום 24.7.2006); ע"פ 8639/13 אמיר אלדבס נ' מדינת ישראל (החלטה מיום 9.1.2012).

⁵⁴ ע"פ 6257/10 פלוני נ' מדינת ישראל (החלטה מיום 29.5.2010).

⁵⁵ ממפקד בית הסוהר נמסר כי בהתאם למדיניות שב"ס, אין מקום להעניק טיפול קבוצתי לאסירים ועצורים ביטחוניים, לרבות קטינים. כמו כן, הביע מפקד המתקן את דעתו כי הבעת ההתעניינות והנכונות להשתלב בטיפול קבוצתי מצד הכלואים אינה כנה.

⁵⁶ בתגובה לכך נמסר למבקרים כי כל כלואה רשאית להחזיק עד 3 ספרים, וכי בית הסוהר צפוי לקבל 15 ספרים נוספים בזמן הקרוב.

נובע מכך שעל פי פקודות שב"ס חל איסור על כלואים ביטחוניים לבוא במגע עם כלואים פליליים. הסניגוריה הציבורית סבורה כי אין זה ראוי למנוע מכלואים פעילויות אשר עשויות לתרום לשיקומם ולשיפור במצבם, במיוחד לאור העובדה שמדובר במתקן טיפולי בו שוהים כלואים הסובלים ממצוקות נפשיות חמורות.⁵⁷

ג.3. היעדר תכניות חינוך טיפול ושיקום לכלואים שאינם דוברי עברית

בדוחות מסכמים מהשנים האחרונות עלה כי קיימים כשלים במתן שירותים סוציאליים ביחס לכלואים שאינם דוברים את השפה העברית, בין אם מדובר בפלסטינים דוברי ערבית ובין אם מדובר בכלואים הדוברים שפות זרות אחרות. במצב זה מותנית הגישה להליכים טיפוליים ושיקומיים בידיעת השפה העברית, וכך נמנעת הלכה למעשה מכלואים רבים האפשרות להשתלב בפעילויות טיפול וחינוך שיקומיות. הסניגוריה הציבורית סבורה כי מדיניות המתנה שילוב בטיפול ושיקום בידיעת השפה העברית אינה סבירה, ובפרט כך לאור העובדה שבחברה הישראלית יש מספר רב של תושבים שאינם יודעים את השפה העברית ודוברים שפות אחרות, כגון ערבית, רוסית ואמהרית. ויודגש: בתי המשפט פסקו במגוון של החלטות מהעת האחרונה, כי אין להעמיד את ידיעת העברית כתנאי לשילובו של כלוא בקבוצה טיפולית.⁵⁸

חרף האמור, בביקורים הרשמיים שנערכו על ידי אנשי הסניגוריה הציבורית בשנת 2016, ב-5 מתקני כליאה נמצאו ליקויים הנוגעים להיעדר תכניות חינוך, טיפול ושיקום לכלואים שאינם דוברים עברית. הדבר בלט במיוחד בבתי סוהר בהם מרבית ואף כלל אוכלוסיית הכלואים אינם דוברי עברית.

בבית מעצר הדריס נמצא כי כלל המענים הטיפוליים, הכוללים שיחות פרטניות וכן קבוצות טיפוליות, מתקיימים בשפה העברית. זאת, אף על פי שהמבקרים התרשמו כי סגל בית המעצר מודע לצורך הקיים במתן מענה טיפולי לכלואים שאינם דוברי השפה העברית.⁵⁹

בבית סוהר צלמון נמצא כי השיעורים במרכז החינוך מתנהלים בשפה העברית בלבד, אף על פי שהרוב המוחלט של הכלואים במקום הם דוברי השפה הערבית. לדברי קצינת החינוך, הכלואים אינם מעוניינים ללמוד בשפתם על אף שהוקצו לכך משאבים. למבקרים נמסר כי על מנת לסייע לכלואים המתקשים בשפה העברית ולומדים בכיתת המתחילים, ישנו עוזר הוראה דובר השפה

⁵⁷ למבקרים נמסר כי על פי רוב, כלואים ביטחוניים המגיעים למב"ן מאושפזים במקום למשך מספר ימים בלבד, לצורך הכנת חוות דעת משפטיות. כן צוין כי לרוב מדובר במספר כלואים בודדים בשנה, וכי במועד הביקור לא שחו במקום כלואים ביטחוניים.

⁵⁸ להלן מספר דוגמאות: בע"פ 3102/14 אבו חאטר נ' מדינת ישראל (החלטה מיום 17.11.2014) הלין בית המשפט העליון על היעדר מסגרת טיפולית לדוברי ערבית במסגרת שב"ס. במסגרת עת"א 60042-03-15 בדרי נ' שב"ס (החלטה מיום 7.5.2015) הבהיר בית המשפט כי טענה בנוגע לאי-שליטה של הכלוא בשפה העברית לא תהווה מכשול לשילובו בקבוצה טיפולית; במסגרת עת"א 13516-03-15 אלחמדה נ' שב"ס (החלטה מיום 6.5.2015) נקבע כי אין להעמיד כתנאי לטיפול את לימודי השפה העברית; בעת"א 7997-12-14 גיאר נ' שב"ס (החלטה מיום 1.3.2015) קבע בית המשפט כי עמדת גורמי הטיפול לפיה יש לשלב את הכלוא בלימודי קרוא וכתוב של השפה העברית קודם לשילובו במחלקה הטיפולית אינה סבירה; בעת"א 50515-06-16 אבליס נ' מדינת ישראל (החלטה מיום 11.9.2016) נקבע כי בהיעדר מטפלים בשפה זרה, לא ניתן לזקוף לחובתו של העותר היעדר טיפול כדבר המונע יציאה לחופשות.

⁵⁹ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 23.11.2016: "למרות המאמץ הרב המושקע בניסיון לגייס עובדים סוציאליים דוברי שפות שונות, עדיין אין עו"ס דוברי שפות שונות בכל יחידה. בד"כ ניתן להסתייע בסגל דובר השפה. במקביל, אסירים מופנים למסגרות החינוך ללמידת השפה בכדי לשפר את השתלבותם בכלא בפרט ובארץ בכלל. לציין כי לשירות בתי הסוהר התקשרות עם חברת תרגום, אשר נותנת שירותי תרגום לכל אנשי הטיפול, בהתאם לצורך, בכל השפות, כולל שפת הסימנים."

הערבית. כמו כן נמצא כי קבוצת הטיפול בעברייני מין מתקיימת בשפה העברית בלבד, בניגוד לקבוצות טיפוליות אחרות אשר מתקיימות גם בשפה הערבית.

בבית המעצר המחוזי בירושלים התרשמו המבקרים כי פעילויות החינוך בהם משולבים קטינים דוברי ערבית המוחזקים במקום, כמו גם שיחות פרטניות הנערכות עם העובדת הסוציאלית, הינם כמעט חסרי כל ערך משאלו מתקיימים בשפה העברית בלבד. בבית המעצר מופעלת תכנית לימודים עבור קטינים השוהים במעצר, הכוללת לימוד מקצועות ליבה כגון שפה, חשבון וגיאוגרפיה המותאמים לרמתו הפרטנית של כל קטין. נמצא כי המורה אשר מגיע לבית המעצר ומעביר לקטינים את מערכי השיעורים השונים אינו דובר ערבית, אף על פי שכ-80% מהקטינים השוהים בבית המעצר דוברי ערבית. בתגובה לכך ציינה קצינת החינוך כי על פי רוב ישנו קטין דובר ערבית אשר משמש כמתורגמן עבור יתר הקטינים. עם זאת, בשיחה שערכו המבקרים עם הקטין אשר משמש מתורגמן, הם התרשמו כי שליטתו בשפה העברית נמוכה ואינה מאפשרת תיווך של התכנים המועברים על ידי המורה. בנוסף נמצא כי לרשותם של הקטינים עומדים מילונים שאמורים לסייע בידם בתרגום דברי המורה, אך המבקרים סברו כי מדובר בכלי חסר תועלת, מאחר וחלק מאותם קטינים לא יודעים לקרוא ערבית, על אחת כמה וכמה לשלוט במיומנות חיפוש ותרגום מהשפה הערבית ולהפך. כמו כן התרשמו המבקרים כי פעילויות החינוך והפנאי השונות הקיימות בבית המעצר אינן מספקות מענה הולם לקטינים דוברי הערבית אשר שוהים במקום. כך, נמצא כי דפי הפעילות אשר מחולקים לכלואים כתובים בשפה העברית בלבד. למבקרים נמסר כי בתקופות החגים מתקיימות בבית המעצר פעילויות בנושא החגים השונים, אך קצינת החינוך לא ידעה למסור למבקרים אם הפעילות עוסקת בחגים של הדת היהודית בלבד. כמו כן המבקרים התרשמו כי מתוך מאגר הספרים העומד לרשות הכלואים רק מעט מאוד מהספרים הם בשפה הערבית.⁶⁰

בנוסף נמצא כי גם העובדת הסוציאלית אשר אחראית על אגף הקטינים אינה דוברת את השפה הערבית. למבקרים נמסר כי במסגרת תפקידה נפגשת העובדת הסוציאלית עם כל קטין אשר נקלט בבית המעצר ומקיימת אתו שיחת היכרות כללית. בנוסף לכך, היא מנהלת שיחת מעקב שבועית עם כל אחד מהקטינים אשר שוהים במתקן. המבקרים התרשמו כי לא ניתן לגשר על מחסום השפה, וכי במצב הנוכחי הקטינים אינם מפיקים תועלת מהמפגש עם העובדת הסוציאלית. להמחשת המצב, יצוין כי בבירור שערכו המבקרים מסרו הקטינים כי לא פגשו מעולם עובדת סוציאלית במהלך שהותם במתקן. המבקרים ציינו כי בהנחה שהעובדת הסוציאלית אכן פוגשת את כל הקטינים, הרי שהדבר ממחיש כי הקטינים אינם מבינים את תפקידה של העובדת הסוציאלית. המבקרים סברו כי מדובר בליקוי חמור, אשר מרוקן מתוכן את שילובם של הקטינים בטיפול וחינוך, כך שלמעשה מקטינים אלה נמנעות הזכויות להן הם זכאים בהתאם לחוק הנוער. הסניגוריה הציבורית סבורה כי מאחר ומרבית הכלואים הקטינים השוהים בבית המעצר דוברי ערבית, יש מקום לפעול להעסקת איש חינוך ועובד סוציאלי דוברי השפה.⁶¹

⁶⁰ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 9.5.2017: "קיימת ספריה בבית המעצר, המכילה ספרי קריאה בשפות שונות. מדי שנה מחדשים ומרחיבים את מלאי הספרים - גם השנה תבוצע רכישה, יינתן דגש על ספרות בערבית."

⁶¹ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 9.5.2017: "בבימ"ר ירושלים מופעלת כיתת לימוד לקטינים - הכיתה מיועדת לכלל העצורים הקטינים, יהודים וערבים כאחד. במקום מלמדים שני מורים המועסקים על ידי משרד החינוך. המורים הינם דוברי ערבית. בבית המעצר מורה מתנדבת דוברת ערבית. לציין שנפתח קורס בערבית, ועו"ס תצא לקורס הקרוב. שירות בתי הסוהר, עושה מאמצים לגייס לשורותיו עובדים סוציאליים דוברי שפות שונות, ובכלל זה דוברי

בבית סוהר עופר נמסר למבקרים כי לכל קטין אשר נקלט במתקן נערכת פגישה עם העובדת הסוציאלית במעמד הקליטה בהתאם לקבוע בחוק הנוער. כמו כן יש באפשרות הקטין לבקש לערוך מפגשים נוספים במידת הצורך. עם זאת, נמצא כי העובדת הסוציאלית הפועלת בבית הסוהר אינה דוברת ערבית, אף על פי שמדובר בבית סוהר אשר כלל השוהים בו הם תושבי הרשות הפלסטינית. למבקרים נמסר כי ככל שעולה הצורך, ישנה אפשרות להיעזר במתורגמנים לשם עריכת המפגשים עם העובדת הסוציאלית. המבקרים סברו כי ההיעזרות במתורגמנים לצורך זה אינה ראויה, ורצוי כי העובדת הסוציאלית תוכל לתקשר עם הכלואים בשפתם באופן בלתי אמצעי.⁶²

במתקן משמורת סהרונים פועלות שתי עובדות סוציאליות, אשר מנסות לתת מענה לצרכי המוחזקים. למבקרים נמסר כי כל מוחזק שנקלט במתקן סהרונים נפגש עם עובדת סוציאלית כחלק מתהליך הקליטה. כמו כן העובדות הסוציאליות מבקרות מדי יום בכל האגפים המאוכלסים וזמינות לקבלת קהל המוחזקים. העובדות הסוציאליות אף מקיימות טיפולים פרטניים למספר מצומצם של מוחזקים וכן טיפולים קבוצתיים, בין היתר, בנושא שליטה בכעסים לבעלי רקע פלילי, אלימות במשפחה, התמודדות במצבי לחץ ומשבר וכו'. הקבוצות כוללות 12-15 מוחזקים ומתנהלות בשפה העברית. המבקרים סברו כי נוכח העובדה שחלק לא קטן מהמוחזקים אינו דובר עברית ואינו מסוגל לקיים אפילו שיחה בסיסית בשפה זו, יש מקום לבחון אפשרות לפתוח קבוצות שיתנהלו בשפות שונות.⁶³

4. ליקויים הנוגעים למסגרות החינוך והפנאי

זכותם של אסירים לחינוך קבועה בסעיף 11 לפקודת בתי הסוהר, וכן בתקנה 47 לתקנות בתי הסוהר המורה כי "בכל בית סוהר תאורגן ותקום תכנית של שיעורים אלא אם הורה הנציב אחרת. לאסירים תינתנה ההקלות האפשריות להרחבת ידיעותיהם בשעות הפנאי, תשומת לב מיוחדת תינתן ללימוד הקריאה והכתיבה לאסירים שאינם יודעים קרוא וכתוב". לשילוב אסירים בפעילויות חינוך ישנה חשיבות רבה, במיוחד לאור העובדה כי אוכלוסיית האסירים מאופיינת בדרך כלל ברמת השכלה נמוכה יחסית לאוכלוסייה הכללית. מחקרים שעסקו בהשפעתה של ההשכלה היסודית הניתנת לכלואים בבית הסוהר ובפוטנציאל שלה לשיפור הדימוי העצמי של הכלואים, מלמדים כי שילוב במסגרות חינוכיות מביא לעלייה משמעותית בדימוי העצמי, לשיפור ניכר בתחום ההתנהגותי ואף למניעת הישנות ביצוע עבירות בעתיד. בדומה, ישנה חשיבות רבה

השפה הערבית. כיום משרתים בשב"ס 15 עובדים סוציאליים דוברי ערבית המשולבים במחוזות דרום וצפון. שב"ס מבצע מאמץ מיוחד לאיתור עו"ס דובר ערבית למחוז מרכז, בדגש על בימ"ר ירושלים. סגן מפקד בית מעצר ירושלים הינו דובר ערבית, כן משרתים במקום סוהרים דוברי ערבית נוספים, המסייעים בתרגום במידת הצורך."

⁶² תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 31.8.2016: "אכן, העו"ס המועסקת אינה דוברת ערבית, אלא ברמה בסיסית. לצערנו קיים קושי אובייקטיבי לאתר ולגייס עו"ס דוברי ערבית כשפת אם, חרף ניסיונות שנעשו בנושא. לאחרונה נערכה ישיבת היערכות בנושא והתפרסם מכרז ייעודי, בניסיון נוסף לאתר עו"ס דובר ערבית לבית הסוהר."

⁶³ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 1.2.2017: "האוכלוסייה השווה במתקן סהרונים הנה מגוונת והשווה במתקן דוברים שפות שונות, כגון: ערבית, אמהרית, טיגרית, אנגלית, צרפתית ועברית. במרבית הקבוצות שהופעלו עד כה במתקן סהרונים, לקחו חלק שוהים אשר הגיעו מארצות שונות והינם דוברי שפות שונות ועל כן לא ניתן להנחות קבוצה בשפה זרה אחת בלבד. המציאות היום במתקן סהרונים היא שהשווהים מגיעים למתקן לאחר שהות של מס' שנים בארץ, ועל כן רבים מהם דוברים עברית ברמה אשר מאפשרת לגורמי הטיפול לתקשר עמם. בנוסף, במצבים בהם נדרש טיפול בשוהה אשר אינו דובר את השפה העברית, קיימים שירותי תרגום אשר מוזמנים מבעוד מועד ע"י הצוות המטפל. כמו כן, במתקן סהרונים עובדת סוציאלית אשר דוברת השפה האמהרית ונותנת מענה לשוהים דוברי השפה."

לשילוב כלואים במסגרות פנאי שונות, אשר יש בהן כדי לתרום במידה משמעותית לדימוי העצמי של הכלואים ולסיכויי שיקומם.

חרף האמור, ולמרות המאמצים הרבים שנעשים בשב"ס כדי לפתח את מערך החינוך והפנאי, ב-10 מתקני כליאה התגלו ליקויים הנוגעים למסגרות אלו.

בבית סוהר עופר התרשמו המבקרים כי קיים מחסור באפשרויות לפעילויות חינוך ופנאי באגף הקטינים. למבקרים נמסר כי מזה מספר חודשים פועלת באגף תכנית חינוך, אולם היקף הלימודים וכן מגוון התכנים הנכללים בה מצומצם ואינו מספק מענה הולם לקטינים בזמן שהותם בבית הסוהר. חלק מהקטינים אף מסרו כי תכנית הלימוד היא ברמה נמוכה ואינה תורמת להם באופן ממשי. כמו כן, הביעו הקטינים רצון להשתלב בלימודי אנגלית, וככל הניתן ללמוד נושאים נוספים מלבד ערבית ומתמטיקה, אשר נכללים במסגרת התכנית.⁶⁴ כמו כן, בשיחות של המבקרים עם הכלואים עלו תלונות שונות על היעדר פעילויות פנאי. נמסר כי ערוצי הטלוויזיה הקיימים במקום אינם כוללים ערוצים בעלי תכנים המותאמים לצרכי הקטינים. כמו כן, נמסר כי הספרים הזמינים באגף אינם מתאימים לקטינים. בנוסף, הכלואים הביעו צורך באספקת משחקים נוספים על אלו הקיימים באגף.⁶⁵

בבית סוהר אלה הועלו טענות רבות ביחס למגוון המצומצם של ספרים בספריית בית הסוהר. למבקרים נמסר כי בבית הסוהר פועלת ספריה המנוהלת על ידי אחד הכלואים, ובה ספרים במגוון שפות וכן מילונים. כן נמסר כי רק לאחרונה התקבל מלאי חדש של כ-100 ספרים חדשים לשימושם של הכלואים. יחד עם זאת, משיחות שערכו המבקרים עם הכלואים עולה כי ישנו ביקוש רב לספרים נוספים, ביניהם אף ספרי עיון לצורך לימוד עצמי של תחומים שונים. הכלואים הביעו שביעות רצון מכך שבבית הסוהר נערך "יום הספר", בו נערכת מכירת ספרים, והביעו רצון בקיום ימי מכירות נוספים על אלו הקיימים. כמו כן ביקשו הכלואים כי יתאפשר להם להזמין ספרים לבחירתם באמצעות הקנטינה.⁶⁶ אחד הכלואים הלן על כך שעל אף היעדר מגוון מספק של ספרים בספריית בית הסוהר, לא התאפשר לו לתרום לבית הסוהר ספרים השייכים לו אשר מצויים בביתו.⁶⁷

במהלך הביקור הועלו תלונות מצד הכלואים על כך שתכניות החינוך נערכות באותן שעות בהן מתקיימת פעילות התעסוקה בבית הסוהר. באופן זה, כלואים המעוניינים להשתתף בתכניות החינוך הפורמאלי ולהשלים השכלה, אינם יכולים להרשות זאת לעצמם שכן בשעות הבוקר עליהם לעבוד על מנת להתפרנס.⁶⁸

⁶⁴ ממפקד בית הסוהר נמסר כי הקמת כיתות הלימוד ומערכת החינוך באגפי הקטינים הינו פרי של החודשים האחרונים בלבד, וכי ישנם מאמצים ונכונות לפתח את התכנית, אם כי לדבריו קיים קושי בגיוס מורים לתכנית.

⁶⁵ מפקד בית הסוהר הביע נכונות לפעול לשם הרחבת מגוון הספרים, המשחקים וערוצי הטלוויזיה הקיימים באגף, וציין כי חלק מהבקשות בנושא הופנו אליו בעבר ונמצאות בטיפול. כמו כן צוין כי ישנה יוזמה להתקין מתקן כושר בכל אגף.

⁶⁶ ממפקד בית הסוהר נמסר כי הדבר אינו ישים מאחר שדורש משאבים רבים מדי.

⁶⁷ ממפקד בית הסוהר נמסר כי הדבר בלתי אפשרי שכן יהיה צורך בבדיקה קפדנית של הספרים על מנת למנוע העברת מידע אסור. עם זאת, נמסר כי בבית הסוהר נערך "יום הספר" בו נערכת מכירת ספרים, וכי ישנו ניסיון לקדם את קיומם של ימי מכירות נוספים. מעבר לכך, נמסר כי מלאי הספרייה מתחדש מעת לעת.

⁶⁸ ממפקד בית הסוהר נמסר כי במהלך 2017 צפויה להיות הרחבה של תכנית החינוך הפורמאלי לשעות אחר הצהריים על מנת לאפשר ליותר כלואים ליהנות ממנה. המטרה היא שתהיה הצלבה בין מסגרות החינוך והתעסוקה, כך שכלואים שלומדים בשעות הבוקר יוכלו לעבוד בשעות אחר הצהריים ולהיפך. תכנית זו צפויה להיות מתקצבת. כמו כן נמסר כי נעשה ניסיון לחפש מורים מתנדבים על מנת להרחיב את מערך החינוך.

כמו כן נמצא כי אף על פי שבבית הסוהר מגרש רחב ידיים עם שערים המיועד למשחק כדורגל ולפעילויות ספורט, לא נעשה בו שימוש מאחר שמפקד בית הסוהר אינו מתיר לכלואים להשתמש בו בשל חשש שיפצעו במהלך פעילויות הספורט.

בבית סוהר השרון הלין אחד הכלואים על כך שחומרי הקריאה המסופקים לכלואים מטעם שב"ס אינם מגוונים וכי אין בהם חומרי קריאה לפי טעמו.

בבית סוהר איילון קיים מרכז חינוך הכולל מגוון רב של פעילויות אשר מותאמות לצרכים האישיים של הכלואים. למבקרים נמסר כי נכון למועד הביקור ישנם כ-80 כלואים המשולבים בתכניות החינוך השונות. יצוין כי מדובר בכ-12% בלבד מתוך כלל הכלואים אשר שהו בבית הסוהר במועד הביקור. כמו כן נמצא כי בשל היעדר אמצעי אבטחה הולמים נמנעת מכלואים רבים האפשרות להשתלב בתכניות החינוך. זאת, מאחר וחדר החינוך, בו מתקיימות הפעילויות השונות, אינו מאובטח באופן הדוק. לפיכך, אסירים אשר רמת האבטחה הנדרשת בעניינם היא גבוהה, כגון אסירי עולם שאינם קצובים או אסירים שעל פי גורמי המודיעין הינם בעלי פוטנציאל גבוה לבריחה, אינם רשאים להשתלב בתכניות החינוך.

בבית מעצר תל אביב נמצא כי פעילויות החינוך בבית המעצר כוללות כיתה ללימוד עברית וכן מגוון סדנאות בנושאים שונים, כגון כישורי חיים, התמודדות במעצר ושליטה בכעסים. עם זאת, למבקרים נמסר כי בעבר פעלו במסגרת בית המעצר כיתות לימוד נוספות אשר נסגרו בשל יציאתה של קצינת החינוך לחופשת לידה. כך, גם שגרת הגעתם של מתנדבים לבית הסוהר לצורך פעילויות חינוך ופנאי שונות נפגעה בשל היעדרותה של קצינת החינוך. למבקרים נמסר כי עם שובה של קצינת החינוך, היא נערכת לשקם את מערך המתנדבים שנפגע. הסניגוריה הציבורית סבורה כי מצב בו פעילויות החינוך בבית המעצר נפגעות בשל היעדרות של איש סגל זה או אחר אינו ראוי. במקרים כאלה יש לפעול למילוי מקום או להעברת האחריות לאיש סגל אחר, על מנת להימנע מפגיעה בזכויות הכלואים.

בבית סוהר שקמה נמצא כי בעוד שבעבר פעלה בבית הסוהר כיתת לימוד יחידה, כיום אין בבית הסוהר מערך חינוך פורמלי. למבקרים נמסר כי צוות החינוך במקום, אשר מונה שלוש קצינות חינוך, מנסה למלא את החסר על ידי עריכת קבוצות לימוד קצרות טווח בחלק מהאגפים.

בבית סוהר גבעון נמצא כי על פי רוב, הכלואים הזרים השוהים במתקן אינם משולבים במסגרות תעסוקה וחינוך.⁶⁹

בבית סוהר דמון נמצא כי חלק ניכר מאוכלוסיית הכלואים במקום הם שב"חים אשר אינם זוכים להשתלב בפעילויות החינוך במתקן. למבקרים נמסר כי בית הסוהר נערך למתן שירותי חינוך גם לכלואים השב"חים אולם עד כה הדבר טרם החל בשל קשיי תקציב. כן נמסר כי לאחרונה אושר תקן לקצינת חינוך במשרה מלאה, במקום התקן הקיים של משרה חלקית, אך התקן טרם אויש.⁷⁰

⁶⁹ ממפקדת בית הסוהר נמסר כי ככלל, נוכח תקופת שהייתם הקצרה יחסית של המוחזקים המועמדים לגירוש בבית הסוהר, בית הסוהר אינו מחויב בשילובם בתעסוקה או בקבוצות טיפוליות הנהוגות בבתי סוהר אחרים. יחד עם זאת, ננקטים על ידי סגל בית הסוהר מאמצים על מנת לאפשר תעסוקה וטיפול לאותם מוחזקים.

⁷⁰ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 28.7.2016: "כחלק מהחלת תיקון 42 לחוק, ביס"ר דמון תוקנן בתקן מלא של קצינת חינוך. כעת מועסקת קצינת חינוך במשרה חלקית, דבר הצפוי להשתנות בימים הקרובים, לאחר סיום הליך גיוסה של קצינת חינוך נוספת. בימים אלה הסתיים שיפוץ כיתת החינוך ונרכש ציוד חדש, אשר יאפשר פעילות חינוך יומיומית לאסירי שב"ח ולאגף טעוני הגנה".

בבית סוהר אופק עלתה טענה בדבר היעדר פעילויות ספורט לקטינים הכלואים במקום. אחד הקטינים מסר למבקרים כי פעילות הספורט היחידה המתאפשרת להם היא משחק כדורגל אשר נערך אחת לשלושה שבועות.⁷¹

במתקן משמורת סהרונים רוב המוחזקים השוהים במתקן הם בני הדת הנוצרית, למעט המוחזקים הסודנים, שהם ברובם מוסלמים. חרף זאת, שירותי הדת במתקן ניתנים על ידי רב יהודי. באופן דומה, כולל המתקן בית כנסת המיועד לרווחת אנשי הסגל, אך אין כל בית תפילה התואם את דתות המוחזקים. במהלך הביקור הועלו תלונות מצד המוחזקים על כך שהפעילויות לשעות הפנאי מתאימות לילדים ואינן מעניינות אותם. כן הועלו תלונות על מחסור בפעילויות ספורט ובספרים ובאופן כללי על שעמום. יצוין כי תלונות דומות נשמעו גם במהלך ביקור קודם שנערך במקום במהלך שנת 2015. המבקרים סברו כי יש לפעול להעשרת פעילויות הפנאי והחינוך אשר מעניק שב"ס למוחזקים, וכן לדאוג להתאמה בין תוכן הפעילות לבין צרכי המוחזקים, גילם ומצבם.⁷²

5. מחסור במסגרות תעסוקה

לשילובם של אסירים במסגרות תעסוקה בזמן ריצוי המאסר ישנה חשיבות רבה, שכן יש בו כדי לתרום באופן משמעותי להליך שיקומם. הכשרה מקצועית וניסיון תעסוקתי תורמים להשתלבותו של האסיר בחברה לאחר השחרור ולצמצום שיעורי המועדות. נוסף על כך, התעסוקה תורמת לשיפור הדימוי העצמי של האסיר ולמיצוב חברתי ומעמדי של האסיר כאדם עובד. כמו כן, השילוב במסגרת תעסוקתית תורם לשיפור מצבו הכלכלי של האסיר ומאפשר לו להיטיב את הקיום היומיומי בתקופת המאסר ולעיתים אף לסייע למשפחתו.

הנושא של תעסוקת אסירים מוסדר כיום בדין באופן חלקי בלבד. סעיף 48(א) לחוק העונשין, התשל"ז-1977 קובע כי אסיר חייב בעבודה לפי פקודת בתי הסוהר והתקנות על פיה. תקנות בתי הסוהר קובעות עקרונות יסוד ביחס לעבודת אסירים, ביניהן תקנה 15 הקובעת כי "עבודת אסיר תכוון ככל האפשר לשיקומו", ותקנה 16 הקובעת כי "כל אסיר יקבל שכר בעד עבודתו". עקרונות אלו באים לידי ביטוי גם בפקודת נציבות בתי הסוהר מס' 04.62.00 שכותרתה "כללים בדבר העסקת אסירים בבתי סוהר ומחוץ להם", הקובעת את המטרות, היעדים ודרכי ההפעלה בכל הכרוך בתעסוקת אסירים. בשנת 2001 פסק בג"ץ כי הדין המצוי בנושא תעסוקת אסירים מסדיר את הנושא באופן חלקי בלבד, ומותיר למעשה עניינים חשובים בלא הסדר כראוי.⁷³ בעקבות פסק הדין מינה שר המשפטים דאז צוות בין-משרדי לשם בחינת הנושא. המלצות הצוות הבין-משרדי, אשר הוגשו בנובמבר 2004, התייחסו לצורך בשינוי הפקודה והסדרת ההיבטים השונים של נושא

⁷¹ ממפקד בית הסוהר נמסר בתגובה כי בשל מצוקה בכוח אדם, הקטינים זוכים לפעילות ספורטיבית אחת לשבועיים בלבד. כן נמסר כי בימים אלה, שירות בתי הסוהר הוציא מכרז עבור משרה חלקית של מורה לחינוך גופני חיצוני, אולם טרם אותרו מועמדים מתאימים.

⁷² תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 1.2.2017: "במתקן סהרונים שתי קצינות חינוך במשרה מלאה, נותנות מענה לשהים. בכל אגף ישנו מועדון מאובזר, בו מתקיימת פעילות החינוך. פעילות החינוך כוללת חוגים מתחומי האמנות השונים, מוסיקה, פיסול ואמנות שימושית. מונחים ע"י מדריכי חוגים, תוך גיוון הפעילות. נוסף על פעילות זו, קצינות החינוך מפעילות את השהים בנושאי ידע שונים ובשתי"פ עם המרפאה, אף מרחיבות את הידע לנושאי היגיינה אישית ועוד. באגפים מתקיימת פעילות השאלת ספרים באופן קבוע. אחת לתקופה, הספרים מועברים בין האגפים, במטרה לגוון את ההיצע. עד כה הייתה היענות מלאה של השהים לכל פעילות הפנאי המוצעת. בממוצע, משתתפים כעשרים שוהים בפעילות. לקראת שנת העבודה הבאה, נבחנת אפשרות להגדלת שעות החוגים וההיצע."
⁷³ בג"ץ 1163/98 שדות נ' שירות בתי הסוהר, פ"ד נה(4) 817 (2001).

תעסוקת אסירים תוך שמירה על כבוד האסיר והגשמת תכלית השיקום העומדת במרכז ההסדר בדבר תעסוקת אסירים. במהלך השנים נעשו מאמצים שונים להסדרה כוללת של תעסוקת האסירים בחקיקה, אך עד כה הנושא טרם עוגן בחקיקה. במאי 2016 הוגש מחדש תזכיר לתיקון פקודת בתי הסוהר (תעסוקת אסירים), התשע"ו-2016, אשר עודנו תלוי ועומד.

כיום קיימים בשב"ס שלושה סוגים של מסגרות תעסוקה בהן משולבים כלואים: עבודות שירותים, תחזוקה ומטבחים (שת"מ), עבודות יצרניות ועבודות שיקום המתבצעות מחוץ לבית הסוהר. מהביקורים שנערכו על ידי נציגי הסניגוריה במהלך שנת 2016 נמצא כי מסגרות התעסוקה הקיימות הן מצומצמות, וכי במקרים רבים רק חלק קטן מהכלואים בבתי הסוהר משולבים במסגרת תעסוקתית. כמו כן, רבות מהמסגרות הקיימות כוללות עבודה יצרנית פשוטה אשר אינה מקנה לאסירים כלים שיאפשרו להם להשתלב בשוק העבודה. אמנם, ישנו ערך שיקומי בעצם ההשתלבות במסגרת תעסוקתית, גם כאשר מדובר בעבודות שירותים ועבודות ייצור פשוטות, שכן יש בכך כדי להקנות לאסיר הרגלי עבודה ויכולות התמדה והשתלבות במסגרת. עם זאת, הסניגוריה הציבורית סבורה כי לצד מסגרות אלו יש לפתח מסגרות תעסוקה משמעותיות אשר יקנו לאסירים כלים מקצועיים שיאפשרו להם להשתלב בפועל בקהילה ובשוק העבודה. כמו כן, יש לפעול להרחבת מסגרות התעסוקה ולשילובם של כלואים נוספים במערך התעסוקה.

בנוסף על כך, מממצאי הביקורים עולה כי התגמול הניתן לאסירים עבור עבודתם הוא נמוך ולעיתים אף סמלי בלבד. כן נמצא כי בחלק מהמקרים הכלואים מתוגמלים בהתאם לתפוקת עבודתם. שיטת תגמול זו מעלה חשש לניצול האסירים תוך זניחת האינטרס השיקומי ופגיעה בזכויות האדם שלהם, במיוחד כאשר מדובר בהעסקת אסירים על ידי גורמים פרטיים. בהקשר זה יצוין כי בבג"ץ 1163/98 קבע אמנם בית המשפט כי האסירים אינם זכאים לשכר מינימום לפי חוק שכר מינימום, התשמ"ו-1987, אך עם זאת נקבע כי השכר המשולם להם צריך לעמוד במתחם הסבירות. בית המשפט מנה שיקולים שונים אותם יש לבחון לשם קביעת השכר ההולם לאסירים, ביניהם שמירה על כבוד האדם של האסירים, קידום התכלית השיקומית של השילוב בתעסוקה והתחשבות בשכר המינימום הנהוג במשק. הסניגוריה הציבורית סבורה כי יש להבטיח תגמול מכבד עבור עבודות המבוצעות על ידי האסירים, בהתאם לשיקולים שנקבעו על ידי בית המשפט.

בביקורים הרשמיים שנערכו על ידי אנשי הסניגוריה הציבורית בשנת 2016, ב-8 מתקני כליאה נמצא כי קיים מחסור במסגרות תעסוקה, וכי אין די במסגרות הקיימות על מנת לספק לכלואים כלים משמעותיים לשם שילובם בחברה.

בבית מעצר ניצן קיים מרכז תעסוקה, בו מועסקים כלואים בעבודות ייצור שונות, כגון הרכבת לולי תינוקות, אריזת מוצרי ניקיון וכו'. העבודה במתקן מחולקת לשתי משמרות, כאשר במשמרת הבוקר עובדים, ככלל, כלואים טעוני הגנה ובמשמרת הצהריים מועסקים כלואים מן האגפים האחרים. למבקרים נמסר כי נעשה מאמץ לאפשר יציאה לתעסוקה לכלואים הנעדרים תמיכה חיצונית. כן נמסר כי מדי יום מועסקים במרכז התעסוקה כ-60 כלואים, מתוך 612 כלואים ששהו בבית המעצר ביום הביקור. המבקרים סברו כי לאור היתרונות הברורים הגלומים בתעסוקת

הכלואים, יש מקום להרחיב את מרכז התעסוקה באופן שיוכל להעסיק מספר רב יותר של כלואים מדי יום.⁷⁴

בבית סוהר דמון קיים בתוך כתלי בית הסוהר מפעל לייצור סכו"ם חד פעמי בו מועסקים כ-100 כלואים, מתוך 330 כלואים ששהו במקום במועד הביקור. הכלואים המשולבים במפעל עוסקים באריזת הסכו"ם בשקיות, ומשתכרים 11.47 ₪ עבור כל אריזת קרטון, הכוללת 500 שקיות סכו"ם. למבקרים נמסר כי התשלום לאסירים נערך בהתאם לאמות מידה שנקבעות על ידי שב"ס ברמה הארצית. בנוסף, בבית הסוהר 17 כלואים טעוני הגנה אשר מועסקים במערך השירותים והתחזוקה. הכלואים מבצעים עבודות שונות במטבח הסגל של בית הכלא, במכבסה, וכן בתחזוקה של משרדי הסגל. במהלך הביקור עלו תלונות מצד כלואים באגף טעוני ההגנה על היעדר אפשרויות להשתלבות בתעסוקה. המבקרים סברו כי יש להרחיב את אפשרויות התעסוקה בבית הסוהר ולפעול לשילובם של כלל הכלואים במסגרות תעסוקה.⁷⁵

בבית המעצר קישון שוהים אסירי עבודה אשר לוקחים חלק בתחזוקת בית המעצר. עבודה זו כוללת את צביעת התאים וביצוע עבודות שיפוצים קלות. למבקרים נמסר כי עבור עבודתם זו משתכרים הכלואים באופן סמלי.

בבית סוהר השרון קיים אגף אסירי עבודה המונה 80 כלואים אשר משולבים במפעלים ובתי מלאכה שהוקמו על ידי יזמים פרטיים בתוך כתלי בית הסוהר. שכר העבודה משתנה בהתאם ליזם, וניתן על פי שעה או על פי תפוקה. למבקרים נמסר כי אגף זה הוקם לצורך שילובם של אסירי עולם בתעסוקה, היות ואסירים אלה מנועים מלצאת למסגרות תעסוקה מחוץ לאגף. בנוסף, במחלקה הטיפולית ישנו מפעל המעסיק כ-33 כלואים בפרויקטים מתחלפים, ביניהם אריזה, הכנת טליות, ייצור לולים ועוד. שכר הכלואים מתקבל בהתאם לתפוקת עבודתם.

בבית מעצר תל אביב מועסקים בין 25 ל-30 כלואים בפרויקט להכנת ציציות המתנהל בתוך כתלי בית המעצר ומנוהל באמצעות קבלן חיצוני. הכלואים המשולבים בפרויקט הם עצורים עד תום ההליכים אשר שוהים בבית המעצר לאורך תקופות ארוכות.

בבית סוהר דקל קיים מרכז יצרני בו מועסקים כ-170 אסירים, מתוך 714 כלואים ששהו בבית הסוהר במועד הביקור.⁷⁶ המרכז כולל פרויקטים שונים המנוהלים על ידי יזמים פרטיים, ביניהם עבודה במתפרה לייצור מצעים, קשירת חוטי ציציות, אריזת כלים חד-פעמיים ועוד. הכלואים

⁷⁴ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 15.3.2017: "כידוע, עצורים פטורים מחובת תעסוקה, אך ניתן להעסיקם אם הביעו הסכמתם לכך. בניצן יש אולם ייצור אחד, ולא ניתן להרחיבו או להגדילו בשל מגבלות המקום. ממוצע המועסקים בבית"ר ניצן עמד על כ-30 אסירים בשנים האחרונות. בשנה האחרונה, מערך התעסוקה ביחד עם מפקד הכלא, בנה שיטה שתאפשר מיצוי מקסימלי של המתקן, הכוללת עבודה בשתי משמרות והכנסת עבודה לאגפים. נכון להיום, עובדים בממוצע במתקן כ-60 אסירים (גידול של כ-100% ביחס לשנים קודמות), מחציתם שפוטים ומחציתם עצורים. כמו כן, מתוכננת הרחבה של פעילות ההכשרה המקצועית. בית הסוהר פועל על מנת לאפשר למירב האסירים והעצורים העומדים בקריטריונים להשתלב בפעילות התעסוקתית."

⁷⁵ מסגל בית הסוהר נמסר למבקרים כי הם מעוניינים לשלב כלואים רבים ככל הניתן בתעסוקה, אך קיים קושי להעסיק כלואים טעוני הגנה בשל הצורך להפריד בינם לבין כלואים באגפים אחרים. כן נמסר כי מפעל הפלסטיק נפתח לאחרונה למשמרת נוספת בצהריים על מנת לאפשר תעסוקה של מספר רב של כלואים, וכי נבחנת אפשרות להוסיף משמרת נוספת בה יעבדו כלואים טעוני הגנה.

⁷⁶ מהנהלת בית הסוהר נמסר כי בשל גודל המפעל ישנה בעיית מקום שאינה מאפשרת העסקת כמות גדולה יותר של כלואים. כמו כן, המרכז היצרני פועל באמצעות יזמים חיצוניים המעסיקים את הכלואים תחת חסותם. למבקרים נמסר כי ישנו קושי לאתר מפעלים אשר מוכנים להקים מפעל בשטחי בית הסוהר, על כל הכרוך בכך, ולכן אפשרויות התעסוקה מוגבלות וכך גם מספר הכלואים המועסקים.

משתכרים בהתאם לתפוקת עבודתם. למבקרים נמסר כי שיטת תגמול זו מתמרצת את הכלואים ומייעלת את עבודתם.

בבית סוהר אלה קיימים מספר מפעלים המספקים תעסוקה לאסירים: מפעל לקשירת ציציות, מפעל לאריזת מטליות, מפעל לאריזת כלים חד-פעמיים, מתפרה לתיקון מדי צה"ל ושקי שינה ומפעל לכיפות. נכון ליום הביקור הועסקו במכלול התעסוקה 137 כלואים, בנוסף ל-140 כלואים נוספים אשר מועסקים בשירותים ותחזוקת בית הסוהר. במועד הביקור שהו בבית הסוהר 528 כלואים. במפעל המטליות עבודת האסירים כוללת גלגול מטליות לניקוי, הכנסתן לקופסת פלסטיק ואריזתם בארגזים. למבקרים נמסר כי גובה השכר שמקבלים האסירים ירד לאחרונה מ-6.5 ₪ לארגז, ל-5.28 ₪ לארגז.⁷⁷ המבקרים התרשמו כי המפעל לאריזת כלים חד-פעמיים נקי ומרווח, אך שורר בו מחנק.

במתקן משמורת סהרונים טענו הכלואים בשיחותיהם עם המבקרים, כי היו מעוניינים לעבוד אך המתקן אינו מספק אפשרויות תעסוקה. טענות אלו אוששו בשיחה שערכו המבקרים עם אנשי סגל באגף שהעריכו כי כ-90% מהמוחזקים מעוניינים לעבוד וכי ישנו מחסור בולט באפשרויות תעסוקה. זאת, בניגוד לעמדת סגן מפקד המתקן אשר טען כי המוחזקים אינם מעוניינים לעבוד, ויש קושי אף באיוש התפקידים הקיימים בעבודות שירותים במתקן. בקרב המוחזקים אף נשמעו תלונות לפיהן במקום כסף עבור עבודתם מקבלים המוחזקים קפה וסיגריות. סגן מפקד המתקן הכחיש את הדברים מכל וכל. לדבריו המוחזקים מקבלים קפה וסיגריות בנוסף לתשלום הכספי, במטרה לעודד אותם לעבוד. המבקרים סברו כי נוכח העובדה שבין המוחזקים במתקן יש כאלה שמוחזקים בו לתקופות ארוכות, המגיעות לעיתים אף למספר שנים, ובשים לב לעובדה שהמוחזקים מצויים במתקן בשל מעמדם הבלתי חוקי בישראל ולא לשם ריצוי עונש מאסר שנגזר עליהם בעקבות הרשעה בפלילים, יש מקום לקיים חשיבה מחודשת על אפשרות תעסוקתם של המוחזקים.

ד. ליקויים במתן טיפול רפואי

סעיף 9(ב) לחוק המעצרים וסעיף 11ב(ג)(1) לפקודת בתי הסוהר קובעים את זכותו של כלוא לטיפול רפואי הנדרש לשם שמירה על בריאותו ולתנאי השגחה מתאימים על פי דרישת רופא שב"ס. אין צורך להדגיש את חשיבותו של הטיפול הרפואי, לא כל שכן לגבי אוכלוסייה אשר אין לה כל שליטה על הטיפול שהיא מקבלת ואין באפשרותה להשיג לעצמה טיפול רפואי נוסף או משלים. במהלך הביקורים הרשמיים שנערכו על ידי נציגי הסניגוריה הציבורית נשמעו תלונות רבות בנוגע לטיב הטיפול הרפואי, אי-זמינות הגורמים הרפואיים בבית הסוהר ותקופות המתנה ממושכות לבדיקות ולטיפולים המבוצעים על ידי רופאים מומחים.

ב-13 מתקני כליאה בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, נתקבלו תלונות שונות הנוגעות לטיב הטיפול הרפואי ולזמינותו.

⁷⁷ ממפקד בית הסוהר נמסר כי הסיבה להפחתת השכר היא שכמות המטליות שבכל קופסא ירדה מ-5 ל-3, כך שהזמן הדרוש לאריזת כל קופסא ירד בהתאם.

בבית סוהר גלבוץ הועלו תלונות רבות בנוגע לחוסר הזמינות של רופא בית הסוהר, וכן ביחס לאיכות הטיפול והיעדר טיפול מתאים. הכלואים טענו כי רופא בית הסוהר עובד שעות מצומצמות בלבד וכי אינו זמין, וכן כי הפנייה לבדיקת רופא מומחה אורכת זמן רב. כך למשל, נטען על ידי אחד הכלואים כי הוא ממתין מזה שנתיים לניתוח.⁷⁸ כלוא נוסף מסר כי הוא ממתין לניתוח בעניין בעיה רפואית ממנה הוא סובל במשך שנים רבות אשר טרם ניתן לה מענה. לדבריו, נקבע לו בעבר תור לניתוח אשר נדחה מאחר ולא הוסבר לו כי עליו לצום בטרם ינותח.⁷⁹ טענה נוספת נשמעה מצד כלוא ביחס לטיב הטיפול אותו הוא מקבל, ולפיה הוא אינו מקבל טיפול רפואי אשר הולם את בעיותיו, וכי בשל מחסור בתרופות הוא אינו מקבל את אלו המתאימות לו.⁸⁰ משיחות שערכו המבקרים עם דובר הכלואים הביטחוניים עולה כי מסדרי החולים נערכים פעמיים בשבוע, ובכל אחד מהם מופנים רק שלושה כלואים שמצבם הרפואי דחוף ביותר לבדיקה על ידי רופא. יתר הכלואים המבקשים לראות רופא מופנים לבדיקה על ידי חובש הזמין 24 שעות ביממה. למבקרים נמסר מטעם סגל בית הסוהר כי שיטה זו נובעת מזמינותו המוגבלת של רופא המתקן, אשר באופן זמני מחלק את זמנו בין בית סוהר גלבוץ לבית סוהר שיטה, מאחר והרופא של בית סוהר שיטה נפצע ואינו פעיל. בהתאם לכך גם הוגבל משך הזמן אשר מוקצב לכל כלוא בעת בדיקת הרופא. המבקרים סברו כי יש לפעול לאישו של תקן נוסף של רופא במתקן, על מנת להתמודד עם העומס ועל מנת לתת שירות רפואי הולם לכלואים.⁸¹

למבקרים נמסר כי בנוסף לרופא כללי פועל בבית הסוהר פסיכיאטר אשר מגיע למקום פעם בשבועיים, וכן נרקולוג אשר מגיע לתת את שירותיו פעם בשבוע. עם זאת נמסר כי יש מקום להרחיב את שעות הפעילות של הרפואה הנרקולוגית במרפאה, שכן אין די בביקוריו השבועיים של הנרקולוג כדי לתת מענה לצרכי הכלואים.

בבית סוהר שיטה הועלו תלונות מצד כלואים על היעדר טיפול רפואי ראוי. אחד הכלואים מסר למבקרים כי מזה מספר שנים הוא סובל מבעיה רפואית בכלי הדם, וכי בעבר נקבע לו ניתוח לשם טיפול בבעיה אך הוא נדחה למועד לא ידוע. המבקרים הבחינו בפצע מודלק ומזוהם ברגלו. הכלוא הלן על כך שאינו מקבל תחבושות לשם ביצוע חבישה יומית לה הוא זקוק.⁸² כלוא אחר מסר

⁷⁸ מרופא היחידה נמסר כי ביחס לאסיר התקבלה חוות דעת מטעם כירורג אשר סבר כי אין צורך בהתערבות כירורגית, אולם בחודש יוני 2015 התקבלה חוות דעת נוספת לפיה יש מקום לניתוח. כן נמסר כי הנושא מטופל בהתאם.

⁷⁹ בשיחה עם רופא בית הסוהר נמסר כי מדובר בכלוא אשר מוכר למרפאת בית הסוהר וסובל מבעיות בריאותיות רבות. כן נמסר כי המרפאה פועלת לקביעת תור לנוירולוג עבור הכלוא, וכי הוא זקוק לטיפול פיזיותרפי אשר אינו מתקיים בבית הסוהר, אך ניתנו לו תרגילים לביצוע בזמן שהותו בבית הסוהר.

⁸⁰ בשיחה עם רופא המתקן נמסר למבקרים כי הכלוא נבדק על ידי קרדיולוג אשר ביצע בדיקות מקיפות בעניינו, שבעקבותיהן הוחלט על טיפול תרופתי ומעקב. כן נמסר כי הכלוא מקבל את הטיפול התרופתי המתאים לו וכי לא קיים מחסור בתרופות.

⁸¹ מרופא בית הסוהר נמסר כי משאביה המוגבלים של המרפאה ידועים ונמצאים בטיפול, אף ברמת המחוז. כן נמסר כי ייעשו כל המאמצים על מנת לתת את הטיפול הרפואי הטוב ביותר שניתן לתת בין כתלי בית הסוהר.

⁸² תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 25.12.2016: "לאחר שנבחנו העומסים הקיימים במרפאת ביס"ר גלבוץ נמצא כי אין מקום להעסקת רופא נוסף במתקן, בעת הנוכחית. מערך הרפואה, ימשיך ויבחן את העומסים הקיימים במרפאת גלבוץ, כמו גם בשאר המרפאות, לצורך התאמת מספר הרופאים הנדרש."

⁸² מפקד בית הסוהר מסר בתגובה כי הכלוא מטופל אצל רופא פלסטיקאי בבית חולים העמק והוא צפוי לצאת לביקור בבית החולים בימים הקרובים. כן נמסר כי במועד הביקור האחרון סירב הכלוא לצאת לבית החולים, וכן סירב לרכוש גרבי לחץ אשר הומלצו לו לשם טיפול.

למבקרים כי הוא סובל מגידול חיצוני בראשו בגינו ביקש לקבל טיפול מרופא מומחה, אך נענה כי עליו להמתין. כן טען כי ביקש לעבור ניתוח לו הוא זקוק, אך בקשתו טרם נענתה.⁸³

בבית מעצר קישון הלן אחד הכלואים אשר סובל מפריצות דיסק בעמוד השדרה על כך שאינו זוכה לטיפול רפואי כאשר הוא מבקש זאת, אלא רק לאחר פניות רבות ועיקשות מצדו. כן הלן על כך שמשככי הכאבים בהם הוא מטופל הופסקו לו באחת, וכי אינו מקבל את התרופות הדרושות לו.⁸⁴

בבית מעצר הדרים נמצא כי המרפאה ממוקמת בחדרי ממ"ד ללא חלונות, דבר שמקשה על עבודת הצוות הרפואי.

בבית מעצר תל אביב נמסר למבקרים כי פסיכיאטר מבית החולים "אברבנאל" מבקר בבית המעצר אחת לשבוע לשם מתן חוות דעת ראשוניות שנתבקשו על ידי בית המשפט. כן נמסר כי הגעתו של הפסיכיאטר לבית המעצר חוסכת את הובלתם וליוויים של הכלואים לבית החולים עצמו ומקלה על יחידת "נחשון". בנוסף, פסיכיאטר מטעם שב"ס נמצא בבית המעצר פעמיים בשבוע לשם מתן טיפולים רפואיים לעצורים, אך אינו עורך חוות דעת. משמעות הדבר היא שעלול להיווצר מצב בו מעצרו של כלוא יוארך לשווא, מבלי שהוא ייבדק ומבלי שתיכתב חוות דעת בעניינו עד לדיון הנדחה. יובהר, כי משהוארך מעצרו של חשוד לשם בדיקה פסיכיאטרית, הרשויות מחויבות לוודא שהבדיקה מבוצעת בתוך ימי המעצר, אף אם בימים אלה לא נמצא פסיכיאטר במתקן והבדיקה כרוכה בהבאת העצור לבית החולים.

במהלך הביקור פגשו המבקרים בתאי הבידוד כלוא אשר מסר למבקרים כי הוא שובת רעב מזה ארבעה ימים במחאה על התנאים הקשים השוררים בבית המעצר. הכלוא מסר למבקרים כי אף על פי שחלפו ארבעה ימים מאז שהכניס לאחרונה מזון לפיו, הוא לא נבדק על ידי אף גורם רפואי.⁸⁵

בבית סוהר מעשיהו הלינו כלואים באגף 2 על יחסו של רופא האגף כלפיהם, וטענו שלתחושתם הוא אינו מקצועי ונוהג כלפיהם בצורה בלתי ראויה ומכבדת. תלונה זו חמורה במיוחד לאור העובדה שמדובר בכלואים ששהו בתת אגף בו מוחזקים כלואים חולים כרוניים, כך שלטיפול הרפואי ולקשר עם הרופא המטפל יש משנה חשיבות. כלוא נוסף באגף הלן על הטיפול הרפואי הניתן לו וטען כי הוא נפגש עם רופא לעיתים רחוקות. לדבריו בעבר נכבל בידיו וברגליו בעת ששהה בבית חולים, ולכן העדיף לוותר על ניתוח שנדרש לעבור על מנת להימנע מהכבילה. בנוסף פגשו המבקרים כלוא ששהה במועד הביקור בתא השגחה, אשר הלן על כך שאינו זוכה לקבל טיפול פסיכיאטרי.

⁸³ מפקד בית הסוהר מסר בתגובה כי מדובר במצב רפואי אשר נמשך מזה מספר שנים, עוד טרם כניסתו של האסיר לבית הסוהר. כן נמסר כי הכלוא סירב בעבר לקבל טיפול רפואי, וככל שיביע רצון להיות מטופל לא ימנע ממנו הדבר.

⁸⁴ מפקד בית המעצר נמסר כי מדובר בעצור אשר סובל מהתמכרות למשככי כאבים, אשר מטופל ומבקר במרפאה באופן יומיומי. כן נמסר כי כמות משככי הכאבים שניתנת לו הופחתה על מנת שיוכל לעבור לבית סוהר חרמון, והוא החל טיפול בתחליף מאושר.

⁸⁵ מפקד המתקן מסר כי ככל הנראה מדובר בכלואים אשר סירבו להיבדק, שכן על פי הנוהל הדן במקרים של שביתות רעב, יש לערוך בדיקה רפואית במקרים בהם הכלוא נמנע מאכילת שש ארוחות.

בבית סוהר נווה תרצה עלו בקרב הכלואות תלונות בדבר היחס המשפיל והמבזה שהן חוות מצד חובש המרפאה, אשר מתבטא בזלזול ומפגין חוסר התחשבות בצרכיהן הבסיסיים.⁸⁶

בבית סוהר קציעות הועלו תלונות מצד הכלואים ביחס לטיב הטיפול הרפואי לו זכו. כלוא אחד טען כי השיניים התותבות אשר הותקנו לו אינן מסייעות ואין בהן כדי להוות פתרון מספק לבעיות השיניים מהן הוא סובל. כלוא אחר, אשר סובל ממחלת "שושנת יריחו" המועברת על ידי זבוב החול שנפוץ באזור בו שוכן בית הסוהר, טען כי אינו מקבל טיפול אפקטיבי. כלוא נוסף הלך על היעדר מענה רפואי לבעיית הציפורניים ממנה הוא סובל. בנוסף נשמעה טענה מצד כלוא על היעדר אפשרות לעריכת בדיקת עיניים על ידי רופא עיניים חיצוני, בנוסף לזו שנו שנערכה על ידי רופא מטעם שב"ס.⁸⁷

בבית סוהר אופק נמצא כי קטין אשר עבר אירוע אובדני טרם נבדק על ידי פסיכיאטר, אף על פי שחלפו כשבועיים מאז יום האירוע. ממפקד בית הסוהר נמסר כי הפסיכיאטר של בית הסוהר לא היה זמין מאחר והיה במילואים ולאחר מכן טס לחו"ל. כן נמסר כי הקטין נבדק במרפאה ונמצא שאינו זקוק לטיפול, ובעקבות המעשה הוכנס ל"תא חללית". אין זה סביר שקטין אשר נמצא במצוקה נפשית קשה, ואשר ביצע ניסיון אובדנות ממשי לא ייבדק על ידי פסיכיאטר באופן מיידי, ויותר ללא טיפול במשך תקופה כה ארוכה, בעודו מבודד מיתר הקטינים ומפעילויות הכלא בכל אותה העת. מצופה כי במקרים כאלה, כאשר פסיכיאטר הכלא אינו בנמצא ואין לו ממלא מקום, כפי שנמסר על ידי מפקד הכלא, יופנו הקטינים למרפאה חיצונית באופן מיידי. כמו כן, החזקתם של קטינים לאורך תקופה כה ממושכת בתנאי בידוד קשים עלולה להחמיר את מצבם נפשי הקשה ממילא.⁸⁸

בבית המעצר המחוזי בירושלים הביעו הכלואים חוסר שביעות רצון מהטיפול הרפואי לו הם זוכים, והתייחסו בחוסר אמון לצוות הרפואי הפועל בבית המעצר. לדבריהם, כל טענותיהם בדבר בעיות רפואיות מהם הם סובלים נענות במתן כדורים לשיכוך כאבים בלבד. אחד הכלואים הלך על היעדר טיפול רפואי מספק בבעיית עור ממנה הוא סובל. צוות המבקרים הבחין כי הכלוא סובל מפריחה שהתפשטה על ידיו וכן על בטנו וגבו. מבירור תלונה זו מול הרופא בבית המעצר, התברר כי הכלוא נבדק פעמיים על ידי הרופא, והינו מטופל באמצעות משחה להפחתת הגירוי. הרופא הדגיש כי לא התרשם שמדובר במחלת עור מדבקת, וציין שלו זה היה המקרה, הכלוא היה מועבר לתא נפרד. כמו כן צוין כי הכלוא סבל מגירוי זה עוד בטרם הגעתו למעצר, וכי זה לא התפתח במהלך שהותו במקום. עוד נמסר כי הטיפול המיטבי למצב ממנו סובל הכלוא הוא היחשפות לשמש. צוות המבקרים התרשם כי הטיפול הרפואי אותו מקבל הכלוא אינו מסייע לו. לפיכך הומלץ להביא את הכלוא לבדיקה נוספת על ידי רופא, ולאפשר לו לשהות באזור חשוף לשמש ככל הניתן.

⁸⁶ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 20.12.2016: "החובש זומן לשיחה עם מפקדת נווה תרצה. מדובר בחובש ותיק, בעל ניסיון מקצועי המשמש כחובש כ-15 שנה בנווה תרצה, ללא אירועים דומים בעבר. הובהר לכלל החובשים כי עליהם להתנהג כראוי וכמצופה מאנשי טיפול המתמודדים עם אוכלוסייה מורכבת בתוך בית הסוהר."

⁸⁷ מסגל המתקן נמסר כי הכלואים מטופלים בבית חולים סורוקה. לעניין בדיקה אצל רופא עיניים מטעם הכלוא, נמסר כי עליו להגיש בקשה מסודרת בנושא.

⁸⁸ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 22.8.2016: "צוות הטיפול ביחידה פועל למניעת אובדנות ופגיעות עצמיות בהתאם לנהלים ובתאום. במקרים דחופים, בהעדר פסיכיאטרית, מתקיימת התייעצות טלפונית, לרבות עם הפסיכיאטר, ואם נדרש- הנער מופנה לבדיקה במרפאת חוץ. יודגש כי כל ההחלטה שעניינה טיפול באובדנות/פגיעות עצמיות מבוצעת לאחר התייעצות עם פסיכיאטרית היחידה, ובתאום עמה."

בית סוהר עופר נמסר למבקרים על ידי דובר הכלואים כי באגף הקטינים שוהים 4 קטינים פצועים אשר מצבם הרפואי חמור ומצריך טיפול הכולל ניתוח. צוות המבקרים פגשו את אחד הקטינים והתרשם כי אכן קיימת ברגלו פציעה בולטת לעין אשר מגבילה באופן ניכר את יכולתו לנוע בכוחות עצמו. בנוסף הועלו תלונות ביחס לעיכובים ניכרים במענה הניתן על ידי החובשים וכן בקביעת התורים והניתוחים, באופן שמסב סבל לפצועים ולחולים.⁸⁹

בית סוהר מג"ן-מב"ן הועלו תלונות שונות ביחס להיעדר טיפול רפואי לו זקוקים הכלואים. אחד הכלואים טען כי בשל טיב האוכל במקום הוא סובל מבעיות במערכת העיכול ומכאבי בטן. הכלוא הלן גם על היעדר טיפול רפואי נאות לו הוא זקוק בשל בעיות שיניים רבות. כלוא נוסף הלן על היעדר טיפול בבעיות שיניים, וטען כי המצב הרפואי של שיניו הוא בכי רע.

בית מעצר ניצן הועלו תלונות בקרב הכלואים על חוסר זמינות ואי מתן טיפול רפואי מספק. כך למשל, מסר אחד הכלואים לצוות המבקרים כי במהלך הלילה החולף נפל מהמיטה העליונה של מיטת הקומתיים, אך טרם נלקח לבדיקה רפואית. כלוא אחר טען בפני המבקרים כי בקשתו להיבדק על ידי רופא בשל תגובה אלרגית לעקיצות ממנה הוא סובל טרם נענתה. המבקרים הבחינו בפצעים גדולים על גופו של הכלוא.⁹⁰ כלוא נוסף מסר למבקרים כי על אף היותו חולה סכרת, הוא לא מקבל מזרקי אינסולין, וכן אינו מקבלם מזון מותאם למצבו.⁹¹

1. ד. ביקור במב"ן: מערך הטיפול הפסיכיאטרי בשב"ס

במסגרת הביקורים הרשמיים שערכה הסניגוריה הציבורית בשנת 2016 נערך ביקור במרכז לבריאות הנפש אשר ממוקם בתחומי בית סוהר מג"ן-ניצן. מב"ן כולל את אגף האשפוז, בו מחלקה פתוחה ומחלקה סגורה, וכן את השירות האמבולטורי שניתן על ידי פסיכיאטרים של מב"ן במתקני הכליאה של שב"ס ברחבי הארץ. לאור חשיבות ממצאי הביקור, אשר נוגעים לא רק לתנאים באגף האשפוז עצמו, אלא גם להיבטים מערכתיים כלליים של השירות הפסיכיאטרי האמבולטורי בשב"ס, מצאנו לנכון לייחד לגבי הביקור במב"ן פרק נפרד וכללי הנוגע לטיפול הפסיכיאטרי אשר ניתן לכלואים במתקני שב"ס.

מב"ן הוא שילוב מערכתי בין משרד הבריאות לשירות בתי הסוהר. מפקד האגף והסוהרים, האמונים על ההיבט הביטחוני במב"ן, הם עובדים של שירות בתי הסוהר וכפופים באופן ישיר למפקד כלא מג"ן-ניצן. לעומת זאת, חברי הצוות הטיפולי, האמון על הטיפול הרפואי בכלואים, הם עובדי משרד הבריאות ומסונפים לבית החולים באר יעקב. חלוקת העבודה בין הגופים אינה מוסדרת בנוהל משותף אלא כל גוף פועל לפי נהליו, אשר יש בהם התייחסות גם לנקודות הממשק

⁸⁹ מסגל בית הסוהר נמסר בתגובה כי בבית הסוהר נוכחים שני חובשים לפחות לאורך כל שעות היום. כמו כן, בבית הסוהר ישנה רופאה במשרה מלאה אשר נמצאת פעמיים בשבוע גם בשעות הלילה.

⁹⁰ מפקד המתקן התייחס לכל אחת מהטענות שעלו על ידי הכלואים בנוגע לטיפול הרפואי. לאחר בירור עם מרפאת המתקן נראה כי רוב טענות הכלואים מוכרות לשירות הרפואי וטופלו (גם אם לא לשביעות רצון המטופלים). אחת מתלונות הכלואים לא הייתה מוכרת לשירות הרפואי, אף על פי שהכלוא נבדק על ידי החובש עם קבלתו למתקן המעצר, וכן נבדק על ידי רופא בעבר. בנוגע לכלוא זה נמסר כי הוא ייבדק במהלך היום על ידי רופא. כן הובהר על ידי מפקד האגף כי הוא מאפשר לכל הכלואים המבקשים טיפול להגיע למרפאה על מנת להיבדק, אך חלק מהם לא מעוניינים להמתין ומבקשים לחזור לתא.

⁹¹ ממרפאת בית הסוהר נמסר בתגובה כי בבדיקתו לא הבהיר הכלוא כי עליו לקבל טיפול תרופתי של אינסולין. נמסר כי הכלוא יוזמן עוד באותו יום לבדיקה נוספת וייערך בירור מול המרפאה המטפלת בו בקהילה, ואם אכן אמור לקבל אינסולין כמובן שיחל לקבל זאת באופן מיידי.

עם הגוף השני. המבקרים התרשמו כי היעדרם של נהלים משותפים עשוי להוביל לאי בהירות במצבים מורכבים, בנקודות הממשק בין הגופים. כך למשל, נמסר למבקרים כי צוות הסוהרים נדרש לעיתים לעשות שימוש בכוח לצורך מתן טיפול רפואי ולצורך סיוע ברחצת הכלואים, אף על פי ששאלת סמכותם לעשות זאת אינה ברורה. שאלות מסוג זה מקבלות משנה תוקף נוכח העובדה שפעולות אלו האמורות להתבצע על ידי צוות סיעודי מקצועי, מתבצעות על ידי סוהרים שברובם אף אינם חובשים.⁹² מעבר לכך, מעיון בנהלים שנמסרו למבקרים במסגרת הביקור עולה כי קיימת עמימות ולעיתים אף אי התאמה בין הוראות הנהלים של שני הגופים, וזאת, גם בנושאים מהותיים כגון: כפיפות פיקודית ומקצועית של צוות שב"ס, הגדרת תחומי האחריות של כל גוף ואופי התיאום ביניהם.⁹³

במהלך הביקור עלו קשיים נוספים הנוגעים לנקודות הממשק בין הגופים. כך, נמסר כי בתום תקופת האשפוז במחלקה הסגורה, בה מאושפזים כלואים הנמצאים במצב נפשי חריף או אובדני, משתחררים הכלואים לאגף טעוני פיקוח שבכלא מג"ן או לאגף סטנדרטי במתקן כליאה אחר. עם השחרור מהמחלקה ניתנות הוראות להמשך טיפול אמבולטורי, במידת הצורך. ממנהל המחלקה נמסר למבקרים כי לעיתים מתגלה קושי ביישום הוראות הטיפול האמבולטורי על ידי הצוות בבית הסוהר אליו השתחרר הכלוא, במיוחד במצבים בהם הכלואים מסרבים להיענות לטיפול.⁹⁴

בנוסף נמצא כי העברת המידע הרפואי והפסיכיאטרי של כלואים בין הגופים נערך באופן לקוי, בהיעדר ממשק ממוחשב משותף. ריכוז והעברת המידע נערך באופן ידני, כך שמלוא המידע הרפואי אינו זמין בעת הצורך. כמו כן, למב"ן אין גישה למערכת הרפואה בקהילה ויש צורך לפנות לקופת חולים בנוגע לכל כלוא על מנת לקבל את החומרים הרלוונטיים. המבקרים סברו כי יש

⁹² עוד שבנהלי מב"ן נכתב כי מחלקות האשפוז מאוישות ע"י סוהרים חובשים (לצד סוהרים זקיפים), בפקודת שב"ס לגבי המחלקה הסגורה אין התייחסות לנושא, ובפקודת שב"ס לגבי המחלקה הפתוחה נכתב במפורש כי אין חובשים באגף. במהלך הביקור נמסר למבקרים כי לחלק מהסוהרים הכשרה של חובשים, אך מרבית הסוהרים במחלקה הסגורה אינם חובשים בהכשרתם.

⁹³ תגובת ד"ר משה בירגר, מנהל החטיבה לפסיכיאטריה משפטית, שהתקבלה במשרדנו ביום 6.10.2016: "כבר בימים אלו נערכים הח"מ והגורמים הרלוונטיים בשב"ס לכתובת נהלים והנחיות הקשורים לממשק מב"ן שב"ס, אשר חלקם פורטו בביקורת שנערכה על ידם."

תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 10.10.2016: הפעלת מתקן מב"ן מבוצעת עפ"י הוראות סע' 14-15 לפק' בתי הסוהר [נוסח חדש], תשל"א-1971. מהוראות סעיף 15 ו-ח' לפקודה עולה כי מב"ן, לצד היותו מחלקה המשויכת למרכז בריאות הנפש באר יעקב – נס ציונה, מצוי בתוך מתקן כליאה, באחריות מלאה של שב"ס וצוות הסוהרים המפעיל אותו, למעט אחריות רפואית טיפולית. ביחס לגורמי משרד הבריאות – הרי שמדובר בגורמים מקצועיים, הפועלים בהתאם לסטנדרטים מקצועיים – רפואיים. דברי החקיקה הנ"ל מציגים היררכיה אנכית, במסגרתה שב"ס מפעיל ומנהל את המתקן ואילו, בתחום המקצועי רפואי, פועל משרד הבריאות. כללי ההפעלה בתחומים שהינם באחריות שב"ס ברורים, מצויים ומפורטים בנהלי שב"ס, ועל פיהם פועלים הסוהרים. לפיכך, נוכח חלוקת אחריות זו, גורמי שב"ס פועלים בהתאם לסמכויות הנתונות להם על פי דין ביחס לאסיר, וגורמי משרד הבריאות פועלים מתוקף האחריות המקצועית הנתונה להם, מכוח הכרזת המחלקות (מב"ן) כבית חולים. במצב דברים זה, לטעמנו, לא נדרשים נהלים משותפים."

⁹⁴ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 10.10.2016: "ככלל, כאשר אסיר משוחרר ממב"ן, הוא מועבר לבית הסוהר הקולט אותו עם סיכום אשפוז והנחיות מב"ן מבוצעות ע"י היחידה באופן דווקני. אכן, כמו בקהילה, כאשר אדם "מסרב להיענות לטיפול", קיימת בעיה... מעבר לכך – לא ידוע לנו על "קושי ביישום הוראות הטיפול לאחר השחרור ממב"ן ע"י הצוות האחראי בבית הסוהר אליו השתחרר הכלוא". אם קיימות ברשותכם דוגמאות לטענה זו – נשמח לבדקן ולהתייחס אליהן."

תגובת ד"ר משה בירגר, מנהל החטיבה לפסיכיאטריה משפטית, שהתקבלה במשרדנו ביום 6.10.2016: "נושא יישום ההוראות לטיפול אמבולטורי ע"י שב"ס לאחר שחרור אסירים ממב"ן מוצא לרוב את פתורו באמצעות שיחות שוטפות בכל הדרגים. זאת החל מפסיכיאטרים הנותנים שירות אמבולטורי, המשך בביקורת שעורכת ד"ר מנור, האחראית על הטיפול האמבולטורי וכלה בדיונים תקופתיים בין הח"מ לבין ראש ענף רפואה, ד"ר גפן ולקרפ"ר שב"ס, ד"ר גולדשטיין. עם זאת, הח"מ סבור כי רק מערכת רפואית אחידה עשויה לצמצם באופן ניכר את הפערים, אך כפי שצינתי, מדובר בבעיה ברמה לאומית."

צורך שהמידע הרפואי והפסיכיאטרי, לכל הפחות זה הנאסף על ידי שב"ס, יהיה נגיש יותר לצוות הרפואי במב"ן.⁹⁵

במסגרת הביקור נדונה התכנית לארגון מחדש של מערך הטיפול הפסיכיאטרי בשב"ס, אשר כוללת את העברת כל השירות האמבולטורי לאחריותו של שב"ס, בין אם בהעסקה ישירה של פסיכיאטרים בשב"ס או באמצעות העסקתם במיקור חוץ. הסניגוריה הציבורית סבורה כי מגמה זו מעוררת סוגיות אתיות ומשפטיות מורכבות. כפיפותם של פסיכיאטרים למערכת שב"ס מעלה חשש לפגיעה בעצמאותם המקצועית ההכרחית, בפרט בהקשרים של כתיבת חוות דעת לצורך הליכים ששב"ס הוא צד מעוניין בהם. כמו כן, העסקת פסיכיאטרים על ידי שב"ס יוצרת מצב של עבודה בנתק ממערכת הבריאות האזרחית אשר עלול לפגום במידת מקצועיותם. לפיכך, לשם הסרת כל חשש מפני פגיעה במקצועיות השירות הפסיכיאטרי, חשוב ליצור מודל אשר מבטיח הן שמירה על עצמאותו של השירות והן קשר מקצועי אינהרנטי למערכת הבריאות האזרחית. נראה כי מתכונת העבודה הקיימת של שירות אמבולטורי הניתן ע"י מב"ן, גוף של משרד הבריאות, הממוקם פיסית בשב"ס היא בגדר פתרון ביניים מתון ומעשי.⁹⁶

ממצאים נוספים שעלו בביקור נגעו למחסור משמעותי בכוח אדם במחלקה הסגורה, המתבטא בין היתר באיוש חסר של תקן לרופאים, תת-תקינה של צוות סיעודי ומילוי תפקידיהם באמצעות סוהרים, וחוסר באנשי מקצוע שונים בסגל המתקן. למבקרים נמסר כי הדבר יוצר עומס עבודה רב על הצוות הרפואי, המתבטא בין היתר באי עמידה בלוחות הזמנים שמציב בית המשפט להגשת חוות דעת. כמו כן, המחסור בצוות מקצועי מעלה חשש לפגיעה בטיב הטיפול המוענק לכלואים.⁹⁷ כמו כן נמסר במהלך הביקור כי בקרב סגל המתקן אין צוות ייעודי המשוך למיון, ולפיכך שעות פעילותו של המיון מצומצמות. מצב זה עלול להוביל לכך שבמקרים שאינם דחופים ביותר, כלוא

⁹⁵ תגובת ד"ר משה בירגר, מנהל החטיבה לפסיכיאטריה משפטית, שהתקבלה במשרדנו ביום 6.10.2016: "נושא ריכוז והעברת מידע רפואי, בין גורמי רפואה הכוללים את קופות החולים, משרד הבריאות והשב"ס, הינו מורכב ביותר ואמור להיות מטופל ברמה לאומית. נושא זה כרוך בסוגיות של חסיון רפואי, הרשאות, אבטחת מידע והקצאת משאבים טכנולוגיים ניכרים. למרות הפער הקיים הרי שגם במצב הקיים היום, גורמי מב"ן משקיעים את מרב המאמצים על מנת לקבל מידע רפואי מקיף, אודות כל מטופל ומטופל. כך למשל, מזכירות מב"ן דואגת לקבל סיכומי אשפוז וטיפול מכל גורם אפשרי, כולל בתי חולים, מרפאות, שירותי רוחה וכו'. כמו כן, כל רישום רפואי שנעשה בשב"ס, כולל בדיקות של הפסיכיאטרים המועסקים על ידם, זמין לרופאי ומטפל מב"ן באמצעות הרשאה שניתנה לגישה למערכות הרפואיות של שב"ס (מב"ט)."

תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 10.10.2016: "לרופאי מב"ן יש הרשאת גישה למערכת המידע הרפואי של שב"ס (מב"ט), המרכזת אל כל המידע הרפואי שנצבר בשב"ס אודות כל אסיר. כל רישום רפואי שנעשה בשב"ס, כולל בדיקות הפסיכיאטריים המועסקים על ידי שב"ס, זמין לרופאי מב"ן."

⁹⁶ תגובת ד"ר משה בירגר, מנהל החטיבה לפסיכיאטריה משפטית, שהתקבלה במשרדנו ביום 6.10.2016: "חשוב לציין כי בימים אלו נערכים דיונים מתקדמים בכל הקשור לארגון מחדש של מערך הטיפול בחולי נפש בשב"ס, הכולל גם התייחסות למחלקות האשפוז בהיבט של ייעוד, הקצאת כוח אדם, התאמות מבניות וכו'. ב- 6.10.16, אמור להתקיים ביקור של מנכ"ל משרד הבריאות במב"ן ולאחריו פגישה עם נציבת שב"ס במטרה ללבן ולמצוא פתרון לסוגיות המערך הפסיכיאטרי בשב"ס [...] נושא השינויים במערך הטיפול הפסיכיאטרי בשב"ס, נדון בעצם ימים אלה וכולל גם התייחסות לנושא גיוס כוח אדם ופתרון בעיות אתיות ומשפטיות, הכרוכות בהעסקת פסיכיאטרים ע"י שב"ס."

תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 10.10.2016: "נושא זה מצוי כיום בבחינה ואיננו סבורים כי דו"ח ביקור רשמי הוא המקום לדון בו."

⁹⁷ תגובת ד"ר משה בירגר, מנהל החטיבה לפסיכיאטריה משפטית, שהתקבלה במשרדנו ביום 6.10.2016: "במסגרת הדיונים המתקיימים באחריות משרד הבריאות ושב"ס, מועלה גם נושא כוח האדם במחלקות ובכללם הרופאים, מתמחים, עו"ס, פסיכולוג וכו'. כמו כן בשבועות הקרובים אמורה להתחיל מתמחה את עבודתה במב"ן." תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 10.10.2016: "כוח האדם המקצועי במחלקות, לרבות העו"ס המטפלת במחלקה הסגורה, הינם באחריות משרד הבריאות."

הנמצא בבית סוהר אחר לא בהכרח יובא בהקדם למב"ן, אם באותו זמן המיון לא פעיל, ובמקום זאת, יוחזק בינתיים בבידוד או בהפרדה בתנאים שאינם הולמים את מצבו הנפשי.⁹⁸

המבקרים התרשמו כי ישנם תחומים אשר ההתנהלות בהם אינה כמקובל בבתי חולים אזרחיים. כך למשל, במקרים בהם כלואים זקוקים לטיפול רפואי נוסף בבית חולים מחוץ לבית הסוהר, הם מובלים ללא ליווי של איש צוות רפואי או סיעודי, בניגוד למקובל במחלקות פסיכיאטריות אזרחיות.⁹⁹

סוגיה נוספת שעלתה במהלך הביקור היא היעדר מקום ייעודי לאשפוז כלואות במב"ן. למבקרים נמסר כי בעבר התאפשר אשפוז של כלואות במקום, בתא בודד במחלקה הסגורה, אך מצב זה היה בעייתי, שכן לאור הצורך בהפרדה בין הנשים והגברים במקום, הכלואה הייתה מנועה מלהשתתף בפעילויות ונמנעה ממנה גישה לשטחים הציבוריים. כן נמסר כי כיום כלואות הזקוקות לאשפוז פסיכיאטרי מופנות לאשפוז במחלקת נשים שבבית החולים באר יעקב, וכי מדובר בכלואות בודדות בשנה. המבקרים סברו כי לקשיים הכרוכים באשפוז בבית חולים אזרחי, כגון קשיי נידוד הכלואות והצורך באבטחה כבדה בעת ההעברה ובזמן האשפוז, עלולה להיות השפעה על מקרי ביניים, בהם ייתכן שיימנעו מאשפוז ותחת זאת יוחזקו הכלואות בתנאי הפרדה בבית סוהר "נווה תרצה".¹⁰⁰

ה. שימוש בכבילה באופן לא מידתי

תקנה 22 לתקנות בתי הסוהר קובעת כי מפקד בית הסוהר רשאי להורות על שימוש באמצעי ריסון נגד אסיר כאשר הדבר הכרחי כדי למנוע אותו מלהתפרע, להזיק לעצמו או לאחרים או לגרום נזק לרכוש. כן קבוע כי הריסון לא יעלה על 24 שעות, אלא באישורו של רופא, וכי יש לתעד כל שימוש באמצעי ריסון. פקודת נציבות 04.15.00 "אמצעי ריסון" מפרטת את אמצעי הריסון בהם ניתן להשתמש, בהם כבילת ידיים ורגליים, שימוש בשרוול כבילה וכבילה למיטה בידיים וברגליים. על פי הפקודה, אין להשתמש באמצעי ריסון כאמצעי ענישה כלפי האסירים. כמו כן קובעת הפקודה כי כבילת אסיר למיטה היא אמצעי הריסון החמור ביותר, ויש לעשות בו שימוש רק לאחר שמוצו אמצעי הריסון הקלים יותר. על הגורם המוסמך לבחון את נחיצות המשך הכבילה לא יאוחר מ-8 שעות ממועד תחילתה.

⁹⁸ תגובת ד"ר משה בירגר, מנהל החטיבה לפסיכיאטריה משפטית, שהתקבלה במשרדנו ביום 6.10.2016: "אין בתקינת המב"ן חדר מיון ולכן גם לא הוקצה כוח אדם ייעודי. עם זאת, למרות שאין רופא ייעודי בשעות הבוקר, הרי שעם התקבל נבדק, מייד מופנה אליו רופא מצוות המחלקות."

⁹⁹ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 10.10.2016: "הובלת כלואים לבתי החולים מבוצעת בהתאם לנהלי שב"ס. את נושא הליווי הרפואי / סיעודי יש להפנות למשרד הבריאות, שהנושא, כאמור, באחריותו."

¹⁰⁰ ממנהל מב"ן נמסר למבקרים במועד הביקור כי בקרב האוכלוסייה הנשית נפוצות בעיות נפשיות מורכבות, כגון תחלואה כפולה, סמים והפרעות אישיות. לפיכך ייתכן כי החזקה בהפרדה מתרחשת במקרים של בעיות אישיות ולא בגלל קושי נפשי, ובהתאם לדפוסי הפעולה של מב"ן, כשיש צורך לאשפוז אין להימנע מכך. כמו כן נמסר כי ביחס לבית סוהר נווה תרצה נעשתה חשיבה להרחיב את שירותי בריאות הנפש, בין היתר, באמצעות מחלקה רפואית תרפויטית, אשר תפעל באופן דומה למרפאת יום. עם זאת, כיום תכנית זו עוד לא יצאה אל הפועל וככל הנראה תלויה בהעברת מיקומו המתוכננת של בית סוהר נווה תרצה.

תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 10.10.2016: "קיימת החלטה בדבר צורך בהפרדת נשים מגברים במחלקות מב"ן. מסיבות שונות, בעקבות ניסיונות בעייתיים באשפוז נשים במב"ן בעבר, הוחלט כי האסירות יקבלו את הטיפול הנדרש במסגרת חלופית, בקהילה. יודגש כי אין מצב בו אסירה זקוקה לאשפוז והיא אינה מאושפזת."

ב-7 מתקני כליאה בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית נמצאו ליקויים הנוגעים לאופן השימוש הנעשה בכבילה למיטה, לרבות מקרים המעוררים חשש ממשי שהשימוש בכבילה נעשה שלא כחוק למטרות ענישה. באחד מהמקרים נמצא כי הכבילה נעשתה על רקע מצבו הנפשי של הכלוא, וזאת תחת מתן טיפול רפואי המתאים לו, במסגרת בית הסוהר או במחלקות הפסיכיאטריות במב"ן. עוד יצוין, כי בבתי סוהר רבים נמצא כי יומן הכבילה, אשר נועד לתעד את החלטות הכבילה של כלואים למיטה, לא עודכן כראוי.

יודגש כי מדובר באמצעי אשר פוגע בנושיות בזכויות יסוד של הכלואים, ויש לעשות בו שימוש במקרים חריגים בלבד ובהיעדר אפשרות לעשות שימוש באמצעים פחות פוגעניים. כמו כן, על השימוש באמצעי הכבילה להיעשות למשך זמן קצר ככל הניתן, ורק בהתאם לעילות הקבועות בתקנות. בוודאי שאין לעשות שימוש באמצעי זה ככלי ענישתי, וכן אין באמצעי זה כדי להוות חלופה לטיפול נפשי. מעבר לכך, ישנה חשיבות ראשונה במעלה לניהול יומן כבילה מסודר, שמטרתו לשמש ככלי לביקורת ולמעקב אחר אמצעי ריסון חריג זה. תיעוד הלוקה בחסר אינו מאפשר מעקב אחר שימוש בכבילה, תדירותה והצורך בה, ובמצב דברים זה נגרמת פגיעה של ממש בזכויותיהם של הכלואים.

בבית סוהר איילון נמצאו ליקויים חמורים באופן התיעוד של הכבילות. היומן היה חסר במידע רלוונטי ומהותי ולא נוהל באופן אחיד וברור, כך שלא ניתן היה לעקוב אחר האירועים כראוי. בחלק מהאירועים המתועדים נשמטו פרטים בסיסיים ומהותיים כגון סיבת הכבילה ומשך הזמן בו נותר הכלוא כבול. כן נמצא חוסר התאמה בין יומן הכבילות ליומן הראשי של האגף, לרבות התיעוד הנוגע לפעולות השונות שנערכו במהלך הכבילה, כגון מתן מזון, מתן אפשרות להתפנות, אפשרות לעשן ועוד. בדומה ליומן הכבילה, נמצא כי גם היומן הראשי של האגף היה בלתי קריא והמבקרים התרשמו כי התיעוד ביומנים נערך כלאחר יד, מתוך רצון לצאת ידי חובה ולא לצורך מעקב שוטף על הכלואים הכבולים. כך למשל, בבדיקה אקראית שערכו המבקרים ביומן הכבילה, נמצא תיעוד לכבילה של כלוא אשר נכבל ביום 30.3.2016, מבלי שתועדה כל אינדיקציה למועד שחרורו מהכבילה. היעדר פירוט זה מעלה את החשש כי הכלוא נותר כבול לאורך זמן רב, בניגוד לקבוע בתקנות. בנוסף נמצא כי במקרה אחר כלוא נכבל על רקע מצבו הנפשי, וזאת חלף מציאת פתרון הולם ומידתי למצבו. מעיון ביומן הכבילה עולה חשש לשימוש תדיר בכבילות. כך נמצא כי בשלושת החודשים שקדמו למועד הביקור (מיום 2.3.2016 ועד ליום 6.6.2016) נעשה שימוש באמצעי הכבילה 20 פעמים. הדבר חמור במיוחד לאור היעדר תיעוד ראוי כאמור, שכן במצב זה ישנו קושי ממשי לעקוב אחר משך הכבילות והסיבות להן.¹⁰¹ יצוין כי נושא זה נדון בהרחבה במסגרת דוחות המבקרים הרשמיים בשנים 2014-2015. עם זאת, המבקרים התרשמו כי לא נעשה דבר לשם שיפור המצב.¹⁰²

בבית סוהר מעשיהו התרשמו המבקרים כי אף על פי שחל שיפור באופן ניהול יומן הכבילות ביחס לליקויים שעלו במהלך ביקור קודם, התיעוד עדיין אינו מלא. בפרט נמצא כי התיעוד לוקה בחסר

¹⁰¹ מפקד בית הסוהר מסר בתגובה כי כבילה לתפישתו אינה משמשת כאמצעי ענישה, אלא ככלי להתמודד עם כלואים המאיימים באובדנות, וזהו אקט קיצוני. עוד ציין, כי לאחרונה נקבע נוהל ובו ישנה חובה למלא טופס מסודר לפני כבילת כלוא, עליו חתומים רופא הכלא, עו"ס ומפקד הכלא, והוא אף כולל את סיבת הכבילה.

¹⁰² תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 24.11.16: "כבילת אסיר מתבצעת אך ורק משיקולים מקצועיים, לשמירה על חייו ושלומו של האסיר. אישור לכבילה ניתן רק ע"י מפקד/סגן היחידה, תיעוד ורישום נבדקים ומבוקרים באופן שוטף. יש הקפדה לתת לאסיר/עצור את כל זכויותיו, כגון: מקלחת, אוכל ויציאה לשירותים. לצורך כך מוסרים הכבלים ומתבצעת השגחה מיוחדת."

בכל הנוגע לפירוט הסיבות בגין נעשה שימוש באמצעי הכבילה. במצב זה, העלו המבקרים חשש שמא השימוש בכבילה נעשה לעיתים למטרות ענישה. כך למשל, הבחינו המבקרים כי באחד המקרים צוין כי הכלוא נכבל לאחר שלכלך את תאו בצואה. המבקרים סברו כי ראוי שתהיה הקפדה יתרה על ציון סיבת הכבילה בכדי שניתן יהיה לבחון ולנהל ביקורת אפקטיבית על אופן השימוש באמצעי זה. בנוסף, מעיון ביומן הכבילה נמצא כי בתקופה שקדמה לביקור נערכו כבילות באופן כמעט יומיומי.¹⁰³

בית סוהר שיקמה עיינו המבקרים ביומן הכבילות, ממנו עלה כי בחודשים מרץ, אפריל ומאי 2016 נערכו 6, 11 ו-12 כבילות בחודש בהתאמה. נמצא כי השימוש בכבילות נעשה במקרים של הפרות סדר כגון שריפת שמיכה, השתוללות, טעמי ביטחון ועוד. ברוב המוחלט של המקרים הכבילה נערכה למשך 24 שעות, כאשר מפקד הכלא מסר כי נעשית הערכת מצב לאחר שמונה שעות לכל היותר.

בית מעצר תל אביב המבקרים התרשמו כי יומן הכבילה אינו מדויק ומכיל דיווחים שגויים. בבדיקה אקראית שערכו המבקרים נמצא כי לגבי אחד הכלואים תועדו שתי כבילות רצופות באותו יום, מבלי שתועד שחרור מכבילה ביניהן. באופן דומה תועדו שני שחרורים רצופים מכבילה מבלי שתועדה הוראה על המשך הכבילה.¹⁰⁴

במהלך הביקור התייחס מפקד בית המעצר לסוגיית כבילות עצורים שבית המשפט הורה כי יהיו עצורים עד תום ההליכים בתנאי אשפוז בבית חולים פסיכיאטרי לפי סעיף 16 לחוק טיפול בחולי נפש, התשנ"א-1991. לדברי מפקד המתקן, על פי הנחיות ופקודות שב"ס, ככלל, יש לכבול עצורים עד תום ההליכים הנמצאים בבתי חולים ומקומות ציבוריים. עוד לדבריו, הגורם שמחליט על הכבילה הוא מפקד בית המעצר או סגנו, אשר עושים הערכת מצב פרטנית שמועברת לאישור מפקד המחוז. יובהר כי התנהלות זו, כפי שנמסרה למבקרים על ידי מפקד בית המעצר, מנוגדת לאמור בסעיף 9 לחוק המעצרים, וכן לסעיף 11א לפקודת נציבות בתי הסוהר 04.15.01 "כבילות אסיר במקום ציבורי", אשר קובעים כי ככלל כלוא לא יהיה כבול במקום ציבורי אלא בהתקיים אחד החריגים המנויים בחוק. כמו כן, גם בהתקיים אחד החריגים (למשל, כאשר מדובר בעבירות המקימות חזקת מסוכנות), החוק והפקודה מחייבים לבחון אפשרות שלא לכבול את הכלוא, אלא אם כן מתקיים חשש מבוסס לאחת מעילות הכבילה (הימלטות, גרימת נזק לגוף או לרכוש וכיו"ב). יוער, כי הסניגוריה הציבורית נתקלה במספר מקרים במחוז תל אביב בהם עצורים שהיו באחריות משטרת ישראל לא נכבלו בעודם בבתי חולים פסיכיאטריים, אולם מרגע שנעצרו עד תום ההליכים והועברו לאחריות בית המעצר, הוחלט לכבול אותם מבלי שאירע כל אירוע חריג

¹⁰³ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 10.10.2016: "להלן נתוני כבילות אסירים: מ-1.1.16 ועד 31.8.16 נכבלו 49 אסירים. בהשוואה לתקופה המקבילה בשנת 2015 בה נכבלו 58 אסירים. מנתוני כבילות האסירים עולה כי לא רק שאין מדובר בתופעה יומיומית, אלא ניתן להצביע על מגמה של ירידה במספר הכבילות בשנת 2016 ביחס לשנת 2015. יצוין כי כבילות אסיר מתבצעת לאחר אישור מפקד/סגן ובהתאם לנהלים." מסגנית מפקד בית הסוהר נמסר כי בשבועיים הקודמים לביקור חלה עלייה במספר הכבילות, אך כולן נועדו למנוע מהאסיר לפגוע בעצמו או באחרים. כן נמסר כי כבילה הינה רע הכרחי ולשיטתה האסירים מעדיפים להיות כבולים במיטה מאשר לשהות בתא "החללית".
¹⁰⁴ ממפקד בית המעצר נמסר בתגובה כי ככל הנראה מדובר בטעות ברישום.

המצדיק זאת.¹⁰⁵ מקרים אלה זכו לביקורת מצד בית המשפט וראוי כי המסר יופנם, באופן בו שב"ס יחדל מלכבול עצורים בבתי החולים באופן גורף וכברירת מחדל.¹⁰⁶

בית סוהר אופק הליך אחד הקטינים על כך שבימים בהם הוא אינו מעוניין לקחת חלק בפעילויות החינוך, הוא מועבר לאגף אחר שם הוא נותר אזור למשך מספר שעות. מבירור עם מפקד בית הסוהר נמסר כי במקרים בהם נער מסרב לצאת לחינוך תוך התפרעות או עשיית פרובוקציה, הוא מועבר לאגף עצורי הימים (אגף 31), שם הוא נדרש למלא חוברת עבודה. לדבריו, אמצעי זה נועד לגייס את הקטינים להשתלב בחינוך. הקטינים נאזקים עם יציאתם מהאגף, אך האיזוק מוסר בכניסה לאגף 31. עם זאת, נמסר כי אם הקטין ממשיך להתפרע הוא נאזק שוב.¹⁰⁷

במהלך ביקור נוסף שנערך בדצמבר 2016 נמצא כי ביומן הכבילה תועדו שני מקרים בהם נכבולו קטינים למיטה למשך תקופות ארוכות. באירוע אחד נכבולו שני קטינים למיטה למשך 37 שעות, בעקבות אירוע הצתה. על פי היומן, הקטינים שוחררו מדי ארבע שעות למשך שתיים ואז נכבולו שוב. באירוע נוסף שהתרחש מספר ימים לאחר מכן נכבולו שני נערים למשך עשר שעות רצופות. למבקרים נמסר על ידי מפקד בית הסוהר כי הכבילה באירוע הראשון נעשתה על פי הנהלים, ובהתאם לכך הערכה בדבר מצבו של הקטין נערכה לאחר ארבע שעות בהן היה כבול. כן נמסר כי הכבילה באירוע השני נעשתה בשעת לילה מאוחרת ונמשכה בשעה שהקטינים ישנו, ועל כן הוסרה רק בבוקר שלמחרת על מנת שלא להעיר את הקטינים. המבקרים סברו כי מדובר באירועים חמורים אשר מעלים חשש לשימוש באמצעי ריסון שלא למטרות המותרות, אלא כאמצעי ענישה. ביחס לאירוע הראשון, לא ברורה ההצדקה להמשך הכבילה לאחר שהקטינים היו משוחררים למשך כשעתיים. כמו כן, לו היה מדובר בצורך ממשי בנקיטת אמצעי ריסון בשל התנהגות מסכנת של כל אחד מהקטינים, הרי שהתרתם מהכבילה הייתה אמורה להסתיים בהתאם למצבו של כל אחד מהם, ולא בו זמנית לאחר 37 שעות. ביחס לאירוע השני סברו המבקרים כי ההסבר שניתן על ידי גורמי בית הסוהר אינו מספק, וקשה להניח כי הקטינים העדיפו לישון כשהם כבולים באי נוחות. מכל מקום, היה על גורמי שב"ס לבחון את נחיצות המשך הכבילה לאחר 8 שעות, בהתאם לקבוע בפקודה.¹⁰⁸ בנוסף עלו תלונות בקרב הקטינים על כך שהשימוש באמצעי כבילה נעשה באופן שכיח, בתגובה לכל הפרעה מצדם.

¹⁰⁵ ראו למשל: צ"א 14560-05-16 **אלימלך נ' שירות בתי הסוהר** (החלטה מיום 5.5.2016).

¹⁰⁶ **תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 4.12.2016**: "פקני"צ 04.15.01 (כבילת אסיר במקום ציבורי) מפרט את ההנחיות לגבי כבילת אסיר בעת שהייתו במקום ציבורי, לרבות בבתי חולים פסיכיאטריים. בהתאם לאמור בפקודת בתי הסוהר, הכלל הוא כי אסיר לא יהיה כבול במקום ציבורי, לרבות בית חולים, אלא אם התקיימו הנסיבות והתריגים כמפורט בפקודה, וזאת על סמך כל המידע הקיים בעניינו של האסיר. שמירתם הבטוחה של עצורים או אסירים הנבדקים במתקני מערך בריאות הנפש מחייבת שיתוף פעולה של כלל הגורמים, המערך הביטחוני מצד אחד ובית החולים מהצד השני, על אף קיומם של שיקולים מקצועיים שונים. שיקולי ביטחון - מניעת בריחה וסיכון ביטחון הציבור ונפגע העבירה, אל מול שיקולים רפואיים אתיים - לרבות שמירת כבוד הנבדק. על מנת למצוא את נקודת האיזון הנכונה, בין שיקולי הביטחון לבין השיקולים המקצועיים הנדרשים במסגרת מתן טיפול רפואי, הוחלט על הקמת צוות בינמשרדי משותף לשב"ס, למשטרה ולמשרד הבריאות, וזאת כדי לגבש נוהל שיהיה מוסכם על הגופים השונים, על מנת שניתן יהיה לפעול על סמך נורמה בסיסית ואחידה, ככל הניתן. על אף קיומה של עבודה בינמשרדית ממושכת, טרם הצליחו הצדדים לגבש נוסח מוסכם. בשיתוף עם משרד המשפטים, בראשותו של המשנה ליועץ המשפטי לממשלה, מר רז נורי, הוחלט להמשיך את הליך ההידברות בין הגורמים השונים, על מנת לגשר על המחלוקות והפערים ולהגיע להחלטה משותפת ומקובלת."

¹⁰⁷ **תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 22.8.2016**: "הכבילה מתבצעת לצורך הוצאת אסירים מהאגף וזאת מטעמי ביטחון ולמשך זמן קצר, עד להגעת הנער לאגף 31, שם מוסרת הכבילה. יש לציין כי מדובר במקרים בודדים, רובם המוחלט של הנערים מתפקד במרכז החינוך."

¹⁰⁸ **תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 3.5.2017**: "הממצאים המצוינים בדו"ח הביקור הרשמי בהתייחס לכבילה, אינם משקפים את מה שאירע בפועל. יצוין כי כיום קיימת הנחייה חד משמעית לבצע בדיקה והערכת מצב שעתיים לאחר

בבית סוהר מג"ן-מב"ן נמצאו פגמים באופן בו מתבצעות הכבילות במחלקה הסגורה. המבקרים התרשמו כי החדרים המשמשים לכבילה אינם ייעודיים לכך, שכן אין בהם חלונות שקופים וקרבה קבועה לצוות הסייעודי אשר מאפשרים השגחה צמודה על הכלוא. כמו כן, ראש המיטה צמוד לקיר באופן אשר מונע גישה נוחה לראש, הדרושה במצבי חירום. במצב הנוכחי במקרי חירום הצוות נאלץ להוריד את החולה לרצפה, למשל כאשר יש צורך בהחייאה. כמו כן, התאים המשמשים לכבילות נעדרי גירויים לחלוטין, ואין בהם אפילו שעון אשר יכול להעניק לכלוא הכבול תחושת זמן. למבקרים נמסר כי הדבר נובע מחשש לוונדליזם, אך המבקרים סברו כי טעם זה אינו סביר וכי ניתן להתגבר על חשש זה באמצעים פשוטים.¹⁰⁹

במתקן משמורת סהרונים עיינו המבקרים ביומן תא ההפרדה והבידוד. נמצא כי בארבעת החודשים שקדמו לביקור תועד אירוע יחיד בו נעשה שימוש בכבילה. במקרה זה הכבילה נעשתה למשך שלוש יממות שלמות רצופות. למבקרים נמסר כי הכבילה הוסרה מהמוחזק רק לצורך מקלחת, ומיד לאחריה נכבל שוב. שימוש בכבילה למשך פרק זמן כה ממושך הוא בלתי סביר, וכרוך בפגיעה חמורה בזכויות האסיר. על הגורמים המוסמכים במתקן לערוך בחינה בדבר נחיצות הכבילה בהתאם לקבוע בתקנות, ולבחון אפשרות לעשות שימוש באמצעי פוגעני פחות במידת הצורך.

ו. תנאי מזג אוויר, אוורור ותאורה בלתי נאותים

בביקורים הרשמיים שנערכו על ידי אנשי הסניגוריה הציבורית בשנת 2016, נמצא כי ב-20 מתקני כליאה שוררים תנאי מזג אוויר קשים, ונמצאו ליקויים הנוגעים להיעדר אוורור ותאורה נאותה.

בבית סוהר גלבוע עלו במהלך הביקור תלונות חוזרות ונשנות מצד כלואים באגפים השונים ביחס לחום הכבד השורר במקום בעונת הקיץ. הכלואים הלינו על כך שאין במקום מספיק מאווררים, וטענו כי אין במאווררים הקיימים כדי להפיג את החום הכבד. תלונות נוספות עלו ביחס לתחושת המחנק הקשה השוררת בתאים בשל החום הכבד. נמסר לצוות המבקרים כי במקרים רבים הכלואים מבקשים להיכנס לחדר הקנטינה הממוזג אך ורק כדי להפיג את תחושת החום. כן נטען כי כאשר הכלואים מבשלים בתאים באמצעות כיריים חשמליים, תחושת החום היא בלתי נסבלת. הכלואים ביקשו כי יוקצה להם תא נפרד לבישול על מנת להפחית את רמת החום השוררת בתאי המגורים. דובר מטעם הכלואים הביטחוניים מסר למבקרים כי בשל החום הכבד השורר בבית הסוהר בעונת הקיץ, כלואים רבים נזקקים לטיפול רפואי. כן נטען כי הועלתה הצעה מטעמם

הכבילה (למרות שהפקנ"צ מאפשר פרק זמן גבוה יותר), בכל שעות היממה. בשל חשיבות הנושא - יבוצעו בבית סוהר אופק בקורות חוזרות, הן בנושא הכבילה והן בהתייחס לתיעודה."

¹⁰⁹ תגובת ד"ר משה בירגר, מנהל החטיבה לפסיכיאטריה משפטית, שנתקבל במשרדנו ביום 6.10.2016: "נושא ניתוק ראש המיטה המיועדת לקשירה, מהקיר וזאת על מנת לאפשר ביצוע החייאה, הועבר לידעית השב"ס בביקורת הקודמת. יש לציין שהוא כרוך בהרס התשתית הקיימת ובבנייה של מבנים חדשים. עם זאת, בתרגולים ובסימולציות, מצאנו פתרון גם לסוגייה של החייאה או כל מצב חרום אחר, גם במבנה הקיים. לא ניתן להתקין שעון בתאי הקשירות, היות ומניסיונו חפצים כגון אלו נהרסים במהרה על ידי המאושפזים."

תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 10.10.2016: ההחלטה על קשירה רפואית הינה החלטה רפואית גרידא, אשר נעשית במקרים חריגים ומטעמי שמירה על חיי אדם ו/או במקרי הפרה גסה של כללי המשמעת והסדר. הקשירה, כמו בתא השגחה, מוגבלת בזמן. קיבוע המיטות בתאים נעשה בהתאם לצרכים הרפואיים של מב"ן ובאישורם. ניתוק ראש המיטה, המיועדת לקשירה, מהקיר, כרוך בהרס התשתית הקיימת. יש לציין כי בתרגולים ובסימולציות נמצא פתרון לסוגיית ההחייאה או כל מצב חירום אחר, גם במבנה הקיים. אם הסגל הרפואי סבור שיש מקום להציב שעון בתאי הקשירות, אין כל מניעה לכך."

להתקין מזגנים במקום, אולם הצעה זו סורבה על ידי שב"ס. ממפקד בית הסוהר נמסר כי התלונות בנושא מוכרות והועלו בפני הגורמים הרלוונטיים בשב"ס, אך בשלב זה אין תכנית לשינוי המצב, אשר נובע ממיקומו הגיאוגרפי של בית הסוהר ותנאי מזג האוויר השוררים באזור. כן נמסר כי כחלק מניסיונות להקל על החום, מספק שב"ס 'קולרים' לרווחת האסירים. במועד הביקור הבחינו המבקרים ב'קולר' יחיד ברחבת החצר מחוץ לתאים.¹¹⁰

בבית סוהר איילון התרשמו המבקרים כי אף על פי שיש בתאים חלונות, שוררים בהם חום ומחנק בלתי נסבלים. המבקרים מצאו כי גם בתאים בהם נמצאו מספר מאווררים שורר חום כבד, ואין בהם כדי להקל את המצב. כן נמצא כי בחלק מהתאים לא היו מאווררים כלל. כלואים רבים הלינו על כך שביליות שורר בתאים חום כבד אשר אינו מאפשר שינה רציפה, ורבים מהם טענו כי הם נאלצים לישון על הרצפה על מנת להקל על עומס החום. יצוין כי הביקור נערך בתחילת הקיץ, בראשית חודש יוני. מביקורים שנערכו בבית הסוהר בשנים החולפות עולה כי בחודשים החמים ביותר בשנה הכלואים מתמודדים עם תנאי חום קשים מנשוא ומצויים במצוקה נוראית. לפיכך סברו המבקרים כי יש לפעול ללא דיחוי לצורך מציאת פתרונות להקטנת החום והמחנק. למבקרים נמסר על ידי מפקד בית הסוהר כי קיימת תכנית לשיפוץ האגפים השונים הכוללת התקנת מזגנים בחלק מן האגפים. לאור המצוקה הקשה והתנאים הקיצוניים בהם מצויים הכלואים, סברו המבקרים כי לעת הזו, יש למצוא פתרון ביניים הולם, הכולל הגדלת מספר המאווררים בתאי האסירים ומציאת דרך שבה תתאפשר כניסתו של אוויר לתאים.

במתקן משמורת סהרונים תאי המגורים והחצר אינם ממוזגים, על אף תנאי החום הקיצוניים השוררים במתקן, המצוי בלב המדבר. יצוין כי בראשית שנת 2015, בעקבות עתירה שהוגשה לבית המשפט העליון (בג"ץ 177/15), הותקנו במתקן חולות הסמוך מזגנים. חרף העובדה שמתקן סהרונים נמצא בצמוד למתקן חולות ושני המתקנים חשופים באופן דומה לפגעי מזג האוויר, במתקן סהרונים לא הותקנו מזגנים, וכך סובלים המוחזקים בו מחום קיצוני בקיץ ומקור עז בחורף. המבקרים סברו כי אף אם ככלל שב"ס אינו נוהג להתקין מזגנים במתקני הכליאה השונים, הרי שבמתקן סהרונים, בדומה למתקן חולות, תנאי מזג האוויר הקיצוניים מצדיקים חריגה מהמדיניות הנוהגת.¹¹¹

נמסר למבקרים כי על מנת להקל על תנאי החום, שב"ס משתדל שלא לאייש במלואם את התאים, וכן כי מסופקים שבעה מאווררים לכל תא. בפועל נצפו במהלך הביקור גם חדרים שאווררו רק בשלושה עד חמישה מאווררים, בהתאם למספר המוחזקים בתא. רק בתא שהיה מאויש על ידי עשרה מוחזקים נמצאו שבעה מאווררים. ממפקד המתקן נמסר כי אין בכוונת שב"ס להוסיף מאווררים נוספים. לדבריו, המאווררים עוברים השחתה על ידי המוחזקים. המבקרים התרשמו כי אין במאווררים הקיימים בתאים כדי להקל באופן ממשי על עומס החום.¹¹² בנוסף נמצא כי

¹¹⁰ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 25.12.2016: "אכן, ביס"ר גלבע ממוקם גיאוגרפית באזור בו שורר חום משמעותי בעונת הקיץ. במגמה להקל על עומס החום, אושר להכניס לכל תא כמות גדולה של מאווררים (מעבר למקובל), כך שלכל תא ניתנים בין 6-7 מאווררים. כמו כן הוכנסו מצננים לחצרות האגפים."

¹¹¹ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 1.2.2017: "מתקן סהרונים אינו דומה למתקן חולות, מבחינת אופיו של המתקן. לנושא מיזוג מתקני הכליאה משמעותיות תקציביות גדולות מאוד. בשלב זה מותקנים מזגנים במסדרונות האגפים בהם מתבצע שיפוץ ונעשה ניסיון לצנן אגפים שאינם ממוזגים, באמצעות מצננים."

¹¹² תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 1.2.2017: "חלוקת המאווררים נעשית בהתאם למפתח שנקבע ע"י המחוז, ביחס של מאוורר אחד לכל 2 שוהים. לציין כי לעיתים היחידה מחלקת יותר. בחלק מהתאים נצפו 3 מאווררים בלבד, מכיוון שבאותם תאים נגרם נזק למאווררים הנוספים, ע"י השוהים."

בכל תא מגורים קבוע חלון קטן ומסורג, שכמעט ואינו מאפשר כניסת אור מבחוץ ואף לא אוורור. המבקרים התרשמו כי ברחבי האגף ניכר ריח סיגריות שכן העישון מותר בחצר ואף בחלק מתאי המגורים.

במתקן נמצא מכלול קליטה בו שוהים המוחזקים בעת קליטתם במתקן. תאי המעבר במכלול הקליטה הם למעשה כלובים, אחד מהם ממוזג והשני אינו ממוזג. אין בהם שירותים והם מכילים ספסלים, מאוורר ומתקן מים (קולר) בכל תא, אשר אחד מהם לא היה מחובר לחשמל במועד הביקור. למבקרים נמסר על ידי קצין האסירים כי התקציב אינו מאפשר את שיפור התנאים בתאי ההמתנה, אך ישנה הקפדה על כך שהמוחזקים לא ישהו בהם פרק זמן העולה על שעה. יחד עם זאת, נוכח העובדה שהקליטה במתקן נעשית בדרך כלל בקבוצות גדולות (לעיתים מגיעים עשרות מוחזקים חדשים בו זמנית כתוצאה ממבצעי אכיפה של רשות ההגירה או ממעבר מוחזקים מכלא גבעון, וכן נוכח העובדה שהליך הקליטה כולל עצירה בתחנות רבות), הרי שתיתכן המתנה ממושכת יותר בתנאים הקשים ששוררים בתאי המעבר. המבקרים סברו אפוא כי יש לשפר את התנאים שבתאי ההמתנה, ובפרט לוודא כי שני התאים יהיו ממוזגים.¹¹³

בית סוהר השרון נמצא כי ברחבי המתקן, ובפרט בתאים באגף המעבר ובאגף השמור, שורר חוס כבד ומחנק. המבקרים הבחינו כי על אף התאים הקשים, אין בתאים אמצעי קירור כגון מאווררים או מצננים. באחד התאים נמצא מצנן שאינו תקין. ממפקד בית הסוהר נמסר כי לא ניתן לאפשר לכלואים למסור את המצנן לתיקון, לאור ניסיונות עבר בהם היו מקרים של הברחת סמים ודברים אסורים אחרים במסגרת תיקון מכשירי חשמל. מבירור שערכו המבקרים עולה כי לא ניתנת לכלואים אפשרות לרכוש מצננים בקנטינה.¹¹⁴ כמו כן הבחינו המבקרים בכלוא אשר נאלץ לישון על הרצפה על מנת להקל על החום הבלתי נסבל. באחד התאים באגף לא היו מאווררים, ובמקום שרר חושך, מחנק וחום בלתי נסבל. המבקרים סברו כי ראוי כי יותקנו בתאי אגף המעבר מאווררים או מזגנים במסדרונות האגף.¹¹⁵

בית מעצר תל אביב נמצא כי באחד התאים באגף 1 שורר חוס כבד מנשוא, וזאת על אף שבמקום שני מאווררים קטנים פעילים.

בית סוהר מעשיהו הלינו כלואים מאגפים שונים על החום הקשה השורר בתאים, ואף ציינו כי הדבר מקשה עליהם לישון בלילה. באחד התאים באגף האבחון והמיון (אגף 1) טענו הכלואים כי בשל מיקומו המרוחק של שקע החשמל, אין במאוורר שבמקום כדי לסייע, והם נאלצים לישון על הרצפה על מנת להקל על החום. אחד הכלואים הלן על כך שהוא מוחזק יחד עם כלואים מעשנים, דבר שהפריע לו מאוד.

בית סוהר שיטה הלינו הכלואים באגף השמור על החום הכבד השורר בתאים.

¹¹³ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 1.2.2017: "הנושא נבחן ע"י המחוז ונמצא שמכלול הקליטה בסהרונים מתאים לייעודו ומספק תנאים הולמים לשהיית השוהים."

¹¹⁴ ממפקד בית הסוהר נמסר כי בהתאם לפקודת סגן נציבת שב"ס, בחלק מאגפי המתקן (9, 10 והאגף השמור) אין זכות לרכישת מצננים מהקנטינה בשל שיקולים בטיחותיים. המצנן מכיל ברזלים רבים אשר ניתנים לפירוק ולשימוש בדרך מסוכנת ולא לגיטימית.

¹¹⁵ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 11.12.2016: "במהלך חודשי הקיץ חולקו מאווררים לכלל היחידות, בהתאם למפתח שנקבע - כולל לביס"ר השרון. נושא המצננים נבחן ונערך פיילוט בנושא בקיץ האחרון, במספר יחידות. הפיילוט טרם סוכם וטרם התקבלו החלטות בנושא."

בבית סוהר צלמו נמצא כי האגף התורני (אגף 2) אינו ממוזג ואף לא מותקנים במקום מאווררי תקרה, בדומה לאגפים אחרים במתקן. אחד הכלואים הליון על כך שבהיעדר מיזוג באגף ובתאים, מזג האוויר השורר במקום בעונת הקיץ גורם לכלואים מצוקה גדולה. כן ציין כי בחצר הפנימית באגף שורר חום כבד, ותיאר אותה כ"סאונה תמידית". כלואים מאגף העצורים עד תום ההליכים (אגף 6) הלינו גם הם על החום הכבד השורר במקום, וטענו כי אין במאווררים הקיימים בתא כדי להקל על עומס החום. כן נטען כי פעולת המאווררים גורמת לרעש רב בתאים. ממפקד בית הסוהר נמסר למבקרים כי התלונות בנושא מוכרות, וכי הם מנסים להקל על החום השורר במתקן ככל הניתן. כך למשל, צוין כי באגף אסירי עבודה (אגף 4) הותקנו אמצעי מיזוג. כמו כן נמסר כי נציבות שב"ס החלה להפעיל בבית סוהר גלבוץ תכנית "פיילוט" של מיזוג המתקן.

בנוסף הלינו הכלואים על היעדר תחלופת אוויר נאותה, דבר אשר גורם לטענתם לריבוי מחלות בקרב הכלואים בעונת החורף. כן נטען כי בעונת החורף אין בתאים חימום, ואין באפשרות הכלואים לרכוש מפזרי חום בקנטינה. המבקרים סברו כי לאור תנאי מזג האוויר הקשים השוררים במקום, שבגנים שוטחים הכלואים את מצוקתם בפני המבקרים הרשמיים שנה אחרי שנה, יש להעלות את נושא מיזוג האגפים לראש סדר העדיפויות ולספק פתרון הולם למצב.¹¹⁶

בבית סוהר עופר נמסר למבקרים על ידי דובר הכלואים כי בתקופת הקיץ הם סובלים מחום קשה, ומספר המאווררים הקיים אינו מספק מענה נאות לתנאי מזג האוויר. למבקרים נמסר כי במרבית התאים, בהם מוחזקים עד 10 כלואים, ישנם 5 מאווררים. עם זאת, בחלק מהתאים מספר המאווררים נמוך יותר.

בבית מעצר קישון נמצא כי בתא החללית באגף טעוני ההגנה (אגף 6) לא מותקן כל אמצעי אוורור או מיזוג, ובמקום שורר חום בלתי נסבל. כן נמצא כי הברזייה אשר מותקנת במקום בלתי תקינה, כך שבנוסף לתנאי החום הקשה אין לכלוא אספקת מים שוטפת.¹¹⁷ המבקרים סברו כי השמות בתא בתנאים אלו היא בלתי נסבלת ואינה ראויה, ועל כן יש להפסיק את השימוש בתא לאלתר עד לשיפור התנאים באופן אשר יאפשר שהות סבירה.¹¹⁸ כמו כן, יש לדאוג כי יופעל אוורור ומיזוג בתא החללית בכל עת, ובמיוחד בעונת הקיץ.

בבית סוהר שקמה ביקרו המבקרים בתאי החללית אשר קיימים במתקן. מדובר בשני תאים בגודל של כ-2.7 מ"ר אשר נועדו למנוע פגיעה עצמית של כלוא בגופו. התאים מצולמים באופן

¹¹⁶ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 31.8.2016: "שירות בתי הסוהר מודע לעומסי החום בחלק ממתקני הכליאה בבתי הסוהר ומנסה למצוא פתרונות מתאימים ומעשיים בעניין זה, במטרה לשפר את תנאי המחיה של האסירים. מובן כי הפתרון האידיאלי לטיפול בסוגיות אלו הינו התקנת מזגנים באגפים. ברם, פתרון זה הינו מורכב, יקר ואינו ישים לטווח הזמן הקרוב, בהתחשב, בין היתר, בתשתיות הקיימות ובעלות הכוללת של התקנת אמצעים אלו. לאחר בחינת המשמעויות התקציביות, לצד פרק הזמן הארוך הכרוך בפעולות הדרושות לצורך התקנת מזגנים באגפי הכליאה, במתקני כליאה כאלו ואחרים מבוצעות על ידי שב"ס מספר פעולות בטווח המידי והקרוב. כבר כיום, כאשר מבוצע שיפוץ נרחב באגף או בעת בניית אגף חדש, מותקנים מזגנים בפרוזדורי האגפים, אשר נותנים מענה בעניין זה גם לתאים. אכן, בימים אלו מבוצע פיילוט של הצבת מצננים תעשייתיים באגפים לרבות בבית סוהר גלבוץ. בהתאם לתוצאות שיתקבלו יוחלט האם להשתמש בפתרון זה באגפים בבתי סוהר נוספים, בשים לב לאפיון צרכים שיעשה. במקביל, מבוצע מיפוי של כלל האגפים בשב"ס, לבדיקת היתכנות למיזוג ובחינת עלויות, כאשר היעד הינו לקבוע תכנית עבודה רב שנתית, מותנית תקציב, שתיתן מענה לחימום ולקירור של כלל בתי הסוהר."

¹¹⁷ לאור הממצאים, הורה מפקד בית המעצר בעת הביקור כי הברזייה תתוקן באופן מיידי.

¹¹⁸ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 4.12.2016: "מערכת מיזוג האוויר תוקנה מס' ימים לאחר הביקור הרשמי. בכל תאי הפיקוח בארץ, בהתאם לתקן, מותקנים ברזים עם לחצן אנטי ונדלי מיוחד ונדרשת לחיצה ממושכת ועמוקה כדי להפעיל את זרימת המים. במועד הביקור לא הייתה כל תקלה, אלא פער בידע כיצד להפעיל את הברז. כיום, כל האבזורים והמיזוג בתא החללית תקינים לחלוטין והיא כשירה לשימוש."

קבוע וקירותיהם מצופים חומר רך. המבקרים התרשמו כי בתאים שוררת תחושת מחנק קשה וריח רע.¹¹⁹

בבית סוהר מג"ן-מב"ן נמצא כי בחדרים במחלקה הסגורה שוררת תחושת מחנק, הנובעת מכך שהאופן בו מותקנים החלונות אינו מאפשר זרימת אוויר טבעי. החלונות בחדרים אטומים כמעט לחלוטין בזכוכית שאינה ניתנת להזזה, ובתחתית החלון ישנו חריץ בן סנטימטרים בודדים. המבקרים התרשמו כי ברחבי המחלקה שוררת תחושת מחנק.¹²⁰

בבית סוהר נווה תרצה הלינו כלואות על כך שעל אף תנאי מזג האוויר הקשים השוררים במקום, הן אינן מקבלות מאווררים בקיץ ומפזרי חום בחורף.¹²¹ כן נמצא כי תא ההמתנה, המיועד להחזקתן של כלואות עד לפגישה עם עורך דין, הסעתן לבית משפט וכיו"ב, הינו קטן וחנוק, ואין בו חלון לאוורור, מזגן או כל אמצעי אוורור אחר. בתא אין שירותים ומתקן שתייה. בקרב הכלואות הועלו טענות על כך שהשהייה בתא בתנאים אלה קשה מנשוא. ממפקדת בית הסוהר נמסר למבקרים כי מדובר בתא אשר השהייה בו אינה ממושכת, וכי זמן השהייה המרבי במקום עומד על 3 שעות. כן נמסר כי לאחרונה נערכו שינויים בדלת התא ונפתח צוהר לטובת אוורור התא, דבר שלא היה קיים בעבר. עם זאת, המבקרים התרשמו כי הדבר אינו מספק, מאחר והצוהר פונה לתוך הבניין. המבקרים אף סברו כי לאור התנאים השוררים במקום, ישנו קושי בשהייה בתא גם לפרק זמן קצר.¹²²

בבית סוהר דקל נמצא כי באגף העצורים (אגף 12), המהווה אגף סגור בו שוהים הכלואים מרבית היום בתאם, אין תאים המוגדרים כתאים ללא עישון. בנוסף התרשמו המבקרים כי הכלואים נוהגים לעשן גם בשטחים הציבוריים של האגף. באופן זה, כלואים שאינם מעשנים נאלצים לשהות שעות רבות לצד כלואים מעשנים, כשהם חשופים לעישון פסיבי מתמשך. המבקרים סברו כי יש לייחד תא ללא עישון בכל אגף ואגף, ולהעמיד לרשות הכלואים שאינם מעשנים אפשרות לשהות בתא ללא עישון.¹²³

בבית המעצר המחוזי בירושלים התרשמו המבקרים כי בתאים רבים באגפים השונים שוררת תחושת מחנק קשה, זאת חרף העובדה כי חלק מהתאים אוישו באופן חלקי בלבד. כמו כן נמצא כי ברבים מן התאים שורר ריח רע.¹²⁴ בקרב הכלואים השוהים באגף העצורים עד תום ההליכים עלו תלונות על היעדר חלונות בתאים ועל כך שהמזגן כבוי בשעות הלילה. באחד התאים נטען כי

¹¹⁹ מסגן מפקד המתקן נמסר במהלך הביקור כי השהות בתא אינה עולה על 24 שעות ונעשה בתאים שימוש מצומצם ככל הניתן.

¹²⁰ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 10.10.2016: "חלונות החדרים מותקנים באופן המצוין בדו"ח משיקולי שמירת חיי אדם ומניעת אובדנות, באמצעות קשירה לסורג החלון. במקום קיים מזגן מרכזי, והתנאים בו סבירים מאוד, גם יחסית לאגפים הרגילים."

¹²¹ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 20.12.2016: "מאווררים נרכשים ע"י היחידה באופן עצמאי במסגרת תקציבים שמבזורים למחוז / יחידה. מפזרי חום נמכרו בעבר במרכזי המכר, אולם מכירתם הופסקה משיקולי בטיחות. בימים אלו שב"ס נמצא בעיצומו של פרויקט לרכש והצבת רדיאטורים בתאי אסירים, לנווה תרצה הועברה הקצאה של 54 רדיאטורים."

¹²² תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 20.12.2016: "תא ההמתנה לעו"ד נמצא בסמוך ליומן ונגיש לסוהרת הנמצאת במקום. התא בגודל של כ-7 מ"ר, שירותים ומתקן תמי 4 נמצאים בסמוך וסוהרת הצמודה לאסירה מאפשרת לאסירה נגישות לתא השירותים ככל הנדרש. ישנו חלון פתוח הפונה לרחבת המשל"ט. לצידן ששהות האסירות במקום הינה קצרה."

¹²³ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 23.1.2017: "בכלל האגפים הותקנו שלטים של איסור עישון במקומות ציבוריים, בכל אגף נקבע תא ללא עישון ואף קיים שילוט בכניסה לתא. תבוצע הקפדה יתרה על איסור אכלוס תא ללא עישון באסירים מעשנים."

¹²⁴ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 9.5.2017: "בבימ"ר ירושלים אין חלונות, יש מזגן מרכזי שמופעל בקיץ על קור ובחורף על חום. אין הבדל בין התאים."

המאוורר בתא אינו תקין מזה מספר חודשים, וכי המזגן הופעל רק בסמוך לביקור המבקרים הרשמיים במקום.¹²⁵ בנוסף נמצא כי בתאים מוחזקים כלואים מעשנים יחד עם כאלה שאינם מעשנים.

בבית סוהר אלה הלין אחד הכלואים על כך שהשמש החודרת דרך חלון התא קופחת כל היום על מיטתו ולא מאפשרת לו לשבת על המיטה. הכלוא העלה בפני המבקרים את בקשתו להתקנת תריסים או וילונות בתא.¹²⁶

בבית מעצר ניצן נשמעו תלונות מצד כלואים על חום בלתי נסבל השורר במקום בחודשי הקיץ, וכן על קור עז ממנו סובלים הכלואים בחודשי החורף.

בבית סוהר אופק עלתה בקרב הקטינים תלונה לגבי החלונות שאינם מגנים דיים מפני מזג האוויר הקר והגשום.¹²⁷

בבית סוהר קציעות נמצא כי בבית הסוהר מותקנים מזגנים באגף אסירי העבודה הפלייסי בלבד. המבקרים התרשמו כי לאור תנאי מזג האוויר הקשים השוררים באזור מושבו של בית הסוהר, יש מקום לשקול אפשרות התקנת מזגנים בכל אגפי המתקן.¹²⁸

ברבים **מאגפי ההפרדה, הבידוד והשמורים** במתקנים השונים התרשמו המבקרים הרשמיים מבעיות קשות של מחנק, חום והעדר אוורור. קשיים אלו התגלו באגף הפיקוח והענישה בבית מעצר הדרים, אגף ההפרדה בבית סוהר נווה תרצה, אגף ההפרדה והבידוד בבית סוהר איילון, האגף השמור בבית סוהר השרון ואגף הבידוד בבית סוהר עופר. להתייחסות מפורטת לתנאי מזג האוויר באגפים אלו, ראו בפרק א' לדוח זה.

ז. תנאי היגיינה ותברואה בלתי הולמים ובעיית מזיקים

ב-18 מתקני כליאה בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, נמצאו תנאים היגייניים ותברואתיים ירודים, לפחות בחלק מאגפי המתקן. ישנם בתי סוהר בהם התנאים ההיגייניים והתברואתיים עלולים לסכן את בריאותם של הכלואים. במספר רב של מתקנים נמצאה בעיית מזיקים, אשר גורמים לכלואים לעקיצות ולפצעים. סוגיה זו, המועלית בדוחות הסניגוריה הציבורית שנה אחר שנה, מחייבת טיפול דחוף ויסודי.

בבית סוהר גבעון ביקרו המבקרים במכלול הקליטה אשר משמש לקליטת הכלואים ולמיונם לאגפים השונים. מדובר במתחם הכולל ארבעה תאים המיועדים לשהייה קצרה בלבד. המבקרים התרשמו כי התנאים במתחם קשים וכי תנאי התחזוקה במקום ירודים.¹²⁹ כמו כן, התרשמו

¹²⁵ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 9.5.2017: "יש מזגן מרכזי בכל הבימ"ר, שמופעל לכל התאים. האסירים שברו את המאוורר בתא והוא הוחלף."

¹²⁶ ממפקד בית הסוהר נמסר למבקרים במהלך הביקור כי מטעמי ביטחון, יש צורך שהחלונות יהיו חשופים, ועל כן לא ניתן שיהיו מכוסים בבד או בתריס.

¹²⁷ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 3.5.2017: "בכלל האגפים קיימת מערכת מיזוג מרכזית המותאמת לעונות השנה. בימי הגשם נאטמו החלונות, בחלק מהתאים הסירו הנערים את הכיסוי מהחלון."

¹²⁸ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 28.11.2016: "כידוע, בכלל בתי הסוהר לא מותקנים מזגנים בתאי האסירים ורק במעט מאד אגפים הותקנו מזגנים במסדרונות האגפים. לאורך כל ימות האביב והקיץ מחולקים מאווררים לתאי האסירים."

¹²⁹ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 13.12.2016: "מכלול הקליטה מורכב ממספר תאים, המשמשים לקליטת עצורים, אסירים ומוחזקים המתקבלים לביס"ר במהלך כל שעות היממה. באגף המכלול מבוצע הליך הקליטה הראשוני והם

המבקרים כי באגף העצורים (אגף 5) קיימת בעיה של פשפשי מיטה. הכלואים מסרו למבקרים כי הם מקפידים לנקות את האגף בניסיון להיאבק בתופעה זו.

בבית סוהר דקל נמצא כי באגף העצורים (אגף 12) קיימת תופעה קשה ומטרידה של פשפשי מיטה וכן התקבלו תלונות מצד כלואים על מקקים. אחד הכלואים באגף אף הדגים למבקרים את היקף התופעה בכך שהרים ארגז עם ירקות טריים, ותחתיו התגלתה כמות גדולה של חרקים אשר רחשה מתחת למזון הכלואים אשר אוחסן במקום. מדובר בתופעה חמורה במיוחד לאור העובדה כי מדובר באגף סגור, בו הכלואים שוהים מרבית שעות היום בתוך תאיהם הסגורים הרוחשים מזיקים. ממפקד האגף נמסר למבקרים כי סגל המתקן עושה כל שביכולתו על מנת להיאבק בתופעה. נמסר כי כחודשיים לפני מועד הביקור התבצעה באגף הדברה כנגד מזיקים, וכן נצבעו קירות התאים על מנת להרחיק חרקים מהמקום. כמו כן, בית הסוהר מספק לכלואים מכלי ריסוס ידניים על פי בקשתם. המבקרים התרשמו כי מדובר בבעיה חמורה המצריכה נקיטת צעדים נוספים בכדי למגרה כליל. המבקרים סברו כי יש להגביר את תכיפות ההדברות באגפים השונים, להחליף את המזרונים הנגועים ולהשמידם, לספק יותר אמצעים עצמאיים לריסוס בתאי האסירים, להקפיד יותר על היגיינה וניקיון, ולאפשר אחסנת מזון בתנאים סטריליים יותר כגון מקררים. כן סברו המבקרים כי במידה והאמצעים השונים שינקטו בעתיד לא יפתרו את הבעיה, יש לשקול לפנות ליעוץ חיצוני-מקצועי בכדי להביא לפתרונה המוחלט והמהיר.¹³⁰

בבית סוהר השרון הלינו כלואים על בעיית תיקנים ופשפשי מיטה, אשר לטענתם לא מאפשרים להם לישון. הכלואים ציינו כי במקום נערכה הדברה כחודש ימים לפני הביקור, אך הדבר לא הניב תוצאות, ועקיצות הפשפשים עדיין מורגשות. הכלואים תיארו בפני המבקרים את ניסיונותיהם להיאבק בתופעת הפשפשים באמצעות נייר דבק, אשר משמש אותם על מנת לאטום את החורים והסדקים מהם מגיעים המזיקים. בנוסף התרשמו המבקרים כי בתאים באגף המעבר (אגף 1) שורר לכלוך. באחד התאים הבחינו המבקרים בשאריות מזון אשר נותרו בתא, ובאחר נמצאו סימני פיח ואבנית על רצפת התא.¹³¹

בבית סוהר נווה תרצה הבחינו המבקרים במקקים רבים המצויים ברחבי המתקן, על קירות התאים ואף בארונות הכלואות. בקרב הכלואות נשמעו תלונות בגין ריבוי מזיקים באגפים השונים, ובהם מקקים וקרציות.¹³²

ממוינים לאגפים השונים, כך שהשהייה במכלול הינה למספר שעות בלבד, למעט אסירים הזקוקים לשהיה בתאים המפוקחים ע"י מצלמה (במכלול שני תאי מצלמה, באגפים הרגילים אין), הפרדה או בידוד. האגף מתוחזק באופן שוטף."

¹³⁰ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 23.1.2017: "במהלך 2016, במסגרת טיפול למיגור תופעת פשפשי המיטה, הוחלפו משטחי העץ למשטחי מתכת, בכלל המיטות באגפים 12 ו-13. ואכן, ההחלפה צמצמה את מימדי התופעה. כן ניתנת אספקה קבועה של צבע לאסירים, שכן גם הצביעה מסייעת בצמצום התופעה. באגפים 12 ו-13 מבוצע ריסוס כללי אחת לשלושה חודשים, על פי תכנית סדורה. בנוסף, קיים ריסוס ידני ברשות סגל האגף, אותו רשאי האסיר לבקש כל עת. היחידה בפרט, ושבי"ס בכלל, עושים מאמצים רבים להילחם בתופעה, כולל הסברה לאסירים על חשיבות השמירה על היגיינה וניקיון בתאים. כחלק מתוכנית העבודה של 2017 יתבצעו הדרכות קבועות ביחידות השונות, בנושא הטיפול במזיקים והטמעת תהליך העבודה כנגד "פשפש המיטה".

¹³¹ ממפקד בית הסוהר נמסר למבקרים במועד הביקור כי במקום נעשה ריסוס אשר קוטל את פשפשי המיטה, אך כאשר מגיעים אסירים מבתי כלא אחרים הם מביאים איתם את החרקים בצידו שהם נושאים איתם.

¹³² ממפקדת בית הסוהר נמסר למבקרים במועד הביקור כי הבעיה אכן מוכרת, וכי בית הסוהר עתיד לעבור ריסוס כולל בחודש הקרוב.

תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 20.12.2016: "הוחלפו מספר פלטות עץ במיטות ויונפקו פלטות פח נוספות, ע"מ לצמצם את תופעת פשפשי המיטה. כן מתבצע ריסוס בשוטף, עפ"י תוכנית. קצין ת"ל הונחה להקפיד בנושא תחזוקה ותברואה מונעת."

במתקן משמורת סהרונים נמצא כי בארונות המוחזקים שורצים עשרות מקקים המתרוצצים לכל עבר. מסגן מפקד המתקן נמסר כי בוצעה הדברה במקום חודשיים לפני מועד הביקור, וכי מתוכננת הדברה נוספת בזמן הקרוב. עם זאת, המבקרים סברו כי המצב בתאים אינו מתיישב עם הדברה אפקטיבית שנערכה לפני חודשיים בלבד, ועל כן מוצע לבדוק את איכות החומרים המשמשים להדברה.¹³³

בבית סוהר אופק הלין אחד הכלואים באגף 4 על בעיית מקקים אשר קיימת בתא.¹³⁴

בבית סוהר צלמון מצאו המבקרים כי בתאי המקלחות באגפים שונים במתקן קיימים תיקנים. כמו כן הלין אחד הכלואים על כך שבאגף התורני (אגף 2) סובלים הכלואים מפשפשים במיטות, וכי טרם ניתן מענה לבעיה.¹³⁵

בבית המעצר המחוזי בירושלים התרשמו המבקרים כי קיימת בעיה של חרקים ומזיקים בתאי הכלואים. הכלואים הלינו כי על אף הימצאותם של חרקים למיניהם בתאים, לא נעשית במקום הדברה על מנת לפתור את הבעיה, וכי תלונותיהם בנושא אינן מטופלות. אחד הכלואים טען כי נמצאו מקקים במצרכים שנקנו בקנטינה. המבקרים סברו כי יש להקפיד על ביצוע הדברה באופן שוטף בכל התאים במתקן.¹³⁶ כן מצאו המבקרים כי קירות התאים בבית המעצר מתקלפים, והתאים מצויים במצב תחזוקתי ירוד. באחד התאים שרר זיהום רב, המיטה הייתה מלוכלכת ושאריות של לחם ושל סיגריות נצפו מתחת למזרון.

בבית הסוהר איילון נשמעו תלונות מצד כלואים על תיקנים ופשפשי מיטה. באגף המעבר נמצא כי התאים מצויים במצב תחזוקתי ירוד ותנאי היגיינה לקויים ביותר. התאים היו מזוהמים, הקירות מקושקשים ושאריות מזון רבות ואשפה נצפו ברחבי התאים.¹³⁷

בבית מעצר אילת הלינו הכלואים על בעיית מזיקים ("בגבגים").¹³⁸

בבית מעצר ניצן התרשמו המבקרים כי באגפים שונים ברחבי המתקן שוררים תנאי תחזוקה והיגיינה ירודים. באגף העצורים עד תום ההליכים (אגף 3) נמצא כי רצפת האגף והקירות מלוכלכים ומתקלפים, תאי השירותים והמקלחות מלוכלכים ומלאי חלודה, ובתאים שרר ריח חריף של עשן וטחב. במסדרון האגף נמצאו שקיות אשפה מטפטפות, וברחבי האגף נצפו בדלי סיגריות שהושלכו על הרצפה.¹³⁹ באגף עצורי הימים (אגף 21) התרשמו המבקרים כי התנאים

¹³³ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 1.2.2017: "ההדברה בתאים נעשית ע"י איש מקצוע, בליווי צמוד של גורמי הת"ל ביחידה. בקרב השוהים ישנה בעיה של אגירת מזון בתאים, נושא זה מטופל ע"י סגל היחידה באמצעות ביקורת והסברה. לנושא איכות ההדברה המתבצעת וכדי לתת חוו"ד מקצועית בנושא, בקר תברואה וגהות יבקר ביחידה ברבעון הראשון של שנת 2017."

¹³⁴ ממפקד בית הסוהר נמסר למבקרים במועד הביקור כי בבית הסוהר מתבצעת הדברה אחת לחודש, וכי במידת הצורך תיערך הדברה נוספת.

¹³⁵ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 31.8.2016: "בעיית פשפשי המיטה הינה בעיה ידועה, ששב"ס מנסה להביא לפתרונה במגוון פעולות. בית סוהר צלמון משתתף בתכנית פיילוט חיסוי מזרנים בחדר קיטור, כך יסופקו 300 מזרונים להחלפת מזרונים נגועים. במקביל, מבוצעת החלפה פלטות מיטה מעץ, למתכת."

¹³⁶ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 9.5.2017: "כל חודש מבוצעת הדברה בכל האגפים, בתאים ובמקומות הציבוריים. היחידה הונחתה ע"י מינהל ת"ל כיצד ליעל את הטיפול בתופעת החרקים."

¹³⁷ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 24.11.2016: "תקציב התחזוקה של האגף הוגדל, הקירות נצבעו מחדש ומתבצעת תחזוקה שוטפת. לצערנו, רמת הוונדליזם באגף המעבר גבוהה מאוד, בשל אופי האוכלוסייה והשהות הקצרה במקום. נושא ההשחתה המכוונת נאכף ככל האפשר, וכאשר הדבר ניתן - העצורים מטופלים משמעתית."

¹³⁸ ממפקד המתקן נמסר למבקרים במועד הביקור כי מדובר בבעיה ידועה, אשר בית המעצר עושה מאמצים ניכרים כדי להתגבר עליה, לרבות שימוש באמצעים חדשים ויקרים באופן שוטף, והדברה על ידי מדביר חיצוני פעם בחודש.

¹³⁹ מפקד בית המעצר מסר בתגובה כי הצורך בשיפוץ האגף מוכר וידוע לו וכי האגף צפוי לעבור שיפוץ מקיף בעתיד, אשר יכלול גם התקנת ציוד חדש והורדת תקן הכליאה בכל תא. באשר לכללך ושקיות האשפה שנצפו באגף נמסר כי

השוררים בתאים הם ירודים, השירותים מלוכלכים ושוררת בהם צחנה. ארונות הציוד של הכלואים היו מלאות אבק וקורי עכביש, באופן אשר הפך אותן לבלתי שמישות. הכלואים באחד התאים הלינו על היעד אמצעים לניקיון התא, והצביעו על כך שבתא קיים מגב ללא מקל. לדבריהם, בקשתם לקבלת חומרי ניקוי לא זכתה למענה. בתא אחר התרשמו המבקרים כי למרות מאמצים מצד הכלואים לשמור על ניקיון, מצב התא בכי רע, קירותיו מלוכלכים ומתקלפים ושורר בו ריח של טחב.

בנוסף נמצאה באגף בעיית מזיקים קשה. הכלואים הלינו על כמות גדולה של מקקים, פשפשים וטפילים והציגו בפני המבקרים את העקיצות הרבות על גופם. אחד הכלואים מסר למבקרים כי הוא סובל מתגובה אלרגית לעקיצות והציג בפני המבקרים פצעים גדולים שהתפתחו על גופו. המבקרים הבחינו במקקים אשר נמצאים ברחבי התא, כולל בארונות הכלואים. להמחשת ממדי התופעה, ניער אחד הכלואים את השמיכה בה הוא משתמש, ממנה נשרה כמות גדולה של טפילים. יצוין כי בעיה זו של מקקים וטפילים עלתה כבר בדוחות ביקור משנים קודמות, ועל אף תלונות חוזרות ונשנות מצד הכלואים במקום לא נמצא פתרון למצב הקשה.¹⁴⁰

בית סוהר מעשיהו התרשמו המבקרים כי באגף האבחון והמיון (אגף 1) שוררים תנאים פיזיים ותברואתיים ירודים ביותר. באחד התאים באגף שרר לכלוך רב והמבקרים התרשמו כי ישנו קושי לשהות במקום למשך יותר ממספר דקות. תא אחר אשר שימש לענישה נמצא במצב ירוד באופן קיצוני. קירות התא מלוכלכים ומתקלפים, בתא שוררת טינופת וצחנה, אריחי המקלחת שבורים, ובשירותים ישנה רטיבות ועובש.¹⁴¹

בית מעצר קישון התרשמו המבקרים כי תנאי התחזוקה בתאי המעצר ירודים. המבקרים סברו כי נדרש לצבוע את קירות התאים, לתקן אריחים שבורים אשר נמצאו במקום, וכן לקבוע מנגנון תחזוקה שוטף אשר יבטיח תנאי שהייה ראויים. בנוסף התרשמו המבקרים כי באחד התאים במתקן שורר לכלוך רב.¹⁴²

בית סוהר מג"ן-מב"ן התרשמו המבקרים כי תנאי התחזוקה והניקיון במחלקה הסגורה ירודים ביותר. כך למשל, באחד החדרים בהם ביקרו, חדר השירותים היה מלוכלך ורצפתו הייתה מוצפת במים. התנאים ירודים בייחוד בחדר הבידוד, המכוסה כולו בכתמים כהים. המבקרים סברו כי יש צורך בהרחבת פעולות התחזוקה של המחלקה הסגורה. שמירה על תנאים פיזיים נאותים הכרחית

ניקיון האגף הינו באחריות העצורים וכי על צוות הסוהרים לוודא שהניקיון מבוצע. ממפקד האגף נמסר כי נוכח תדירות חילופי אוכלוסיית הכלואים באגף, ישנו קושי לשמור על רמת תחזוקה וניקיון גבוהה. כמו כן נטען כי הכלואים עצמם מחבלים במתקני האגף.

תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 15.3.2017: "אגף 3 אינו מיועד לשיפוץ יסודי בשנה הקרובה. ניקיון התאים מתבצע ע"י העצורים, ניקיון המקומות הציבוריים מתבצע ע"י חוליית עצורי האגף, בפקוח של מנהל האגף וצוות הסוהרים. מנהל האגף הונחה לשמור על רמת ניקיון גבוהה, לרבות צביעת התאים והפרוזדור, ככל שיידרש."

¹⁴⁰ מפקד המתקן מסר בתגובה כי במקום נערכות הדברות על ידי חברה חיצונית מספר פעמים בשנה.

תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 15.3.2017: "לרשות היחידה 2 קיטוריות ושואב אבק, שנמצאו יעילים בטיפול בתופעת פשפש המיטה. כן תוגברה תדירות ההדברות המבוצעות ע"י מדביר מוסמך. ליחידה נופקו מזרקים לצורך טיפול בתיקנים, וניתנה הדרכה אישית בנושא השימוש בהם. בכל היחידות התקבל משוב חיובי לפעולת הדברה זו. מינהל תמיכה לוגיסטית ביקר ביחידה לצורך סיוע והדרכה בנושא התברואה ושיפור הסניטציה במקום."

¹⁴¹ מסגנית מפקד בית הסוהר נמסר למבקרים במועד הביקור כי מצבו של אגף 1 אכן ירוד ביותר, והוא עתיד לעבור שיפוץ בבוא העת.

תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 10.10.2016: "מדובר באגף המיועד לשמש כאגף מעבר, בו מוחזקים אסירים לתקופות קצרות. באחרונה, הספירה באגף עומדת על 8 אסירים ומרבית התאים אינם מאוכלסים. על אף שמדובר במבנה ישן, נעשים מאמצים לתחזק את האגף באופן שוטף."

¹⁴² מסגל בית המעצר נמסר למבקרים במועד הביקור כי מדובר בתא בו מוחזקים עצורי ימים, אשר אחראים על ניקיון התא. נטען כי לרוב תאי העצורים הימים מתלכלכים במהירות רבה שכן הכלואים שוהים במקום משך זמן קצר בלבד ופחות מקפידים על ניקיונו.

לשמירה על כבודם של הכלואים, בפרט כשמדובר בכלואים אשר מצויים במצב פגיע וסובלים מחולי נפשי.¹⁴³

בבית סוהר אלה נמצא כי באגף משתלבים (אגף 2) שורר לכלוך רב, פחי האשפה בתאים עולים על גדותיהם, והשירותים מלוכלכים.

בבית סוהר גלבוע נמסר למבקרים על ידי דובר אגף 2 כי קיים מחסור בחומרי ניקוי. נטען כי הכלואים מקבלים תקציב חודשי עבור רכישת חומרי ניקוי לאגף, אשר עומד על 200 ₪ לחודש, אך אין בו כדי לספק את צרכי הכלואים.¹⁴⁴

רבים **מאגפי ההפרדה** במתקנים השונים התרשמו המבקרים הרשמיים מתנאי תחזוקה ותברואה ירודים ובלתי הולמים. בין השאר, תנאים אלו התגלו באגף ההשגחה וענישה בבית סוהר הדרים, באגף ההפרדה בבית סוהר איילון ובאגף הבידוד בבית סוהר עופר. להתייחסות מפורטת לתנאים השוררים באגפי ההפרדה והשמורים, **ראו בפרק א' לדוח זה**.

ה. ליקויים הנוגעים לתאי המקלחת והשירותים

ב-16 מתקני כליאה מצאו אנשי הסניגוריה הציבורית ליקויים הנוגעים לשירותים ו/או למקלחות בתאי הכלואים. ב-5 מתקני כליאה נמצא כי לא קיימת הפרדה מספקת בין תא השירותים והמקלחת לבין חלל המגורים, באופן אשר פוגע קשות בפרטיותם של הכלואים ובניגוד לקבוע בתקנות.¹⁴⁵ באחד המתקנים אף נמצא כי לא קיימת הפרדה בין השירותים למקלחת כנדרש,¹⁴⁶ כך שהמקלחת ממוקמת מעל אזור השירותים. ב-6 מתקני כליאה הבחינו המבקרים בקיומם של שירותי כריעה (המכונים גם "שירותי בול פגיעה").

בהקשר זה, יצוין כי בשנת 2011 התקבלה החלטת בית משפט מחוזי מרכז בעת"א 20122-07-11 (כב' השופטת נגה אחד), שהורתה לשירות בתי הסוהר להציב שירותים כימיים בכל אותם מתקני כליאה בהם אין אסלות אלא שירותי כריעה, "שימנעו את הכלימה, הבושה הקיימת בשימוש בשירותים המחייבים כריעה ויוחזר הכבוד המינימאלי לאסיר באשר אדם הוא". אף שחלפו למעלה מחמש שנים ממתן ההחלטה, טרם הוצבו כאמור שירותים כימיים במתקנים רבים, והכלואים נאלצים להמשיך ולהשתמש בשירותי כריעה. מדובר בפגיעה קשה בכבודם של הכלואים ובהפרה נמשכת של החלטה שיפוטית מחייבת.

בבית מעצר הדרים נמצא שלכלואים אשר חוזרים לבית המעצר מחקירות או מדיונים בבתי המשפט בשעות שלאחר סגירת האגף, לא מתאפשרת גישה למקלחות אלא ביום שלמחרת. למבקרים נמסר כי הדבר נובע משיקולים ביטחוניים. המבקרים סברו כי נדרש למצוא פתרון

¹⁴³ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 10.10.2016: "בשל מצבם הנפשי, חלק מהמאושפזים אינם מקפידים על סביבה נקייה ועל תנאי היגיינה מינימליים. בשל כך, ניקיון האגף והתאים מבוצע ע"י אסיר עבודה, בסיוע ובפיקוח צוות האגף. בהמשך לדו"ח, ניתנו לסגל האגף הנחיות להקפדה ולשמירה על סביבה נקייה, ככל שניתן. כן בוצע ניקיון יסודי של חדרי המקלחות במחלקות. בבקורות שבוצעו לאחרונה ע"י מפקד המתקן, בשתי המחלקות, נמצא כי תנאי התחזוקה והניקיון במקום סבירים בהחלט."

¹⁴⁴ ממפקד בית הסוהר נמסר למבקרים במועד הביקור כי התקציב מיועד לקניית חומרי ניקוי נוספים לאלו אשר מצויים כבר בידיהם של הכלואים. במידה וישנו מחסור נקודתי, יש באפשרות הכלואים לפנות לסמל האגף על מנת לקבל חומרי ניקוי נוספים.

¹⁴⁵ סעיף 2(ב) לתקנות בתי הסוהר (תנאי מאסר) וסעיף 3(ב) לתקנות המעצרים.

¹⁴⁶ סעיף 2(ד) לתקנות בתי הסוהר (תנאי מאסר).

הולם למצב זה, שכן פעמים רבות הכלואים שבים למתקן המעצר לאחר שעות רבות בהן היטלטלו בדרכים, ושהו בתאי חקירות ותאי מעצר בתחנת המשטרה או בבתי המשפט. מניעת האפשרות להתקלח פוגעת בהיגיינה האישית של הכלואים, בזכויותיהם ובכבוד האדם שלהם.¹⁴⁷ בביקור בתאים באגף עצורי הימים (אגף 5) נמצא כי השירותים במספר תאים מלוכלכים. באחד התאים שרר לכלוך רב, הכיור היה מלוכלך ובשירותים הייתה תקלה אשר הביאה לכך שהמים טפטפו אל מחוץ לאסלה.¹⁴⁸ באגף ההשגחה והענישה (אגף 9) נמצא כי השירותים והמקלחת המותקנים בתאים אינם מופרדים מחלל המגורים, אף לא באמצעות וילון. בשל אופי האגף והכלואים המוחזקים במקום, התאים מצולמים לאורך כל שעות היום, כולל חלל השירותים והמקלחת. באופן זה נפגעת פרטיותם של הכלואים באופן משמעותי. כמו כן בדלת התא קיימים שני פתחים הפונים למסדרון, המשמשים לחלוקת מזון לכלואים. הפתחים מאפשרים מבט חלקי על התא, כולל על אזור המקלחת והשירותים, באופן אשר פוגע בפרטיות הכלואים.

בית סוהר השרון נמצא כי באגף 9 מותקנים שירותי כריעה. במועד הביקור הבחינו המבקרים כי באגף שוהה כלוא נכה, אשר מתקשה לעשות שימוש בשירותי הכריעה אשר מותקנים במקום.¹⁴⁹ כן נמצא כי קירות המקלחות באגף חשופים, ולא מותקנים בהם אריחים. במהלך הביקור באגף השמור הלינו כלואים על היעדר הפרדה ראויה בין תא השירותים לחלל המגורים, שכן בין החללים מותקן וילון בלבד. בנוסף נמצא כי במספר תאים באגף המעבר ישנם שירותים בלתי אינם תקינים בשל סתימה. באחד התאים שרר לכלוך בשירותים, וחלון האמבטיה היה מלוכלך.¹⁵⁰

בית סוהר מג'ן-מב'ן נמצא כי מתוך ארבעה תאי מקלחות שנמצאים במחלקה הסגורה, אחד אינו תקין. למעשה נעשה שימוש רק בשניים מהתאים, על מנת לאפשר לסוהר העומד בפתח המקלחות להשגיח על הכלואים. מקלחות אלו מיועדות לשימושם המשותף של כלל הכלואים במחלקה, כאשר במועד הביקור שהו במחלקה 29 כלואים. המקלחות פתוחות שלוש פעמים ביום, בבוקר, בצהריים ובערב, למשך שעה בכל פעם. גם במחלקה הפתוחה אחד מתאי המקלחת לא היה תקין.¹⁵¹ בסיור באחד התאים במחלקה הסגורה נמצא כי השירותים מלוכלכים ורצפת חדר השירותים מוצפת במים. גלילי נייר הטואלט אשר היו מונחים על שפת הכיור היו רטובים ומלוכלכים.¹⁵² בתא הבידוד אין כלל שירותים. למבקרים נמסר כי הכלוא המוחזק בתא נאלץ לעשות את צרכיו בתוך דלי, באופן אשר פוגע באופן חמור בכבודו של הכלוא.

בית סוהר שיטה התרשמו המבקרים כי אין בששת תאי המקלחות הקיימים באגף נ"ס (אגף 2) כדי לתת מענה הולם למספר הכלואים אשר מוחזקים באגף, אשר במועד הביקור עמדה על 67 כלואים.

¹⁴⁷ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 23.11.2016: "עצור המגיע במהלך הלילה, לאחר שעת סגירת האגף, מקבל מקלחת בשעות היום, ביום שלמחרת."

¹⁴⁸ ממפקד המתקן נמסר במועד הביקור כי התקלה תטופל בדחיפות.

¹⁴⁹ ממפקד בית הסוהר נמסר כי לכלוא זה יש כיסא מיוחד אשר מאפשר לו להשתמש בשירותים בצורה קלה יותר.

¹⁵⁰ ממפקד בית הסוהר נמסר כי סתימות אלו נגרמות על ידי הכלואים עצמם, וכי בשבוע שלפני הביקור הוציאו מהביוב שני גלילי נייר טואלט שגרמו לסתימה.

¹⁵¹ ממפקד האגף נמסר כי בזמן הקרוב עתיד להתבצע שיפוץ במקלחות בשתי המחלקות.

¹⁵² תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 10.10.2016: בשל מצבם הנפשי, חלק מהמאושפזים אינם מקפידים על סביבה נקייה ועל תנאי היגיינה מינימליים. בשל כך, ניקיון האגף והתאים מבוצע ע"י אסיר עבודה, בסיוע ובפיקוח צוות האגף. בהמשך לדו"ח, ניתנו לסגל האגף הנחיות להקפדה ולשמירה על סביבה נקייה, ככל שניתן. כן בוצע ניקיון יסודי של חדרי המקלחות במחלקות. בבקורות שבוצעו לאחרונה ע"י מפקד המתקן, בשתי המחלקות, נמצא כי תנאי התחזוקה והניקיון במקום סבירים בהחלט."

בבית סוהר דמון העלו כלואות באגף הביטחוניות (אגף 6) תלונות ביחס לצפיפות הקיימת בתאי השירותים והמקלחות באגף. המבקרים מצאו כי במועד הביקור הוחזקו באגף 26 כלואות, כאשר במקום קיימים 4 תאי מקלחות ו-3 תאי שירותים בלבד.

בבית מעצר תל אביב נמצא כי בתאי השירותים והמקלחות באגף 2 קיימים חריצים המאפשרים לכל מי שעובר במסדרון האגף להשקיף על חלל תא השירותים, באופן הפוגע בפרטיות הכלואים. יצוין כי אף על פי שמבקרים מטעם הסניגוריה הציבורית התריעו על הנושא בביקור קודם, לא נעשה דבר לשם תיקון המצב והחריצים לא נאטמו.¹⁵³ באחד התאים באגף 1 שרר לכלוך רב בתא השירותים, ונמצא כי קיים עובש על קירות התא.

בבית סוהר מעשיהו התרשמו המבקרים כי מצבם של תאי המקלחות באגף טעוני הפיקוח ירוד יותר. נמצא כי המקלחות ישנות, ובחלק מהתאים חסרים ברזים. כמו כן, קירות התאים מתקלפים ומלאי עובש, ואריחי המקלחות שבורים. באחד התאים נמצא כי אין הפרדה מספקת בין השירותים והמקלחת לבין חלל המגורים, באופן הפוגע בפרטיות הכלואים.¹⁵⁴

בבית סוהר נווה תרצה נמצא כי מצב חדרי השירותים והמקלחות באגפים השונים ירוד. כך למשל, נמצא כי הקירות בתא המקלחת באגף סביון מתקלפים. בנוסף, התרשמו המבקרים כי באגף ההפרדה אין הפרדה מספקת בין תא השירותים והמקלחת לבין חלל המגורים. בכל תא באגף שירותים ומקלחת המופרדים מחלל המגורים באמצעות וילון בלבד.

בבית סוהר איילון המבקרים התרשמו כי תאי השירותים והמקלחת באגף נ"ס (אגף 3) במצב ירוד וכי הם זקוקים לשיפוץ. קירות התאים התקלפו ועל תקרת התאים נצפה עובש רב. כמו כן בהיעדר ראשי מקלחת בחלק מהתאים, הותקנו במקום ראשי מקלחת מאולתרים שהורכבו מבקבוקי פלסטיק. באגף ההפרדה מותקנים שירותי כריעה ומקלחות המצויים במצב תחזוקתי ירוד ובלתי ראוי. באחד התאים הבחינו המבקרים כי ברז המקלחת נמוך ומותקן בגובה החזה, כך שאינו מאפשר לכלוא במקום להתקלח כראוי. בתאים באגף הבידוד נמצא כי לא קיימת הפרדה בין המקלחת לשירותים, כך שהמקלחת ממוקמת מעל אזור השירותים והכלואים נאלצים להתקלח באותו מקום בו עשו הם וחבריהם את צרכיהם. המבקרים התרשמו כי השירותים והמקלחות באגף מצויים במצב היגייני מחפיר. באגף המעבר נמצא כי בתאים מותקנים שירותי כריעה אשר מופרדים מחלל המגורים באמצעות דלת. דלתות השירותים הן חלקיות ואינן מאפשרות כל פרטיות, שכן פלג הגוף העליון של מי ששוכה בשירותים חשוף לחלוטין. כן נמצא כי בחלק ניכר מהתאים דלתות השירותים שבורות, כך שלכלואים במקום אין כל פרטיות בעת עשיית צרכיהם. השירותים מלוכלכים מאוד ונודף מהם ריח קשה מנושא. אף הכיור מצוי במצב תברואתי ירוד.

בבית מעצר ניצן התרשמו המבקרים כי תאי השירותים והמקלחות באגף העצורים עד תום ההליכים (אגף 3) מצויים במצב תחזוקתי ירוד. השירותים מלוכלכים ומלאי חלודה, קירות

¹⁵³ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 4.12.2016: "ממ"ז מרכז ביקר לאחרונה בבימ"ר תל אביב ע"מ לבחון את נושא החריצים. בהתאם להחלטתו מדובר בחריצים המסייעים למניעת מקרי אובדנות ומאפשרים יכולת מעקב ופיקוח אחר אוכלוסיית העצורים השוהים במתקן. יחד עם זאת הנחה הממ"ז להוסיף חלק פלסטי גומי עם בורג על החריצים, ע"מ למנוע צפייה בנעשה ע"י כל מי שעובר במקום ובכל זאת לאפשר לסוהר לבחון את הנעשה."
¹⁵⁴ מסגל המתקן נמסר בתגובה כי המקלחות באגף זה עתידות לעבור שיפוץ.

התאים מתקלפים ומלאי עובש וטחב, ובמקום שורר ריח רע. כן נמצא כי השירותים הם שירותי כריעה.¹⁵⁵ גם באגפים נוספים נמצא כי בתאי השירותים שורר ריח רע.

בבית סוהר צלמון התרשמו המבקרים כי מצב המקלחות המשותפות באגף הקליטה טעון שיפור משמעותי ומיידי. בין היתר, המבקרים הבחינו בכך שבתאי המקלחות לא מותקנים ראשי מקלחת וכן לא מותקנת מראה מעל הכיור. האריחים על קירות המקלחת שבורים ובמקום שרר ריח רע מאד, ואף נצפו בו תיקנים.¹⁵⁶ גם מצב המקלחות באגף 5 היה טעון שיפור, וגם בהם הבחינו המבקרים בתיקנים. כמו כן, בתא המשמש להחזקת קטינים באגף עצורי הימים אין בתא המקלחת ראש מקלחת.¹⁵⁷

בבית המעצר המחוזי בירושלים הלינו כלואים באגף העצורים עד תום ההליכים על הצפות חוזרות ונשנות בתאים. נמצא כי הדבר נובע מניקוז לקוי בחדרי המקלחות, ומהעובדה שהדלתות המפרידות בין התאים לתאי השירותים אינן אטומות. הכלואים מסרו למבקרים כי עליהם לעשות שימוש במגבת על מנת למנוע את חדירת המים לתא. במסדרון אגף הקטינים ישנם מסכים באמצעותם ניתן לצפות במתרחש בתאים, כולל בנעשה באזור תאי השירותים. המסכים חשופים לעוברים ושבים באופן הגורם לפגיעה חמורה בפרטיות הכלואים הקטינים.¹⁵⁸

בבית סוהר גבעון נמצא כי ברבים מאגפי בית הסוהר קיימים שירותי כריעה בלבד.

בבית מעצר אילת מותקנים בתאים שירותי כריעה.

בבית סוהר אלה המבקרים התרשמו כי השירותים באגף הקליטה אינם נקיים.

בבית סוהר עופר בתאי אגף הבידוד מותקנים שירותי כריעה בלבד, וכן אין הפרדה מספקת בין השירותים לחלל המגורים.

ט. קשיים במימוש הזכות להליכה באוויר הפתוח

תקנה 9(א) לתקנות המעצרים ותקנה 6(א) לתקנות בתי הסוהר (תנאי מאסר) קובעות את זכותם של עצורים ואסירים להליכה יומית באוויר הפתוח למשך שעה לפחות. **ב-10 מתקני כליאה בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, התעוררו בעיות שונות המקשות על מימוש הזכות להליכה באוויר הפתוח ולעתים אף מונעות לגמרי את מימושה.** בחלק מהמתקנים נמצא כי הכלואים נותרים סגורים בתאם למשך כל שעות היום. ליקויים נוספים שעלו מתייחסים להיותה של חצר הטיולים קטנה וצפופה, לתנאים קשים השוררים בחלק מהחצרות ולהעדר אבזור דוגמת מתקן מים, רשת צל, ספסלים או ציוד ספורט.

בבית מעצר אילת נמצא כי במתקן אין חצר טיולים וכי במשך שהותם בבית המעצר לא זוכים הכלואים במקום לצאת מתאיהם, אלא לצורך דיונים בבית המשפט. למבקרים נמסר כי בית

¹⁵⁵ למבקרים נמסר כי האגף צפוי לעבור שיפוץ מקיף.

¹⁵⁶ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 31.8.2016: "המקלחות מתוכננות לעבור שיפוץ במהלך שנת 2017, בכפוף לאישור תקציבי. בנוסף לכך אגף המעבר צפוי לשנות את מיקומו לאגף אחר, שם תנאי התברואה טובים יותר."

¹⁵⁷ ממפקד האגף נמסר כי ראש המקלחת הוצא כדי למנוע התאבדויות. כן צוין כי התא עובר צביעה פעם בשבועיים מאחר והעצורים הקטינים משחיתים את התא.

¹⁵⁸ למבקרים נמסר כי התאים מצולמים במטרה לפקח על הנעשה בתא ולמנוע מקרי אובדנות.

המעצר מיועד לשהות קצרה בלבד, אשר על פי רוב לא תעלה על שבוע ימים. כן נמסר כי במקרים חריגים ייתכן וכלוא ישהה בבית המעצר למשך שבועיים לכל היותר. זאת, בניגוד לקבוע בתקנה 9(ב) לתקנות המעצרים הקובעת כי אין להחזיק עצור למעלה משבוע ימים במקום בו לא ניתן לממש את זכותו להליכה יומית. המבקרים סברו כי גם כאשר מדובר בשהות קצרה של מספר ימים, היעדרה של חצר טיולים מהווה בעיה חמורה. המבקרים סברו כי עד לבניית מתקן מעצר חדש, יש לבחון פתרונות יצירתיים להיעדר חצר טיולים במקום, וזאת בפרט בעניינם של כלואים המוחזקים במקום לתקופה ממושכת של למעלה משבוע. כך למשל, הוצע לאפשר לכלואים לצאת בליווי סוהר למתחם שמחוץ לבית המעצר.¹⁵⁹

בית סוהר איילון חצרות הטיולים באגפים בהם סיירו המבקרים, ובפרט באגפי ההפרדה והבידוד, היו לוקות בחסר. ככלל, אין בחצרות כל ריהוט או מתקני פנאי לטובת הכלואים, ואף לא מתקן שתיה. בנוסף, אין בחצרות הטיולים שירותים, ולטענת הכלואים במהלך היציאה לחצר לא ניתנת להם גישה לשירותים. לפיכך, נמסר למבקרים כי הכלואים נאלצים לא פעם לעשות את צרכיהם על רצפת החצר, בהיעדר חלופה ראויה. החצרות מקורות בחלקן והמבקרים התרשמו כי החום השורר במקום הוא בלתי נסבל. משיחות שערכו המבקרים עם רבים מהכלואים עולה כי חלק מהכלואים בוחרים שלא לצאת לטיול בחצר בשל התנאים השוררים בה. הדבר חמור במיוחד ביחס לכלואים השוהים באגף ההפרדה, שעם ויתורם על היציאה לחצר נותרים ספונים בתאם במשך 24 שעות ביממה.¹⁶⁰ בנוסף נשמעו תלונות מצד כלואים באגף המעבר על היעדר אפשרות ליציאה לחצר. להתייחסות מפורטת, ראו פרק יט' לדוח זה.

בית סוהר מג"ן-מב"ן מסר אחד הכלואים לצוות המבקרים כי במהלך שהותו במתקן זכה לצאת לטיול בחצר פעם יחידה בלבד, כשבועיים לפני מועד הביקור. לדבריו, הוא מנוע מלצאת לחצר בשל מצבו הרפואי. בבירור שערכו המבקרים עם מפקד האגף נמסר כי ככלל כל הכלואים יוצאים לחצר, וכי לא חלה על הכלוא מגבלה מטעמים רפואיים. כן נמצא כי לא קיים תיעוד ביחס ליציאות הכלואים לחצר, מלבד רישום שנערך ביחס לכלואים המצויים בהפרדה. המבקרים סברו כי יש להיות ערים לתדירות יציאת הכלואים לחצר, ואף לנהל רישום בנושא. כמו כן, בהתחשב באופי הכלואים המוחזקים באגפי מב"ן, יש מקום לעודד אותם לממש את זכותם ליציאה לחצר.¹⁶¹

בית סוהר שיטה התרשמו המבקרים כי חצר הטיולים באגף השמור וכן באגף משתלבים (אגף 6) קטנה מאוד.

בית מעצר קישון מצאו המבקרים כי בחלק מהאגפים החצר קטנה מאוד ולא נוחה.

¹⁵⁹ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 11.7.2016: "על פי הלו"ז המעודכן של משטרת ישראל תחל בניית המתחם החדש (כולל בית המעצר של שב"ס) ב-1/2017 ותסתיים ב-12/2019 [...] רעיון זה נבחן ע"י מפקד המחוז. לצערנו בנסיבות העניין לא ניתן לאפשר טיול לעצורים בהיעדר חצר טיולים ייעודית. כמו כן לא ניתן להכשיר חצר טיולים נוכח מגבלות המקום, וזאת עד לסיום בניית המתחם החדש כאמור. זאת ועוד, קיום טיול לעצורים בליווי סוהר מחוץ למתקן בית המעצר אינו בר ביצוע היות ומדובר במהלך המעלה חשש ממשי לפגיעה בביטחון המתקן, וזאת אף בניגוד לנהלי הביטחון בשב"ס."

¹⁶⁰ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 24.11.2016: "חצרות הטיולים נצבעו. בחצרות יש חבל קפיצה, מתח ומקבילים. ציוד ומתקנים חדשים לשעות הפנאי יותקנו בחצרות הטיולים בתקופה הקרובה."

¹⁶¹ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 10.10.2016: "היציאה לחצר מתבצעת בהתאם לפקודות ולהסדרי הביטחון באגף. ככלל, האסירים מוצאים, בהתאם למצבם, לחצר הטיולים ולפעילויות, כאשר המדיניות הנה לעודד אותם לצאת מהתאים ולשהות בחצר."

בבית סוהר השרון נמצא כי החצר באגף המעבר (אגף 1) אינה מקורה, כך שבמהלך רוב שעות היום אין מקום מוצל והשמש מציפה את כל החצר. בחצר אין כל ריהוט לטובת הכלואים, דוגמת כיסאות או ספסלים והכלואים נאלצים לעמוד או לשבת על הרצפה בעת שהותם בחצר. הכלואים הלינו על כך ששעת היציאה לחצר לא נמסרת להם מראש, כך שהם לא מספיקים לעשות את צרכיהם בטרם היציאה לחצר. חלק מהכלואים באגף העבודה (אגף 8) הלינו על כך שבשל העבודה במפעל שבאגף, הם לא יוצאים לטיול בחצר.¹⁶²

בבית המעצר המחוזי בירושלים נמצא כי החצר הגדולה שבמרכז אגף העצורים עד תום ההליכים (אגף 2) חשופה, נטולת הצללה ואין בה כל הגנה מפני פגעי מזג האוויר.

במתקן המשמורת סהרונים החצר אינה מקורה, והתקרה בה עשויה מגדר לולים, שמצד אחד אינה מגנה באופן מספק מפני השמש העזה ומצד שני אינה מאפשרת באופן מלא "הליכה באוויר הפתוח".

כמו כן, נמצאו ליקויים הנוגעים לחצר הטיולים ולמימוש הזכות להליכה באוויר הפתוח באגף ההשגחה והענישה **בבית מעצר הדירים** ובאגף ההפרדה **בבית סוהר גלבוע**. להתייחסות מפורטת, ראו פרק א' לדוח זה.

י. ליקויים בקשר לאיכות המזון, כמותו וסדרי האכילה

זכותם של הכלואים למזון ולשתייה במידה הראויה לקיומם בכבוד נמצאת בגרעין חובתה של המדינה לסיפוק צרכיהם המינימאליים. בפסיקה נקבע, כי זכות בסיסית זו לצרכי אנוש מינימאליים ובסיסיים, המבטאת את תנאי חיי בני האנוש, איננה סובלת כל הגבלה, דחייה או שלילה.¹⁶³ בהתאם לתפישת זו, סעיף 9(ב) (3) לחוק המעצרים, סעיף 11ב(ג) (3) לפקודת בתי הסוהר והתקנות קובעים כללים מפורשים בדבר החובה של שירות בתי הסוהר לספק מי שתייה ומזון בכמות ובהרכב המתאימים לשמירה על בריאות הכלוא, תוך חיוב לבצע התאמות מיוחדות לחולים, לקטינים ומטעמי דת. גם בפקודות הנציבות נקבעו כללים בנושא, כגון: פקודת נציבות שירות בתי הסוהר 3.10.00 "סדר היום בבית הסוהר", העוסקת בקביעת מסגרת בסיסית אחידה של סדר יום בבית הסוהר, ולפיה ארוחת הבוקר צריכה להינתן בסמוך למועד השכמת האסירים; נוהל מס' 02-2012 של שירות בתי הסוהר "מזון צמחוני לאסירים"; וכן נוהל מס' 02-4038 של שירות בית הסוהר "מזון מיוחד".

ב-12 מתקני כליאה בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, התעוררו בעיות שונות הקשורות לטיב המזון, לכמות המוקצית לכל כלוא ולסדרי האכילה. יצוין כי מדובר בתלונות אשר חזרו ועלו במהלך ביקורים שנערכו על ידי נציגי הסניגוריה הציבורית לאורך השנים. אף על פי שטענות מסוג זה שבות ועולות לאורך השנים ברבים ממתקני הכליאה בהם נערכים ביקורים מטעם נציגי

¹⁶² ממפקד בית הסוהר נמסר כי האסירים מעבירים את שעות העבודה באגף 8 בחוץ, כך שלא דרוש להם טיול נוסף בחצר.

¹⁶³ ראו דברי השופט מ' אלון בבש"פ 3734/92 **מדינת ישראל נ' עזאזמי**, פ"ד מו(5) 72 (1992), לפיהם: "כל אסור ועצור בישראל, גם כאשר חופש התנועה ניטל הימנו כדין וסגור הוא מאחורי סורג וברית, זכאי הוא לצרכי אנוש מינימאליים ויסודיים. עם צרכים אלה נמנים לא רק עצם זכותו לאכילה, שתייה ולינה כדי לקיים את גופו מבחינה פיזית, אלא גם סדרי אנוש תרבותיים מינימאליים של אופן סיפוק צרכים אלה, כדי לקיים את כבודו כאדם מבחינה נפשית. מילוי זכות אנוש מינימאלית ויסודית זו מן הראוי שתזכה לשימת לב מירבית של הגורמים המוסמכים והאחראים לכך".

הסניגוריה הציבורית, לא נראה כי ננקטים צעדים מתאימים על מנת לספק מענה הולם לטענות אלו. ברבים מן המקרים תגובת יחידת הביקורת בשב"ס לטענה לפיה המזון המוגש הוא בכמות קטנה, אינו מגוון ובאיכות נמוכה, הייתה אחידה. תמצית התגובה היא שכלואים מקבלים מזון לפי לוחות תזונה קבועים שהותאמו לצרכים קולינריים, תזונתיים ותקציביים. הסניגוריה הציבורית סבורה כי לאור ריבוי התלונות בנושא והעובדה כי מדובר בנושא שחוזר ועולה בדוחות המסכמים, כמו גם לאור חשיבות התזונה לבריאותם של הכלואים, ראוי כי שירות בתי הסוהר יבחן טענות אלו ויערוך חשיבה מחודשת ביחס לתזונת הכלואים במתקני הכליאה השונים.

בבית סוהר השרון הלינו הכלואים על טיב המזון המוגש להם ועל היעדר גיוון. כמו כן נשמעו תלונות כלואים הצמים את צום הרמדאן על כך שלא ניתנת להם אפשרות לחמם או להכין אוכל עם כניסת וצאת הצום.¹⁶⁴ בביקור באגף השמור נשמעו תלונות חוזרות ונשנות ביחס למחסור בירקות בחלוקת המזון. הכלואים הלינו על כך שהם מקבלים בתחילת השבוע כמות דלה ביותר של ירקות אשר אינה מספיקה לשבוע כולו. ממפקד המתקן נמסר כי אין חובה לחלק ירקות באגף, והמזון מחולק בהתאם לתקן.

בבית סוהר נווה תרצה נשמעו תלונות רבות ביחס לאיכות המזון, טיבו וכמות המזון המסופקת. חלק מהתלונות התייחסו להיעדר תזונה מותאמת עבור כלואות בעלות מגבלות רפואיות. כך, אחת הכלואות ציינה כי הינה אלרגית לחלב ולגלוטן, ובהיעדר חלופות מתאימות במסגרת התזונה בבית הסוהר, השילה 5 ק"ג ממשקל גופה בתקופת מעצרה. כמו כן הועלו תלונות על כך שהמזון אינו בריא ואינו מגוון, עתיר פחמימות ושומנים, וכי ישנו מחסור בבשר ובירקות.¹⁶⁵

בבית המעצר המחוזי ירושלים נשמעו טענות רבות בנוגע לטיב המזון ולכמויות המחולקות לכלואים. הכלואים טענו כי המזון אינו מגוון ולעיתים מגיע קר ולא טרי וכי קיים מחסור בירקות. הכלואים מסרו למבקרים כי לארוחת בוקר הם מקבלים גבינה לבנה ו-4 פרוסות לחם, וכי ניתנת להם תוספת פרוסות לחם לבקשתם. במועד הביקור התרשמו המבקרים כי ארוחת הצהריים כללה כמות דלילה של מזון שאינה מספיקה לאדם בוגר, וכי היא הוגשה קרה. הארוחה כללה מנה רגילה ומנה דיאטטית. המנה הרגילה מורכבת משתי נקניקיות, כמות קטנה של לקט ירקות ופסטה ברוטב. המנה הדיאטטית מורכבת מנתח חזה עוף, עדשים ופסטה ללא רוטב. בנוסף הוגש סלט חמוצים, לחם ותפוח. המבקרים הבחינו כי אחד הכלואים לא סיים את הארוחה שחולקה במועד הביקור. הכלוא טען כי המזון בבית המעצר אינו אכיל, וכי הוא מעדיף לסבול מרעב מאשר לאכול אותו. הכלואים הלינו על כך שאין באפשרותם לבשל לעצמם בתאים, בהיעדר פלטות בישול, אך מסרו כי בסופי השבוע ניתנת להם גישה למטבח.¹⁶⁶ תלונות דומות ביחס לטיב המזון

¹⁶⁴ ממפקד בית הסוהר נמסר כי בתחילת חודש הרמדאן ובסופו מקבלים האסירים ארוחות מיוחדות ומשודרגות.

¹⁶⁵ בתגובה לטענות מסרה מפקדת המתקן כי בניגוד לעבר, כיום לא מחולק יותר מזון גולמי, אלא המזון מבושל כולו בידי מטבח בית הסוהר ומחולק לאחר בישול וחיתוך, ואולי זו הסיבה לתלונותיהן הרבות של הכלואות המעדיפות לבשל בעצמן. עוד מסרה כי התפריט נקבע בהתייעצות עם תזונאית.

¹⁶⁶ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 20.12.2016: "קיימת דיאטה מטבולית לאסירים שהומלצו ע"י רופא, בנוגע להסעדת חולי צליאק הופצו הנחיות תזונתיות מפורטות לכל המטבחים בשב"ס. עפ"י נהלי שב"ס האסירים מקבלים כמות של בשר וירקות עפ"י לוחות מזון קבועים הקיימים בשב"ס, שהינם תוצר של פרויקט שבוצע בשילוב יועץ מזון מקצועי ודיאטנית חיצונית. ביס"ר נווה תרצה אף תוגבר בירקות ובמוצרי חלב, בהמשך לבקשת מפקדת נווה תרצה. טבח היחידה נדרש להקפיד בנושא הפחתת השומן במזון."

¹⁶⁶ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 9.5.2017: "תפריט שב"ס נקבעו ואושרו ע"י גורמים מקצועיים. יחידות שב"ס מונחות להוציא מנות כמות בטמ' מעל 70 מעלות, ובטרם שינוע המזון לבדוק את טמפרטורת האוכל עם מדחום. מחלקת לוגיסטיקה/ענף תכנון ואספקה מספקים כלי אוכל ע"פ צורכי ובקשת היחידה. במעצר ירושלים בוצעו מספר בקורות בנושא זה. נמצא כי האוכל יוצא מהמטבח כשהוא חם, ומונח על עגלות חימום."

נשמעו גם בביקור באגף הקטינים. הכלואים טענו כי המזון בבית המעצר אינו טעים ומחולק קר, וכי פעמים רבות הם זורקים אותו ונמנעים מלאכול במשך מספר ימים.¹⁶⁷

בנוסף, נמצאו ליקויים ביחס לאופן חלוקת המזון. הכלואים טענו כי לעיתים מתבצעת חלוקת המזון בזמן שהותם בחצר, כך שעד אכילתו הוא מתקרר. כן נטען כי המזון מגיע במגשים לא מכוסים כשהוא חשוף לכלוכים למיניהם. המבקרים הבחינו כי חלוקת הלחם נעשית כשהלחם מונח על גבי הפתח בדלת התא, ולא נמסר לכלואים באופן ישיר. בבית המעצר אין חדר אוכל, ובעת הביקור נוכח הצוות המבקר כי הארוחות מחולקות לכלואים ישירות לתאים על ידי אסירי העבודה. בתאים נמצאו כיסאות ושולחנות שאינם מספיקים לכלל הכלואים המוחזקים בתא, והמבקרים התרשמו כי מרבית הכלואים אוכלים כאשר הם ישובים על המיטות, מגשי המזון מונחים על בירכיהם והם אוכלים את המזון בידיהם. מעבר לפגיעה בכבודם של הכלואים הנדרשים לאכול באופן זה על המיטות, יש בהתנהלות זאת סכנה תברואתית.¹⁶⁸

בית מעצר תל אביב הועלו תלונות רבות מצד הכלואים על היעדר גיוון וטיב המזון. הכלואים מסרו למבקרים כי כמות המזון המחולקת להם אינה מספקת, וכי הם נותרים רעבים גם לאחר הארוחות. לדבריהם, ארוחת הבוקר שקיבלו באותו היום כללה 4 פרוסות לחם, ביצה קשה, מלפפון ו-25 גר' גבינה. עוד הלינו על כך שהם מקבלים כמות קטנה ולא מספיקה של תה וסוכר. מסגן מפקד בית המעצר נמסר כי כמויות המזון המחולקות במתקן נקבעות על ידי שבי"ס ועל פי תפריט מוסדר מטעמו.¹⁶⁹ בנוסף הלין אחד הכלואים על כך שבית המעצר אינו ערוך לספק תזונה מתאימה לכלואים טבעוניים. ממפקד בית המעצר נמסר כי קיים תפריט מיוחד לכלואים צמחוניים ולבעלי צרכים רפואיים מיוחדים. בהקשר זה יצוין כי בתגובה לתלונה דומה שהועלתה בעבר על ידי כלוא בפני נציבות תלונות הציבור, הצהיר שבי"ס כי החל מדצמבר 2014 נוספו לתפריט פריטים המיועדים לכלואים טבעוניים.¹⁷⁰ יש לדאוג להסדרת נהלים אחידים בין בתי הסוהר בנושא אספקת מזון טבעוני ולדאוג כי פריטים אלו יסופקו בפועל.¹⁷¹

ממפקד בית המעצר נמסר כי הארוחות מוגשות בהתאם לנהלים של שירות בתי הסוהר ולפי משקל. נמסר כי במקרים של עצורי ימים ישנה אפשרות לקבלת תוספת מזון, מאחר ולעצורים אלו אין גישה לקנטינה. בהתאם לנהלי שבי"ס ניתן בעיקר להעניק תוספת של פחמימות, או תוספת בשר לפי גרמים. צוין כי המזון מבושל במטבח של המתקן, ומחולק בעגלה עם תנור חימום.

¹⁶⁷ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 9.5.2017: "נבנה תפריט מאוזן ומאושר ע"י גורמים מקצועיים, במיוחד לקטינים. הקטינים מקבלים חמש ארוחות ביום."

¹⁶⁸ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 9.5.2017: "בכל תא יש ארבעה כסאות ושולחן, אין אפשרות להכניס מעבר לכך."

¹⁶⁹ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 4.12.2016: "מדובר בטענה סובייקטיבית שאינה מבוססת על עובדות. האסירים מקבלים את מזונם ע"י לוחות מזון קבועים הקיימים בשב"ס, שהינם תוצר של פרויקט שבוצע בשילוב יועץ מזון מקצועי ודיאטנית חיצונית. לוחות המזון הותאמו בהיבט הקולינרי, התזונתי והתקציבי לשב"ס, לאחר ביצוע בחינה מעמיקה של צרכי האוכלוסיות השונות. המזון המחולק לעצורים, הינו בהתאם לתפריט שב"ס ובכמויות המתאימות. באגפי עצורי ימים שאין להם זכות לרכישה בקנטינה, כמויות המזון אף מתוגברות מעבר לתפריט. אחראי המטבחים בכל היחידות מונחים לספק את התפריט לאסירים בהתאם למתחייב ע"י לוחות המזון והדבר נבדק בכל הביקורות שעורך צוות הבקורות של ענף מזון, וגם מביקורות נוספות של גורמים אחרים בארגון ומחוצה לו."

¹⁷⁰ נציב תלונות הציבור "דוח שנתי 42 לשנת 2015" (יוני 2016). לדוח המלא ראו:

http://www.mevaker.gov.il/he/Reports/Report_542/2c002251-22ef-4fc2-bee0-657d674b5582/Report2016_Final_LR_single.pdf

¹⁷¹ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 4.12.2016: "בדו"ח לא מצאנו את שמו של העצור שהתלונן על כך שלא מקבל מזון טבעוני, הנושא גם לא הועלה בשיחת הסיכום ולכן לא ניתן להתייחס ספציפית לאסיר. ככלל, לגבי מזון טבעוני:

החל מדצמבר 2014 נוספו לתפריט שב"ס, בנושא מזון טבעוני, 4 מוצרים למגוון הפריטים. המוצרים מבוססים על מרכיבי צמח הסויה ואינם מכילים חלב. ביחידות בהם שוהים אסירים טבעוניים, אחראי המטבחים מזמינים עבורם פריטים אלו: חלב סויה מועשר בסיידן, ממרח טופו בסגנון גבינה, טופוטי ממרח על בסיס סויה בסגנון גבינת שמנת, טופו גולמי בוואקום. בנוסף, אחראי המטבחים ביחידות נוהגים לתגבר את האסירים הטבעוניים בכ-1,750 גרם ירקות בשבוע. יש לציין כי בימים אלה ענף מזון שב"ס פועל להכנת תפריט טבעוני בשיתוף עם דיאטנית קלינית המועסקת על ידו, ובקרוב מאוד יופץ התפריט לכלל היחידות."

בבית סוהר מג'ן-מב'ן נשמעו תלונות מצד הכלואים על טיב האוכל המחולק להם. אחד הכלואים מסר למבקרים כי הוא טבעוני, וטען כי תפריט המזון דל ואין בו מקורות טבעוניים לחלבון, כגון קטניות.¹⁷² המבקרים סברו כי יש לגלות רגישות לבקשות אודות תפריט הארוחות לגבי כלואים המנהלים אורח חיים צמחוני או טבעוני.¹⁷³

בבית סוהר מעשיהו הלינו חלק מהכלואים על טיב המזון המחולק להם.

במתקן משמורת סהרונים הלינו המוחזקים על איכות המזון המוגש להם ועל מחסור בפירות, בירקות ובבשר. לדברי המוחזקים, המזון העיקרי המוגש להם הוא אורז שלא בושל כהלכה, ואשר אכילתו גורמת להם למיחושי בטן. סגן מפקד המתקן ואחראי המרפאה הכחישו את הדברים. מסגן מפקד המתקן נמסר כי מקור המזון המוגש למוחזקים הוא במתקן קציעות הסמוך, והוא מובל לסהרונים ומחומם באגפים בהתאם לצורך. למוחזקים מוגשות שלוש ארוחות ביום הכוללת בשר, ירקות ופירות.¹⁷⁴

בבית סוהר אופק נשמעו תלונות רבות מצד הקטינים בנוגע לכמויות המזון המחולק להם. כך, נמסר כי בימים בהם מגיעים עצורים חדשים לאגף, כמות האוכל אינה מספיקה לכלל הכלואים. הקטינים ציינו אמנם כי ניתנת להם תוספת לבקשתם, אך לרוב מדובר בתוספת של פחמימות בלבד ולא במנה בשרית. מבירור שערכו המבקרים עם מפקד בית הסוהר נמסר כי המנות הבשריות ספורות, וכי אף על פי שכל אגף מקבל מספר מנות מעבר למספר הכלואים בו, לעיתים הן אינן מספיקות, ולכן הקטינים מקבלים תוספות כמו אורז, פסטה, לחם וכו'. כן נמסר ממפקד המתקן ביחס לאחד הקטינים המצוי בהשגחה שהלין על כמות המזון שניתנת לו, כי הקטין מקבל מזון בהשגחת בד"צ אשר מגיע בכמויות מדודות.¹⁷⁵ בביקור נוסף שנערך במקום בדצמבר 2016 נמסר למבקרים על ידי מפקד בית הסוהר כי נוכח התלונות בנושא שנשמעו בעבר, הוגדלו מנות המזון, הוכנסו מנות חדשות, וניתן תגבור של מנות בכל הארוחות כך שהקטינים יכולים לבקש תוספות, ככל שיבקשו זאת. יחד עם זאת, גם במהלך ביקור זה הועלו טענות על היעדר כמות מספקת של מזון בארוחות והיעדר תוספות. כן טענו הקטינים כי האוכל מוגש קר,¹⁷⁶ וכי בארוחות הביניים מחולק להם לחם בלבד.¹⁷⁷

¹⁷² ממפקד האגף נמסר לאחר מועד הביקור כי התלונה טופלה, וכי האסיר יובא בפני רופא אשר ירכיב לו תפריט מתאים להיותו טבעוני.

¹⁷³ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 10.10.2016: "המחלקות הפסיכיאטריות מתגברות במזון נוסף. אסירים שזקוקים למזון מיוחד בשל מצבם הרפואי, מקבלים מזון בהתאם להמלצה הרפואית. בשב"ס קיים תפריט צמחוני וטבעוני ובו מוגדרים בדיוק הפריטים והכמויות של המזון אותם יש לספק לאסיר שאושר לו תפריט כאמור."

¹⁷⁴ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 1.2.2017: "נושא המזון רגיש מאוד והיחידה ערה לתלונות השוהים. כל תלונה נבדקת באופן מידי מול מטבח קציעות ומטופלת במקום. המזון המסופק לשוהים בסהרונים תואם לתפריט שב"ס לאסירים הביטחוניים בקציעות, ללא חריגות. אחראי מטבח קציעות הונחה לערוך ביקורים במתקן מידי פעם, ובמידת הצורך לתגבר בתוספות מזון, ככול שיידרש, את האסירים בסהרונים (קיים תקציב ייעודי לכך)."

¹⁷⁵ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 22.8.16: "בשב"ס קיים תפריט ייחודי המתאים לנוער הכולל 5 ארוחות ביום [...]. המזון מבושל במטבח בימ"ר הדרים, ונבדק ע"י סמל האגף. טרם חלוקתו. אחראי מטבח הדרים מונחה לבשל ולנפק מזון לנוער בבסיס אופק, בהתאם לתפריט הייחודי לנוער שנקבע ע"י ענף מזון ובכמויות המופיעות בתפריט. כמו כן, ניתן תגבור קבוע של 20 מנות מלאות בכלל הארוחות, זאת מתוך ידיעה כי ישנם נערים שאוכלים יותר ורוצים תוספת. תפריט הנוער עשיר יותר מאשר התפריט הניתן לאסירים הפלילים, וכל בקשה של נער לקבל תוספת, זוכה למענה. לציין כי לא אחת נמצאים בתאי הנערים עודפי מזון, הנזרקים כעבור זמן."

¹⁷⁶ ממפקד בית הסוהר נמסר בתגובה כי במועד הביקור חלה תקלה בפסי החימום ועל כן המזון לא חומם. כן נמסר כי התקלה נמצאת בטיפול.

¹⁷⁷ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 3.5.2017: "תפריט המזון לקטינים מושתת על תפריט נוער, המפוקח ע"י תזונאית. התפריט מותאם להעדפות הנערים וכולל חמש ארוחות ביום. כמות הפחמימות המשמשות כתוספות, הוכפלה, הן בארוחות הצהריים והן בארוחות הערב. בכל אגף קיים פס חימום, המאפשר מתן מזון חם. אם ארעה תקלה בפס

בבית סוהר צלמון הלין אחד הכלואים באגף התורני על כך שהחלב המחולק לכלואים אינו בהכשר של בד"צ, וכי רק לפני חג הפסח ניתן להם חלב עם הכשרות המתאימה.¹⁷⁸ כלואים באגף העצורים עד תום ההליכים הלינו על כך שהמזון מחולק כאשר הוא לא מבושל ותפל, וטענו כי קיים מחסור בירקות.

בבית סוהר איילון נשמעו תלונות רבות בדבר טיב ומגוון המזון. נטען כי כמות המזון הניתנת לכלואים אינה מספקת, וכי לעיתים המזון מחולק כשאינו מבושל דיו ואינו ראוי למאכל. הכלואים מסרו כי המזון הניתן להם אינו אכיל, והם מעדיפים לבשל לעצמם את המזון בתאים.¹⁷⁹ כן הלין אחד הכלואים באגף ההפרדה על כך שהמזון המחומם בשבתות על פלטת השבת נשרף פעמים רבות והופך בלתי אכיל.

בבית מעצר ניצן הלינו כלואים רבים על כך שכמות האוכל אינה מספקת, וטענו כי ישנו מחסור בירקות ופירות טריים.¹⁸⁰ ממצאים דומים עלו גם בדוחות הביקור הקודמים בבית המעצר. המבקרים התרשמו מארוחת הצהריים הדלה שחולקה במועד הביקור, אשר כללה נקניקיות ואורז בלבד. חלק מהכלואים טענו כי המחסור במזון חמור במיוחד נוכח העובדה שאין באפשרותם לרכוש מוצרים מהקנטינה.¹⁸¹

בבית סוהר גלבוע הלינו כלואים באגף הביטחוניים הישראליים (אגף 2) על כך שהפיתות אשר מתקבלות בארוחות מגיעות באופן שאינו ראוי למאכל, כאשר חלקן אינו אפוי וחלקן שרוף.¹⁸²

יא. מחסור וליקויים בצידוד בסיסי ובציוד כללי

ב-16 מתקני כליאה בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית התקבלו תלונות על מחסור בצידוד אישי ובסיסי לכלואים (כגון: ביגוד, שמיכות, מוצרי היגיינה, ארוניות לאחסון ציוד ועוד). מחסור בצידוד הולם גורם לסבל רב ואף עלול לפגוע בבריאות ולהפוך את תנאי הכליאה לבלתי אנושיים.

בבית המעצר המחוזי בירושלים הועלו במהלך הביקור תלונות רבות ביחס למחסור בביגוד ובציוד בסיסי. רבים מהכלואים מסרו למבקרים כי לא ניתנת להם האפשרות לקבל בגדים מבני משפחותיהם, וכי הם נאלצים ללבוש את אותם בגדים למשך פרקי זמן ארוכים. כן הלינו

החידום, הרי שמדובר בתקלה מקומית שטופלה באופן מיידי ע"י חשמלאי היחידה. ככלל, לא התקבלו תלונות לגבי אופן הגשת המזון ואף בסיורי המטה וההנהלה לא הועלו טענות בנדון."

¹⁷⁸ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 31.8.2016: "מדובר בחלב אשר נמכר בקנטינת בית הסוהר, החלב מסופק ע"י חברה חיצונית, והינו בכשרות "מהדרין", ככלל אין מחסור בחלב זה והוא זמין לאסירים במרבית ימות השנה."

¹⁷⁹ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 24.11.2016: "התלונות בנושא המזון והקנטינה נבדקו וטופלו ע"י מפקד היחידה."

¹⁸⁰ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 15.3.2017: "האסירים מקבלים את מזונם עפ"י לוחות מזון קבועים הקיימים בשב"ס, שהינם תוצר של פרויקט שבוצע בשילוב יועץ מזון מקצועי ודיאטנית חיצונית. לוחות המזון הותאמו לשב"ס, לאחר ביצוע בחינה מעמיקה של צרכי האוכלוסיות השונות. המזון המחולק לעצורים, הינו בהתאם לתפריט שב"ס ובכמויות המתאימות. אחראי המטבחים בכל היחידות מונחים לספק את התפריט לאסירים בהתאם למתחייב עפ"י לוחות המזון והדבר נבדק בכל הביקורות שעורך צוות הבקורות של ענף מזון במחלקת לוגיסטיקה."

¹⁸¹ למבקרים נמסר על ידי מפקד בית המעצר כי המזון מתקבל מהמטבח שבכלא איילון, ורק מחומם במתקן המעצר. כמות המנות העיקריות המתקבלות ספורה כמספר הכלואים המדויק, אך קיימת אפשרות להגדיל את כמות התוספת לצד המנה העיקרית. עוד ציין כי תמונה בעיני התלונה באשר להיעדר כמות מזון מספקת לאור כמות המזון אשר נזרקה בכל יום בסיום הארוחה. אשר לטענה כי המזון לא מכיל די ירקות, נמסר כי כאשר מתקבלים ירקות במסגרת המנה היומית הם מחולקים בנדיבות. עוד מסר מפקד המתקן כי לא עלו בפניו טענות על המזון, במסגרת סיוריו התכופים באגפים השונים.

¹⁸² ממפקד בית הסוהר נמסר בתגובה כי הנושא מוכר והוא עושה את מירב המאמצים לטפל בו.

הכלואים על כך שאין ברשותם כפכפים, והם נאלצים לנעול נעליים גם כשהם שוהים בתא. אחד הכלואים הציג למבקרים תשובה בכתב שקיבל במענה לבקשתו לקבל בגדים ממשפחתו, ממנה עולה כי הכלואים מורשים להכניס ציוד רק פעם אחת בחודש. כמו כן הלינו הכלואים על שירותי הכביסה בבית המעצר, וטענו כי הבגדים המתקבלים מהכביסה עדיין מוכתמים ובעלי ריח רע. רבים מהכלואים טענו כי לא קיבלו סל סדקית הכולל ציוד בסיסי מאז מועד כניסתם לבית המעצר. טענות דומות בדבר היעדר ציוד וביגוד נשמעו גם בקרב הכלואים הקטינים, אשר טענו כי הם נאלצים ללבוש את אותם בגדים לאורך זמן. המבקרים סברו כי מדובר במחדל חמור של אי אספקת מצרך בסיסי וחיוני עבור הכלואים. למותר לציין כי מצב זה מהווה פגיעה בזכויותיהם ובכבודם של הכלואים, והוא עלול לגרום לרמת היגיינה ירודה בקרב הכלואים ולנזקים בריאותיים.¹⁸³ תלונות נוספות נשמעו ביחס לשמיכות הניתנות לכלואים. לטענתם, השמיכות מלוכלכות ונמצאות בתאים מזה מספר שנים. הכלואים טענו כי בקשותיהם לכבס את השמיכות לרוב אינן זוכות למענה מצד הסוהרים, וכי גם במקרים בהם הבקשות נענות בחיוב, ניכר כי השמיכות לא כובסו שכן אלו חוזרות אליהם לאחר מספר שעות כשהן באותו מצב.¹⁸⁴ המבקרים סברו כי העברת השמיכות הישנות בין הכלואים מבלי שאלו עברו כביסה עשויה לגרום לנזקים תברואתיים. כמו כן הלינו הכלואים כי השמיכות קצרות ואינן מכסות את כל הגוף. תלונות נוספות עלו ביחס למזרנים, שלטענת הכלואים הם דקים מדי ולא נוחים, וביחס להיעדר כריות.¹⁸⁵

אחת הבעיות הבולטות שחזרה על עצמה בתאים שונים, נוגעת למי השתייה ולמים לשתייה חמה. המבקרים מצאו כי הכלואים לא מקבלים כוסות שתייה ונאלצים לשתות מאותו בקבוק. הכלואים באחד התאים מסרו למבקרים כי קיבלו כוס אחת לשתייה מהסוהרים, שאמורה לשמש את כל התא, אך הם מעדיפים שלא להשתמש בה, אלא לקנות כוסות פלסטיק מהקנטינה. אשר למים לשתייה חמה, הכלואים דיווחו שבהיעדר קומקומים בתאים, הם מקבלים מים רותחים מהסוהרים בתוך בקבוק פלסטיק, המתכווץ עקב טמפרטורת המים הגבוהה. המבקרים סברו כי מדובר בליקוי שיש לטפל בו לאלתר.¹⁸⁶ המבקרים הבחינו כי באגף הקטינים לא נמצא סבון לשטיפת ידיים. הקטינים מסרו כי הם מקבלים שקיות של סבון, אך הכמות שהם מקבלים אינה מספיקה לרחצה ולשטיפת ידיים.¹⁸⁷ בחלק מהתאים הניחו הכלואים פריטי מזון שונים, כגון מעדני חלב ונקניקיות, לקירור לצד המזון. המבקרים סברו כי יש מקום לספק לכלואים אפשרות לקירור פריטי המזון שהם רוכשים בקנטינה. באחד התאים הלינו הכלואים על כך שהמאוורר בתא אינו תקין, וכי המזגן הופעל רק לפני הגעתם של המבקרים למקום. בתא אחר הבחינו המבקרים כי בהיעדר פח אשפה, אלתרו הכלואים סל אשפה באמצעות שרפרף הפוך ושקית.

¹⁸³ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 9.5.2017: "עצור לימים מקבל סל סידקית עם ציוד ראשוני בתחילת מעצרו. קיימת אפשרות לקבלת ציוד ובגדים גם מהמשפחה. עצור שאין באפשרותו לקבל ציוד ובגדים מבחוץ, או עצור אחרי ארבעה ימים אשר לא קיבל ציוד ממשפחתו, מקבל מבית המעצר סל סידקית וכן תחתונים, גרביים, אימונית [בחורף], גופיות וכפכפים."

¹⁸⁴ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 9.5.2017: "בבימ"ר ירושלים כל עצור חדש מקבל שתי שמיכות מכובסות. הנושא נבדק גם בביקורת שבוצעה לאחרונה בבית המעצר."

¹⁸⁵ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 9.5.2017: "בשב"ס קיימים מזרנים אחידים לכלל סוגי האסירים/עצורים. המזרנים אושרו ע"י מכון התקנים."

¹⁸⁶ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 9.5.2017: "נרכשו בקבוקי פלסטיק חדשים, עמידים לחום, לכל האגפים. כל תא מקבל בקבוק מים חמים. כל עצור מקבל כוס פלסטיק קשיחה. בנוסף, מקבלים כוסות חד פעמיים לארוחות."

¹⁸⁷ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 9.5.2017: "כל יום מתבצעת חלוקה סבון לתאים. הנושא נבדק שוב, נמצאה סבוגיה בכל תא ומחולק סבון אישי בכל יום. בנוסף, בסל סדקית שהעצור מקבל יש גם סבון."

בית סוהר שיטה הועלו בפני המבקרים תלונות על מחסור בשמיכות בעונת החורף. נטען כי הנהלת בית הסוהר אינה מאפשרת לכלואים לקבל שמיכות נוספות ממשפחותיהם, דבר אשר מחייב אותם לקנות שמיכות בקנטינה. כן הלינו הכלואים על איכות השמיכות, וטענו כי אינן מספיקות לחימום בימי החורף הקרים, וכי קיימת הגבלה על מספר השמיכות אותן רשאי כל כלוא להחזיק. זאת, אף על פי שאין אמצעי חימום בתאים. המבקרים ציינו כי לאור תלונות הכלואים בנושא יש לבצע חשיבה מחודשת באשר להגבלות הקיימות.¹⁸⁸ בנוסף הלינו הכלואים על מחסור בפרטי לבוש הנובע מכך שקיימת מגבלה על מספר החולצות והגופיות שיש באפשרותם לרכוש בקנטינה, וכן על מספר פרטי הלבוש שניתן להכניס אל בין כתלי בית הסוהר.¹⁸⁹

בית מעצר קישון נמסר למבקרים כי עצורי הימים זכאים להכנסת ציוד באופן חד-פעמי, וכי במקרים מיוחדים תתאפשר העברה של פריטים נוספים מעבר לאלו שהועברו בפעם הראשונה. המבקרים סברו כי יש לבחון את הנחיות הכנסת ביגוד וציוד לעצורי ימים, באופן שיאפשר גמישות מסוימת. ספק אם אספקה חד-פעמית עונה על הצרכים הבסיסיים של עצורי הימים במהלך כל ימי מעצרם. אחת העצורות באגף הנשים הלינה על כך שמאחר ובעלה מתגורר בשטחים אין לה אפשרות לקבל ציוד מבני משפחתה.¹⁹⁰ כמו כן נמסר למבקרים כי העצורים במתקן מקבלים שמיכות צמר בלבד, וכי בהתאם לנהלי שב"ס לא מחולקים לעצורים סדינים או שמיכות המותאמות לקיץ. אחת העצורות באגף הנשים הלינה על היעדר הסדינים וציינה כי היא נאלצת לעשות שימוש באחת מחולצותיה בתור סדין.¹⁹¹ המבקרים סברו כי יש להוסיף לסל הסדקית שמקבלים העצורים סדין, שכן במצב הנוכחי ישנים העצורים על מזרנים ישנים ומשומשים, ובמידה ואין להם משפחה שתספק להם סדין, עליהם להסתפק בשמיכת הצמר המסופקת על ידי שב"ס אשר אינה נוחה לשימוש בחודשי הקיץ החמים. יצוין כי על פי תקנה 6(ה) לתקנות המעצרים, על בית המעצר לספק סדינים לעצורים שאין ביכולתם לרכוש או לקבל זאת מגורם מחוץ לבית המעצר.¹⁹²

בית מעצר הדרים נמצא כי באגף 'עצורי ימים' (אגף 5) המיטות אינן מוצעות שכן העצורים אינם מורשים להביא מצעים ואינם מקבלים מצעים מהמתקן.¹⁹³ אחד הכלואים במקום הלן על כך שהם אינם מקבלים סדין וכרית, ועל כך שמהשמיכות שמסופקות להם על ידי שב"ס נודף ריח רע. המבקרים הבחינו כי השמיכות אשר היו מצויות במקום היו שמיכות עבות, וסברו כי אינן מתאימות לשימוש בחודשי הקיץ.¹⁹⁴ באופן דומה, בתא באגף ההשגחה (אגף 9) נמצא מזרון דק ללא מצעים. הכלוא ששוהה במקום מסר למבקרים כי אין ברשותו בגדים להחלפה מאחר

¹⁸⁸ ממפקד בית הסוהר נמסר במועד הביקור כי על פי פקודות שב"ס רשאי כל אסיר להחזיק עד 7 שמיכות, כאשר שב"ס מספק לכל אסיר שמיכה אחת מכובסת ונקייה. בנוסף, עומדת בפני האסירים האפשרות לרכוש שמיכות נוספות מהקנטינה. כן נמסר כי חל איסור על הכנסת שמיכות לבית הסוהר, אשר נובע מטעמים ביטחוניים.

¹⁸⁹ לעניין הביגוד מסר מפקד בית הסוהר כי לצורך בידוק ביטחוני נערכים במהלך השנה שני מועדים מרוכזים בהם ניתן להעביר לכלואים בגדים מחוץ לבית הסוהר, ואלו מתקיימים על פי רוב בעונות המעבר.

¹⁹⁰ מסגל בית המעצר נמסר כי העצורות מקבלות משב"ס את כלל הציוד הנדרש, הכולל גופיות, חזיות, תחתונים, מגבות וכיו"ב. כן נמסר כי אין באפשרות שב"ס לאפשר למי שלא נמצא בשטחי ישראל להעביר ציוד לעצורות.

¹⁹¹ ממפקד בית המעצר נמסר כי הדבר נעשה בהתאם לנהלי שב"ס בכל בתי המעצר, אך הביע נכונות לספק פריטים אלו ככל שיידרש.

¹⁹² תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 4.12.2016: "לעצורים לימים לא ניתן להחזיק סדין בד, מחשש לאובדנות. העצורים מקבלים סדין חד פעמי. לעצורים עד תום ההליכים יש אפשרות להכניס סדינים וציפיות באמצעות המשפחות או באמצעות רכישה בקנטינה."

¹⁹³ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 23.11.2016: "עצורים לימים עם הגעתם לבימ"ר מקבלים את כל הציוד הנדרש."

¹⁹⁴ מסגל המתקן נמסר במועד הביקור כי בלילה עדיין שורר במקום מזג אוויר קריר, וכי השמיכות יוחלפו כאשר מזג האוויר יתייצב.

ומשפחתו לא העבירה לו ציוד, וכן כי אין בתא נייר טואלט. כלוא אחר באגף הליון גם הוא על היעדר בגדים להחלפה.

בבית סוהר איילון בתאי אגף ההפרדה מונח על כל מיטה מזרן דק, שמיכת צמר וכרית. אחד הכלואים הליון על היעדר מצעים ועל כך שהמזרן המצוי בתא הינו דק ביותר ואינו נוח. כלואים אחרים באגף הליון על מחסור בחומרי ניקוי, ועל כך שעליהם לרכוש את חומרי הניקוי מכספם האישי. בנוסף נמצא כי מתקני השתייה המוצבים ברחבי האגפים אינם פועלים כראוי. כן נשמעו תלונות על כך שריהוט שניזוק אינו מוחלף, אלא אם הכלוא רוכש אותו ומשלם עבור הנזק.

בבית סוהר מעשיהו הבחינו המבקרים כי בחלק מהאגפים התקינו הכלואים מדפים מאולתרים מעל תא השירותים, אשר נועדו לאחסון ציוד אישי של הכלואים, בשל מצוקת מקומות אחסון. המבקרים התרשמו כי מבנה מאולתר זה, המורכב מקורת עץ אשר נשענת על גבי שני מקלות מטאטא, אינו בטיחותי, במיוחד לאור העובדה שהכלואים שמים עליו ציוד רב עקב מחסור במקום אחסון. המבקרים סברו כי יש לתת את הדעת למצוקה זו של הכלואים ולהגדיל את מקומות האחסון בבית הסוהר ובאגפים עצמם. באגף טעונו הפיקוח הבחינו המבקרים כי חלונות האגף מפורקים לחלוטין, וכי לכל אורך המסדרון החלונות היו סגורים באמצעות משטח פלסטי במקום בתריסים. באגף 1 נמצא כי אחד הכלואים נאלץ להשתמש בחולצה שברשותו על מנת לנקות את התא, מאחר שלדבריו לא קיבל סמרטוט כפי שביקש.

במתקן משמורת סהרונים הבחינו המבקרים כי חרף החום העז השורר במקום בעיצומו של קיץ מדברי וללא מזגנים, חלק מהמוחזקים היו לבושים בבגדים ארוכים וחמים. לדברי המוחזקים, אין ברשותם מכנסיים קצרים ושב"ס אינו מספק להם פרטי לבוש ההולמים את מזג האוויר. למבקרים נמסר כי בעת קליטת מוחזק חדש למתקן, מסופק לו סל סדקית ובו מוצרי היגיינה בסיסיים, ביגוד בסיסי ומצעים. ציוד זה מחולק גם באופן שוטף בהתאם לצורך. במסגרת הציוד המסופק על ידי שב"ס לא נכללים מכנסיים קצרים. המבקרים סברו כי לאור חוסר היכולת של רבים מהמוחזקים במתקן סהרונים להשלים בעצמם את הציוד החסר להם, על שב"ס לסייע באספקת ציוד בסיסי, ובכלל זה פרטי לבוש (כגון מכנסיים קצרים) ההולמים את תנאי מזג האוויר הקשים בהם המוחזקים מצויים. מאחר שלרוב המוחזקים אין ציוד אישי עמו הם מגיעים למתקן ואף לא מבקרים המספקים להם ציוד מן החוץ, רובם המכריע תלוי לחלוטין בציוד שמסופק על ידי שב"ס.¹⁹⁵

בבית סוהר שקמה הבחינו המבקרים בכלוא באגף 5 שישן על מזרן בלוי ומלוכלך. המבקרים התרשמו כי בעקבות תלונתם בנושא העניין טופל באופן מיידי.

בבית סוהר נווה תרצה נמצא כי בתא עצורות הימים קיימים מזרנים דקים, אך השימוש בסדינים נאסר על העצורות.

בבית סוהר קציעות הועלו טענות מצד הכלואים ביחס לטיב שמיכות החורף המחולקות על ידי שב"ס. ממפקד המתקן נמסר כי בשנה האחרונה סופקו לכלואים שמיכות איכותיות, אך לטענתו הכלואים בוחרים לעשות בהם שימוש לצורך יצירת הפרדה בין המיטות בתאים. המבקרים

¹⁹⁵ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 1.2.2017: "כל שוהה בסהרונים מקבל סל סדקית הכולל גם לבנים (תחתונים, גופיה וגרביים), והחל מ-1.12.16 גם אימוניות. שב"ס אינו מספק מכנסיים קצרים לעצורים/אסירים/שוהים."

הבחינו כי בחלק מהתאים אכן נעשה שימוש באופן זה בשמיכות.¹⁹⁶ בנוסף עלתה בקשה מצד הכלואים לקבלת מפזר חום גדול, במקום שניים קטנים הנמצאים כיום בכל אוהל.¹⁹⁷

בבית סוהר עופר הועלו תלונות רבות בנוגע למזרנים הקיימים, שלגביהם נטען כי הם דקים מדי ואינם נוחים. תלונות דומות נשמעו גם בקרב הכלואים הקטינים, כאשר אחד הקטינים אף הציג בפני המבקרים סימנים בולטים על גבו שנראים כסימני הטבעה שלדבריו נגרמו מהתשתית עליה נשען המזרן בשל דקותו. קטין אחר אשר מאובחן עם נכות אורתופדית בגבו, העיד כי המזרן הקיים מסב לו כאבים, ולא מתאפשר לו לקבל מזרן מותאם.¹⁹⁸ הכלואים מסרו למבקרים כי בעונת החורף שב"ס מספק שתי שמיכות לכל כלוא, אולם מרביתם קונים שמיכה נוספת מכספם בקנטינה.

בבית מעצר ניצן נמצא כי בחלק מהתאים באגף 3 לא היו חלונות, אלא רק סורגים, כך שהכלואים חשופים לפגעי מזג האוויר. ממפקד המתקן נמסר כי בחלק מהתאים קיימים חלונות אשר יורכבו לפני הימים הקרים, ובתאים אחרים ייחסם החלון באמצעות ניילון. המבקרים סברו כי מדובר בפתרון לא ראוי, וכי יש לדאוג להתקנת חלונות מתאימים בתאים בהקדם. בנוסף עלתה במהלך הביקור תלונה מצד כלוא שטען כי המזרן שניתן לו קרוע לחתיכות, וכי בקשותיו לקבל שמיכה לא נענו.

בבית סוהר השרון עלו במהלך הביקור תלונות ביחס לכך שבסיס המיטה עקום והמזרן דק מאוד, כך שכמעט בלתי אפשרי לישון עליו.

בבית סוהר אופק הלינו שני קטינים על כך שהסוהרים החרימו מספר פריטי לבוש השייכים להם, וכן בדים אותם תלו על קירות התא לשם קישוט.¹⁹⁹

בבית סוהר צלמון הועלו תלונות שונות בקרב הכלואים ביחס למחסור בציוד. בקרב הכלואים באגף זה עלתה טענה ביחס למחסור בטלפונים ציבוריים, דבר אשר יוצר לטענתם עומס רב על הטלפונים הקיימים ולחץ בקרב הכלואים שגורר לעיתים עימותים ביניהם.²⁰⁰

בבית סוהר דקל נמצא כי באחד מתאי הבידוד אין שקעים, כך שלא ניתן להפעיל במקום מאוורר או מפזר חום.

¹⁹⁶ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 28.11.2016: "שמיכות שב"ס מסופקות לכלל האסירים הביטחוניים והפליליים בבית"ר קציעות, ללא הגבלה ועפ"י דרישתם. בנוסף, לאסירים שאינם מעוניינים להשתמש בשמיכות שב"ס מספק - מתאפשר לרכוש שמיכה באמצעות קנטינת האסירים."

¹⁹⁷ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 28.11.2016: "לאחרונה הוחלט על הוצאת מפזרי החום מכלל האגפים וחלוקת רדיאטורים לחימום התאים."

¹⁹⁸ תלונות הכלואים באשר למזרנים הועלו בפני מפקד בית הסוהר, וכתגובה נמסר למבקרים כי מדובר במזרנים סטנדרטיים המסופקים מטעם שב"ס וזהים בכל בתי הסוהר. כמו כן, ציין מפקד המתקן כי תלונות בנושא לא הובאו לידיעתו טרם הביקור.

¹⁹⁹ מפקד הכלא מסר בתגובה כי ישנה הגבלה על מספר פריטי הלבוש שכל אסיר רשאי להחזיק, אשר נועדה למנוע סחר בבגדים וניצול קטינים חלשים אשר מופעל עליהם לחץ מצד אסירים אחרים. לעניין הבדים נמסר כי אלו הוחרמו מכיוון שהיו בעלי גוון אלים וקודר. עם זאת נמסר כי בקרוב עתידים הכלואים לקבל מכונת תפירה ובדים חדשים איתם יוכלו לקשט את החדר.

²⁰⁰ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 31.8.2016: "אגף 6 הינו אגף עצורים. באגף מותקנים 6 טלפונים, בהתאם למפתח שנקבע לאגפי העצורים בשב"ס."

ב-7 מתקני כליאה בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית התקבלו תלונות הנוגעות למרכזי המכר בבתי הסוהר. תלונות אלו, שבמרבית המקרים התייחסו למחירי המוצרים בקנטינה ומגוון המוצרים הדל בה, מקבלות משנה תוקף נוכח ממצאי הפרקים הקודמים בדבר מחסור בצידוד בסיסי ובדבר ליקויים הקשורים להספקת המזון לכלואים.

בבית מעצר תל אביב הלינו הכלואים על היעדר גיוון במוצרי הקנטינה, ועל כך שאין בה פריטי מזון מזינים ובריאים. כן נטען כי מחירי המוצרים הנמכרים בקנטינה גבוהים מאוד. השוואה מדגמית שערכו המבקרים בין פריטים מתפריט הקנטינה אל מול רשתות מזון בישראל, העלתה כי המחירים בקנטינה אכן יקרים יותר. כך לדוגמה, מחירה של ממרחית 'עלית' 500 גר' בקנטינה הוא 11 ₪, בעוד המחיר בכל הרשתות המובילות נע בין 8.80 ₪ ל-9.50 ₪. תחליב רחצה בקנטינה עולה 21.70 ₪, בעוד שברשתות מחירו כ-18 ₪. אוזניות אלחוטיות בקנטינה מחירן 213.20 ₪, בעוד שבחנויות מחירן מתחיל מ-143 ₪, ובמרבית החנויות שנבדקו על ידי המבקרים הוצעו אוזניות במחיר נמוך יותר מזה שבקנטינה. המבקרים סברו כי ראוי לערוך בחינה מחודשת של מחירי המוצרים בקנטינה, אשר חלקם גבוה באופן משמעותי ממחירי המוצרים ברשתות המזון ואינו מותאם ליכולת הכלכלית המוגבלת של מרבית הכלואים.²⁰¹

בבית סוהר נווה תרצה הלינו הכלואות על המחירים הגבוהים בקנטינה, לרבות עלות קניית מנעול לארונות הדרוש להם לצורך שמירה על חפצים אישיים.²⁰²

בבית מעצר ניצן טענו הכלואים כי נמנעת מהם האפשרות לרכוש מוצרים בקנטינה. לטענתם, ישנה חשיבות רבה לאפשרות זו, שכן המזון המחולק להם על ידי בית הסוהר אינו מספק.²⁰³

בבית מעצר קישון נשמעו תלונות מצד הכלואים ביחס לאופן התנהלות הקנטינה ולמחירי המוצרים בה, אשר להתרשמות המבקרים אינם כפופים לפיקוח משמעותי.

²⁰¹ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 4.12.2016: "מחירי המוצרים במרכזי המכר לאסירים נקבעים בכפוף לכללי המכרז להפעלת מערך מרכזי המכר. מדובר במכרז פומבי, בו המציע הזוכה היה המציע אשר הצעתו הייתה הזולה ביותר מבחינת מחירי המוצרים לצרכן הסופי. טרם יציאה למכרז בוצע סקר מחירים ברשתות השיווק ע"י חברת חיצונית ועל בסיס מחירי הסקר הציעו המתמודדים אחוזי ההנחה. מעת לעת מחירי המוצרים מתעדכנים בהתאם לכללי המכרז, בכפוף לסקרי מחירים אשר מתבצעים ברשתות השיווק. יש לבחון את מחירי המוצרים למול סל קניות רחב שכיח ולאורך תקופה ולא למול מחירים של מספר מוצרים בודדים בזמן נתון ולנטרל מבצעי הנחות וחסול מלאים נקודתיים אשר מתקיימים לעיתים ברשתות. בבדיקות אשר נערכות מעת לעת ע"י מחלקת ביקורת בשב"ס, באשר למחירי סל מוצרים שכיח למכירה במרכזי המכר, נמצא כי המחירים ממוצעים בהשוואה לשלוש רשתות שיווק גדולות שנבדקו."

²⁰² תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 20.12.2016: "המחירים נקבעים בכפוף לכללי מכרז 05/2014 להפעלת מערך מרכזי המכר. מדובר במכרז פומבי בו המציע הזוכה היה המציע אשר הצעתו הייתה הזולה ביותר מבחינת מחירי מוצרים לצרכן הסופי. טרם יציאה למכרז בוצע סקר מחירים ברשתות השיווק ע"י חברת חיצונית ועל בסיס מחירי הסקר הציעו המתמודדים אחוזי ההנחה. מעת לעת מחירי המוצרים מתעדכנים בהתאם לכללי המכרז ובכפוף לסקרי מחירים אשר מתבצעים ברשתות השיווק. יש לבחון את מחירי המוצרים למול סל קניות רחב שכיח לאורך תקופה ולא למול מחירים של מספר מוצרים בודדים בזמן נתון וכן יש לנטרל מבצעי הנחות וחסול מלאים נקודתיים, אשר מתקיימים לעיתים ברשתות השיווק ובאתרי אינטרנט. מחלקת ביקורת בשב"ס עורכת בדיקות עיתיות למחירי סל מוצרים שכיח שנמכר בקנטינה ונמצא כי המחירים הינם ממוצעים בהשוואה למחירים ברשתות שיווק שנבדקו. במרכזי המכר נמכר מנעול קומבינציה של חברת Yale, מדובר במנעול איכותי מחברה מוכרת. לאחרונה עודכן מחיר המנעול ממחיר של 44.6 ₪ למחיר של 39.4 ₪. מבדיקה באינטרנט (אתר ZAP) נמצא כי מנעול זה נמכר בטווח מחירים שבין 49-58 ₪."

²⁰³ ממפקד בית הסוהר נמסר כי שירותי הקנטינה זמינים פעמיים בחודש ואין מניעה לרכוש מוצרים, למעט מכלואים הנמצאים בסטטוס של שלילת קנטינה.

בבית סוהר עופר העלה דובר הכלואים בפני המבקרים את הקושי הקיים במשיכת כספי עצורי הימים מהקנטינה. נטען כי לא ניתן לעשות שימוש בכספי העצור כל עוד הוא מוגדר כ"עצור ימים".²⁰⁴

בבית סוהר איילון הועלו תלונות בדבר שעות הפתיחה של הקנטינה ובדבר מחסור במוצרים בסיסיים. כך למשל הלן אחד הכלואים על כך שאין בקנטינה בולים לצורך שליחת דואר רשום.²⁰⁵

בבית סוהר אלה הלינו הכלואים על המחירים הגבוהים של מוצרים בקנטינה.

יג. ליקויים הנוגעים להפרדה בין אוכלוסיות כלואים שונות

הוראות שונות מחייבות להחזיק בנפרד קבוצות שונות של כלואים. כך למשל, סעיף 8 לחוק המעצרים מחייב להחזיק עצורים בנפרד מאסירים; להחזיק עצור שטרם הוגש נגדו כתב אישום בנפרד ממי שהוגש נגדו כתב אישום; וכן להחזיק עצורי ימים שזהו מעצרם הראשון בנפרד ממי שכבר היה במעצר או במאסר. כמו כן, סעיף 13(א) לחוק הנוער קובע, כי "לא יוחזק קטין במעצר אלא בבית מעצר נפרד לקטינים או באגף בבית מעצר כללי, ובלבד שאותו אגף יהיה מופרד לחלוטין, ייועד לקטינים בלבד ולא יהיו גישה או קשר ראייה בינו לבין אגפיו האחרים של בית המעצר או שוכניו". הפרדות אלו חלות גם ביחס לכלואות, כאשר את הכלואות כולן יש להחזיק בנפרד מכלואים.

ב-4 מתקני כליאה בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית התגלו ליקויים הנוגעים לאי הקפדה על הפרדה בין אוכלוסיות כלואים שונות, כגון הפרדה בין אסירים לעצורים, הפרדה בין קטינים לבגירים ועוד.

בבית סוהר שקמה נמצא כי לא קיימת הפרדה מספקת כנדרש בחוק בין כלואים קטינים ובגירים. בבית הסוהר אין אגף נפרד לקטינים, והקטינים השוהים במקום מוחזקים בתא בודד אשר ממוקם מול תא בגירים טעוני השגחה, דלת מול דלת, במרחק של כמטר וחצי האחד מהשני, כשיש ביניהם קשר ראייה ישיר. במועד הביקור נכחו במקום שני קטינים אשר ציינו כי הבגירים אף נוהגים לשוחח עימם. יצוין כי ממצא זה עלה כבר בדוח הביקור הקודם אשר נערך בבית הסוהר, ולמבקרים נמסר כי הנושא טרם טופל בשל קשיים תקציביים. המבקרים סברו כי החזקת הקטינים בתא הממוקם מול תא בגירים טעוני הגנה, כאשר קיימים קשר עין ותקשורת בין התאים, הוא מצב חמור המנוגד להוראות החוק, ולמעשה זהו המצב אותו המחוקק התכוון למנוע. זוהי הפרה חמורה, שיש בה גם סכנה עבור הקטינים, ויש לטפל בה ללא דיחוי.²⁰⁶

בבית המעצר המחוזי בירושלים נמצא כי באגף העצורים עד תום ההליכים מוחזקים גם כלואים שפוטם. יתר על כן, באחד התאים באגף הוחזקו זה לצד זה עצורים עד תום ההליכים וכלואים שפוטם.

²⁰⁴ ממפקד בית הסוהר נמסר בתגובה כי אמנם לעצורי הימים אין אפשרות למשוך כספים מחשבונותיהם, אך הם מקבלים מכלואים אחרים את הכספים המופקדים על ידי הרשות הפלסטינית.

²⁰⁵ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 24.11.2016: "התלונות בנושא המזון והקנטינה נבדקו וטופלו ע"י מפקד היחידה."

²⁰⁶ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 23.11.2016: "כיום מתבצע שיפוץ ובניית אגף מעבר חדש בשקמה. במעבר החדש הוקצה מקום נפרד לקטינים, ללא קשר עין לתאים אחרים. כפתרון זמני עד לאכלוס המעבר החדש, הותקן וילון אשר חוצץ בין תא הקטינים לתא טעוני ההגנה."

בבית סוהר עופר נמצא כי בהחזקת הכלואים אין הפרדה לאוכלוסיות הכלואים השונות. בבית הסוהר ישנם אסירים שפוטים, עצורים עד תום ההליכים ועד החלטה אחרת, ועצורי ימים ביטחוניים ופוליטיים. כמו כן, משיחות של המבקרים עם הכלואים עלה כי בבית הסוהר מוחזקים גם עצורים מנהליים ששוהים יחד עם שאר הכלואים. נמצא כי החזקת העצורים אינה נעשית בנפרד מהחזקת האסירים השפוטים בבית הסוהר.

בבית סוהר נווה תרצה נמצא כי אין הפרדה בין עצורות עד תום ההליכים לבין אסירות שפוטות כנדרש בחוק.

יד. קשיים במימוש הזכות לקשר עם בני משפחה

ב-8 מתקני כליאה בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית הועלו תלונות על קשיים במימוש זכותם של הכלואים לקשר עם בני משפחה. בין השאר הועלו תלונות ביחס למגבלות על השימוש בטלפונים ציבוריים; קריטריונים נוקשים ליציאה לחופשות; וכן קשיי גישה לבית הסוהר.

בבית סוהר אופק נמצא כי מתוך כלל הקטינים ששהו במקום במועד הביקור ביוני 2016, אף לא אחד מהם שולב בסבב חופשות.²⁰⁷ בביקור נוסף שנערך במקום בדצמבר 2016 נמסר למבקרים כי אושרו חופשות לשלושה קטינים, ונבחנת אפשרות יציאה לחופשה עבור שני קטינים נוספים. נתון זה מהווה עלייה משמעותית מהנתונים שנמצאו בשנים שעברו, לפיהם בחלק מהשנים לא יצאו כלל קטינים לחופשות. יצוין כי ישנה חשיבות רבה בשילוב הדרגתי של הקטינים בסבב חופשות (ולו של מספר שעות), לצרכי חיזוק הקשר של הקטין עם משפחתו ועם הקהילה, הכנתו לקראת השחרור ומתן הקלה רגעית בתנאי המאסר הקשים. יתרה מכך, גם גורמי הטיפול בבית הסוהר מכירים בחשיבות הידוק הקשר המשפחתי והתרומה שיש בכך כדי להקל על היציאה לחופשי לאחר החזקה ממושכת.

בבית המעצר המחוזי בירושלים נשמעו טענות רבות בקרב הכלואים ביחס לגישה הניתנת להם לטלפונים הציבוריים. הכלואים טענו כי לכל תא מוקצית כשעה בה על הכלואים לחלוק את מכשיר הטלפון, כך שכל כלוא מקבל זמן מועט לשיחות עם בני משפחתו. הכלואים ציינו כי בשל שיחת הזיהוי שיש לבצע בתחילת כל שיחה יוצאת, שאורכת לפעמים מספר דקות, נותרות להם דקות ספורות בלבד אשר אינן מאפשרות להם לשוחח כראוי עם בני משפחותיהם. המבקרים סברו שיש מקום להעניק לכלואים זמן שיחה ארוך יותר, בעיקר בתאים גדולים בהם שוהים כמות גדולה של כלואים, וכי יש להתחשב בעובדה שחלק מהכלואים נשואים עם ילדים וזקוקים לזמן שיחה ארוך מהרגיל. יצוין כי על פי תקנה 10(א) לתקנות המעצרים, לעצורים עד תום ההליכים זכות לעשות שימוש בטלפון פעם ביום לפרק זמן סביר.²⁰⁸ כמו כן, נטען כי לעיתים ניתנת לכלואים אפשרות להתקשר במהלך השבת, דבר שפוגע באפשרות של שומרי השבת לעשות שימוש בטלפון.

²⁰⁷ לדברי מפקד הכלא, 80% מהקטינים בבית הסוהר נמצאים בסטטוס עצורים ו-20% שפוטים לתקופת מאסר קצרה אשר אינה מאפשרת שילוב בהליך טיפולי המהווה תנאי למתן חופשות. בנוסף, ישנם מקרים בהם קטינים זכאים לחופשה, אך אין באפשרותם להציע מקום בו יוכלו לשהות בעת החופשה. עם זאת, בעקבות הערות המבקרים בנושא זה נמסר כי תיערך בחינה מחודשת לגבי כל אחד מהאסירים, ושאלת שילובם בסבב חופשות תישקל בחיוב.
²⁰⁸ ממפקד בית המעצר נמסר כי זמן השיחות אינו מוגדר בנהלים, וכי לתאים גדולים בהם שוהים למעלה משישה כלואים ניתנת תוספת של רבע שעה לזמן המוקצה להם למכשיר הטלפון.

המבקרים סברו כי יש לאפשר לכלואים שומרי שבת לערוך שיחת טלפון בצאת השבת.²⁰⁹ בקרב הכלואים הקטינים נשמעה טענה כי הם אינם מקבלים גישה לטלפון באופן קבוע, וכי זו תלויה ברצונם הטוב של הסוהרים. כך למשל דיווחו שניים מהקטינים כי לא ניתן להם לשוחח עם הוריהם. מדובר במצב חמור, במיוחד כשמדובר בכלואים קטינים שעבורם חווית המעצר עשויה להיות קשה ביותר.²¹⁰ תלונה נוספת שעלתה התייחסה לזמני המתנה ארוכים של המבקרים בבית המעצר. אחד הכלואים מסר למבקרים כי אשתו וילדיו הגיעו לבקרו במהלך חג הקורבן, ונאלצו לחכות קרוב לשלוש שעות וחצי עד שהכניסו אותם.

בבית סוהר גלבוע הלין אחד הכלואים באגף ההפרדה על משך הזמן הקצר העומד לרשותו לצורך שיחות טלפון. הכלוא טען כי לאור מצבו הרפואי, עליו לקיים שיחות טלפון ארוכות עם משפחתו וכי אין במשך הזמן הקצר המוקצב לו כדי לענות על צרכיו. כן טען כי עליו לערוך שיחות ארוכות עם עורך דינו לאור מורכבות ההליך הפלילי בעניינו.²¹¹

בבית סוהר איילון הלין כלוא באגף ההפרדה על כך שטרם ניתן לו לערוך את שיחות הטלפון להן הוא זכאי.²¹²

בבית סוהר השרון נשמעו תלונות על כך שהמשפחות שבאות לבקר את הכלואים ממתינות במשך שעות ארוכות באזור החשוף לפגעי מזג האוויר.

בבית סוהר דמון הועלו תלונות בנוגע להיעדר אפשרות לקיים ביקורים פתוחים עם בני משפחות הכלואים וכן על היעדר אפשרות ליציאה לחופשות.²¹³

בבית סוהר עופר נמסר כי חלק מהקטינים אינם זוכים לביקורי משפחה כלל, לעיתים בשל היעדר אישור כניסה לישראל ובמקרים אחרים כעונש המוטל מטעם שב"ס. כך למשל, חלק מהקטינים העידו כי לא פגשו את הוריהם מזה מספר חודשים (בין 3 ל-5 חודשים), לעיתים מאז קליטתם בבית הסוהר. המבקרים סברו כי מן הראוי שהעניין יובא בפני הרשויות המוסמכות ותוסב תשומת לבן לבעייתיות זו.²¹⁴

במתקן משמורת סהרונים כל מוחזק מקבל פעם בחודש כרטיס חיוג אחד לצורך קיום שיחות בטלפונים הציבוריים בחצר. לדברי המוחזקים, בשל קשיי התקשרות עם אפריקה, כל כרטיס מעניק לא יותר מ-7-8 דקות שיחה, אשר אינן מספקות את מלוא צרכיהם.²¹⁵ בנוסף, מספר מוחזקים הלינו על כך שלא מתאפשר להם לקבל ביקורים של קרובי משפחה ואף לא ביקורים

²⁰⁹ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 9.5.2017: "בחצר יש 6 מכשירי טלפון וכל עצור מקבל שעת טיול בחצר. בנוסף, קיים באגף מכשיר טלפון מתנייד, לשימוש בשעות שאינן שעות טיול בחצר, כולל שבת. לתאים הגדולים ניתן יותר זמן לשוחח בטלפון. עצורים שומרי שבת מקבלים קדימות לשוחח בטלפון המתנייד, עם צאת השבת ועד סגירת האגף."

²¹⁰ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 9.5.2017: "לעצורים החשודים בעבירות ביטחון כהגדרתם בסעיף 35 לחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - מעצרים), תשנ"ו-1996, לא יתאפשר לבצע שיחות טלפון, למעט כאמור בתקנה 22 לתקנות המעצרים."

²¹¹ מסגל בית הסוהר נמסר למבקרים כי בהתאם להחלטת בית המשפט בעניינו, הכלוא קיבל תוספת של 30 דקות לכל שיחה, למשך 10 ימים.

²¹² מסגל המתקן נמסר למבקרים כי הדבר מתעכב בשל היעדרו של מפקד האגף, וכי הכלוא יקבל גישה לטלפון במועד מאוחר יותר בהמשך היום.

²¹³ בריור העניין מול סגן מפקד בית הסוהר נמסר כי מדובר בבקשות שסורבו על סמך מידע מודיעיני.

²¹⁴ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 31.8.2016: "על פי חוק הנוער עצור קטין ועצור לימים זכאי לביקור. הסוגיה המתוארת אינה לפתחו של שב"ס והיא מצויה באחריות גורמי הביטחון והצל"א. מבחינת שב"ס, במידה והמשפחות יגיעו לביקור עם האישורים המתאימים, לא תהיה כל מניעה לאפשר את הביקור."

²¹⁵ מפקד המתקן מסר בתגובה כי כרטיסי החיוג מסופקים על ידי הצלב האדום, וכי במקרה דחוף שבו זקוק מוחזק לכרטיס נוסף, ניתן לקבלו ממפקד האגף. כמו כן, למוחזקים שיש באפשרותם לרכוש את הכרטיסים, מוצעים כאלו למכירה בקנטינה.

לצורך מסירת ציוד בלבד. אחד המוחזקים הלך על כך שלא מתאפשר לו לקיים ביקור פתוח עם רעייתו ובתם התינוקות. לדבריו, מעולם לא ראה את בתו בת ה-18 חודשים. מבירור שערכו המבקרים נמצא כי הביקור סורב מאחר שלא הוכיח את נישואיו כנדרש, באמצעות מסמכים. המבקרים סברו כי יש מקום לשקול גמישות בדרישת ההוכחה של הקשר המשפחתי בין המוחזק למבקרו, וזאת נוכח העובדה שלאוכלוסייה המוחזקת אין בדרך כלל אפשרות להוכיח במסמכים מתועדים קשר משפחתי, ורבים מהם אף חוששים להצהיר על קשר משפחתי בשל החשש לסבך את בני משפחותיהם המשוחררים. מוחזק אחר הלך על כך שלא נותנים לאחיו לבקר אותו, אלא רק למסור ציוד. בבדיקה שנערכה נמסר למבקרים כי המוחזק אינו זכאי לביקור מאחר והגיע למתקן רק לפני מספר שבועות, ובקשה לביקור ניתן להגיש רק לאחר שלושה חודשים.²¹⁶

טו. קשיים במימוש זכות המפגש בין עורך דין ללקוח

ב-4 מתקני כליאה בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, התעוררו בעיות שונות המקשות על קיום מפגש ראוי בין עצורים ואסירים לעורכי דינם.

בבית סוהר צלמון נמצא כי באגף עצורי הימים ישנו חדר אחד בלבד המיועד לביקורי עורכי דין. המבקרים הדגישו בפני מפקד בית הסוהר את מצוקת חדרי המפגש. בתגובה נמסר כי בימים אלה מכשיר הצוות חדר ביקורים נוסף. בסיוור באגף אכן נמצא כי החל השיפוץ.²¹⁷ כמו כן, נמצא כי גישת עורכי דין לאגף עצורי הימים (אגף 10) מתבצעת בדרך אחורית לא מוסדרת, כאשר בדרך חשופים עורכי הדין לפגעי מזג האוויר בימי גשם או בימים בהם שורר חום קיצוני. המבקרים סברו כי יש להסדיר נושא זה בהקדם ולאפשר גישה נאותה לאגף.²¹⁸ בנוסף העלו המבקרים בפני מפקד בית הסוהר את הבעייתיות הכרוכה בביקור עצורים מאגפים שונים (אגף עצורי ימים ואגף עצורים עד תום ההליכים). המבקרים מסרו כי בהיעדר מעבר בין האגפים, על עורך הדין לשוב לאחר הביקור הראשון לכניסה הראשית של בית הסוהר ורק לאחר תיאום עם האגף בו נמצא העצור, ניתן לרדת לאגף השני. בעניין זה נמסר על ידי מפקד בית הסוהר כי בסמוך למועד הביקור נבנה מעבר אשר מקשר בין שני אגפי העצורים, וכעת אין צורך שעורכי דין יחזרו לכניסה וירדו בשנית לאגף הרלוונטי. המבקרים הבחינו כי אכן הוקם מעבר מסודר ומקורה בין שני האגפים. טענה נוספת שהועלתה בפני מפקד בית הסוהר היא כי עורכי דין רבים מתלוננים על המתנה ממושכת עד להגעתו של סוהר שילווה אותם לאגף. לטענה זו השיב מפקד בית הסוהר כי כיום מופקד סוהר אשר אחראי באופן בלעדי על נושא הליוויים בתוך בית הסוהר, דבר אשר מקטין את זמני ההמתנה.

בבית סוהר מעשיהו הונהג בסמוך לביקור נוהל חדש לפיו יש לתאם ביקור עורך דין מראש. כמו כן, הביקורים מתקיימים כיום בחדר ייעודי ולא ברחבת הביקורים הפתוחה אשר נמצאת בכניסה לבית הסוהר, כפי שהיה נהוג בעבר. בשל שינויים אלה, התקבלו בסניגוריה הציבורית תלונות על

²¹⁶ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 1.2.2017: "הביקורים ביחידה מתנהלים בהתאם לפקני"צ 04.42.00. הפקני"צ קובע כי: אסיר שהוא תושב חוץ (שאינו תושב או אזרחי) רשאי להגיש בקשה בכתב, לאישור ביקור למי שאינו בן משפחה ובלבד שמספר הביקורים לא יעלה על שניים. בבקשה יצוינו פרטי המבקרים."

²¹⁷ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 31.8.2016: "מתוכננת הכשרת חדר נוסף לביקורי עו"ד, בתחילת 2017."

²¹⁸ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 31.8.2016: "נמצא פתרון לסוגיה זו, כיום עו"ד אשר מגיע לעצורי אגף 10 ילווה ע"י סוהר לאגף, דרך מכלול הביקורים ושרוול אגף 6/10, כך שלא יידרש מעבר דרך השביל האחורי של הביס"ר."

זמני המתנה ארוכים בתיאום הביקור וביצועו בפועל, וכן זמני המתנה ממושכים בכניסה לבית הסוהר עקב תפוסה מלאה של שני חדרי הביקורים הקיימים במתקן. מסגנית מפקד בית הסוהר נמסר למבקרים כי סגל המתקן מודע לבעיה זו, ובימים אלה מוקמים עוד שני חדרי המיועדים למפגשים עם עורכי דין. כמו כן נמסר כי עתיד להיות סוהר שיהיה אחראי לתיאום ביקורי עורכי דין. מסיוור בחדרים שעתידים לקום עולה כי מדובר בשני חדרי ממוזגים אשר מחולקים לשני תאים קטנים שמאפשרים קיומו של מפגש מקביל באופן שאינו מאפשר שיחה פרטית ואינו שומר על חיסיון בין עורך דין ללקוח. המבקרים סברו כי ראוי לתת את הדעת לכך בטרם יושלם השיפוף.²¹⁹

בבית סוהר גבעון קיימים שני חדרי המיועדים למפגש עו"ד-לקוח. החדרים ממוקמים בכניסה לבית הסוהר, בסמוך למכלול הקליטה. המבקרים התרשמו כי התנאים הפיזיים בהם סבירים ומאפשרים מפגש ראוי עם עורך דין. עם זאת, נמצא כי אין הפרדה מוחלטת בין שני החדרים, דבר אשר עשוי לפגוע בפרטיותם של המשווחים בהם.

בבית סוהר שקמה נמצא כי פינת ההמתנה לעורכי הדין הייתה מוזנחת ולא נקייה, ונראה שלא מתוחזקת כראוי. מפקד המתקן מסר במהלך הביקור כי סגל המתקן משתדל לתחזק את המקום באופן תדיר.

זז. ליקויים הנוגעים לעתירות אסירים וליידוע על זכויות כלליות

ב-7 מתקני כליאה בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית התגלו ליקויים הנוגעים להגשת עתירות אסירים וליידוע אסירים על זכויותיהם.

בבית סוהר דקל ביקרו המבקרים כולא בעקבות פנייה מוקדמת שלו אל הסניגוריה הציבורית, בה הלן על מחסור בטפסים להגשת עתירות אסיר. לדברי מפקד בית הסוהר, טופס עתירת אסיר אינו בגדר מסמך שחובה להגישו לבית המשפט, ולכן במידה ואוזלים הטפסים ניתן להגיש עתירה על גבי דף נייר רגיל והעתירה תתקבל פורמאלית במזכירות בית המשפט. בנוסף, נמסר על ידי מפקד האגף כי כיום אין בעיה של מחסור בטפסים.²²⁰

בבית סוהר השרון נמסר למבקרים כי מספרן הכללי של העתירות נמצא במגמת ירידה, כאשר מרבית העתירות המוגשות מתייחסות לנושאים שמצויים באחריות משטרת ישראל, כגון יציאה לחופשות ושינוי תנאים, בעוד רק מיעוט מהעתירות נוגע לנושאים שמצויים באחריות שב"ס. כן נמסר כי בעוד שירות בתי הסוהר עושה מאמצים לטפל בעתירות במהירות האפשרית, הטיפול

²¹⁹ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 10.10.2016: "סגל בית הסוהר פעל וממשיך לפעול בשני צירים לשיפור השירות הניתן לעורכי דין בעת מפגש עם אסירים:

- הסדרה של גורם המתאם את מפגשי עורכי הדין ומינוי סוהרת קבועה לליווי המפגשים, על מנת לצמצם, ככל הניתן, את זמני המתנת עורכי הדין עד למפגש עם לקוחותיהם בחדרי עורכי הדין הקיימים.
- כאמור בדו"ח, בימים אלה מסתיימות עבודות בניו של 4 משרדים נוספים, לטובת מפגשי עו"ד עם אסירים מהאגפים הפתוחים. ע"מ לשמור על חיסיון עו"ד-לקוח הוקמו בחדרים אלה מחיצות, המאפשרות פרטיות."

²²⁰ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 23.1.2017: "לאחר בדיקת המבקרים הובהר כי הגיליון עליו מדובר, מסופק על ידי שב"ס למפקד האגף, באמצעות אפסנאות ראשית. לעיתים, בעקבות ריבוי עתירות, אוזלים הגיליונות. עד לחידוש המלאי רשאים האסירים להגיש עתירה על גבי דפי פוליו ובסיום התהליך מקבל האסיר העתק מהעתירה. חשוב לציין כי אי הימצאות הגיליון אינו מונע מהאסיר להגיש עתירה ולא היו מקרים בהם עתירה עוכבה או לא נלקחה מאסיר בשל העובדה כי העתירה נכתבה על נייר רגיל."

בעתירות אסירים בהן נדרשת עמדת משטרת ישראל, למשל בעתירות הנוגעות ליציאה לחופשות, לוקח זמן רב, דבר אשר מביא לכדי תסכול וכעס בקרב האסירים. יש לציין כי מדובר בהתנהלות המנוגדת לקבוע בפסיקה. כך למשל, בעת"א 2464-08-12 **שיבלי נ' משטרת ישראל/שירות בתי הסוהר** (23.10.2012) וכן בעת"א 45500-03-13 **עלי מוסראתי נ' שירות בתי הסוהר** (6.6.2013), נקבע כי בהיעדר תגובה מטעם המשטרה ביחס לבקשת אסיר ליציאה לחופשה, תוך הזמנים הנקובים, תיחשב המשטרה כמי שמסכימה לבקשה ועל השב"ס להמשיך ולטפל בבקשה כאילו אישרה משטרת ישראל את היציאה לחופשה. מיותר לציין כי התנהלות זו פוגעת פגיעה קשה בזכויות האסיר.

בבית סוהר דמון נמצא כי באגף האסירות הביטחוניות לא קיימים שלטים המפרטים את זכויות וחובות האסירות, ובכללן הזכות לייצוג על ידי עורך דין. המבקרים התרשמו כי הכלואות אינן מודעות לזכויותיהן וכי אינן מקבלות מענה מסגל בית הסוהר לשאלותיהן.

בבית מעצר הדריס נמצא כי השלטים בדבר זכויות וחובות העצורים באגף עצורי הימים (אגף 5) תלויים מחוץ לאגף ואינם נגישים לעצורים בתוך האגף. המבקרים הסבו את תשומת לב מפקד האגף לדבר, וביקשו כי השלטים יועברו למקום בו יתאפשר לעצורים לקרוא את תוכנם.

בבית סוהר השרון נמצא כי באגף המעבר (אגף 1) אין שלטים המפרטים את זכויות הכלואים.

בבית סוהר שקמה הבחינו המבקרים כי השלטים בהם מפורטות זכויות הכלואים נמצאים מחוץ לטווח הראייה של הקטינים השוהים בתא, כך שאין בהם כל תועלת. בעניין זה נמסר על ידי מפקד בית הסוהר כי יימצא פתרון הולם לעניין זה, וצוין כי קיימת הקפדה יתרה על זכויות הקטינים.²²¹

בבית סוהר מג"ן-מב"ן נמצא כי במחלקה הסגורה ישנו שלט בו מידע אודות הסניגוריה הציבורית וכן דף מידע למטופל, אך אלו קיימים בשפה העברית בלבד. למבקרים נמסר על ידי סגל המתקן כי הוזמנו שלטי זכויות בשפות נוספות.²²²

י. תלונות בדבר ענישה משמעתית קיצונית ויחס לא הולם

ב-7 מתקני כליאה בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית התקבלו תלונות על ענישה משמעתית קיצונית ויחס לא הולם מצד סגל בית הסוהר.

בבית מעצר תל אביב פגשו המבקרים כלוא הנמצא בבידוד אשר מסר למבקרים כי יחד עם כלואים נוספים, הוא שובת רעב במחאה על התנאים הקשים בבית המעצר. לדבריו יום קודם לכן נעשה נגדו שימוש בגז פלפל והוא הופרד מאחיו שהיה עצור במתקן, כאמצעי משמעת.²²³ כן מסר כי בעקבות שביתת הרעב הוא נשפט בהליך משמעת על ידי מפקד בית המעצר ונידון לשבעה ימים בצינוק, 14 ימים ללא טלפון, שלילת מוצרי חשמל לחודש, חודש ללא קנטינה וחודשיים ללא ביקורים. המבקרים פגשו בכלואים נוספים אשר שבתו רעב עקב התנאים בבית המעצר. כתגובה לשביתת הרעב הוגבלו שיחות הטלפון, נשללו מהכלואים ביקורים והוגבל הטיול היומי. עוד תיארו

²²¹ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 23.11.2016: "נתלה שלט בתוך תא הקטינים."

²²² תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 10.10.2016: "שלטים חדשים נתלו במקום ציבורי ונגיש לאסירים, בלובי המחלקה הפתוחה והסגורה, בשפות עברית, רוסית, ערבית ואמהרית."
²²³ ממפקד בית המעצר נמסר כי השימוש בגז הפלפל נבע מכך שהסוהרים חשו מאוימים על ידי הכלוא.

הכלואים כי כחלק מסנקציות הענישה בגין שביתת הרעב, נערכים חיפושים רבים בתאיהם, כשבע פעמים ביום.²²⁴ בנוסף, במהלך הביקור העלו כלואים הלוקחים חלק בפרויקט גמילה "בראשית", טענות בדבר סנקציות קשות שנקטות כנגדם בגין הפרות נהלים. כך למשל, אחד הכלואים מסר כי בעקבות חריגה מהזמן שהוקצה לשיחות טלפון, נענש בשלילת שיחות טלפון לשלושה ימים.²²⁵

בבית סוהר אופק טען אחד הקטינים כי אם אינו הולך לחינוך בבקרים הוא נשלח למשך היום לבידוד, ואם הדבר חוזר על עצמו במשך מספר ימים הוא נשפט על כך ועלול לקבל ענישה או בידוד. קטין אחר מסר למבקרים כי בבקרים מתיזים הסוהרים לעבר הקטינים שלא התעוררו מים, באופן שמרטיב את המיטה והבגדים.²²⁶

בבית המעצר המחוזי בירושלים הלינו הקטינים השוהים במקום על שימוש בתא "חללית" ככלי לענישה, מעבר למידת הצורך. נטען כי הסוהרים מכניסים כלואים לחללית לעתים תכופות, וללא סיבות מוצדקות.²²⁷ אחד הכלואים מסר כי שהה בחללית למשך למעלה מעשר שעות, וכי במשך פרק זמן זה לא ניתן לו מזון. בנוסף לכך, הקטינים דיווחו על ענישה קולקטיבית. כך לדוגמה, תואר מקרה בו נשללה מהקטינים הזכות ליציאה לחצר בשל רעש שבקע מאחד התאים באגף.

במתקן משמורת סהרונים נמצא כי באחד המקרים שתועדו ביומן תא ההפרדה והבידוד שהה מוחזק בתא הבידוד במשך שבוע שלם, בעקבות מקרה בו המוחזק קילל סוהר לאחר שזה אסר עליו להיכנס לתאו. מהמסמכים בהם עיינו המבקרים עלה שהמוחזק הכחיש את הדברים. כן נמצא כי במסגרת ההליך המשמעתי הושתו על המוחזק עונשים נוספים, כגון שלילת זכות להחזיק מוצרי חשמל למשך 21 יום; שלילת זכות למבקרים למשך חודש; שלילת זכות למכתבים למשך חודש ושלילת זכות לטלפון למשך 21 יום. בתגובה לתמיהת המבקרים על חומרת העונש, אישר סגן מפקד המתקן את הדברים, ואמר שייתכן שהיו לאותו המוחזק אזהרות קודמות. בנוסף, במהלך הביקור הועלו תלונות מצד המוחזקים על כך שהסוהרים צועקים עליהם ואינם נוהגים בהם בכבוד. אחד המוחזקים הלן על כך שלאחרונה סוהר החליט באופן שרירותי למנוע מהמוחזקים להיכנס לתא המגורים שלהם במשך שעות ארוכות ללא כל סיבה ממשית.

בבית סוהר עופר עלו תלונות בקרב הכלואים על יחס הסוהרים כלפי הקטינים המוחזקים במקום. נטען כי הקטינים זוכים ליחס פוגעני, קשוח ומפחיד המתבטא, בין היתר, בהופעת הסוהרים ויחסם בעת הספירה, כאשר אלה נכנסים לאגף מלווים במגנים, קסדות ואלות.²²⁸ בנוסף נמסר כי באגף התבצעו מספר פעמים חיפושים פתאומיים בשעות הלילה המאוחרות, שכללו השפלות,

²²⁴ ממפקד בית הסוהר נמסר כי הכלואים לא קמים בשעות התפילה וכי שביתת הרעב מוגדרת כעבירת משמעת, ולכן בסמכותו להטיל עונשים על הכלואים הלוקחים בה חלק. לדבריו, חלק מהשובתים כבר חזרו לאכול, וההפרדה בין הכלואים השובתים נועדה למנוע הטלת מורא על ידי עצורים מסוימים על חבריהם.

²²⁵ בשיחה טלפונית שנערכה לאחר הביקור עם מפקד המתקן ועם האחראית על פרויקט "ראשית", נמסר כי העצורים משתתפים בפרויקט באופן וולונטרי, וכי מובהר להם שכל חלק מהטיפול יוטלו עליהם סנקציות על חריגה מהוראות והם חותמים על הסכמתם לכך.

²²⁶ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 3.5.2017: "הדוח אינו מציין שמות של קטינים, כך שלא ניתן להתייחס ספציפית לכל טענה שהועלתה. ככלל, כחלק מהצורך בהצבת גבולות ושמירה על הסדר והמשמעת, קיימת הקפדה על הכללים בבית הסוהר. אסירים המעורבים בבעיות משמעת, נשפטים בהליך משמעתי או שנקט נגדם הליך מנהלי. כל הליך משמעתי מתבצע בכפוף לפקני"צ 04.13.00, חומרת הענישה נקבעת בהתאם לאופי העבירה ולחומרתה. יש לציין כי בבית סוהר אופק, בשונה מבתי סוהר לבוגרים, הלימודים הינם במסגרת חוק חינוך חובה [...] הטענה לשפיכת מים על הקטינים שאינם מתעוררים אינה נכונה. בשיחת הפתיחה צוין בפני המבקרות כי חלק מסדר היום נערך "מסדר בוקר", במהלכו עובר הסוהר באגף ושופך מים עם סבון על ריצפת התא, כדי שכל הנערים יהיו שותפים לניקיון התא."

²²⁷ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 9.5.2017: "שימוש בחללית הינו רק לעצורים שיש חשש שיפגעו בעצמם. לכל כניסה לחללית נדרש אישור מפקד סגן מפקד. לא נעשה שימוש בחללית כאקט ענישתי."

²²⁸ מסגל המתקן נמסר בתגובה כי מדובר באמצעי בטיחות המתחייבים לצורך שמירה על בטחון הסוהרים.

קללות וזריקת חפצים ובגדים לרצפה מצד הסוהרים. כמו כן, נטען כי בזמן שהיית הקטינים במתחם בית המשפט עופר, נוהגים הסוהרים כלפיהם ביחס גס ועצבני.²²⁹

בבית סוהר חרמון ביקרו המבקרים באגף המעבר, אשר משמש להרחקת כלואים מהאגפים בהם הם שוהים, על רקע בעיות אשר עולות בהליך הטיפול, כגון חוסר שיתוף פעולה, בעיות משמעת וכדומה. במקום הוחזק כלוא אשר מסר למבקרים כי הוא שוהה בתא מבודד מזה עשרה ימים, והליך על כך שאינו מקבל תשובות ברורות באשר לסיבת השמתו באגף המעבר.²³⁰ המבקרים סברו כי מאחר שתנאי המחיה הקיימים באגף המעבר ירודים באופן משמעותי מאלו הקיימים באגפים הרגילים, השמתם של כלואים באגף זה מהווה מעין "ענישה" פסולה. המבקרים סברו כי ככל שכלוא מסרב לשתף פעולה עם ההליך הטיפולי או מבקש להביא את הליך הטיפול לסיומו, יש לכבד את בקשתו ולאפשר לו לעשות כן. אין לנסות לשכנע כלואים לשוב להליך הטיפולי בדרך של כפייה.²³¹

בבית סוהר צלמון עלו טענות בקרב הכלואים באגף העצורים עד תום ההליכים על היחס לו הם זוכים מסגל המתקן. לטענתם, הסוהרים מתנכלים להם ומשקרים להם.

יח. פגיעה בפרטיות ובכבוד הכלואים

ב-3 מתקני כליאה בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית התקבלו תלונות הנוגעות לפגיעה בפרטיות ובכבודם של הכלואים.

בבית סוהר דמון עלו תלונות מצד כלואות באגף האסירות הביטחוניות על כך שבאגף פועלות מספר מצלמות המתעדות את מעשיהן באופן תמידי, דבר אשר מונע מהן את האפשרות לשהות באגף ללא כיסוי ראש.

בבית סוהר אופק נמצא כי קטינים אשר יוצאים מבית הסוהר נאלצים לעבור חיפוש בעירום עם שובם למתקן. למבקרים נמסר כי הנחיות שב"ס מתירות לבצע חיפוש בעירום, וכי פעולה זו חיונית כאשר קטין שב למשמורת. כן נמסר כי החיפוש נערך מתוך רצון לשמור על ביטחונם האישי של השוהים במתקן, על המשמעת והסדר בבית הסוהר. יצוין כי אף על פי שפקודת בתי הסוהר מתירה חיפוש בעירום, היא אינה מחייבת זאת בכל המקרים. לפיכך, לאור הפגיעה החמורה הכרוכה בחיפוש מסוג זה, ובמיוחד כאשר מדובר בקטינים, ראוי לערוך חיפושים בעירום במשורה ורק במקרים המצדיקים זאת.²³²

²²⁹ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 31.8.2016: "מנהל בית הסוהר, בהתייחסותו לסוגיה, אינו מסכים עובדתית עם הטענה שפורטה בדו"ח. לדבריו, היחס הינו מתחשב והוגן והוא אינו מכיר כל טענה על אלימות, מילולית או פיזית, בכל סיטואציה שהיא. אופן ביצוע הספירה מחייב נקיטת אמצעי בטחון, בהתאם לכללים."

²³⁰ ממפקד בית הסוהר נמסר למבקרים במועד הביקור כי מדובר בכלוא שסובל מפרנויה, אשר הועבר לאגף המעבר נוכח חשש לאובדנות. לאחר שנבדק על ידי פסיכיאטרית, נמצא כי האסיר צריך לשהות בתנאי פיקוח. מאחר וסגל בית הסוהר אינו מכוון לפקח על אסירים עם נטיות אובדניות, הוחלט להעבירו לבית סוהר אחר.

²³¹ ממפקד בית הסוהר נמסר כי השהייה באגף היא קצרה ואינה עולה על 10 ימים.

²³² תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 22.8.2016: "חיפוש בעירום מתבצע בעת חזרת נערים מנסיעה, מטעמי בטחון, זאת נוכח פוטנציאל הברחה בנתיב זה, בעיקר בשל חשש להברחת אמל"ח. בנסיבות העניין שמירה על חיי אדם ושלום הציבור מחייב חיפוש בעירום, זאת תוך רגישות ושאיפה לפגיעה מינורית בפרטיות הנבדק. החיפוש, כאמור, מבוצע בהתאם להוראות הפקודה."

בבית סוהר מג"ן-מב"ן הבחינו המבקרים בתא המתנה המוצב בכניסה לבית הסוהר, המיועד לשהייה של כלואים בעת יציאתם וחזרתם למתקן. מדובר במעין כלוב המורכב מסורגים בלבד, ללא קירות. התא מוצב בסמוך לכניסה לבניין, במקום בו עוברים כל היוצאים והנכנסים לבניין ובכללם אף עוברי אורח אשר אינם נמנים על צוות בית הסוהר, כגון עורכי דין, קציני מבחן, ועוד. המבקרים סברו כי במבנהו ובמיקומו של תא המתנה יש ממד משפיל, וכי ראוי למצוא הסדר אחר אשר לא יבזה את המוחזק בו וישמור על כבודו.²³³

יט. ליקויים בתחום הליווי והובלת האסירים

בדוחות הסניגוריה הציבורית מהשנים האחרונות חוזרות ועולות תלונות בנוגע לתנאי ההובלה של הכלואים. מתלונות אלו עולה כי תהליך ההובלה יכול להימשך על פני מספר ימים וכי במסגרתו נחשפים המועברים לתנאים קשים ולסבל רב מאד, הנובעים, בין השאר, מהשכמה באישון לילה ומחסור ניכר בשעות שינה; מזמני המתנה ממושכים בשלבי ההובלה; מנסיעות האורכות שעות רבות; מכבילה ממושכת בידיים וברגליים; מצפיפות ותנאים פיזיים קשים במתקני השהייה הזמניים ועוד.

תלונות בנוגע לתהליך ההובלה הועלו במהלך השנים על ידי גורמים שונים בפני שב"ס, המשרד לביטחון פנים, ובתי המשפט. הסניגוריה הציבורית הפנתה את תשומת הלב לנושא זה במסגרת דוחות הביקורת הרבים שערכה במהלך השנים. יצוין, כי עתירה עקרונית שהוגשה כנגד תנאי ההסעה הנהוגים בשב"ס, תוך הסתמכות, בין היתר, על תצהירים רבים של אסירים וכן על האמור בדוחות הסניגוריה הציבורית, נמחקה ביולי 2010 לאחר ששב"ס התחייב בפני בית המשפט לפתור את הבעיות המהותיות שהועלו בעתירה.²³⁴ במהלך השנים אכן חלו שינויים לא מבוטלים בתהליך הובלת הכלואים בשב"ס. עם זאת, מתלונות שנשמעות מצד כלואים במהלך ביקורים במתקני הכליאה השונים עולה, כי האפקט המצטבר של הליקויים שעדיין קיימים בתהליך ההובלה גורם לכלואים סבל רב. במיוחד חמורות הטענות שבמצב הקיים נשקפת סכנה לבריאותם של המועברים וכי לעיתים יוצר התהליך אפקט מצנן אצל הכלואים, שמעדיפים לוותר על זכות הגישה לערכאות או על טיפול רפואי, על מנת לחסוך את הפגיעה וההשפלה הכרוכה בדבר. בהקשר זה יצוין כי בהחלטה מיום 14.3.2017, הכיר בית המשפט העליון בסבל הכרוך בתהליך העברתו של אסיר כשיקול לעניין החלטה על העברת מקום הדיון בעניינו.²³⁵ ויודגש, דיונים בבתי משפט או חקירות במשטרה, כרוכים מטבע הדברים בחרדה ובלחץ רב עבור הכלואים, במסגרתם עתידים הם לקבל החלטות הרוות גורל העלולות לשלול את חירותם, ולפגוע בפרנסתם ובשם הטוב. תהליך מתיש ופוגעני של הובלת הכלואים עלול לפגוע באופן ממשי ביכולתם לעמוד בלחצים של חקירות משטרתיות או לקחת חלק פעיל ולהתגונן בהליכים משפטיים. מכאן שיש באופן בו נעשות הובלות כיום כדי לפגוע בזכות החוקתית להליך הוגן. זאת, נוסף על ההפרה הברורה של החובה לספק תנאי מחיה הולמים לכלואים ושל זכותם החוקתית לשלמות הגוף ולכבוד.

²³³ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 10.10.2016: "מדובר באסירים אשר קיים צורך להפרידם בשלב הקליטה. שיטה זו נהוגה גם בבתי החולים הפסיכיאטריים בקהילה. השהייה בתא המתנה הינה קצרה ביותר, כ-15 עד 30 דקות, לכל היותר."

²³⁴ בג"ץ 1482/08 עדאלה ואח' נ' שב"ס ואח' (החלטה מיום 26.7.2010).

²³⁵ בשי"א 1494/17 מוסטפא עיסא נ' שירות בתי הסוהר (החלטה מיום 14.3.2017).

מצב הדברים כיום, כפי שמתגלה בדוחות הביקורת הרשמיים, מחייב לפעול לאלתר לשם שיפור התנאים והפסקת השפלתם של הכלואים ופגיעה בזכויותיהם. בין היתר יש לפעול לשיפור התנאים הפיזיים בתאי ההמתנה והשהייה הזמניים כמו גם ברכבי ההסעה; שינוי במערך ההובלות וקיצור משך הנסיעה; קיצור זמני ההמתנה בכל אחד מהמקומות הללו; ביצוע השכמות מאוחרות יותר; הקפדה על מתן גישה לשירותים וחלוקת מזון ומי שתיה לכלואים; קיצור זמני האיזוק והימנעות מכבילה במרחב הציבורי; ומתן אפשרות לכלואים באגפי המעברים לממש את הזכות לטיול באוויר הפתוח.

8- מתקנים בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית עלו תלונות בדבר תנאי ההסעה וליווי הכלואים ממתקני הכליאה השונים ליעדים שמחוץ להם.

במתקן המעצר בבית המשפט המחוזי בלוד פגשו המבקרים כלואים אשר הלינו על תלאות הליך ההובלה הכרוך בהגעתם לדיונים בבתי המשפט. כך למשל, נמסר למבקרים על ידי קטין ששהה בבית המעצר כי התעורר באותו יום בשעה 2:30 לפנות בוקר, יצא מבית סוהר "אופק" כבר בשעה 3:30, משם נלקח ל"כלוב" עם סורגים במקום פתוח בו שהה למשך כשעתיים, ומשם נלקח לבית המשפט. כלואים נוספים דיווחו על שעת השכמה מוקדמת במיוחד, סביב השעות 2:00-3:00. הכלואים דיווחו כי הם יוצאים ממתקני השהייה הקבועים בשעות הבוקר המוקדמות, משם מועברים למתקני המעבר, ורק לאחר מכן מועברים למתקני המעצר בבתי המשפט. לדבריהם, בימי הדיונים הם יוצאים ממתקני השהייה הקבועים בשעות הבוקר המוקדמות וחוזרים אליהם רק לקראת שעות הלילה המאוחרות. הכלואים ציינו כי הדבר פוגע ביכולתם לקחת חלק בדיון המתקיים בעניינם, מאחר ולא אחת הם מגיעים לדיונים כשהם מותשים וחסרי כוחות.

במהלך הביקור בחנו המבקרים את רכבי הליווי והתרשמו כי שוררת בהם צפיפות רבה עד כדי כך שברכי הכלואים נוגעות אלו באלו באופן היוצר תחושה מעיקה. לדברי מפקד המתקן, הכלואים אינם מוחזקים ברכב לשם המתנה, אלא במקרים נדירים. המבקרים סברו כי בתנאים השוררים ברכבי הליווי, החזקת הכלואים מעבר לדרוש לצורך הובלתם היא בלתי סבירה ואינה ראויה.

בבית המשפט המחוזי בירושלים תיארו הכלואים את הקשיים הכרוכים בהגעתם לבית המשפט בירושלים. לדבריהם, הם יוצאים ממתקני הכליאה השונים בסביבות השעות 4:00-5:00 לפנות בוקר. החל משעה זו הם כבולים בידיהם וברגליהם. הם נאלצים לשהות בפוסטה במשך שעות לצורך המתנה ואיסוף של כלואים נוספים. משם הם מועברים לתאי המעבר בבית סוהר איילון, המכונים "הטרמינל", וגם שם הם ממתינים זמן רב כשהם אזוקים בידיהם וברגליהם ללא אוכל או שתייה עד שהם יוצאים לכיוון ירושלים. המבקרים סברו כי התנאים בהם מוחזקים הכלואים מרגע יציאתם לבתי המשפט במשך השעות בפוסטה הם תנאים קשים ולא ראויים, וזמני המעבר והנסיעה הם ארוכים ולא סבירים. הכלואים מגיעים למתקן המעצר בבית המשפט מותשים, מוחלשים וממתינים לדיון בעניינם שלעיתים מתקיים אף בשעות הצהריים המאוחרות. גם חזרתם למתקני הכליאה הקבועים, לאחר הדיון, נעשית באותה דרך קשה וארוכה.

בבית משפט השלום בירושלים הלינו הכלואים על הליך ההובלה הקשה הכרוך בהגעתם לדיונים בבית המשפט בירושלים. הכלואים ציינו כי הם יוצאים ממתקני הקבע יום קודם לדיון, או בשעות הלילה הקטנות של אותו יום. הם מובלים לרכבי ההסעה כשהם אזוקים, ואז ממתינים להגעתם של כלואים נוספים. רק לאחר מכן הם מובלים לאגף המעבר בבית סוהר רמלה. במתחם רמלה הם

מועברים לרכבי הסעה אחרים אשר נוסעים לכיוון ירושלים. לטענתם, במהלך כל השעות הללו הם אזוקים בידיהם וברגליהם, והם אינם מקבלים מזון או שתיה עד להגעתם למתקני המעצר בירושלים. העצורים ציינו כי הם מעדיפים להודות במיוחס להם ולסיים את ההליך הפלילי על מנת להימנע מהנסיעות הארוכות שמובילות אותם ממתקני הכליאה לדיונים בבתי המשפט. לדבריהם, הם מגיעים למתקני הכליאה בירושלים כשהם מתוסכלים, למודי סבל ונעדרי שינה. במהלך הביקור נמצא כי אין בקרב אנשי נחשון, אשר אחראיים על ליווי הכלואים, סוהרים דוברי השפה הערבית. המבקרים התרשמו כי מחסור זה מעורר קשיי תקשורת עם כלואים דוברי השפה הערבית. קושי זה בא לידי ביטוי ביתר שאת, כאשר מדובר בכלואים קטינים וטעוניהם הגנה.²³⁶

בית סוהר שקמה נמצא כי כלואים שדיוניהם מתקיימים בבית המשפט בבאר שבע, מועברים קודם לאגף המעבר ברמלה, ורק אז עוברים לפוסטה המיועדת לבאר שבע. זאת, על אף מיקומו הקרוב באופן יחסי של בית הסוהר לבית המשפט. כלואים רבים הלינו על כך שהם מובלים לבתי המשפט ובחזרה בתנאים בלתי סבירים. במשך שעות רבות הם אזוקים בידיהם וברגליהם, ברכב קטן ממדים שיוצר תחושת מחנק, ללא אספקת מזון ושתייה נאותה. כך למשל תיאר עצור קטין כי לצורך הגעתו לדיונים שנערכים בבאר שבע הוא יוצא מבית סוהר שקמה בשעה 05:30 ומגיע לבית המשפט בשעה 15:00, לאחר שעבר דרך נקודת איסוף ברמלה. במהלך הנסיעה הוא מוחזק כשהוא אזוק בידיו וברגליו, בצפיפות רבה, ללא מזון ושתייה. המבקרים סברו כי מדובר במצב אשר פוגע בכבודם של הכלואים ומחייב שינוי מערכתי של כל הגורמים הנוגעים בדבר.²³⁷

בית המעצר בהיכל המשפט באר שבע נמסר למבקרים כי נעשה מאמץ להוביל את הכלואים חזרה לבית סוהר שקמה באופן ישיר, כך שלא יאלצו לנסוע קודם למעבר ברמלה. עם זאת, נמסר כי הדבר תלוי במספר הכלואים ובשעת סיום הדיונים. למבקרים נמסר כי לעיתים מגיעים הכלואים חזרה לבית סוהר שקמה בסביבות 21:00 בלילה. המבקרים סברו כי יש להביא לכך שכל הכלואים מכלא שקמה, הנמצא במחוז, יוחזרו לשם בתום יום הדיונים ולא יצטרכו לעבור את המסלול המייגע והמיותר, דרך המעברים ברמלה.²³⁸

בית סוהר גלבוע נשמעו תלונות מצד הכלואים על כך שבמקרים רבים הציד האישני הנלקח עמם לנסיעות אובד, והם שבים לתאיהם כאשר ישנו מחסור בצידם האישני. בתגובה לכך נמסר למבקרים על ידי מפקד בית הסוהר כי הכלואים מועברים עם ציד מינימאלי, וכי כל כלוא

²³⁶ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 14.12.2016: "ישנו מספר מועט של לוחמים דוברי השפה. פתרון הקיים בעת הצורך הוא שימוש באסיר דובר ערבית ועברית, כמתורגמן."

²³⁷ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 23.11.2016: "ליווי דרום הינו ליווי ארצי, המבצע איסוף עצורים לצורך דיונים בבימ"ש השונים משלוש נקודות עיקריות: שקמה, מתחם איילון ומתחם אשל. צוות הליווי מתייצב בשעת בוקר ומבצע איסוף אסירים ועצורים, ע"מ להעבירם ליעדם: העברה בין יחידות, התייצבות בוועדות ובבתי המשפט, טיפולים רפואיים ועוד. מסלול הליווי הינו: שקמה – רמלה – באר שבע – רמלה – שקמה. העצורים מחולקים בתאי הכליאה ברכבי הליווי לפי כמות המושבים הקיימים ברכב הליווי. כל עצור יושב במושב, בהתאם ובכפוף לכללי התעבורה, כך שלא יימצא עצור בתא הכליאה ברכב הליווי ללא מקום ישיבה. אנשי יחידת נחשון אינם מבצעים כבילת עצורים אחד לשני, העצורים כבולים ידיים ורגליים, בהתאם להנחיות הביטחון. ארוחת הבוקר נלקחת מביס"ר שקמה בבוקר, צוות הליווי מחלק אותה לעצורים עם עלייתם לרכב הליווי. לקראת הצהריים נמשך מזון ממטבח ביס"ר אשל, וארוחת הצהריים מחולקת לכל העצורים המצויים ברכבי הליווי. בכל בוקר צוות הליווי מצטייד במים וקרח, והאסירים רשאים לשתות מים לכל אורך הנסיעה, באמצעות מילוי בקבוקי העצורים במים. צוותי הליווי מתודרכים ומבוקרים כל העת, בכל הקשור לתנאי מחיית העצורים והאסירים, הן במהלך הליוויים והן בבתי המשפט."

²³⁸ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 10.8.2016: "ככלל, העצורים ששייכים לבית סוהר שקמה חוזרים בסיום הדיונים אל בית הסוהר. עצורי שקמה אשר נשארים במעבר הינם אלה שיש להם זימון לדיון ליום למחרת ואו עצורים שסיימו את הדיונים בשעות מאוחרות ולא ניתן היה להחזירם אל בית סוהר שקמה באותו היום."

שמתקבל מגיע עם ציוד שנרשם. במידה וישנו מחסור, התלונה מועברת ומטופלת ובמידה ונמצאת מוצדקת, הכלואים אף מפוצים.

בבית המעצר המחוזי בירושלים הליך אחד הכלואים על כך שאינו מקבל את הציוד השייך לו המצוי בבית מעצר ניצן, בו שהה קודם לכן. סגן מפקד המתקן מסר כי הנושא נבדק ומצוי בטיפול.

בבית סוהר נווה תרצה העלו הכלואות טענות שונות הנוגעות לתהליך ההובלה על ידי יחידת נחשון, ובכלל זאת התנכלות מצד סוהרי היחידה, השפלה ואי התחשבות בצרכיהן. אחת מהכלואות אף תיארה למבקרים מקרה בו הוטרדה מינית על ידי עצור אחר מבלי שסוהרי נחשון עשו דבר על מנת למנוע זאת.²³⁹

יט.1. אגף המעבר בבית סוהר איילון

אגף המעבר בבית סוהר איילון הוא אגף מעבר ארצי אשר משמש כתחנת ביניים לכלואים היוצאים ממקום כליאתם הקבוע ליעדים שונים כגון דיונים בבית המשפט, חקירות במשטרה, טיפולים רפואיים ועוד. לאור הליקויים החמורים אשר עלו במהלך הביקור במקום, ולאור העובדה כי רבים מן הכלואים המועברים שוהים באגף המעבר במהלך העברתם בין מתקני הכליאה השונים, מצאנו לנכון לייחד לביקור במקום פרק נפרד בו יפורטו הליקויים השונים.

בדוח הביקור שנערך באגף המעבר בשנת 2015 התריעה הסניגוריה כי תנאי המחיה השוררים במקום אינם ראויים, כי השהות בו קשה מנשוא, וכי זכויותיהם של הכלואים לכבוד ולפרטיות מופרות באופן בוטה. כן התייחסו המבקרים מטעם הסניגוריה לכך שיש בתנאי החזקתם של הכלואים באגף המעבר בכדי לפגוע באופן ממשי ביכולתם להתמודד כראוי עם ההליך המשפטי בעניינם, ובכך יש פגיעה בזכות היסוד של הכלואים להליך הוגן וראוי. על אף הממצאים הקשים, נראה כי לא נעשה שינוי של ממש בתנאים של השוהים באגף המעבר, ויש להצר על כך.

מתחם אגף המעבר כולל שני אגפי שהייה המיועדים להחזקתם של כלואים פליליים וביטחוניים, ואת מתחם הטרמינל אשר מיועד לשהייה קצרה של הכלואים בטרם יציאתם לנסיעה או לפני קליטתם באגפים. מתחם הטרמינל בנוי מכלובי ברזל רבים, המופרדים על ידי סורגים ומצויים במבנה ארעי רחב ידיים. למבקרים נמסר על ידי קצין האסירים של המתקן, כי משך השהייה בתאי ההמתנה בטרמינל עומד על כשעה וחצי. עם זאת, משיחות של המבקרים עם הכלואים עולה כי השהייה במקום עשויה להמשך זמן רב יותר, ובמקרים מסוימים להתארך לשעות ארוכות.

תאי ההמתנה מצויים במצב תחזוקתי ירוד ובמקום שוררים תנאי היגיינה לקויים ביותר. התאים מזוהמים ושורר בהם חום כבד וריח בלתי נסבל. במקום מותקנים מאווררי תקרה, אך אלה לא פעלו במועד הביקור. המבקרים התרשמו כי ישנו קושי ממשי לשהות בתאים, ולו למשך זמן קצר. זאת, על אף שבמועד הביקור היה מתחם הטרמינל ריק מאדם, בשל השעה בה נערך הביקור.

²³⁹ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 20.12.2016: "יחידת נחשון מבצעת מידי יום ליוויים רבים בכל רחבי הארץ תוך הקפדה מלאה על ערכי הארגון. כל אירוע של התנהגות החורגת מנהלי היחידה ופקודות הארגון- מטופל בהתאם. מסיכום דו"ח הביקור לא ניתן לדעת באיזה אירוע מדובר. ליחידת נחשון לא הגיעה כל תלונה בנושא, לרבות בהתייחס לתלונת אחת העצורות לחשד להטרדה מינית מצד עצור אחר. ככלל, העלאת והורדת אסירות ועצורות לרכבי הליווי מתבצעת בהפרדה מוחלטת מאסירים ועצורים. לעולם קיימות נוכחות לוחם/לוחמת בחלקו האחורי של רכב הליווי ומצופה מהם לטפל מיידית בכל אירוע חריג כמתואר בדו"ח. כל תלונה שתוגש ע"י האסירות – תטופל בהתאם לנהלים ולפקודות."

נדמה כי התנאים הקשים השוררים במתחם הטרמינל קשים אף יותר כאשר התאים מאוישים, וזאת גם כאשר המאווררים פועלים.

התאים במתחם הטרמינל בגודל אחיד, ומאובזרים בספסלים בלבד. אין בתאים מתקני שתייה. בכל תא מותקנים שירותי כריעה. השירותים מלוכלכים מאד ונודף מהם ריח קשה מנשוא. בתאים כוור, שמצוי גם הוא במצב תברואתי ירוד. שאריות מזון רבות ואשפה נצפו ברחבי התאים, שהיו מזוהמים. המבקרים ציינו כי ישנו צורך בניקיון יסודי של התאים.²⁴⁰ המבקרים סברו כי התנאים בתאי ההמתנה בלתי סבירים ואינם ראויים ולו לשהייה קצרה, בשל הלכלוך והמחנק השוררים במקום. השהייה במתחם הטרמינל פוגעת בכבודם של הכלואים ברמה הבסיסית ביותר, ויש מקום לפעול ללא דיחוי לשיפור תנאי החזקתם של העצורים והאסירים במתחם זה.²⁴¹

בנוסף למתחם הטרמינל כולל אגף המעבר שני אגפי שהייה, אגפים 13 ו-14. אגף 14 מיועד לכלואים פליליים אשר שוהים במקום למשך ימים ספורים בעת נסיעותיהם בין מתקני הכליאה השונים. באגף זה 16 תאים, מתוכם 4 תאי פיקוח. בכל תא 4 מיטות קומתיים, ובכל מיטה מזון דק, שמיכת צמר וכרית. בתאים שררה תחושת חום ומחנק קשה. בחלק מהתאים יש חלונות, אך אלה נחסמו באמצעות משטחי פלסטיק גלי, כך שלא מתאפשרת כניסת אוויר. המבקרים התרשמו כי רמת התחזוקה וההיגיינה בתאים ירודה, קירות התאים מקושקשים, ובתאים שורר לכלוך רב. המבקרים ביקרו באחד מתאי ההשגחה, אשר היה מחניק ומלוכלך. מצב השירותים והמקלחת היה בכי רע. הכלוא אשר שהה במקום ציין כי לא ניתן לו לקיים שיחות טלפון ולצאת לחצר לטיול, אף על פי שביקש זאת. בתא אחר בו ביקרו המבקרים עמד ריח חריף של שתן, בנוסף לתחושת החום והמחנק אשר שררה במקום. קירות התא מלוכלכים ומושחתים, והמבקרים ציינו כי ניכר שלא נצבעו מזה זמן רב. המזרנים על המיטות בלויים ונדף מהם ריח רע. דלת השירותים הייתה שבורה, באופן אשר לא אפשר לכלואים פרטיות בעת שימוש בשירותים. גם הכלואים בתא זה מסרו למבקרים כי לא כובדה זכותם לצאת לחצר, אף על פי ששהו באגף המעבר מזה מספר ימים. בבירור שערכו המבקרים עם צוות המתקן נמסר כי על פי נהלי שב"ס, ניתן לאפשר יציאה לחצר רק בעת הימצאות רציפה של למעלה מ-24 שעות באגף המעבר.²⁴²

הסניגוריה הציבורית רואה בחומרה את הפגיעה החמורה בזכויות הכלואים באגף המעבר באילון. אמנם, מדובר באגף אשר שהיית הכלואים בו היא לפרקי זמן קצרים, אך אין בכך כדי לאפשר פגיעה בזכויותיהם הבסיסיות של הכלואים. בכל יום עוברים עצורים ואסירים רבים במתקני המעבר, אשר רובם נמצאים במצב מחפיר ובתנאים אשר לא הולמים את כבודו הבסיסי של האדם. המחנק, החום והתנאים הסניטריים הירודים מהווים פגיעה משמעותית בכלואים, גם אם רק לזמן קצר.²⁴³

²⁴⁰ בתגובה לממצאים, הורה מפקד בית הסוהר על עריכת ניקיון יסודי באמצעות קיטור בתאי ההמתנה. כמו כן מסר מפקד המתקן כי על פי רוב שוהים במתחם הטרמינל עד כ-30 כלואים.

²⁴¹ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 24.11.2016: "לטרמינל סופקו אמצעי ניקוי מיוחדים, על מנת לשפר את התנאים הסניטריים במקום. לאסירים השוהים בטרמינל מסופקים מים קרים לשתייה, באופן שוטף. במקום מתבצעת בקרה ע"י פיקוד היחידה."

²⁴² תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 24.11.2016: "עצורים השוהים באגף מעבר זוכים לשעת טיול לפי הפקודה - נושא זה טופל וחודד לכלל הסגל."

²⁴³ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 24.11.2016: "תקציב התחזוקה של האגף הוגדל, הקירות נצבעו מחדש ומתבצעת תחזוקה שוטפת. לצערנו, רמת הוונדליזם באגף המעבר גבוהה מאוד, בשל אופי האוכלוסייה והשהות הקצרה במקום. נושא ההשחתה המכוונת נאכף ככל האפשר, וכאשר הדבר ניתן - העצורים מטופלים משמעתית."

מתקני המעצר בבתי המשפט

פרק זה כולל התייחסות לליקויים המרכזיים שנחשפו ב-10 מתקני מעצר שבבתי המשפט ברחבי הארץ בהם נערכו ביקורים רשמיים על ידי אנשי הסניגוריה הציבורית במהלך שנת 2016.²⁴⁴

הביקורים במתקני המעצר בבתי המשפט העלו מגוון של ליקויים בתנאי הכליאה של העצורים השוהים בהם. הליקויים הבולטים ביותר נמצאו ביחס לתנאי תברואה ירודים, למצבם של תאי השירותים, לצפיפות גבוהה ולבעיות אוורור. בעיה מדאגה נוספת היא כי בחלק לא מבוטל מתאי המעצר שנבדקו לא קיימים תנאים לקיומם של מפגשי עו"ד-לקוח באווירה מכובדת ובטוחה, המאפשרת מימוש נאות של זכות ההיוועצות.

מהביקורים הרשמיים עולה כי קיימים פערים גדולים בין התנאים השוררים בבתי המעצר השונים. בעוד שחלק ממתקני המעצר מצויים במצב כללי טוב אשר מאפשר שמירה נאותה על מרבית זכויות העצורים, ישנם מספר מתקנים שהתנאים השוררים בהם הנם קשים במיוחד. דוגמה בולטת היא מתקן המעצר **בבית משפט השלום בירושלים**, אשר התגלו בו ליקויים כמעט בכל התחומים שנבדקו במסגרת הביקור הרשמי, וכן מתקן המעצר **בבית משפט השלום בחדרה** שגם בו נמצאו ליקויים רבים. בשני המתקנים, כמו במקרים רבים אחרים, מדובר בליקויים חמורים אשר שבים ועולים בדוחות הביקור של הסניגוריה הציבורית לאורך השנים. בהקשר זה יוער כי אף על פי שמדובר במתקני כליאה אשר השהייה בהם היא זמנית וקצרה, הרי שלהקפדה על תנאי שהייה ראויים יש משנה חשיבות לאור תהליך ההובלה הקשה הכרוך בהגעתם של הכלואים אליהם, ולאור ההשלכות האפשריות של תנאי הכליאה על זכותם של הכלואים להליך הוגן, בשים לב לכך שהכלואים מגיעים לבתי המעצר לצורך השתתפות בדיון בעניינם.

א. כבילת כלואים במקום ציבורי

סעיף 9א' לחוק המעצרים וסעיף 11א לפקודת בתי הסוהר מורים כי עצור או אסיר לא יהיה כבול במקום ציבורי, למעט החריגים המנויים בחוק. לצורך כך, הוגדר בחוק "מקום ציבורי" באופן רחב, כמקום שלציבור או לחלק ממנו גישה אליו. בנוסף, סעיף 10ב לחוק הנוער מורה כי לא יוחלט על כבילת קטין עצור אם ניתן להשיג את מטרת הכבילה בדרך שפגיעתה בקטין פחותה, וכבילתו תהיה לפרק הזמן הקצר ביותר הנדרש לשם השגת המטרה כאמור, כאשר בקבלת החלטה על כבילתו של קטין יובאו בחשבון גילו והשפעת הכבילה על שלומו הגופני והנפשי. כמו כן, סעיף 12 לפקודת נציבות שב"ס 04.15.01 "כבילת אסיר במקום ציבורי", מתייחס במישרין לכבילתם של אסירים באולמות בית המשפט. לפי סעיף זה, אין לכבול אסיר באולם בית המשפט, אלא בהתקיים חשש הנובע מסוג העבירות בהן הורשע וממידת מסוכנותו הפרטנית. בהינתן חשש כאמור ולאחר הפעלת שיקול דעת כמפורט בסעיף 11א לפקודת בתי הסוהר, על צוות הליווי לפנות לשופט, להציג בפניו את המידע הרלוונטי, ולבקש את רשותו להשאיר את האסיר כבול בעת הדיון. רק משניתנה רשות כאמור, יתאפשר להותיר את האסיר כבול באולם בית המשפט.

²⁴⁴ בשנת 2016 נערכו ביקורים ב-10 בתי מעצר שבבתי המשפט: היכל המשפט בקריית שמונה, בית משפט השלום בטבריה, היכל המשפט בנצרת, בית משפט השלום בחדרה, בית משפט השלום בעכו, בית המשפט המחוזי מרכז בלוד, בית המשפט לתעבורה בפתח תקווה, היכל המשפט בבאר שבע, בית המשפט המחוזי בירושלים ובית משפט השלום בירושלים.

התייחסה לנושא זה לפני מספר שנים גם כב' השופטת (בדימוס) ט' שטרסברג-כהן מתוקף תפקידה כנציבת תלונות הציבור על שופטים. כך נכתב בחוות דעתה (חוות דעת נציבות תלונות הציבור על שופטים מספר 06/1088 י', מיום 13.3.2007):

”6. עולה איפוא, כי הכלל הוא שאין לכבול עצור באולם בית המשפט, אלא במקרים חריגים, שבהתקיימם על השוטר המלווה את העצור לבקש את רשות בית המשפט להותיר את העצור בכבליו. לשופט סמכות להורות על שחרור מכבילה אף בהתקיים החריגים ואזי ישוחרר העצור מכבליו.

7. לנושא האמור חשיבות רבה, שכן, כבילתו של אדם פוגעת באופן קשה בכבודו. הכלל לפיו אין לכבול עצור במקום ציבורי למעט חריגים, מקורו ברצון למנוע פגיעה שאינה מידתית בזכויותיו החוקתיות של אדם, גם אם הוא נתון במעצר, ולמנוע השפלתו בפרהסיה. על בית המשפט לאזן איפוא בין זכותו של העצור לכבוד מצד אחד, לבין הבטחת הביטחון והסדר הציבורי מצד שני. מלאכת האיזון והשקילה צריכה להיות פרטנית, בעניינו של כל עצור המובא כבול לדיון, ולמצוא ביטוי בהחלטה שתירשם בפרוטוקול. שומה על בית המשפט לשית ליבו לכך שאין בשיקולי נוחות או יעילות כדי להתיר באופן גורף את כבילתם של עצורים באולם בית המשפט.”

בדומה לממצאים שעלו בדוחות הסניגוריה הציבורית משנים קודמות, גם בביקורים שנערכו במהלך שנת 2016 נחשפה מציאות המנוגדת לחוק, שבה מופר האיזון שקבע המחוקק בין הרצון למנוע פגיעה שאינה מידתית בזכויותיו החוקתיות של אדם ומניעת השפלתו בפרהסיה הנובעת מעצם הכבילה, לבין צרכי ביטחון וסדר ציבורי. הממצאים מראים שבמקרים רבים מובלים כלואים כשהם כבולים בידיהם ו/או ברגליהם במסדרונות בתי המשפט אל אולמות הדיון כשהם חשופים לעיני הציבור המתדיינים והמבקרים, ובאופן שיש בו כדי לפגוע בכבודם ולהשפילם בפומבי. כמו כן, ממצאי הביקורים חושפים שבחלק מהמתקנים מוחזקים הכלואים כבולים גם בתוך אולמות בית המשפט, וכי פעמים רבות הכבילה נעשית באופן גורף וללא הפעלת שיקול דעת. באופן זה מפר שירות בתי הסוהר את הוראות החוק, על פיהן ככלל אין לאזוק כלואים במקום ציבורי אלא במקרים החריגים הקבועים בחוק, ובכפוף לבחינת הצורך באיזוק בנסיבות המקרה.

ב-8 מתקני מעצר בהם ביקרו נציגי הסניגוריה הציבורית נמצאו כשלים בנושא כבילה של כלואים במקומות ציבוריים.

בית משפט השלום בחדרה: מביקורים שנערכו במהלך 2016 עולה כי בשל אילוצים מבניים כלואים מכלל האוכלוסיות, ובכלל זה לוקים בנפשם וקטינים, מובלים על פי רוב כשהם אזוקים בידיים וברגליים דרך השטחים הציבוריים של בית המשפט. בביקור שנערך במקום בספטמבר 2016 נמצא כי הכלואים מועברים לאולמות הדיונים באיזוק מלא תוך מעבר במבואת הכניסה ומסדרונות בית המשפט וחשיפת מצב זה לעיני כל. למבקרים נמסר כי רק במקרים רפואיים המגובים באסמכתאות מתאימות תתבצע הובלה ללא איזוק. זאת, בשונה מביקור קודם שנערך במהלך מרץ 2016 בו הובהר כי הכבילה נעשית בהתאם לצורך בכפוף לבחינה אינדיבידואלית של כל עצור. לטענת סגל בית המעצר, בשל העדר הפרדה מהקהל הרחב והקרבה ליציאה הראשית, הרי שקיים חשש אינהרנטי לבריחה או להתלהטות הרוחות באופן שלא מאפשר הובלה ללא

איזוק. במצב זה יש משום הפרה בוטה של הוראות החוק, תוך פגיעה בכבודם ובפרטיותם של כלל הכלואים על ידי הובלתם אזוקים בידיהם וברגליהם, לרבות קטינים ועצורים בעלי מוגבלויות.²⁴⁵

בנוסף נמצא כי לעיתים כלואים מובלים למבנה אחר מחוץ לבית המשפט הנמצא מרחק הליכה קצרה מבית המשפט. מפאת מצוקת אולמות בבניין המרכזי, הוקצו במבנה זה אולמות דיונים לשופטים, ביניהם אולמה של שופטת הנוער. מדובר בבניין אזרחי, המיועד לצרכים שונים לרבות בתי עסק ומרפאות. הכניסה לבניין וההגעה לאולמות המשפט הקטנים הממוקמים בקומה השלישית, מתבצעת דרך שתי מעליות קטנות המשמשות את כלל באי המקום. הכלואים מובלים לבניין זה על ידי ניידת אשר מורידה אותם בכניסה לבניין והם מובלים, על פי רוב כבולים, דרך המבואה והמעלית המשמשת את כלל הציבור הפוקד את הבניין על כלל שירותיו. פרקטיקה זו כרוכה בפגיעה קשה, רחבה ונמשכת בפרטיותם ובכבודם הבסיסי של הכלואים, המובלים לדיון לעיני כלל הציבור הבא בשערי בית המשפט, וכן לעיני ציבור המגיע לקבל שירותים בבניין קופת חולים "מכבי" ומשרד הרווחה. במצב הדברים הקיים, הסניגוריה הציבורית סבורה כי יש לנקוט לאלתר בשינויים בניתוב דיוני עצורים ל"בניין מכבי", בין בתיקי המעצר ובין בתיקים העיקריים, בהם הפגיעה שבכבילה בפומבי אפילו קשה עוד יותר. יש לרכז את כלל הדיונים בעניינם של עצורים בבניין המרכזי, ובכלל זאת לבחון העברת אולמה של שופטת הנוער מ"בניין מכבי" לבניין המרכזי.²⁴⁶

יצוין כי בעקבות הממצאים, פנתה הסניגוריה הציבורית ביום 21.4.2016 לשרת המשפטים, ח"כ איילת שקד, ולמנהל בתי המשפט, השופט מיכאל שפיצר, בהדגישה את ההכרח למציאה מיידית של פתרון למצב הקיים באמצעות תכנון מחדש של המבנה הנוכחי. בעקבות הפנייה נערך ביום 4.7.2016 סיור בו נכחו גורמים שונים מהנהלת בתי המשפט, שירות בתי הסוהר והסניגוריה הציבורית. במהלך הסיור נבחנה האפשרות לשיפוץ המבנה הקיים בהתאם להמלצות הסניגוריה הציבורית, אך בסופו הוחלט כי הדבר אינו אפשרי בשל קשיים תכנוניים ותקציביים. יוער, כי כיום קיים תכנון לבניית היכל משפט חדש בחדרה, אך השלמתו צפויה להימשך עוד שנים רבות. לפיכך

²⁴⁵ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 21.11.2016: "היכל בית משפט השלום בחדרה הינו מבנה ישן בן שלוש קומות, כאשר בקומת המרתף ממוקם אגף המעצר ואולמות הדיונים ממוקמים בקומה השנייה. בהיכל אין מעליות המובילות מאגף העצורים ישירות לאולמות הדיונים והצוות נאלץ להוביל את העצורים לאולמות הדיונים דרך גרם המדרגות הראשי, תוך חיכוך מלא עם אזרחים, בני משפחות העצורים וגורמים זרים אחרים. היבטים אלה, יחד עם היבטים רלוונטיים אחרים, חייבים להילקח בחשבון בעת קבלת החלטה בדבר כבילת העצורים. בהתאם להוראות הפקודה, ככלל לא ייכבל אסיר בעת שהותו באולם בית המשפט, אלא במקרים חריגים ולאחר קבלת רשות מהשופט לעשות כן. במידה והשופט הורה לשחרר את האסיר מכבלי אף בהתקיים החריגים, נעזרים מיידית להוראתו."

²⁴⁶ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 21.11.2016: "השינוי בניתוב דיוני העצורים ל"בניין מכבי" נעשה בהתאם להחלטת בית המשפט. ריכוז כלל הדיונים במבנה המרכזי בבית המשפט השלום בחדרה יקל מאוד על יחידת נחשון ועל ביצוע המשימה. לציון כי צוות הליווי ל"בניין מכבי" מונה 5 לוחמים כל העת (במידת הצורך ובהתאם לכמות הדיונים מעובה סד"כ זה), וכחלק מהפעלת סד"כ זה, מתבצעת חציצה אנושית בין עצורים קטינים לאוכלוסייה הבגירה במקום, הן במהלך המתנה מחוץ לאולם הדיונים והן בתוך אולם הדיונים."

תגובת נשיא בתי משפט השלום בחיפה, השופט אינאס סלאמה, מיום 2.11.2016: "בכל הנוגע לקיום דיוני מעצרים מחוץ למבנה בית המשפט, הרי שעל פי האמור בתגובת השופט הבכיר גופמן, דיוני מעצרי ימים נערכים בפני שופט תורן בלבד (בבניין המרכזי) ורק המשכי דיונים בבקשות למעצר עד תום ההליכים ממשיכים להתנהל בפני אותו שופט אשר החל לדון בבקשה. עם מינויו הצפוי של סגן נשיא חדש לבית המשפט בחדרה, ייבחן שינוי הנוהל הקיים, תוך בדיקת האפשרות לקיים את כל דיוני המעצרים בבניין המרכזי, כמו גם בחינת ההתנהלות בנוגע לדיוני נוער."

יש לשוב ולשקול פתרון לתקופת הביניים, שגם אם לא יהא אידיאלי מבחינה מבנית, הוא עדיף על פני הותרת הליקויים החמורים לתקופה ארוכה נוספת.²⁴⁷

בית משפט השלום בירושלים: למבקרים נמסר כי כלל העצורים המובאים לבית המשפט נכבדים ברגליהם ובידיהם, עד לכניסתם לתאי המעצר, וכן ביציאה מהתאים ועד לכניסתם לאולמות בית המשפט. הנחיה גורפת זו אשר אין בה רכיב של שיקול דעת אינדיבידואלי מנוגדת להוראות החוק ומביאה לפגיעה בלתי מידתית בכבודם ובפרטיותם של העצורים. כך למשל נתקלו המבקרים בעצור קשיש בן 83 שהובא למתקן המעצר מבית החולים "כפר שאול" כשהוא כבול בידיו ורגליו. בנוסף נתקלו המבקרים במהלך הביקור בעצור נכה היושב בכיסא גלגלים כאשר דם ניגר מרגליו כתוצאה מהאיזוק במהלך הנסיעה. בבירור שנערך עמו הסתבר כי יש באמתחתו המלצה מרופא בית הסוהר שלא לאזוק אותו. למרות המלצה זו, העצור הובא לבית המשפט אזור בידיו וברגליו. לטענת אנשי צוות נחשון, רק הנחיית רופא מוסמך מחייבת לעניין הסרת האיזוק, ואילו כאשר מדובר בהמלצה נתון להם שיקול דעת בשאלה האם לאזוק את הכלוא. המבקרים סברו כי יש לבחון את המדיניות הנוהגת בדבר כבילה גורפת של כל הכלואים ולהימנע מכבילה במקרים המתאימים לכך על בסיס הפעלת שיקול דעת פרטני.²⁴⁸

בית המשפט לתעבורה בפתח תקווה: מדובר במבנה ישן, אשר ממוקם במרכז פתח תקווה בלב שכונת מגורים. במבנה אין מעלית ולו כניסה אחת הממוקמת בחזית הבניין. העצורים המגיעים לדיון בעניינם יורדים מהפוסטה בחזית הבניין, ומובלים אל בניין בית המשפט כשהם כבולים, ללא יוצא מן הכלל, לעיני העוברים והשבים. בהגיעם לבית המשפט הם מובלים ועולים בגרמי המדרגות יחד עם שאר ציבור הפוקדים את בית המשפט. התנהלות זו מנוגדת להוראות החוק ופוגעת בזכות העצורים לכבוד ולפרטיות. למבקרים נמסר על ידי סגנית נשיאת בית המשפט כי קיימת תכנית להקמת מעלית בבניין, אך אין צפי למועד בנייתה, והמבקרים התרשמו כי אין מדובר בתכנית קונקרטית. הסניגוריה הציבורית סבורה כי נוכח הוראת החוק המורה כי ככלל עצור לא יהיה כבול במקום ציבורי, יש להפעיל שיקול דעת פרטני בדבר נחיצות הכבילה בכל מקרה ומקרה. זאת, במיוחד במצבו המבני הנוכחי של בית המשפט, ובהתחשב בעובדה שמדובר בעצורי תעבורה שיש להניח כי ככלל מסוכנותם והחשש להימלטותם נמוכים יחסית לקבוצות עצורים אחרות. בנוסף, יש לשקול שינוי מבני אשר יאפשר למצוא פתרון שבמסגרתו אותם

²⁴⁷ תגובת נשיא בתי משפט השלום בחיפה, השופט אינאס סלאמה, מיום 2.11.2016: "בפתח הדברים ברצוני לברך על פרסום המכרז לבניית בית המשפט החדש, אשר עם השלמת בנייתו, ייתן קרוב לוודאי מענה ופתרונות לרובן ככולן של הבעיות והמצוקות המועלות בדו"ח. אשר להצעות שבדו"ח בדבר יישום פתרונות זמניים לשיפור תנאי הכליאה של העצורים בתקופת הביניים, כגון פינוי והסבת חללים בקומת המרתף לאולם מעצרים או לתאי מעצר נוספים ושיפוץ תאי השירותים, הרי בשלב זה לא נראה כי אפשרות זו עומדת על הפרק, נוכח העלות הגבוהה הכרוכה בכך והואיל וכלל השטחים שנותרו בקומת המרתף מנוצלים לטובת אחסון (וכמובן בשים לב לבנייתו העתידית של בית המשפט החדש במקום). יוטעם, כי מסקנה זו לא השתנתה גם לאחר הביקור המיוחד עליו הורה מנהל בתי המשפט ואשר התקיים ביום 4.7.16 ולקחו בו חלק מטעמנו – מנהל המחוז, מר ישראל חן, המזכיר הראשי של בית המשפט בחדרה וסמנכ"ל בינוי ולוגיסטיקה בהנהלת בתי המשפט, מר זורח קלנר. לציין, כי הערכת העלויות הינה הערכה מקצועית של מר קלנר ומכאן שאני סומך ידי עליה. [...] לסיום מצאתי לציין, כי בניגוד לאמור בסעיף 32 לדו"ח, טען המזכיר הראשי נחום קלר בתגובתו אליי, שכלל לא נאמר על ידו בפגישה עמכם כי ישנה החלטה מערכתית לא להשקיע משאבים נוספים עד להקמת המבנה החדש."

²⁴⁸ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 14.12.2016: "בניגוד לאמור בדוח הביקור, קיים נוהל המסדיר את נושא כבילת עצורים ואסירים במקומות ציבוריים, בהתאם לקבוע בחוק. כבילת העצורים מתבצעת בהתאם להוראות החוק ולנהלים בנושא, תוך תיעוד התהליך והחלטות המפקדים, בהתאם לצורך. [...] לא קיימים בידינו הפרטים המלאים של העצור המדובר ולפיכך לא ניתן לבדוק את הנטען. הנחיות רפואיות לגבי כל עצור / אסיר נמסרת מהיחידה המוסרת לצוות הליווי ולא לידי האסיר/ העצור. ככלל, עם הינתן הנחיה רפואית, צוות הליווי לא יכבול את העצור ויעדכן את הרמה הממונה. אם סבור צוות הליווי שקיימת בעיה ביטחונית באי כבילתו, מוסמך המפקד הממונה על הצוות להנחות אחרת. ניתנו דגשים ונערכו תדריכים לאופן ההתנהלות במקרים מסוג זה."

עצורים, שהוכח צורך קונקרטי בכבילתם, יובאו למתקן באופן פרטי ומכבד שלא יהא חשוף לעיני הציבור הבא בשערי בית המשפט או בסמוך לו.²⁴⁹

בית המשפט המחוזי ירושלים: מבנה בית המשפט במצבו הנוכחי אינו מאפשר מעבר חבוי של אנשי יחידת נחשון המובילים את הכלואים לאולמות בית המשפט. לפיכך הובלת הכלואים מבית המעצר אל אולמות הדיונים הנמצאים בקומות השונות של בית המשפט מבוצעת לרוב כאשר הכלואים כבולים בידיהם וברגליהם ומובלים במסדרונות בית המשפט, חשופים לעיני כל. למבקרים נמסר כי הצורך בכבילה נובע בין השאר מהיעדר הפרדה בין הכלואים לקהל האזרחים המגיע לבית המשפט. כן נמסר כי סגל המתקן מבצע הערכה אינדיבידואלית בדבר הצורך בכבילה. עם זאת, המבקרים התרשמו כי כלל הכלואים שהועברו לאולמות הדיונים במהלך הביקור היו כבולים בידיהם ורגליהם. הכלואים הלינו על חשיפתם לעיני הציבור כשהם אזוקים כך בידיהם וברגליהם. המבקרים סברו כי יש למצוא אפשרות בטוחה יותר להעברת הכלואים לאולמות בית המשפט על מנת שתמנע מהם ההשפלה שבהעברתם אזוקים בידיהם וברגליהם במסדרונות בית המשפט לעיני כל. עד שתימצא אפשרות כזו על שבי"ס להפעיל שיקול דעת פרטני באשר לצורך במידת הכבילה בעניינו של כל עצור ועצור.²⁵⁰

בית משפט השלום בטבריה: המעבר ממתחם המעצר לאולמות הדיונים נעשה ברובו בתוך שטח אשר אינו גלוי לקהל הרחב. יחד עם זאת, במסלול הובלת הכלואים לאולם הדיונים הראשי קיים שטח הגובל באזור ההמתנה של האזרחים הנמצאים בכניסה לאותו אולם. בשטח זה, המופרד משטח הכניסה לאולם על ידי חבל בלבד, נחשפים כלואים אזוקים לקהל הרחב.²⁵¹

בית משפט השלום עכו: בבית המשפט קיימת מעלית המאפשרת גישה ישירה בין מתקן המעצר לבין ארבעה אולמות משפט. ואולם קיימים ארבעה אולמות נוספים אליהם אין גישה ישירה ממעלית המעצרים, כך שכלואים אשר עניינם נדון באולמות אלו נדרשים לעבור במרחב הציבורי בעודם כבולים. נמצא כי דיוני המעצרים עד תום ההליכים מתקיימים באולמות המרוחקים מהמעלית. למבקרים נמסר כי ככלל, עצור לא יובל כשהוא כבול במרחב הציבורי, אלא בהתאם לעילות הקבועות בחוק ושיקול הדעת של האחראים. בנוסף נמצא כי כלואים המגיעים לבית המשפט עם רכבי הפוסטה של יחידת נחשון יורדים בעודם כבולים למתחם חניית בית המעצר,

²⁴⁹ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 2.8.2016: "צוות נחשון במתקן המעצר פועל ע"פ הוראות החוק והפקודה. טרם הובלת עצור/אסיר לאולם הדיונים בוחן מפקד הצוות את כלל השיקולים לכבילה למקרה גופו ומקבל החלטה. עצור שאין לגביו עילת כבילה - לא יכבל."

תגובת השופטת עינת רון, נשיאת בתי משפט השלום מחוז מרכז, מיום 28.12.2016: "ביהמ"ש לתעבורה בפתח תקוה ממוקם במבנה ישן מאוד, אשר שופץ על מנת לענות על הצרכים. מצבו התחזוקתי של המבנה כיום הוא סביר ביותר, בהתחשב במגבלות המבנה, שלא ניתן לשנותו - דוגמת המצאות תאי המעצר במרתף. במבנה אין עדיין מעלית ונעשים מאמצים, לתכנן כזו על המבנה הקיים. לא נמצא פתרון אחר, עד כה, להכנסת העצורים שלא דרך הדלת הראשית של המבנה, המצויה בחזית הבניין. אציין כי מגבלה זו של המבנה, מטילה קשיים נוספים אף עלינו שכן גם השופטים עושים דרך זו ממש בדרכם לאולמות וללשכות ועוברים גם הם בינות לקהל, למתדיינים ולעצורים. אני יכולה להבטיחך, כי אנו עושים כל מאמץ להקל ככל האפשר על העצורים ולהבטיח את זכויותיהם ואת רווחתם ואולם יש מכשולים דוגמת מבנים ישנים שלא ניתן לשנותם, עליהם אין לנו יכולת להתגבר."

²⁵⁰ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 23.11.2016: "קיים נוהל ארגוני העוסק בכבילת עצורים ואסירים במקומות ציבוריים, בהתאם לכללים הקבועים בחוק. הובלת וכבילת העצורים ממתחם המעצר לאולמות הדיונים וחזרה מהם מתבצעת בהתאם להוראות החוק ולנהלים, תוך תיעוד הנושא והפעלת שיקול דעת הממונים בהתאם לצורך." תגובת מזכירות בית המשפט המחוזי בירושלים מיום 6.11.2016: "העברת עצורים מתאי המעצר לאולמות השיפוט: בית המשפט המחוזי בירושלים ממוקם במבנה שבו, כידוע, לא קיימים מסדרונות שכל ייעודם הובלת עצורים בלא מגע עם קהל, כפי שמתקיים בהיכלות המשפט החדשים. לצורך צמצום המגע, נמסרו לידי לוחמי יחידת נחשון כרטיסים מעלית המאפשרים פינוי מידי של המעלית ושימוש בלעדי להעברת העצורים תוך הפרדה מהקהל."

²⁵¹ מסגן נשיא בית המשפט נמסר כי הוא מכיר בבעייתיות בנושא זה וכי לדבריו הוצע בעבר להתקין דלת אשר תביא להפרדה מוחלטת. כן נמסר כי נושא זה יילקח בחשבון בעת תכנון ובניית היכל המשפט החדש בטבריה.

המצויה בסמוך לבתי מגורים מהם ניתן להשקיף אל האזור. למבקרים נמסר כי בעבר פנה צוות המתקן להנהלת בתי המשפט על מנת להגביה את החומה התוחמת את אזור החניה החיצוני, באופן שיחסום את שדה הראייה של בנייני המגורים.

בית המשפט המחוזי מרכז בלוד: העצורים מובאים ישירות אל אולמות הדיונים כשהם כבולים בידיהם ורגליהם. בטרם הכניסה לאולם ובמבואה שלפניה, מוסרים אזיקי הידיים, אולם העצורים נותרים אזוקים ברגליהם, במהלך כל שהותם באולם בית המשפט. פרקטיקה פסולה זו, עולה כדי הפרת הוראות החוק וההנחיות הרלוונטיות לנושא, הקובעות כי הכלל הוא שאין לכבול עצור בבית המשפט, אלא בהתמלא חריגים מיוחדים. למרות ההנחיה הברורה, לדברי מפקד המתקן, הכלל הנוהג אצלם הוא הפוך, קרי, העצור אזוק ברגליו בבית המשפט ורק אם בית המשפט מבקש זאת יוסרו האזיקים.

היכל המשפט קריית שמונה: נמצא כי הכלואים מובלים לאולמות הדיונים דרך מעלית ייעודית, כשהם כבולים ברגליהם ובידיהם. בכניסה לאולם המשפט משחררים אנשי סגל נחשון את כבלי הידיים, אך לא את כבלי הרגליים, כך שהם נותרים כבולים במהלך הדיון.²⁵²

ב. תאי מעצר קטנים וצפופים

ב-7 מתקני מעצר בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית במהלך שנת 2016, נמצא כי הכלואים שוהים בתנאי צפיפות קשים שאינם עומדים בהוראות החוק. בחלק מהמקרים נמצא כי התאים מכילים מספר כלואים הגדול מהמספר שהם ערוכים להכיל, וכי לעתים כדי להתגבר על מצוקת המקום והצורך בהפרדות מוחזקים כלואים מחוץ לתאים, ברכבי ההובלה.

בית משפט השלום בעכו: המבקרים התרשמו כי בתאי בית המעצר שוררת צפיפות קיצונית, אף על פי שבמועדי הביקור שהו במתקן כמחצית, ואף פחות, מכמות הכלואים הממוצעת הנמצאת במקום, כפי שזו נמסרה למבקרים מאנשי נחשון. בבית המעצר שלושה תאים גדולים להחזקת כלואים, וארבעה תאי הפרדה. גודל התאים הגדולים כ-8 מ"ר, והם נועדו להחזקה של עד 13 כלואים. עם זאת, מנתונים שנמסרו למבקרים על ידי מפקד בית המעצר עולה כי בפועל מספר הכלואים השוהים בתאים הללו גדולה הרבה יותר. המבקרים התרשמו כי כבר בתפוסה חלקית של 10 כלואים, ניכרת בתאים צפיפות בלתי נסבלת. המבקרים הבחינו כי כלואים נאלצו לשבת על הרצפה בהיעדר מקומות ישיבה, ובתא הורגש מחנק וריח לא נעים. גודל התאים הקטנים עומד על כ-1.5 מ"ר בלבד, כך שגם בהחזקה של עצור או שניים בתאים אלה, שטח המחיה העומד לרשות כל עצור חורג באופן קיצוני מהסטנדרט המחייב. יוער כי מדובר אמנם במבנה שנבנה קודם לשנת 1997, אך אגף תאי ההפרדה נוסף בשיפוץ שעבר המבנה. אשר לתאים האחרים, הגם שהתקנות לא חלות לגביהם, עדיין מן הראוי לשאוף ככל הניתן לסטנדרט הקבוע בחוק. במצב הקיים שטח המחיה הממוצע לכלוא עומד על פחות מחמישית מהסטנדרט המחייב, ואף עלול להגיע למצב של כעשירית מהסטנדרט המחייב (0.5 מ"ר).

²⁵² תגובת גנ"מ עליזה יעקבי (המסמך אינו נושא תאריך): "העצורים אינם נכבולים באופן גורף אלא עפ"י שיקול דעת מפקד במקום ולאחר בחינת מסי' פרמטרים ותיעוד של ההליך."

הכלואים אשר שהו במקום הלינו על הצפיפות הקשה בתאים ועל ההמתנה הממושכת בתא עד לתחילת הדיונים. נטען כי התא נועד להכיל מספר מצומצם יותר של כלואים, וכי בהיעדר מקומות ישיבה מספיקים לכולם, הם נאלצים לעמוד או לשבת על הרצפה. גם צוות המתקן הצביע על הקושי העולה מכך שיש במתקן תפוסת יתר, שכן הדבר מציב אתגרים ביטחוניים רבים עבור הצוות, הנדרש לנייד מספר גדול של כלואים בין מספר מצומצם של תאי מעצר, והכל תוך שמירה על זכויותיהם לתנאי כליאה הולמים מחד, והקפדה על נהלי הבטיחות וההפרדה מאידך. לשיטת מפקד המתקן ישנו צורך בשיפוץ מקיף שיכלול תכנון מחדש והוספת שניים או שלושה תאי מעצר גדולים לכל הפחות. בנוסף, נמסר מסגל המתקן כי אפשרות נוספת להקלת העומס והפחתת הצפיפות בתאים היא הקדמת מועדי דיוני המעצרים, כך שאלה יתחילו במועד קרוב יותר להגעת הכלואים למתקן.²⁵³

המבקרים סברו כי יש למצוא בדחיפות פתרון מבני להרחבת מתקן המעצר. עד למציאת פתרון כאמור, יש לפעול באופן מיידי לקיצור משך שהייתם של הכלואים בתאים ולדילול מספר הכלואים השוהים בו זמנית במתקן. כך למשל, יש לפעול לפינוי העצורים סמוך ככל הניתן לאחר סיום הדיון בעניינם, ולהבאה מדורגת של כלואים לאורך יום הדיונים.²⁵⁴

היכל המשפט באר שבע: נמצא כי לעיתים מספר הכלואים השוהים בבית המעצר עולה על תקן הכליאה במקום. במקרים חריגים, בשל מחסור בתאים, עשוי אף להיווצר מצב בו כלואים יוחזקו ברכב ההסעות לפרקי זמן קצרים. המבקרים סברו כי גם אם מצב זה הוא לא שגרתי ונדיר, יש לפעול לביטולו כליל, בשל הפגיעה הלא מידתית באופן שבו מוחזק הכלוא.²⁵⁵

בית המשפט המחוזי בירושלים: נמצא כי תאי המעצר קטנים ושטח המחיה הממוצע בהם נמוך ביותר. אחד התאים פוצל לשני תאים בגודל של כ-3 מ"ר, אשר בכל אחד מהם שהה במועד הביקור כלוא אחד. בתא אחר שגודלו עומד על כ-17 מ"ר שהו במועד הביקור 7 כלואים, כך ששטח המחיה הממוצע עמד על 2.4 מ"ר.

²⁵³ מסגן נשיא בית המשפט נמסר כי מקובל שהדיונים מתחילים לא יאוחר מהשעה 9:00, וכי לעיתים הסיבות לעיכוב בדיונים אינן תלויות בשופטים. בעניין זה נמסר כי בית המשפט משרת ארבע תחנות באזור, ועל כן יש צורך בתמרון בין גופי התביעה והמטרה המרובים, מה שעלול לעיתים לעכב את רצף הדיונים.

²⁵⁴ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 27.12.2016: "מידי יום משוּבץ מספר קבוע של לוחמים למשימת בית המשפט בעכו, ובנוסף - בהתאם לכמות העצורים הצפויה להגיע - משוּבצים לוחמים נוספים, ככל שניתן. עם סיום דיונים של חלק מהעצורים, יוצא בצהרי היום ליווי מבית המשפט לבימ"ר קישון, בהתאם להערכת מצב המתבצעת במקום. בנוסף לאינטרס לשמירה על תנאי מחיית האסירים, לצוות המתחם אינטרס ביטחוני לצמצום העצורים במתחם בית המשפט. לעניין הבאת עצורים במהלך יום הדיונים מבימ"ר קישון למתקן בימ"ר, שעות הדיונים הרשומים בפרוטוקולים אינם חד משמעיים והם תלויים בשופטים, בעורכי הדין המייצגים את העצורים ובתובעים, ונתונים לשינוי ביום הדיון, בהתאם להחלטת בית המשפט. פתרון כמו זה המוצע ע"י המבקרים הרשמיים איננו ישים ומצריך סד"כ לוחמים כפול מהקיים."

תגובת השופט אינאס סלאמה, נשיא בתי משפט השלום במחוז חיפה, מיום 22.12.2016: "אשר לתנאי החזקת העצורים במתקן ופתרון מצוקת הצפיפות של השוהים בתאי ההפרדה, כפי שציינתי בהתייחסותי גם לדו"חות קודמים, מדובר בבעיות שבחלקן מקורן בהגבלות הנובעות ממבנה בית המשפט, וחלקן באחריות שירות בתי הסוהר (כגון מפגעי לכלוך וריח, כמות ואיכות המזון והשתייה המסופקים לעצורים), ומשכך יש לפנות בעניין זה לגורמים המתאימים בשב"ס. אשר להמלצות בדבר יישום פתרונות לשיפור תנאי הכליאה של העצורים, כגון פינוי והסבת חללים בקומת המרתף לתאי מעצר נוספים, הרי שבשלב זה לא נראה כי אפשרות זו עומדת על הפרק, נוכח הכוונה לניצול השטח שיתפנה כתוצאה ממעבר משרדי ההוצאה לפועל, לטובת הצורך הדחוף בהרחבת מתקני בית המשפט (ובכלל זה, בנית אולם שיפוט נוסף בו יקוימו דיוני מעצרים). אשר לדרישה לפעול לקיצור משך שהיית עצורים במתקן ולדילול כמות העצורים השוהים במתקן בו זמנית, יש לפנות בעניין זה לגורמים המתאימים לשב"ס, כפי שציינתי בהתייחסותי גם לדו"חות קודמים."

²⁵⁵ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 10.8.2016: "בשגרה, לא מוחזקים עצורים בכלי הרכב, למעט בשל אילוצים ביטחוניים, בגינם לא ניתן לאפשר הכנסת העצור לאגף, או במקרים של חוסר מקומות חריג. יודגש כי סיטואציה מעין זו מתרחשת לעיתים רחוקות וכי בכל מקרה כזה נעשה מאמץ להעלות את העצור לדיון בהקדם האפשרי, ולקצר את ההמתנה בכלי הרכב ככל שניתן. בעת ההמתנה ברכב ניתנים לעצור מזון ושתייה, ושירותים לפי הצורך."

בית משפט השלום בירושלים: מדובר במתקן קטן ומיושן אשר אין בו כדי לתת מענה למספר הכלואים השוהים בו מדי יום. בבית המעצר חמישה תאים. שני תאים בגודל של כ-8 מ"ר, אשר מיועדים לשהייה של עד 16 כלואים, שני תאים בגודל של כ-6 מ"ר, אשר מיועדים לשהייה של עד 10 כלואים, ותא קטן בגודל של כ-1 מ"ר, אשר נועד להחזיק כלוא אחד, למעט במקרים חריגים בהם מוחזקים שני כלואים בו זמנית לפרק זמן קצר של עד רבע שעה בלבד. מדובר בשהייה בתנאי צפיפות קשה, כאשר בתפוסה מלאה שטח המחיה הממוצע לכל כלוא עומד על בין 1-2 מ"ר. בנוסף, המבקרים התרשמו כי לעיתים מוחזקים בתאים מספר גדול יותר של כלואים מהמספר שהתאים מיועדים לו. במהלך הביקור העלו הכלואים תלונות ביחס לתנאי צפיפות קשים ובלתי אנושיים. יצוין כי בדוחות הסניגוריה הציבורית מהשנים החולפות שבו ועלו ממצאים דומים. על אף התרעות חוזרות ונשנות אלו, ולמרות מגמת העלייה הקיימת ביחס למספר הכלואים המגיעים לבית המעצר, המבקרים התרשמו כי דבר לא נעשה והמצב נותר כשהיה. הדבר חמור במיוחד ביחס להמשך השימוש בתא הקטן. בהקשר זה יצוין כי בעקבות דוחות קודמים של הסניגוריה שעסקו בתא זה ניתנה הנחייה מפורשת של מחלקת יעוץ וחקיקה (פלילי) בדבר הקפדה על החזקה של עצורים בתא למשך זמן קצר בלבד, והגבלת השימוש בו לצורך החזקה של עצור אחד, למעט במקרים חריגים בהם ישנו צורך להחזיק בתא עצור נוסף. המבקרים התרשמו כי גם בתנאים אלה, החזקת כלואים בתא כה זעיר במידותיו פוגעת בצלם האנוש ובכבודם של הכלואים ומותירה רושם מחריד ומזעזע.²⁵⁶

בשיחות שערכו המבקרים עם מזכירות בתי המשפט ועם אנשי יחידת נחשון התרשמו המבקרים כי מושקע מאמץ במציאת פתרונות למצב הקיים. כך למשל, נמסר למבקרים כי ישנה תכנית להסבת חדר המפגש עם עורך דין לתא מעצר, וכן להצבת מבנים יבילים בחניית בית המשפט אשר ישמשו כתאים נוספים. בשל חומרת המצב המתואר, יש לגייס את כל הגורמים הרלוונטיים והמשאבים הדרושים להבאת פתרון רציני ומיידי, ובכלל זה לעשות מאמצים לקידום מהיר של התכנית להפקעת חלק מאזור החניה של השופטים הסמוך למתקן והוספת מבנים יבילים, אשר יש בה כדי לתת מענה, ולו חלקי, לבעיית הצפיפות הבלתי נסבלת במתחם.²⁵⁷

בית משפט השלום בחדרה: במועד הביקור שהו בבית המעצר 25 כלואים. מתוכם 20 כלואים הוחזקו בתא המעצר המרכזי, המכונה "התא הגדול". מדובר בתא שגודלו 10.5 מ"ר בלבד, כך שבמועד הביקור שטח המחיה הממוצע עמד על כחצי מ"ר בלבד. למבקרים נמסר כי מדובר

²⁵⁶ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 14.12.2016: "התא המתואר אכן קטן מאוד בממדיו והוא משמש להחזקת עצורים שנדרשת החזקתם בהפרדה, רק כאשר אין תא אחר פנוי לאכלוסם. יודגש, כי נעשה מאמץ רב להביא את העצורים, בעלי מאפייני ההפרדה, ישירות מבית המעצר לדיון עצמו, ולהחזירם ישירות בסיום הדיון."

²⁵⁷ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 14.12.2016: "התנאים הפיזיים במתחם המעצר הינם באחריות הנהלת בתי המשפט. למרות האמור, נעשים מאמצים רבים, גם ע"י שב"ס, למצוא פתרון לבעיה. לאור הצפיפות הרבה - בכל יום מתבצע מספר לא מבוטל של ליוויים, לעצורים אשר סיימו את דיוניהם בבית המשפט ומוחזרים ליחידות. זאת, על מנת להקל ככל הניתן על הצפיפות במתחם."

תגובת נשיא בתי משפט השלום בירושלים מיום 18.12.2016: "עיינתי בדו"ח ביקור שנערך ביום 13.9.16 ולצערי אין לי אלא להצטרף למסקנות האמורות בדו"ח ולפיהן המשך החזקת עצורים במתקן הקיים היום, אינה מספקת בשל הצפיפות ומבנה המקום, פלטפורמה ראויה להחזקת עצורים במדינה מודרנית. בימים אלו מטפל שירות בתי הסוהר בהקמת מבנה ארעי, טרומי, בחצר בית המשפט, על חשבון חניית חלק מהשופטים, דבר אשר יש לקוות שיספק עם קיומו פתרון ראוי והולם בתנאים הקיימים עד לבנייתו של היכל חדש."

במספר כלואים המייצג יום דיונים ממוצע בבית המשפט. לדברי המבקרים, הצפיפות בלטה לעין ובמקום שררה צחנה קשה ומחנק.²⁵⁸

היכל המשפט בנצרת: בבית המעצר ארבעה תאים גדולים בגודל של כ-20 מ"ר, המיועדים לשהייה של עד כ-20 כלואים. כמו כן במקום ששה תאים קטנים בגודל של כ-5 מ"ר, המיועדים לשהייה של עד כ-5 כלואים. המבקרים סברו כי גודל התאים אינו מותאם לכמות הכלואים המיועדים לשהות בכל תא, שכן במצב של תפוסה מלאה שטח המחיה הממוצע עומד על מטר רבוע יחיד לכל כלוא.²⁵⁹

בית המשפט המחוזי בלוד: במתקן המעצר תשעה תאים, שבכל אחד מהם שלושה דרגשים מבטון המחוברים זה לזה בצורת 'ח'. נמצא כי כאשר בית המעצר נמצא בתפוסה מלאה, אין מספיק מקומות ישיבה עבור כל העצורים המוחזקים במקום.

ג. לכלוך, מחנק וצחנה בתאים

ב-6 מתקני מעצר שבהם ביקרו נציגי הסניגוריה התגלו ליקויים הנוגעים לתנאי האוורור וההיגיינה השוררים בתאים, אשר גורמים לעיתים לתחושת מחנק ולריחות קשים.

בית משפט השלום בטבריה: בתאי המעצר אין מערכת אוורור, אך קיימים מזגנים במסדרון הפנימי וברחבה הראשית. באחד התאים, אשר מרוחק מפתחי המזגן, הותקן מאוורר חיצוני המופעל על פי הצורך. המבקרים התרשמו כי הפעלתו כרוכה ברעש חזק מאד, ואילו כאשר הוא כבוי שוררת בתא תחושת מחנק וחום בלתי נסבלים.²⁶⁰ בתא אחר בו ביקרו המבקרים נדף ריח חריף של שתן.²⁶¹

בית משפט השלום בעכו: מתקן המעצר שוכן בקומת המרתף, ולכן אין בתאים חלונות המאפשרים כניסת אוויר ואור טבעי. ברחבי המתקן פועלת מערכת מיזוג אוויר מרכזית. המבקרים התרשמו כי אף על פי כן, אין תנועה מספקת של אוויר ובתאים שוררת תחושת מחנק קשה ונודף ריח רע, ככל הנראה מפאת החזקת כמות גדולה של כלואים בתא אחד. כמו כן, מאחר ופתחי המיזוג מצויים רק מחוץ לתאים, המזגנים מכוונים לטמפרטורה נמוכה על מנת לייצר זרימת אוויר. המבקרים התרשמו כי בתאים קר מאוד, דבר אשר אף עלה מתלונות הכלואים, שלעיתים נאלצים ללבוש מעילים גם בעונת הקיץ. המעילים מסופקים לעצורים על ידי צוות

²⁵⁸ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 21.11.2016: "במתחם בית המשפט קיימים שלושה תאי עצורים, כאשר תא אחד משמש במידת הצורך כשני תאי הפרדה, כולל חציצה בניהם. במידה וקיימות אוכלוסיות ייחודיות, כגון קטינים, נשים, ט"ח וכיו"ב, אזי הצוות מחויב בהפרדתם. במצב זה כלל העצורים הנוותרים (ללא מאפיינים ייחודיים) מאוכלסים בתא מספר 1, התא הגדול. במועד הביקורת לא היה מנוס (עקב ריבוי הפרדות) מלאכלס בתא העצורים הגדול (תא מספר 1) ב-20 עצורים."

תגובת נשיא בתי משפט השלום בחיפה, השופט אינאס סלאמה, מיום 2.11.2016: "אשר לכבילת עצורים במרחב הציבורי, שיפור תנאי החזקת העצורים במתקן והבטחת רמה סניטרית בסיסית בתאי השירותים, יש לפנות בעניין זה לגורמים המתאימים בשב"ס, כפי שציינתי בהתייחסותי גם לדו"חות הקודמים."

²⁵⁹ למבקרים נמסר על ידי מפקד בית המעצר כי בפועל סוגל המתקן משתדל להחזיק בתאים מספר נמוך יותר של כלואים, במטרה להקל ככל הניתן על שהייתם במקום.

²⁶⁰ מפקד בית המעצר מסר בתגובה כי אין אפשרות להתקין בתא מיזוג אוויר.

²⁶¹ ממפקד המתקן נמסר כי ניקיון המתחם מבוצע ע"י חברה פרטית שמספקת שירותי ניקיון בסוף כל יום. במשך היום שב"ס מספק, במידת הצורך, חומרי ניקוי לכלואים אשר אמונים על ניקיון התא והשירותים במשך שהותם במתקן. ככל הנראה הכלואים אשר שהו בתא לאחרונה לא דאגו לניקיון השירותים, דבר שגרם לריח הרע בתא.

המתקן. המבקרים התרשמו כי התאים היו מלוכלכים ביותר. הכיורים עמוסים בפסולת שסתמה את הכיור, מים נותרו עומדים ועל הרצפה הייתה פזורה פסולת.²⁶²

בית המשפט לתעבורה בפתח תקווה: המבקרים התרשמו כי בתאים שוררת תחושת מחנק, ככל הנראה בשל מיקומו של מתקן המעצר בקומת המרתף והיעדר פתחי אוורור.²⁶³

בית המשפט המחוזי בירושלים: המבקרים התרשמו כי בתאי המעצר שוררת תחושת מחנק קשה. בחלק מהתאים קיימים פתחי אוורור אשר חסומים על ידי משטחי מתכת מחוררים, באופן שאינו מאפשר כניסת אוויר מספקת. כמו כן מותקנת במקום מערכת אוורור, אך אין בה כדי לספק מענה ראוי למחנק הקשה השורר בתאים. המבקרים סברו כי יש צורך בהתקנת מערכת ניקה ומיזוג אוויר בכל תאי המעצר דבר שימנע את תחושת המחנק שהורגשה בתאים בזמן הביקור.²⁶⁴

בית משפט השלום בירושלים: בתאי המעצר אין חלונות ושוררת בהם תחושת מחנק קשה. הכלואים ששהו במקום בעת הביקור הלינו על תנאי תברואה קשים. בתאים שרר לכלוך וריחות רעים. באחד התאים נמצא כי פח האשפה עולה על גדותיו.²⁶⁵

בית משפט השלום בחדרה: המבקרים התרשמו כי בתאים שוררת צחנה קשה, כולל ריח חריף של סיגריות אשר הקשה על השהייה במקום. הרצפה הייתה מלוכלכת מאוד. למבקרים נמסר כי הדבר נובע מכך שהכלואים סותמים את בורות הניקוז של השירותים באמצעות כוסות הפלסטיק המיועדות לשתייה.²⁶⁶

²⁶² לדברי צוות המתקן, מקור הפסולת בארוחת הבוקר שקיבלו העצורים ואכלו בתאיהם, ובהמשך היום צפוי לעבור לוחם היחידה ולאסוף את האשפה.

²⁶³ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 2.8.2016: "מתקן המעצר שבבית המשפט לתעבורה מחוז מרכז בפתח תקווה, כמו גם שאר מתקני המעצר הממוקמים בבתי המשפט, הנו באחריות הנהלת בתי המשפט. התנאים הפיזיים במתקן הנם בגדר נתון קיים ושב"ס אינו יכול לבצע בו שינויים משמעותיים."

²⁶⁴ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 23.11.2016: "כידוע, נושאי תחזוקה שוטפת והתקנת מערכות שונות בבתי המשפט, הינם באחריות הנהלת בתי המשפט ולא באחריות שב"ס. יחד עם זאת יש לציין כי במהלך הליווי לא הועלו טענות לכך מצד העצורים, וככל הנראה הטענה מבוססת על תחושת המבקרים. במקום קיימת מערכת ניקת אוויר בכלל התאים."

תגובת מזכירות בית המשפט המחוזי בירושלים מיום 6.11.2016: "נבדקה הוונטה המכניסה אוויר חיצוני לתוך התאים ולאחר בדיקה וניקוי נמצא כי היא פועלת באופן תקין. אוסיף ואציין כי בשגרה, מוזעק מיידיית איש אחזקה לתיקון תקלות אם קיימות."

²⁶⁵ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 14.12.2016: "מערכת האוורור והמוזגנים עובדים באופן רציף בכל זמן שהיית עצורים בתאים. כמו כן, רצפת התא המלוכלכת עוברת ניקיון יסודי כללי בכל סוף יום, כאשר האגף נשאר ללא עצורים, ע"י עובדי חברת ניקיון. בזמן הגעת המבקרים התא אוכלס בעצורים מספר שעות לא מבוטל ולכן התא היה במצב שתואר ע"י המבקרים. לציין כי בזמן שהיית עצורים בתא לא מתבצעות בו פעולת ניקיון, מטעמי ביטחון. כמו כן, בתא ישנו פח לזריקת שאריות לכלוך, המפונה במהלך היום ע"י צוות הלוחמים במתחם."

²⁶⁶ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 21.11.2016: "שלושת התאים הינם תאים עם ברז ושירותים מזרחיים ("בול פגיעה"). בכל סיום יום דיונים מתבצע ניקיון יסודי במתחם, הכולל את תאי העצורים ואת מרחב המחיה במתחם. במהלך היום מקבלים העצורים כוסות חד פעמיים לצורך שתייה. לצערנו, לאחר השימוש הם נוהגים להשליך אותן [במתכוון] לבור הביוב בשירותים. כך נוצרות סתימות הגורמות לריח רע, כפי שתואר במסמך. האחריות לתנאים הפיזיים בבתי המשפט, ובכלל זה שיפוצם ושיפור האסלות בשירותים, הינם באחריות הנהלת בתי המשפט, לה שייך המבנה."

תגובת נשיא בתי משפט השלום בחיפה, השופט אינאס סלאמה, מיום 2.11.2016: "אשר לכבילת עצורים במרחב הציבורי, שיפור תנאי החזקת העצורים במתקן והבטחת רמה סניטרית בסיסית בתאי השירותים, יש לפנות בעניין זה לגורמים המתאימים בשב"ס, כפי שציינתי בהתייחסותי גם לדו"חות הקודמים."

ד. ליקויים הנוגעים לתאי השירותים

ב-7 מתקני כליאה מצאו אנשי הסניגוריה הציבורית ליקויים הנוגעים לשירותים בתאי הכלואים. ב-5 מתקני כליאה נמצא כי לא קיימת הפרדה מספקת בין השירותים לחלל המגורים, באופן אשר פוגע קשות בפרטיותם של הכלואים. כמו כן, ב-5 מתקני כליאה הבחינו המבקרים בקיומם של שירותי כריעה (המכונים גם "שירותי בול פגיעה").

בהקשר זה, יצוין כי בהחלטה מיום 9.2.2017 התייחס כב' המשנה לנשיאה א' רובינשטיין למצב השירותים המותקנים בבית המעצר של **בית המשפט העליון**, בעקבות בקשתו של אסיר לפטור אותו מהתייצבות בשל התנאים הקשים השוררים בתאי המעצר.²⁶⁷ מההחלטה עולה כי גם בתאי המעצר בבית המשפט העליון מותקנים שירותי כריעה בלבד. בעקבות ההחלטה, פנתה האגודה לזכויות האזרח לנשיאת בית המשפט העליון ולנציבת בתי הסוהר בדרישה להתקין אסלות בתאי השירותים במקום. בפנייה צוין כי "העדר אסלות, והכורח לכרוע מעל חורים חצובים בבטון, מהווים פגיעה קשה בכבודם של הכלואים".²⁶⁸ בתשובת מנהל בתי המשפט מיום 27.3.2017, נכתב כי בבדיקה שנערכה עלה כי במתקני המעצר בבתי המשפט קיימים כ-40 תאים בהם מותקנים שירותי כריעה, וכי מבחינת ההיגיינה שירותים אלה עדיפים על שירותים עם אסלה. יחד עם זאת, נמסר כי בכל מקום שבו משפצים או מחדשים את בתי המשפט, מוחלפים שירותי הכריעה באסלות נירוסטה.²⁶⁹

בית משפט השלום בטבריה: מדובר במבנה ישן אשר הוסב למתקן כליאה לפני מספר שנים, אז עבר שיפוץ נרחב. למרות השיפוץ, בתאים קיימים שירותי כריעה בלבד. המבקרים הבחינו כי לאורך המסדרון קיימים חריצים מלבניים באורך של כ-15 ס"מ המאפשרים לכל מי שמהלך במסדרון האגף להבחין בנעשה בתא, כולל באזור השירותים, דבר אשר פוגע באופן בלתי ראוי בפרטיות הכלואים. ממפקד המתקן נמסר כי מדובר על אמצעים להשגחה ופיקוח. באחד התאים זרם במהלך הביקור זרם המים ללא הפסקה. מצוות נחשון נמסר כי מדובר בתקלה אשר נגרמה ככל הנראה מהתנהגות הכלואים, אך הובטח לתקן את הברז ללא דיחוי.

בית המשפט לתעבורה בפתח קווה: במתקן המעצר שני תאי מעצר זהים המיועדים להחזקת כלואים. בכל תא שירותי כריעה, ברז מים וכיור. השירותים מופרדים מהתא על ידי דלת פנימית, המהווה מחיצה חלקית.

בית המשפט המחוזי בירושלים: בתאים קיימים שירותי כריעה, ואין הפרדה מספקת בין השירותים לבין שאר חלקי התא. הדבר גורם לפגיעה חמורה בפרטיותם של עצורים המבקשים לעשות את צרכיהם בעת שהותם בתאים אלה, ועומד בניגוד לתקנה 3(ב) לתקנות המעצר. מנציגי נחשון נמסר לצוות המבקרים כי עצור המבקש זאת יכול לצאת לתא השירותים שנמצא במבואה. בניגוד לכך טענו הכלואים במקום כי האפשרות היחידה לעשות את צרכיהם היא בתוך התא. כמו כן, נמצא כי השירותים בתאים מלוכלכים מאוד. בשים לב לכך שאין הפרדה מספקת בין השירותים לתא, כשבחדר יושבים מספר גדול של כלואים לאורך שעות רבות, הדבר יוצר פגיעה

²⁶⁷ רע"ב 4026/16 מגאדבה נ' שירות בתי הסוהר (החלטה מיום 9.2.2017).

²⁶⁸ לעיון בפניית האגודה לזכויות האזרח, ראו: <http://www.acri.org.il/he/39667>.

²⁶⁹ לעיון בתשובת מנהל בתי המשפט, ראו: <http://www.acri.org.il/he/wp-content/uploads/2017/05/aslot-270317.pdf>.

חמורה בתנאי ההיגיינה של הכלואים. נראה שגם הכלים הסניטריים במקום ישנים ובלויים באופן שאינו מאפשר תחזוקה ברמת היגיינה ראויה. המבקרים סברו כי יש לדאוג לניקיון תכוף יותר בשירותי הכריעה שבתאים ולדאוג לדלתות הפרדה בהם. יש להחליף ו/או לתקן את הכלים הסניטריים שבמקום. הכלים השבורים ובלויים ונדרש ניקוי תכוף שלהם, שניכר כי אינו מבוצע כיום באופן מספק.²⁷⁰

בית משפט השלום בירושלים: בחלק מהתאים אין שירותים בתוך התא, והכלואים נלקחים לתא שירותים חיצוני בהתאם לבקשתם. היציאה כרוכה באיזוק מחדש והמתנה ארוכה של לפחות חצי שעה. המבקרים סברו כי אין בתא בודד זה כדי ליתן מענה מספק לצרכיהם הבסיסיים ביותר של כ-30-40 כלואים השוהים בתאים הללו לאורך שעות רבות מדי יום. בתא היחיד באגף בו קיימים שירותים, מדובר בשירותי כריעה. כמו כן קיים בתא כיור וברז מים. בין התא לשירותים ישנה מחיצת ברזל שגובהה כמטר בלבד. המחיצה נמוכה ואינה מאפשרת שימוש סביר בשירותים תוך שמירה על פרטיותם של העצורים. המבקרים סברו כי ליקויים אלו פוגעים באופן קשה בזכויות הכלואים שלעיתים רבות נמנעים מאכילה ושתייה במהלך שהותם במתקן במהלך שעות ארוכות בכדי שלא יזדקקו לגשת לשירותים.²⁷¹

היכל המשפט בנצרת: תאי השירותים המצויים בתאים השונים מופרדים מיתר חלל התא באמצעות קיר נמוך אשר אינו מאפשר פרטיות לכלואים בעת שהייתם בשירותים. יתר על כן, משיחה של המבקרים עם הכלואים במקום עלתה הטענה כי הסגל אינו מאפשר למי שמבקש זאת לצאת לשירותים בתא נפרד. מסגל המתקן נמסר כי לא ניתן לאטום את מתחם השירותים על מנת לאפשר פרטיות, בשל שיקולים בטיחותיים. המבקרים סברו כי יש להגביה מעט את הקיר אשר משמש מחיצה בין חלל השירותים לתא, וככל שהמצב נותר כפי שהוא יש לכל הפחות לאפשר לעצורים יציאה מהתא לצורך שימוש בשירותים בהם ישנה פרטיות. לדברי מפקד המתקן, ככל שקיימים תאים ריקים, כלואים המבקשים זאת נלקחים להתפנות בתא נפרד.²⁷²

היכל המשפט באר שבע: בכל התאים יש ספסלי ישיבה מבטון, כיור, שירותים ומחיצה נמוכה המפרידה בין אזור הישיבה לאזור הכיור והשירותים. השירותים לא מופרדים מהתא עצמו

²⁷⁰ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 23.11.2016: "בסוף יום העבודה או בכל בוקר, טרם הכנסת העצורים למתחם, מתבצע ניקיון כללי בתאים, ובכללם בשרותי העצורים. במשך היום שירותי העצורים מצויים בשימוש תדיר ע"י העצורים שאינם מקפידים על נקיונם. בלשון המעטה. לעניין דלתות מפרדות, קיים במקום קיר בטון, המאפשר את צנעת הפרט. נבדקת אפשרות לשינוי שירותי התא, הכוללת את שבירת קיר ההפרדה של השירותים ובניית קיר עם דלת הפרדה. [...] כאמור, נושאי תחזוקה שוטפת והתקנת מערכות שונות בבתי המשפט, הינם באחריות הנהלת בתי המשפט ולא באחריות שב"ס. צוות נחשון בבימ"ש פועל בקשר מלא מול הנהלת בתי המשפט ומעדכן אותה בליקויים שונים, אשר מטופלים באופן שוטף."

תגובת מזכירות בית המשפט המחוזי בירושלים מיום 6.11.2016: "ניקיון התאים: הניקיון מתבצע ע"י עובדי קבלן בכל עת שהתאים פנויים: בשעות הערב מבצעים ניקוי יסודי ובשעות הבוקר בדיקה נוספת ובדיקת תקינות הכלים הסניטריים. בעת שהעצורים שוהים בתאים, אין אפשרות לכניסת עובדי הניקיון למקום. דלתות הפרדה בשירותי הכריעה: כיום קיים קיר בטון שמאפשר לשמור על צנעת הפרט ובימים אלו מתוכננים שינויים במקום שיתנו מענה הולם יותר. אריחי הקרמיקה סביב לכיור תוקנו."

²⁷¹ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 14.12.2016: "כאמור לעיל, נושא התנאים הפיזיים במתחם המעצר הינו באחריות הנהלת בתי המשפט. מתוך הכרת תנאי המבנה, מוגדר לוחם נחשון שתפקידו העיקרי הוא מתן מענה לתנאי המחיה, ובכלל זה הוצאת עצורים לתא השירותים הייעודי (אשר לא מאוכלס בעצורים אחרים), במשך כל שעות היום וכן אספקה שוטפת של בקבוקי מים וכוסות לעצורים, בהתאם לצורך ולדרישה. [...] "מחיצות תאי השירותים הקיימים בבתי המשפט בארץ, כולל בבימ"ש שלום י-ם הינם בהתאם לאישורי חטיבת הביטחון. לציין כי דלת השירותים איננה אטומה מטעמי ביטחון ומניעת אובדנות. בנוסף, מוגדר לוחם מטעם הכוח שפועל במקום, שתפקידו העיקרי הוא מתן מענה לתנאי המחיה ובכלל זה הוצאת עצורים לתא השירותים הייעודי (אשר לא מאוכלס בעצורים אחרים), במשך כל שעות היום"

²⁷² תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 2.8.2016: "נושא הגבהת קיר מתחם השירותים נבחן והוחלט שלא להגביה את הקיר בשל החשש מניסיון אובדני/ פגיעה עצמית בחסות הקיר המסתיר. גובה הקיר הנוכחי מאפשר פרטיות. לא קיימת אפשרות הוצאת עצורים לשירותים אחרים, אין במתקן שירותים נוספים למעט שירותי הסגל."

מסיבות ביטחוניות, ולא מאפשרים עשיית צרכים בפרטיות. למבקרים נמסר כי במידת האפשר סגל המתקן מעביר כלואים המעוניינים בכך לתא ריק לצורך שימוש בשירותים. המבקרים סברו כי יש להתקין דלת לשם חציצה ראויה בין התא לשירותים ושמירה על פרטיות הכלואים.²⁷³

בית משפט השלום בחדרה: נמצא כי בתאים קיימים שירותי כריעה בלבד. המבקרים סברו כי מדובר במצב אשר אינו הולם תנאים מינימאליים הנדרשים לשם החזקת כלואים, וכי יש להתקין בתאי המעצר אסלות בהקדם.²⁷⁴

ה. המתנה ממושכת במתקני המעצר

תנאי המחיה הקשים במתקני המעצר של בתי המשפט, ובפרט תנאי הצפיפות, הופכים להיות קשים אף יותר על רקע העובדה שהשהות במתקנים אלו נמשכת על פי רוב שעות ארוכות מעבר לצורך. ב-6 מתקני מעצר בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, נמשכה השהייה בתאים למשך שעות רבות וממושכות. ב-3 מתקנים נמצאו עיכובים בשחרור עצורים בשל ליקויים פרוצדורליים.

בית משפט השלום בטבריה: משיחות שערכו המבקרים עם הכלואים עולה כי עליהם להמתין שעות רבות לדיוניהם. אחד הכלואים ציין כי בתאי המעצר קיימות מיטות בטון נטולות מזרן, דבר אשר מקשה על ההמתנה הממושכת, במיוחד כאשר מדובר בכלואים הסובלים ממחלות שונות. למבקרים נמסר כי אין אפשרות להוסיף מזרנים לתאים. עוד נמסר כי בשעות הצהריים יוצא רכב מהמתחם שמעביר את כל הכלואים שעניינם כבר הסתיים עד לאותה שעה לבית המעצר צלמון כדי למנוע מהם זמן המתנה ארוך וממושך.

היכל המשפט בנצרת: אחד הכלואים הלך על זמני ההמתנה הארוכים אשר נדרשים הכלואים לעבור עד לדיונים בעניינם. כמו כן העלו המבקרים בפני סגל המתקן מקרה בו נתקלו, בו שחרורו של עצור התעכב מאחר ולא היה באפשרותו לשלם עבור נסיעה לביתו שבדרום. למבקרים נמסר כי ככלל, עצורים אשר משתחררים ואין להם בני משפחה או אפשרות לממן נסיעה לביתם, מקבלים כרטיסי נסיעה בהתאם לתעריפים של חברות התחבורה הציבורית. לגבי המקרה שהועלה על ידי המבקרים נמסר כי הדבר נבע ממחסור בכרטיסיות נסיעה אשר נוצר בשל עיכוב בחידוש החוזים בין חברות התחבורה הציבורית לבין שב"ס.²⁷⁵ עם זאת, נמסר כי אנשי יחידת נחשון עשו כל שביכולתם על מנת לסייע לאותו עצור כדי שיוכל להגיע לביתו. בעקבות העלאת הסוגיה במסגרת דוח הביקור הרשמי, נמסר משב"ס כי הנושא טופל וכי כיום לא קיים מחסור בכרטיסיות נסיעה עבור עצורים אשר משתחררים ממתקני הכליאה של שב"ס.

²⁷³ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 10.8.2016: "הוצאה דרישה להתקנת דלת מתאימה, הנושא בטיפול (כרוך בתקצוב)".

²⁷⁴ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 21.11.2016: "שלושת התאים הינם תאים עם ברז ושירותים מזרחיים ("בול פניעה"). [...] האחריות לתנאים הפיזיים בבתי המשפט, ובכלל זה שיפוצם ושיפור האסלות בשירותים, הינם באחריות הנהלת בתי המשפט, לה שייך המבנה."

תגובת נשיא בתי משפט השלום בחיפה, השופט אינאס סלאמה, מיום 2.11.2016: "אשר לכבילת עצורים במרחב הציבורי, שיפור תנאי החזקת העצורים במתקן והבטחת רמה סניטרית בסיסית בתאי השירותים, יש לפנות בעניין זה לגורמים המתאימים בשב"ס, כפי שציינתי בהתייחסותי גם לדו"חות הקודמים."

²⁷⁵ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 2.8.2016: "טופל. כיום מנופקים כרטיסים מתאימים ואין כל פער."

בית משפט השלום בעכו: מבירור שערכו המבקרים עולה כי במרבית המקרים על הכלואים להמתין עד לתום יום הדיונים להובלתם חזרה למתקן הכליאה בו הם מוחזקים, וזאת אף על פי שהדיון בעניינם הסתיים כבר במהלך היום. המבקרים התרשמו כי ההמתנה הממושכת בתאים לאור התנאים השוררים בהם, עשויה להיות קשה. למבקרים נמסר מצוות נחשון כי ככל שהדבר מתאפשר, בשים לב למצבת כוח האדם של היחידה, כלואים שהדיון בעניינם הסתיים מפונים למתקני הקבע במהלך היום.

בית משפט השלום בירושלים: הכלואים מסרו למבקרים כי הם נמצאים בתא מהשעה 7:30 בבוקר ועשויים לצאת ממנו רק בשעות אחר הצהריים המאוחרות.

היכל המשפט נצרת: המבקרים העלו בפני סגל המתקן ונשיא בית המשפט תלונות אשר הגיעו לידיהם בנוגע לזמן הממושך החולף, בחלק מהמקרים, בין מתן החלטה המורה על שחרור העצור ועד לשחרורו בפועל. בתגובה נמסר כי העיכוב נגרם במקרים בודדים, וזאת מאחר ולעיתים השופט מתעכב לחתום על פקודת השחרור בשל עומס דיונים. לדברי מפקד המתקן, במרבית המקרים העיכוב בין מתן ההחלטה לשחרור ועד לשחרור בפועל נע בין 40-60 דקות. לטענתו, צוות נחשון עושה כל שביכולתו על מנת להביא לשחרורם המהיר ביותר של העצורים, לרבות הקצאת איש סגל מטעמם אשר דואג לעבוד מול המזכירות ומול שופט המעצרים על מנת לזרז ככל הניתן את הליך השחרור.²⁷⁶ בנוסף הבהיר נשיא בית המשפט כי קיימת הנחייה ברורה לשופטים המורה על מתן חתימה מיידית על פקודות שחרור, ולכן לא אמורים להיות עיכובים בשחרורים. עוד נמסר כי חלק מהעיכוב יכול להיגרם בשל עיכוב מילוי תנאי השחרור על ידי בני המשפחה של העצור, במיוחד בכל הנוגע לערבויות צד ג' או הפקדות.

היכל המשפט באר שבע: למבקרים נמסר על ידי מפקד המתקן כי שחרור כלוא אורך כחצי שעה מרגע קבלת פקודת השחרור ממזכירות בית המשפט. השחרור נעשה בשני שלבים עיקריים: השלב הראשון מתמלא כאשר ניתנת החלטת שחרור על ידי השופט. קיום ההחלטה עשוי להיות מותנה בתנאים אותם קבע השופט. בשלב השני, על פי פקודת שב"ס, יש צורך להוציא "פקודת שחרור" שמאשררת את קיום התנאים המובילים לשחרור, כאשר ההנחיה היא כי על פקודה זו חותם השופט. פרק הזמן הנדרש בשלב זה תלוי בעבודת המזכירות, שהיא אמונה על הוצאת פקודת השחרור החתומה על ידי השופט. לעיתים, השחרור יכול להתעכב מספר שעות למשל כאשר ישנה תקלה במערכת ו"פקודת השחרור" מתבצעת בצורה ידנית. כן נמסר כי על פי נהלי שב"ס, השחרור בפועל מותנה בבירור אל מול רישום בית הסוהר אשר נועד לוודא שאין מניעה אחרת לשחרורו של העצור. שב"ס מחזיק בעצור עד לבירור האם הוא דרוש לחקירה או שיש נגדו צו מעצר מכל סיבה שהיא, כגון: הוצאה לפועל או כל הליך משפטי אחר. כך יכול להתעכב השחרור לפעמים בכמה שעות. המבקרים סברו כי נוהל זה הינו בעייתי, בלשון המעטה. עם קיומה של החלטה שיפוטית המורה על שחרורו של אדם בהליך מסוים בו הוא נעצר, לא ברור מאין הסמכות להמשיך ולהחזיק את אותו אדם במעצר.²⁷⁷

²⁷⁶ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 2.8.2016: "הטיפול בשחרור אסיר/עצור מבוצע ע"י יחידת נחשון מיד עם קבלת הניירת הרלוונטית. כל עיכוב, אם קיים, הינו בשל המתנה לקבלת תשובה מבית הסוהר בו שוהה האסיר על מנת לוודא שאין מניעה לשחרורו (בירור החייב להתבצע על מנת למנוע תקלות), ו/או ממשל"ט מ"י. למרות האמור - ניתנה הנחייה חוזרת להשתדל לזרז את ההליך, ככל הניתן."

²⁷⁷ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 10.8.2016: "הליך השחרור בביהמ"ש מתבצע בהתאם לנוהל שחרור אסירים / עצורים, ובהתאם לנוהל מתבצעות כלל הבדיקות הנדרשות טרם שחרור עצור. ביום משוחררים בין 10-20 עצורים,

ו. קשיים במימוש זכות ההיוועצות עם עורך דין

זכותו של עצור להיפגש עם עורך דינו מעוגנת בסעיף 34 לחוק המעצרים, וזכותו של אסיר להיפגש עם עורך דינו מעוגנת בסעיף 45 לפקודת בתי הסוהר. הוראות החוק מדגישות את הצורך לאפשר את מימוש הזכות "ביחידות" ו"בתנאים המאפשרים את סודיות השיחה". אי הקפדה על האפשרות לממש את זכות ההיוועצות במלואה, בהתאם להוראות החוק, עלולה לפגוע פגיעה של ממש ביכולתו של כלוא להגן על עצמו ולנהל את המשפט מטעמו, באופן שעשוי לפגוע גם בזכותו להליך הוגן. זאת, בפרט כאשר מדובר בעצורים שטרם הוגש נגדם כתב אישום, אשר בחלק גדול מן המקרים נפגשים בבית המשפט לראשונה עם עורך דינם, ופגישה זו היא מהותית ביותר לצורך ניהול הגנתם.

ב-5 מתקני מעצר בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית נמצאו תנאים המקשים על קיום מפגש עם עורכי דין בתנאים מכובדים ובטוחים.

בית משפט השלום בטבריה: בבית המעצר חדר מפגש עם עורכי דין אשר ממוקם בסמוך לתאי המעצר. מדובר בתא קטן, נטול כיסאות ושולחן כתיבה, ובו דרגש אבן המשמש לישיבה של עורכי הדין עם העצורים. למבקרים נמסר כי לא ניתן להכניס לתא שולחן וכיסאות, מאחר וספסל הבטון אינו מאפשר זאת. דלת התא מסורגת ברובה, כאשר רק בחצייה העליון ישנו פלסטיק שקוף אשר חוסם את הסורגים, כך שלא מתאפשרת פרטיות מלאה למפגש. התא נקי, מסויד ומואר. למבקרים נמסר כי קיימת תכנית לבניית תא חלופי אשר ישמש למפגש עם עורכי דין. התא אמור להיות גדול ומרווח, ובנייתו צפויה להתחיל בזמן הקרוב. בנוסף נמצא כי עורכי דין המבקשים לעבור מבית המשפט למתקן המעצר, נדרשים לצאת מבית המשפט ולהיכנס לתחנת המשטרה, דבר אשר עשוי להימשך זמן רב, ובכך לסרב ולפגוע בלוחות הזמנים של בתי המשפט.²⁷⁸

היכל המשפט נצרת: במתקן קיים חדר המיועד למפגש עם עצורים אשר חולק לשניים על מנת לייעל את הטיפול בעצורים ולחסוך בזמן ההמתנה של עורכי הדין. עם זאת, חלוקת החדר יוצרת מצב שאינו מאפשר פרטיות מלאה שעה ששני חלקי החדר מאוישים. המבקרים סברו כי ראוי לאטום את הקיר המפריד בין שני החדרים, כדי לשמור על סודיות מלאה בין עורך דין ללקוח.²⁷⁹

בית המשפט לתעבורה בפתח תקווה: במתקן לא קיים חדר המיועד לפגישה בין העצורים לבין עורכי דינם. אחראי המתקן הדגיש כי למרות זאת ועקב אופיו של בית המשפט והיכרותו את עורכי דין המייצגים בו, מתאפשר מפגש של העצורים בסוגי ההליכים השונים עם עורכי דינם במתקן, תוך השתדלות להשגת פרטיות מרבית, וזאת על מנת לקדם ולייעל את ההליך הפלילי.

הליך הבדיקה והשחרור של כל עצור לוקח כ-15 דק' מרגע קבלת פקודת שחרור תקינה למשרד הרישום בביהמ"ש. הליך השחרור הינו הליך רגיש ומורכב המחייב משנה זהירות ויש ליצור איזון מתבקש בין הצורך בשחרור תוך זמן סביר לבין החובה לוודא שלא משוחרר עצור בטעות. ראוי לציין כי הצטבר ניסיון עשיר של מקרים בהם לוחמי נחשון מנעו שחרור של עצור בטעות לאחר שגילו פערים בפקודות שחרור/עמידה בתנאים/החלטות שיפוטיות.²⁷⁸

ממפקד המתקן נמסר כי הנושא אינו בסמכות נחשון אלא מצוי באחריות הנהלת בתי המשפט. בשיחה עם כב' סגן נשיא בית המשפט, הביע האחרון נכונות לעזור ככל הניתן כדי לפתור את הבעיה ולאפשר מעבר של עורכי הדין למתקן המעצר דרך מבנה בית המשפט.

²⁷⁹ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 2.8.2016: "הסוגיה הינה באחריות הנהלת בתי המשפט האחראית על המתקן. לפיכך, הועברה הערתכם לאב הבית של ההיכל, לבדיקתו ולטיפולו. לציין כי איטום הקיר יחייב פתיחת דלת נוספת מהפרוזדור."

המבקרים סברו כי ראוי לייחד חדר המיועד למפגש בין העצורים לעורכי דינם על מנת לשמור על חיסיון עו"ד-לקוח.²⁸⁰

היכל המשפט באר שבע: נמצא כי במקום שני חדרונים קטנים וצפופים המשמשים לצורך מפגשים עם עורכי דין. בכל חדר קיים לחצן מצוקה. בדלתות התאים חלונות המאפשרים צפייה במתרחש בתא. כמו כן, ההפרדה בין התאים אינה הרמטית, כך שדברים הנאמרים בתא אחד נשמעים בנקל בתא השני, באופן הפוגע בפרטיות ובחיסיון עו"ד-לקוח. יודגש כי גם בביקורים הקודמים בעיה זו הועלתה ועדיין לא נמצא פתרון לכך. המבקרים ציינו כי באולם הנמצא במבואה שלפני אולם המעצרים, ישנו חלל גדול וריק, שניתן להתקין בו חדר מפגש שיוקדש לפגישה עם עצורי ימים, באופן אשר יביא להפחתת העומס על החדרים הקיימים.²⁸¹

כמו כן, נמצא כי על פי הנחיות מפקד בית המעצר, פגישה של עורכי דין מתאפשרת רק עם עצורי הימים. לדברי מפקד מתקן הכליאה, הדבר נועד למנוע עיכובים בדיוני המעצר. עם זאת, המבקרים סברו כי יש מקום לאפשר לעורכי דין לפגוש לקוחות גם בהליכים שאינם דיוני מעצרים, שכן גם בהליכים אחרים עשוי לעלות צורך לפגוש את הכלוא טרם הדין.

בית משפט השלום בירושלים: לסניגוריה הציבורית הגיעו תלונות מצד עורכי דין על כך שבכניסה לתא המפגש עם הכלוא עליהם לעבור בדיקה גופנית במגנומטר, כאשר השוטר מחזיק במגנומטר וסורק באמצעותו לאורך גופם. בדיקה זו, באופן ביצועה, גורמת לתחושת השפלה לעורכי הדין וניתן למצוא פתרון אחר שנותן מענה ראוי, כגון הצבת שער מגנומטר בכניסה לתא המפגש.²⁸²

ז. אי שמירה על כללי ההפרדה בין סוגי העצורים והאסירים

ב-2 מתקני כליאה התגלו ליקויים הנוגעים לאי הקפדה על הפרדה בין אוכלוסיות כלואים שונות.

היכל המשפט באר שבע: נמצא כי עצורי ימים שוהים באותו תא עם עצורים שהוגש נגדם כתב אישום ואף עם אסירים שפוטים. יצוין כי מצב זה שב ועלה גם בדוחות ביקורים קודמים שנערכו

²⁸⁰ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 2.8.2016: "מתקן המעצר שבבית המשפט לתעבורה מחוז מרכז בפתח תקווה, כמו גם שאר מתקני המעצר הממוקמים בבתי המשפט, הנו באחריות הנהלת בתי המשפט. התנאים הפיזיים במתקן הנם בגדר נתון קיים ושב"ס אינו יכול לבצע בו שינויים משמעותיים."

תגובת השופטת עינת רון, נשיאת בתי משפט השלום מחוז מרכז, מיום 28.12.2016: "ביהמ"ש לתעבורה בפתח תקווה ממוקם במבנה ישן מאוד, אשר שופץ על מנת לענות על הצרכים. מצבו התחזוקתי של המבנה כיום הוא סביר ביותר, בהתחשב במגבלות המבנה, שלא ניתן לשנותן - דוגמת המצאות תאי המעצר במרתף. [...] לאור מגבלות מבנה זה, לא ניתן לייחד חדר למפגש עצורים-עורכי דין, אולם אציין, כי אם ביום הרלוונטי יימצא בבית המשפט אולם פנוי מדיונים, ניתן לפנות למזכירת בית המשפט ולבקש לקיים את הפגישה בפרטיות באולם זה."

²⁸¹ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 10.8.2016: "מתקן המעצר, כמו שאר מתקני המעצר הממוקמים בבתי המשפט, הנו באחריות הנהלת בתי המשפט. התנאים הפיזיים במתקן הינם בגדר נתון קיים ושב"ס אינו יכול לבצע בו שינויים משמעותיים. כמו כן, שב"ס אינו אחראי לכמות העצורים המזומנים מידי יום על ידי מזכירות בית המשפט ומשטרת ישראל. לפיכך מומלץ להפנות סוגיות אלה גם להנהלת בתי המשפט. יחד עם זאת יש לציין כי בביהמ"ש קיימים 2 חדרי מפגש להיוועצות עם עו"ד, חדרי המפגש ממוקמים בתוך האגף ונותנים מענה בעיקר לעו"ד אשר מייצגים עצורים לחקירה."

²⁸² תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 14.12.2016: "בדיקה מגנומטרית על עורכי דין מתבצעת בהתאם לנהלי שב"ס. בעקבות התנאים הפיזיים המגבילים בבית המשפט השלום בירושלים, לא קיים מקום ראוי להצבת שער מגנומטרי ולכן מתבצעת הבדיקה על עורכי דין במגנומטר ידני, במקום מוצנע ככל הניתן." תגובת נשיא בתי משפט השלום בירושלים מיום 18.12.2016: "באשר למסקנות המופנות לטיפול, כמופיע בפרק הסיכום, וביניהם כבילה, בדיקת עורכי דין במגנומטרים ועוד, תתקיים ישיבה עם השב"ס והחתום מטה ינסה למצוא פתרונות ראויים."

על ידי הסניגוריה הציבורית בשנים קודמות. למבקרים נמסר כי במצב הנוכחי לא ניתן לקיים את הוראות החוק המורות על הפרדה, שכן לשם כך יש צורך בתאים נוספים בבית המעצר.²⁸³

בית משפט השלום בחדרה: בשל מחסור במקום בבניין בית המשפט מתקיימים דיונים בבניין אזרחי ("בניין מכבי"). אולמה של שופטת הנוער ממוקם אף הוא בקומה 3 של "בנין מכבי", וכך קטינים רבים המוזמנים כולם לאותה השעה, ממתנינים מחוץ לאולם הדיונים ללא הפרדה מבגירים, באופן המנוגד להוראות החוק. לצדם ממתנינים נאשמים בתיקי תעבורה ומתדיינים שונים. בנוסף נמצא כי לאור מבנה בית המעצר, אין אפשרות לבצע הפרדה בין עצורים ואסירים שפוטים, בין עצורי ימים לעצורים עד תום ההליכים ובין עצורים שזהו מעצרם הראשון לשאר האוכלוסייה.

ה. ליקויי בטיחות

במתקן כליאה אחד בו ביקרו נציגי הסניגוריה הציבורית נמצאו ליקויי בטיחות מדאיגים.

בית המשפט המחוזי בירושלים: נמצא כי ארכיב בית המשפט המחוזי, אשר מטבע הדברים מכיל חומרים דליקים, שוכן ממש בסמוך לתאי המעצר. נראה כי בעקבות התייחסות הסניגוריה הציבורית לנושא בדוח הביקור הקודם, הוחלפה דלת העץ המפרידה בין הארכיב לתאי המעצר בדלת פלדלת, שהיא דלת בטוחה יותר. אף על פי כן, מיקומו של הארכיב בסמוך לתאי המעצר הוא עדיין בעייתי ביותר ועלול להוות מפגע בטיחותי של ממש שעלול לסכן באופן ממשי את שלומם של העצורים וצוות שוטרי הליווי האמון על שמירתם, אם חלילה תתרחש במקום דליקה. יש לעשות כל מאמץ על מנת למצוא באופן מידי פתרון חלופי למיקומו של הארכיב ולהעבירו למקום בטוח יותר.²⁸⁴

²⁸³ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 10.8.2016: "התאים במתקני המעצר שבבתי המשפט אינם מוכרזים תאי מעצר, והוראות חוק המעצרים אינן חלות עליהם. במתקן המעצר בהיכל המשפט בבאר שבע 12 תאי שהייה. הפרדת נשים, קטינים, טעוני הגנה ומסוכסכים - מבוצעת בעדיפות ראשונה, ללא חריג. הפרדת עצורים מאסירים שפוטים מתבצעת על פי היכולת באגף."

²⁸⁴ תגובת גנ"מ עליזה יעקבי מיום 23.11.2016: "נושא הארכיב גם הוא באחריות הנהלת בית המשפט. למרות האמור, שב"ס דאג להחלפת דלת מעץ, שהייתה במקום בעבר, לדלת פלדלת. בקשה להעברת הארכיב מתחומי אגף המעצר למקום אחר הועלתה בפני בית המשפט בעבר, ע"י יחידת נחשון, ללא תוצאות." תגובת מזכירות בית המשפט המחוזי בירושלים מיום 6.11.2016: "לענין הארכיב: מספר התיקים צומצם באופן משמעותי מאז תחילת העבודה בנט המשפט. מרבית התיקים הועברו ומועברים באופן שוטף לארכיב מרכזי. בשלב הנוכחי לא ניתן למצוא לתיקים אלו מקום חלופי בשל מחסור חמור בשטח פנוי בבית-המשפט. התיקים המאוחסנים במקום הם תיקים שהטיפול בהם הסתיים רק לאחרונה ועדיין מתבצעות בהם פעולות. לכן לא ניתן עדיין להעבירם לארכיב המרכזי."

“כלל גדול בדינו, כי כל זכות מזכויות האדם באשר הוא אדם שמורה לו, גם כאשר נתון הוא במעצר או במאסר, ואין בעובדת המאסר בלבד כדי לשלול הימנו זכות כלשהי, אלא כאשר הדבר מחויב ונובע מעצם שלילת חופש התנועה הימנו, או כאשר מצויה על כך הוראה מפורשת בדין.”²⁸⁵

מהאמור בדוח זה עולה שבמתקנים שבאחריות שירות בתי הסוהר, אשר נבדקו במהלך שנת 2016 על ידי אנשי הסניגוריה הציבורית, אותרו מספר הפרות קשות של זכויות כלואים. התמונה המצטיירת בחלק מבתי הסוהר היא עגומה: תנאי הפרדה ובידוד קשים; צפיפות בלתי נסבלת; שימוש לא מידתי בכבילה; תנאים תברואתיים ירודים, מצב היגייני גרוע ובעיית מזיקים; תנאי מזג אוויר ואוורור בלתי נאותים; מחסור בציוד בסיסי לאסירים; ליקויים בקשר לאיכות המזון וכמותו; ליקויים במתן טיפול רפואי ועוד. ליקוי מדאיג נוסף שנמצא במתקני שב"ס בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית קשור לפן הטיפולי-סוציאלי, והוא מתבטא, בין היתר, במחסור בעובדים סוציאליים ביחס למספר האסירים; בשלילת טיפול סוציאלי לאוכלוסיית האסירים הביטחוניים ולחלק ניכר מדוברי השפות הזרות; בליקויים הנוגעים למסגרות החינוך והפנאי ובמחסור ניכר במסגרות תעסוקה. יודגש, כי הליקויים בתחומים אלה אינם מתיישבים כלל עם מטרות הכליאה, שאינן רק הרחקה מן החברה כי אם גם מתן הזדמנות לשיקום, למניעת חזרה עתידית על עבירות ולשילוב נורמטיבי בקהילה. כמובן, שיקום אינו אמצעי המועיל רק לפרט, האסיר, כי אם לחברה כולה, אשר יוצאת נשכרת ממניעה של עבריינות חוזרת.

מטבע הדברים דוח זה, המסכם 36 דוחות פרטניים, מפנה את הזרקור בעיקר לליקויים שנמצאו. הדוחות הפרטניים מציגים תמונה מלאה יותר באשר לכל מתקן ומתקן – תמונה הכוללת לעיתים גם היבטים חיוביים של שיפור ושל מאמץ להביא לפתרונות הולמים. נבקש לציין לטובה כי בעקבות הדוחות המסכמים הקודמים שהוציאה הסניגוריה הציבורית, ניכר שיפור מסוים בתנאי המחיה בחלק מהמתקנים. כפי שניתן להיווכח גם מהתגובות שהובאו בהערות השוליים, חלק לא מבוטל מן הליקויים תוקנו מייד בעקבות הביקורת, ועל כך יש לברך.

התרשמנו מאוד מן הרצינות בה התייחס שירות בתי הסוהר לאמור בדוחות אלה, ואנו מקווים כי סיכום ממצאי הביקורים שערכו אנשי הסניגוריה הציבורית גם בדוח הנוכחי, יסייע לגורמים הרלוונטיים במציאת פתרון הולם לטיפול בליקויים הקיימים כיום, ובפרט באותם ליקויים חמורים הדורשים מענה מידי.

באשר למתקני המעצר שבבתי המשפט ברחבי הארץ, מממצאי הביקורים שנערכו בשנת 2016 עולה תמונה קשה לגבי תנאי ההחזקה של עצורים ואסירים במתקנים אלה. בין היתר, נמצא כי בחלק ממתקני המעצר שוררת צפיפות בלתי נסבלת; כי רוב רובם של המתקנים מאופיינים בתנאי תברואה ואוורור ירודים ביותר; כי קיימים ליקויים רבים במצבם של השירותים; כי במקומות רבים לא קיימים תנאים לקיומם של מפגשי עורך דין-לקוח באווירה מכובדת ובטוחה, מצב המוביל לפגיעה בזכות ההיוועצות, ועוד.

²⁸⁵ בג"ץ 337/84 הוקמה ואח' נ' שר הפנים ואח', פ"ד לח(2) 826, 830.

הניהול השוטף של ליווי הכלואים לבתי המשפט על ידי שב"ס בשנת 2016 עודנו מתאפיין בליקויים רבים המביאים לפגיעה חמורה בזכויותיהם של כלואים, כגון טלטולם בדרכים במשך שעות רבות, והארכת משך שהייתם במתקני המעצר שבבתי המשפט מעבר לנדרש להליך המשפטי בעניינם. כל זאת, בתאי מעצר קטנים וצפופים שאינם מיועדים אלא להחזקת עצורים מעטים ולשעות בודדות. לכך יש להוסיף, כי הן סדרי הליווי אל מתקני המעצר והן סדרי הליווי אל אולמות הדיון שבתוך המתקנים עצמם, גורמים במקרים לא מעטים להובלת כלואים כשהם אזוקים לעיני הציבור הרחב, תוך פגיעה חמורה בכבודם. פגיעה זו מתעצמת כאשר מדובר בעצורים שהם קטינים או בעלי מוגבלויות.

לא אחת עמדו בתי המשפט על חשיבות ההקפדה על תנאי כליאה הולמים של כלואים. כבי' השופטת פרוקציה עמדה על כך שאין להקשות על אסיר את תנאי מאסרו כגמול או כנקמה על העבירות בגינן הוא נכלא, באומרה:

"התפיסה החוקתית המעגנת את זכויות האדם במעמד נורמטיבי עליון מקרינה ואוצלת גם על זכויות האדם של האסיר, ועל יכולתו לממשן במסגרת הכלא. ביסוד השיטה החוקתית בישראל מובנית ההנחה כי אין לשלול או לגרוע מזכויות יסוד הנתונות לאדם אלא אם כן קיים אינטרס נוגד מוכר, פרטי או ציבורי, רב משקל במידה כזו, המצדיק זאת. הנחה זו פועלת גם בתחום ענישת עבריינים. משמעותה היא כי ההגנה על זכויות אדם ניתנת גם לאסירים לאחר ענישתם, ופגיעה בהם אפשרית רק מקום שאינטרס ציבורי נוגד בעל משמעות כבדת משקל, מצדיק זאת. פגיעה כזו מוכרת אך במידה הנדרשת לצורך השגת האינטרס הנוגד, ולא מעבר לכך ... ראוי להדגיש כי ההגבלות על זכויות האדם המוטלות על ידי הרשות הציבורית לא נועדו להוסיף מרכיב ענישה לעונש שנגזר. תכליתן אינה להוסיף חומרה לגזירה העונשית שהוטלה על האסיר כמטרה העומדת לעצמה. מטרתן אינה לנקום באסיר על פשעיו, בגינם נגזר עליו עונש מאסר, או להקשות עליו את תנאי מאסרו, כגמול על מעשיו הנפשעים. מקום שזו תכליתן של ההגבלות, הן עלולות שלא לעמוד במבחן החוקתיות, משאין זו תכלית ראויה. הגבלה שאינה מתחייבת מהגשמת תכלית המאסר, ואינה נעוצה באינטרס ציבורי לגיטימי אחר, מהווה, הלכה למעשה, הטלת אמצעי ענישה נוסף על האסיר, בגין העבירה שבה הורשע. הגבלה כזו המוסיפה על מידת העונש שהושת על האסיר, חורגת מסמכות הגבלת זכויות האסירים המוקנית לשירות בתי הסוהר. היא חורגת מעקרונות הענישה הפלילית, ובראשם עיקרון החוקיות ... לפיו אין עבירה ואין עונש עליה אלא אם נקבעו בחוק או על פיו".²⁸⁶

התייחס לחשיבותם של תנאי כליאה הולמים גם כבי' הנשיא (בדימוס) ברק:

"אכן, המאסר מחייב, מעצם מהותו, שלילת חופש, אך אין בו כדי להצדיק, מעצם מהותו, פגיעה בכבוד האדם. ניתן לקיים מאסר שישמור על כבוד האדם של האסיר. חומות הכלא אינן צריכות להפריד בין האסיר לבין צלם האנוש ... בית סוהר אסור לו שיהפך למכלאה, וחדר האסיר אסור לו שיהפך לכלוב ... לא נהיה אנושיים אם לא נבטיח רמה אנושית לאסירים שבחברתנו. אין להשיג את מטרותיה של הענישה הפלילית על-ידי פגיעה בכבוד האסיר ובצלמו כאדם".²⁸⁷

וכפי שצוין בבג"ץ רופאים לזכויות אדם (בג"ץ "מיטה לכל אסיר"):

²⁸⁶ בג"ץ 2245/06 ח"כ נטע דוברין ואח' נ' שירות בתי הסוהר ואח' (החלטה מיום 13.6.2006), בפס' 13-14.
²⁸⁷ בג"ץ 540/84 יוסף ואח' נ' מנהל בית הסוהר המרכזי ביהודה ושומרון, פ"ד מ(1) 567.

”בהיכנסו אל הכלא, נשללת חירותו של האדם, אך לא נשלל כבודו ... סיפוק הצרכים המינימאליים של האדם, שהם תנאי בלעדיו אין לקיום וחיים בכבוד, מתחייבים גם לגבי אסיר המרצה את עונשו, ולמדינה חובה ראשונה במעלה לספקם, ולהקצות לכך את המשאבים הנדרשים. גם מאחורי סורג ובריח, עומדות לאדם זכויות יסוד ”שהפגיעה בהן יש בה משום פגיעה בצרכים מינימאליים ויסודיים של האדם באשר הוא אדם...”²⁸⁸ ... אם מוטלת על המדינה חובה לדאוג לצרכים המינימאליים של תושביה כחלק מזכותם לכבוד אנושי, על אחת כמה וכמה כך הוא ביחס לבני אדם המצויים במסגרת משמורתה ותחת חסותה, שלגביהם היא נושאת באחריות ישירה ... חשיבות החובה להגן ולשמור על כבודו של האסיר כאדם איננה מצטמצמת לעניינו של האסיר בלבד; זהו עניינה של החברה כולה בעיצוב ויישום של נורמות מוסר ואתיקה ביחס לאדם באשר הוא אדם. באלה נבחנת רמתה המוסרית והאנושית של החברה”²⁸⁸.

למרות ניסיונות להביא לשיפור המצב, המצב במתקני הכליאה בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית בשנת 2016 עדיין רחוק מלהשביע רצון. אין המדובר אך בבעיות או בכשלים נקודתיים ומקומיים. מדובר בבעיה כלל-ארצית, המביאה לפגיעה יומיומית בזכויותיהם הבסיסיות של עצורים ואסירים רבים, ולפגיעה בכבודם כבני אדם. אנו מקווים כי הרשויות הרלוונטיות ישכילו לעשות שימוש במידע המובא בדוח זה, על מנת להביא לשיפור כולל ומהיר של הליקויים החמורים המתוארים בו.

²⁸⁸ בג"ץ 4634/04 רופאים לזכויות אדם ואח' נ' השר לביטחון פנים ואח' (החלטה מיום 12.2.2007), בפס' 12.

<u>שם המתקן</u>	<u>מועד הביקור</u>
בית סוהר צלמון	31.5.16
בית סוהר שיטה	17.5.16
בית סוהר חרמון	27.6.16
בית סוהר גלבוע	8.9.16
בית סוהר דמון	11.4.16
בית מעצר קישון	28.7.16
בית מעצר הדרים	30.5.16
בית סוהר השרון	9.5.16 , 27.6.16
בית מעצר תל אביב ("אבו כביר")	29.6.16
בית סוהר איילון	9.6.16
בית סוהר מעשיהו	17.8.16
בית סוהר גבעון	24.7.16
בית סוהר נווה תרצה	28.9.16
בית מעצר ניצן	13.11.16
בית סוהר שקמה	23.5.16 , 7.6.16
בית מעצר אילת	30.5.16
בית סוהר קציעות	8.9.16
בית סוהר דקל	18.9.16
בית סוהר אופק	13.6.16 , 15.12.16
בית סוהר אלה	12.12.16
בית מעצר מחוזי ירושלים ("מגרש הרוסים")	25.9.16 , 29.9.16
בית סוהר מג"ן - אגף מב"ן	29.6.16
בית סוהר עופר	27.6.16
מתקן משמורת סהרונים	29.6.16
בית מעצר בהיכל המשפט קריית שמונה	27.3.16
בית מעצר בבית משפט השלום בטבריה	30.6.16
בית מעצר בהיכל המשפט נצרת	5.6.16
בית מעצר בבית משפט השלום בחדרה	22.9.16
בית מעצר בבית משפט השלום בעכו	1.6.16
בית מעצר בבית המשפט המחוזי מרכז בלוד	5.5.16
בית מעצר בבית משפט לתעבורה בפתח תקווה	2.6.16
בית מעצר בהיכל המשפט באר שבע	23.6.16
בית מעצר בבית המשפט המחוזי ירושלים	12.9.16
בית מעצר בבית משפט השלום בירושלים	13.9.16